

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

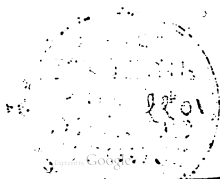
Ex libris Bibliothecæ quam Illustrissimus
Archiepiscopus & Pro
Camillus de Neufvill
Trinitatis Patrum Societatis
Testamenti tabulis attr

15

201

~~#~~
Contarini

802166

Casparis Contareni
patricii Veneti
DE REPUBLICA
VENETORVM
Libri quinque.

Item synopsis resp: Venete.
alii de eadem discursus
politici.

Editio secunda auctior.
LVGD: BATAVORVM.
Ex officina Elzeviriana.
clō Ibc xxviii.

Cum Privilegio

BIBLIOTHA
+ PUB +
COLLEG
LUGDUN.

QUINQUE

001203

Constituta hoc libello

DE

REPUBLICA

VENETORVM.

I.

Eneti Dominii Chorographica
descriptio è variis authoribus
collecta.

II. Caspari Contareni Patricii Ve-
neti de Republica Venetorum, libri v.

III. Synopsis Reipublica Veneta, au-
ctore Ioanne Cotovico.

IV. De Serenissima Republ. Vene-
torum, deque illius Imperio & populo-
rum moribus Relatio; quæ à Philippo
Honorio fuit edita.

V. De Potentia & Aerarii Veneto-
rum copia aut inopia ex Gallic. Sr. D.
T. V. I. & aliis.

VI. F. Leander Albertus de incremen-
tu Dominii Veneti & Ducibus ejusdem.

VII. Series Ducum Venetorum &
brevi annotatio eorum qua sub ipsis me-
morabilia contigerunt; ex Iustini-
ano & aliis collecta.

VIII. Variorum Iudicia de Republica
Venetorum.

IX. Regimen Civile magnifica Civi-
tatis Verona.

X. De Claris Viris Reipubl. Veneta
ex F. Leandro Alberto.

A. 2

I. VE.

VENETI DOMINII CHOROGRAPHICA DESCRIPTIO.

DOMINIVM Venetum in Italia, tres integras provincias cōplectitur, Marchiam Tarvisinam, Forum Iulium & Istriam. Lombardiæ itē Transpadanæ partem, Territorium nimirum Brixienſe, Bergomenſe & Veronenſe; deniq; Cremam in regione Cenomanorū. Finitimos habet ab Oriente partim Archiduces Austriæ, partim Adriaticum mare; à Septentrione eodem Austrios & Tridentinos; nec non Rhætos: ab Occidente Mediolanensem Ducatum; eundemq; etiam à Meridie, cū Mātuano & Ecclesiastico Dominio.

Marchia Tarvisina quæ à Tarvisio nomen accepit, olim Marchionum domicilio, ab Occidēte clauditur Mintio, Benaco & Sarca fluv. à Septentrione Montibus Taurisanis; ab Oriente Timavi ostio & Hadriatico mari; à Meridie Athesi & Paludibus Melarianis & Brigantinis. Regio est (ut inquit Leander) pernobilis & lauta, ditissimis oppidis, urbibusq; splendidissimis nitens,
indi.

CHOROGRAPH. DESCR. 5

indigenis ingenio tum ad litteras omnesque disciplinas, tum ad rerum publicarum administrationem aptissimo; manu, cum res exigit promptis, nec minus in re facienda solertibus. Campos habet amœnos, ac frumenti, vini, cæterarumque frugum & omnimodorum fructuum perfructuosos. Nec defunt calidi & salubres fontes; varia metalla; multi nobiles amnes & lacus. Cœlum salubre, jucundum & temperatum; denique tot dotibus ornata est regio, ut inter præstâtissimas Italię merito recēseat.

Foro Iulii, Italis Friuli, (Veneti vulgo Patriam nuncupant) Orientem versus terminus est Formio amnis, ad Septentrionem Alpes Iulię, ab occasu Alpes Vindelicę & Noricę, qua parte etiam Liguſtia amnis Forum Iulii separat à Marchia Tarvisina: ad Austrum mare Adriaticum. Regio campis læta, fontibus ac fluminibus rigua; solum vitium ferax, sylvis opacum, metallis, & lapidicinis nobile. Nobilissimus fluvius Hydra, ad quem argentum vivum effoditur. Indigenę ad humanitatis artes, mercaturam alięque honesta studia aptissimi.

Istrię termini sunt ad Occidentem Timavus, sive ut Plinius vult, Formio amnis, qui nunc Risanus dicitur: ad

A 3

Septen.

Septentrionem Alpes, quæ Carniolam & Pannoniam separant ab Italia; ad Orientem Arſias fluvius: cætera mari Adriatico cinguntur. Regio omnis aſpera eſt, non tam montibus, quam fecundiffimis colliculis aſurgens. Montem habet unum excelſum, quem vocant Monte major. Silvas etiam, materiem tum ad alios uſus, tum ad naves fabricandas aſſatim ſubmiſtrantes. Sunt & Saxifodinæ in agro Rovinæ & Breonio, è quibus marmora Venetias deferuntur & ad alia Italiæ loca, Incolæ plerique inopes & vicinia ampliffimarum Italiæ urbium extenuati. Vrbes colunt, oppida & pagos cum quibuſdam inſulis.

Brixianus ager latiffimè patet; Capreolus in latitudine ſtadia fere octingenta ſeu c. m. paſſ. continere ſcribit, nimirum à Moſo, quod Mantua abeſt millib. xv. uſque ad Dialengum in extremo Vallis Camuniæ capite ſitum, in longitudine ſtadia cccc. vel l. m. paſſ. inter Limonem Benaci vicum & Orcios novos. Sunt hoc tractu lacus aliquot, nominatim Iſæus & Idrinus item colles, montesque & convalles, omnia pulchris vicis, pagis, oppidis, coloniſque frequentibus & indiſtriis nitentia. Tantus autem in hoc agro
caſtel.

castellorum, pagorumq; numerus reperitur, ut paucos omnino aliarum civitatum æq; frequentes esse haud ambigatur. Ager uberrimus, tritici, milii, aliorumq; frumentorum fertilis, vini, olei, aliorumque fructuum ferax; nec metallorum, ferri & æris, expers, unde incolis quæstus est uberrimus.

Bergomensis ager fertilis, præterquam ad Septentrionem, qua parte asper, montosus rigidus & in totum sterilis est. Valles sunt passim multæ, quarum aliquæ vinum oleumque suavissimum ferunt, nonnullæ propemodum inanes, ferro tamen abundant, cæteræ quod solo vitibus & arationibus inidoneæ sint, vellera suppeditant, ex quibus confecta textilia per totam fere Italiam exportantur.

Veronensis territorii longitudo, quæ à Bruchelio oppido sumitur Rivam usque, in ultimo Benaci recessu positam, LXV. est milliar. latitudo ab turre Confinium Rivotellam usq; XL. Ager urbi circumjectus optimus; tritico, vino, oleo, pecoribus, vellerum item pretiosorum, cæterarumque frugum copia abundans: nobilissimas habet Lapidicinas; item flumina, stagna, lacus, in queis Benacus omnium amœnissimus: præterea insignes salubrium

8 VENETI DOMINII
brium aquarum scaturigines, leſtiſſi-
moſque medicinalium herbarum the-
ſauros, præcipue in monte Baldo.

Cremenſis ager, optimus, fertilis, ex-
cultus & ordinibus arborum vitibus
maritarum, ex quibus nobilia vina,
optimiq; fruſtus percipiuntur, nitens;
aquarum rivi clariffimi multi, piſcium
optimorum fœcundi, præcipue mu-
ſtelarum & capitati cujuſdam generis,
accolæ Marſonos vocant, capite reli-
quam partem duplo fere ſuperante,
gratiſſimi plane ſaporis.

De Venetiarum civitate.

Nunc civitatum & oppidorum de-
ſcriptionem perſequemur, initio
facto ab ipſis Venetiis, quas Leander ita
deſcribit. Sitæ ſunt in intimo ſinus A-
driatici reſeſſu Venetiæ, mediis in ſta-
gnis quæ æſtibus irrigua marinis, affuſo
ab oriente mari, quod recta in exortû
M. P. DL. hinc patet, at ſecundû oram
uſque ad promontorium Leucæ mill.
D CC. enavigatur. Summovet id à ſta-
gnis terrenus agger tenuis (litus vo-
cant) artificio providæ naturæ præten-
tus ad tutelam exilium inſularum in
his ſtagnis, contra fluctus & irati maris
violentiam. Excurrit in longum millia
fere xxxv. curvus inſtar arcus, & oſtiis
qui

quinis interruptus quæ singula portum modicum efficiunt, & cum mediocribus navigiis, tum ipsis aquis marinis aditum ac viam in æstuaria præbent. Habet itaq; ab Austro urbs partem ejus aggeris cum continente, pariterque à Septentrione & occasu. Stagna his finibus inclusa propemodum millia LXXX. longitudine patent, nimirum ab insula Gradu usque ad Lauretum olim non inhonestum oppidum juxta Padum, latitudo admodum est varia, quippe quia vix certi termini æstuariorum quæ è mari diffunduntur, statui possunt, aquis passim diversis euripis hæc stagna complentibus usque ad continentem, adeo ut perdifficile omnino foret latitudinē tam diversam investigare. Conditæ igitur mediis in his paludibus, quas tum aquæ marinæ per ostia litoris quina de quibus supra commemoravimus effusæ, tum multi continentis amnes huc se exonerantes creant, urbs nobilissima Venetiæ est, modicis primum in insulis fere sexaginta, parvo inter se spatio disjunctis intercurrentibus euripis, ut herculè non minus per se tuto loco, quam ad imperia multarum gentium & nationum moderanda idoneo ac opportuno sita sit. Primordium ejus in diversum trahunt auctores. Sabellicus

10 VENETI DOMINII
licus relatis diversorum sententiis me-
morat, hoc modo. Cum jam Hunnici
belli terror Italiæ populos invasisset,
essetq; omne Venerum nomen ut peri-
culo propius, ita ob id vehementer sol-
licitum (vulgo enim ferebatur Hunnos
in Italiam moturos) eorum feritas quæ
plusquã barbara in Christiani nominis
viros esse tradebatur, effecit, ut ex pri-
scis Venetis qui circa Adriaticũ finum
amœnissima loca incolebant, alii alias
propinquas maris insulas fuga occupa-
rint: fueruntque viri illustres ac magna
præditi religione à quibus fuga orta di-
citur. De reliquis locis omnino non
habeo quod affirmem. ex duabus cla-
rissimis Venetiæ urbibus Aquileia Pa-
tavioq; tum primum migratum mani-
festo constat, ut Aquileiensium quidam
Gradum cum liberis & pretiosa supel-
lectile confugerint, ex Patavio quoque
non pauci atque iidem clari sese in Ri-
vum altum receperint. Fuerunt olim
ea loca ubi nunc urbs ipsa residet, insu-
læ quædam angustiores parum inter se
distantes, quas placidissimi amnium
meatus sinuoso ambitu in mare decur-
rentium pelagi æstu alternante discri-
minabant. Incolebant repostas sede:
marinæ tantũ volucres, quæ illuc apri-
catũ ex alto se recipiebant. ac fortassi
pisca

piscator aliquis sed omnino rarius in
 his locis agebat. Patavini igitur qui Ri-
 vum altum tenuere (est locus ipse nunc
 in media ferme urbe) primi omnium
 ædificare cœpisse dicuntur. Sic prima
 volunt esse jacta urbis novæ funda-
 menta. quod ipsumque piè riteque sit
 factû ex eo potest intelligi, quod quan-
 to quis ea tempestate veræ pietatis stu-
 diosior fuerit, eo magis Hunnum re-
 formidans, quem utique Christianum
 nomē & odio & crudelitate plusquam
 Hunnica persequi non ignorabat, quæ-
 rendæ salutis effugio & quæsitæ muni-
 tiore loco tuendæ sese aliis & ducem &
 auctorem præbuit. Piis itaque votis
 nuncupatis qualia sanè à viris optimis
 in re tanta nuncupari oportuit, fortu-
 nata mœnia fortunato solo statui cœ-
 perunt. Non desunt qui eo loco ubi
 nunc auream D. Marci ædem conspi-
 cimus, primo ædificari cœptum non
 dubitent affirmare: in eo fere omnibus
 convenire video VII. Calend. April.
 primordia urbis cœpisse. Neque vero
 primus ille hominum cœtus ex pesca-
 toribus, aut pastoribus, aut omnino
 flagitiosis ac infamibus viris, sed ex no-
 bilibus optimique generis civibus con-
 stitit. quales nimirû auctores esse oport-
 tebat civitatis, quæ postea tam augustû
 & ani-

& amplum mari terraque imperium consequeretur, quale & superioribus seculis habuit, & in hunc usque diem habet. Prorsus itaque & nobis uti doctissimi homines quamplurimi faciunt, de primordio Venetiarum una cum Sabellico libet sentire, nimirum anno post C. N. uno supra cccc xx. initia earum prima posita: Sub Clefi Longobardico rege tanta urbs incrementa accepit, quum ob illius sævam tyrannidē crudelitatemq; multarum Gallię transpadanæ urbium cives, veluti è Mediolano, Ticino, Verona, Vicentia, & oppidis aliis huc deserta patria confluxissent, ut tam multitudine populi, quam ædificiorum auctu condita tum recenter ex parte videretur. Id porro sævitia barbarorum quibus Italia prædæ tum erat, evenit: direpti enim ubique ab iis & vexati, indigenæ tanquam in tutum huc se recipiebant: unde dictum illo seculo natum legimus, aliis in locis uberibus matrum nutrirī pueros, quorum juventute postea Venetię fruerentur. Exin autem perpetuis incrementis, urbs adeo crevit, ut nunc in admirabilem fabricam unumque corpus illæ circa Rivum altum insulæ lx. pontibus connexæ cernantur: quas nimirum insequentium temporum industria cre-

crescensque paulatim res in hanc formam evexit. adjectis tandem etiam populi commodo aliis duodenis. Suspicari liber insularum fana ejus Divi nomen servavisse, quod locus habebat prius, easdemque jam vicorum appellationes manere. Creverunt igitur in tantum Venetiæ: nunc ut circuitu passimilia VIII. colligant. Aedificiis nitent splendidissimis, populo pernobili, opulento ac potente: rebus omnibus cum ad hominum usum necessitatemque, tum ad delicias & voluptates utilibus affluunt: quanquam enim nihil penè quicquam apud se, quoniam mediis in stagnis sitæ sunt, ut diximus, habeant, ex omnibus tamen orbis partibus annonam importatur. Primū hic pro anni tempore fructus omnigeni habentur, optimi pepones, uvæ varietas omnis, poma, pyra, similesque fruges, & oleum mirabilis abundantia. dein phasiani, pavones, coturnices, turdi, piones, & avium alia genera, cum multitudinem pullorum & quarumcumque sylvestrium volucrum infinita. butyrum, caseus dulcis, salsus, cæteraque similis annona. frumenti sæpe tanta copia ut exportetur. vini adsunt omnia genera, malvaticum, apianum, siriolum aliaque nobilia: rei piscariæ frequentia multis

multis cōmemorari posset, toto enim anno tum marini, tum fluviatiles pisces adeo fora complent, ut obstupescere cogant si primum videas: salsamentorum vero quæ variis ex partibus adferuntur, copia mirabilis est. Abundantiam equidem annonæ, rerumque ad hominum necessitatē ac etiam delicias utilium, quæ diversis ex oris & regionibus non solum Italiæ, sed Illyrici Græciæque insuper & Asiæ huc deportantur, nisi longissima narratione cōsequi haud possemus. Innumera hic mortaliū variis ex orbis partibus, corporum vario cultu multitudo negotiatur. quæ res profecto summam & incredibilem admirationem habet. Urbs in regiones est divisa senas, proinde Sexteria vocant: in universum vicos seu plebanicas congregationes habent LXXII. cœnobiaz XLI. quorum decemseptem conventus monachorum sunt, IV & XX. virginum. Pro templis aræ singulæ sternuntur ad civitatis decorem, una D. Pauli æde excepta. Frequentantur omnes aræ nundinis die qui Mercurii dicitur. at sabbato D. Marci forum maximo frequentissimoque conventu, qui vel mercatui urbis cuiusvis totius Italiæ comparari queat. Forum hoc non unum est, sed conjuncta tria.

tria. In capite quod litus spectat, arcæ-
 que cæterarum postremæ, columnæ
 peringentes binæ cernuntur, quarum
 una D. Marci leoninum alatū signum,
 altera D. Theodori statuam sustinet.
 In ipso intercolumnio supplicia de-
 condemnatis sumuntur. Forum hoc
 in longum ped. cccc. in latum cxxx.
 patet, undique nobilibus ædificiis clau-
 sum. Per occupatur sumptuosissimo ac
 mirabili templo D. Marci, quod alterius
 fori medii longitudinis ped. D. latitu-
 dinis cxxx frontem exornat: alterum-
 que caput ejus exadversum ædes nobi-
 li lapide perfecta D. Geminiani tenet.
 Latera claudunt splendida è marmore
 ædificia cum eximiis porticibus & va-
 riorum artificum tabernis. Ædes Mar-
 ciana tota è nobilissimo pretiosissimo-
 que marmore, nec minori artificio quā
 sumptu constructa est. Pavimentum
 inprimis nobile habet porphyreticis,
 opheticis, aliisque pretiosissimis lapillis
 tessellatum cum variis emblematis, in-
 ter quæ nonnulla Ioachimi Abbatis
 Sanflorii jussu ferunt efficta, quibus in-
 gentes Italiæ clades & gravissimi casus
 olim prænuntiabantur. veluti duo sunt
 galli cristis insignes vulpē inter se feren-
 tes: quo signo nonnullis placet binos
 Galliarum reges Carol. VIII. & Ludov. XII
 deno-

denotatos, qui Ludovicum Sfortiam è principatu Mediolani forent elaturi: sic enim hoc symbolum aliqui ut diximus interpretati sunt: præterea leonum pinguium & eximio corporum habitu in aquis, juxtaque macilentorum aliquot in terra procumbentium effigies cernuntur, quibus imperii Venetorum cui insigne leo, conditionē & fatum significari autumant, eos nimirum opimos, divites, potentesque fore quamdiu maritimis cōmerciis studebunt: at quum illa deferent, seque ad continentis dominatū ac terrena solum negotia convertent, tum opibus & re lapsuros. Ita hæc emblemata exponunt multi: plurimi etiam aliter. Variæ porro cernuntur & aliæ pavimenti hujus picturæ, quæ curiosa ingenia diversis cōjecturis exercent. In parietibus quoque nobili marmore crustatis ad lævam binæ tabulæ sunt varii lapidis; candorem nigre lineæ distinguunt, in quarum commistura signum virile tam excellenti artificio cernitur expressum, ut summam prorsus habeat admirationem: cujus memoriam uti rari operis etiam Albertus Magnus literarum monumētis celebravit. Inclyto in hoc fano ac inter Europæ totius magnificentissimo censendo xxxvi. columnęstant ex marmore

more solido præstantissimo, crassæ diametro pedes duos, altæq; convenienti statura. Tum ad aræ summæ penetralia gradibus aliquot nobilissimi lapidis ascensus est. Ipsam aram testudo regit, quaquaversum in crucem fornicata, lapide ophetico, quaternis fulcita marmoreis columnis, quæ totæ signis integris palmi paulo amplius magnitudine, calatæ perfectæque sunt, & sumptuosissimo mirabilique prorsus opere, veteris ac novi testamenti historiam exprimunt. Post aram alabastricæ columnæ passuum duorum perlucidæ vitri instar, quatuor, religioni ac decori sacratissimi corporis Christi positæ stant. Ipsum delubrum utrinq; ante suggestum habet pulpitem, in quorum uno festivis diebus cū Senatus adesse sacris solet, musicorum chorus solennia modulatur vota: in altero quotidie Diaconus Evangelium canit. Sustinent hæc pulpita columnæ variorum lapidum nobilissimæ. Summam aram insignis tabula decorat ex auro argentoq; facta, multisq; infiniti pretii gemmis & margaritis exornata, quam non queas non vehementer admirari. Dextra mox in parte, basilicæ medio, lata sublimisque porta cernitur opere tessellato perillustri elaborata tota, cum imaginibus

B

D. Do-

D. Dominici D. quæ Francisci, quæ signa Ioachinum prædictum effingi curavisse ferunt multis annis ante, quam sancti illi viri in lucem editi fuere. Intra portam hanc thesauros illos inclytos D. Marci Procuratores servant: qui jam olim nobis visi, cū in comitatu Francisci Ferrariensis universi prædicatorum ordinis magistri ageremus, & hercule divitiarū immensus acervus stupendæque prorsus opes sunt. Primum ab illis magnificis viris ostensæ nobis coronæ maximi pretii duodenæ, totidemque thoraces purò ex auro, & cum mirabili gemmarū variarum multitudine. Sunt hic carbunculi quos rubinos vocant, item smaragdi, topazii, chrysolithi, cæteraque genera gemmarum, & margaritæ magnitudinis pene incredibilis, adeo quidem ut obstupescere nos harum plane coronarum & thoracum nobilitas cogeret. Deinde bina vidimus cornua monocerotis, eximia proceritate, tertiumque brevius, item carbunculos, aurea vasa, cochleas ex achatis & jaspibus non modicas, carbunculum seu rubinum maximum à Dominico Grimano Cardinale his thesauris illatum, item urceolū ex pretiosissimis gemmis, quem olim Vsum-Cassanes Persarum rex Venetæ reip. dono misit: aliaque tam multa

multa ingentium pretiorum vasa, cum
 thuribulis ex auro & argento, prorsus
 ut ad stuporem si primum videas adi-
 gâre. Postremo mitram seu galerû qui
 novo Duci imponitur conspeximus,
 undique puro auro per oras perque
 transversum deornatum, & in zophoro
 nobilissimas gemmas, in summo apice
 carbunculum infiniti pretii tenentem.
 Adsunt etiam ingentia candelabra, pa-
 teræque aureæ, aliaque tam multa ma-
 ximarum opum, ut nisi longissima
 narratione comprehendi omnia haud
 queant. Equidem non facile puto divi-
 tiarû acervum uno aliquo in loco tam
 ingentem posse invenire. Ut ad ædem
 ipsam oratio reducatur; atrium habet
 ea duo ejus latera claudens, cujus an-
 ream testudinem opere tessellato vete-
 ris testamenti historiarum depictæ nobili-
 tant, nec pavementum ipsi ædis interno
 cedit. Quaternæ hic valvæ aditum in
 templum præbent, cum xvi. columnis
 è nobili marmore crassitudinis duo-
 rum pedum, aptæq; staturæ. Duas por-
 tas octonæ harum faciunt marmo-
 ris atri cum niveis onychinis maculis,
 aspectu jucundissimæ. Porticus hujus
 exterior frons (tria quippe templi la-
 tera cum coronis prominent) cxiv
 columnis porphyreticis opheticisque

& marmoreis aliis altitudinis ped. xiv. sustinetur, aliusq; sequitur huic impositus ordo columnarum, non quidem pari cum inferioribus magnitudine, sed tamen ejusdem nobilitatis, cxlvi. quarum coronis ambulationem apertam complectitur supra vestibulum templi, quæ pariter uti ipsa porticus frontes ædis externos cingit, spondisque forinsecus munitur ex marmoreis columellis. Hoc in ambulacro sacerdotes festo die Palmarû Senatu ac Principe subter astante certas quasdam solennes cæremonias peragunt. Supercilium frontis quod majori portæ (quinas enim hæc facies æreas habet, quarum binæ aperiantur indies, totidem non nisi quibuldam festivis diebus, una perpetuo clausa est) respondet, equi ex ære vetusti quatuor inaurati, forma magnitudineque Turcici vivi, mirifice ornant. A solo hujus ambulationis usq; ad templi fastigium omnia græcæ opere cum emblematis inaurata sunt: crebræque per ordinem eminent statuae Divorum ex marmore per insignes, cum basibus anaglyphis opere foliaceo item ex marmore. Quædã ex his signis anno MDxi. post C. N. vii. Cal. Apr. decidere. Tectum fani totius quinq; constat hemisphæriis, plumbeo tegumento. Contra

tra basilicam intervallo ped. LXXX. turris est eminentissima tintinnabulorū, lata quaquaversum XL. ped. alta CC XXX. cum alati summo in apice genii signo, ventorū indice, quoniam versatile est, & aura quavis circumagitur. Sublime fastigium totum aureis vestitur regulis, quarum fulgor solis repercussu longissime conspicuus est. Multa præterea de hoc sumptuosissimo ditissimoque templo scribi possent, uti quoque de curia magnificentissima conjuncta, in qua Dux habitat & consiliarii coeunt, præcipue vero de comitio illius longe amplissimo, nobilissimis summorum pictorum operibus exornato, cum arcano armamentario, mirabili armorū itemque spoliorum quæ variis è bellis relata sunt, & aliarum insuper rerum singularium uti vidimus copia conferto: sed hæc omnia nunc brevitatis gratia præterimus, ut urbis ipsius reliquā speciem & conditionem persequamur. Vicos habet ea quamplurimos, totidemque propemodum Euripos, ut universa tam pedibus quam naviculis peragrari queat. Vicos ipsos rivi dividunt: at transitus ubique pontibus jungitur vel ligneis, vel lapideis: quorum in universum tam publici, quam privati cccc. censentur. publici in communi

civitatis usu sunt, privati in uniuscujusque ædes ducunt. Præcipuus vero est euripus, Canalem Magnum vocant, qui urbem totam intersecat, & circa medium ligneo ponte maximo tabernis utrinque tanquam spondis constipato jungitur. Is propemodum pons in urbis umbilico situs est, ponsque Rivi Alti dicitur. Antè caput ejus alterû area modica panditur undique conclusa porticibus, ubi tabernæ cum venali panno, certisque diurnis horis mercatores ad negotia tractanda conveniunt. Euripus ille magnus qua urbem permeat longitudine ferme pass. mccc colligit: transmissus habet locis ternis denis, ad quæ navicularum certus numerus confidet; etiam ipsi trajectus vocant, suntq; commodis inter se spatiis divisi, maxima opportunitate, quoniam cû unus tantum pons rivum hunc jungat, nisi naviculis passim transmissio fieret, multis magno incommodo circumeunda pontis esset via. In latum patet pass. xi. totusque splendidissimis ædibus utrinque clausus est, quæ summum omnino ornatum delectationemque ac admirationem habent; quanquam hujusmodi magnificis ædificiis urbs conferta sit tota. Navicularû qua civitas peragratûr numerus viii mill. amplius esse

puta-

putatur ; gondolas vocant , quarum
 pleræque meritoria sunt, cæteræ patri-
 tiorum aliorumq; civium. Est etiam in-
 tra urbis ambitum navale, locus pass.
 mille duorum circuitu, mœnibus undi-
 que validis munitus , & cum opportu-
 nis ad custodiam turribus, quem Arse-
 nale nominant. Intrus cccc hominum
 operis perpetuo naves ædificântur; quo-
 rum stipendia mcc in hebdomadam
 aureorum nummûm sunt. Iuxta locus
 alius, Tana : funium & rudentum in-
 torquendorum ad naves officina. Na-
 vali in ipso navium longarum quæ in
 pontibus ad omnem occasionem para-
 tæ perpetuo stant numerus ad cc est,
 præter alia navigia minora: nec hercu-
 le majoris admirationis locus ullus , ut
 puto, spectari queat , unde vires ope-
 que & amplitudo rei Venetæ, quæ pro-
 fecto nunc Italici nominis gloria de-
 cusque sola est , facile possunt intelligi.
 Officinarum quæ in hoc navali sunt,
 item apparatus; & operum artificumq;
 plena narratio longissima mehercules
 foret, ac propemodum infinita. Multas
 quotannis naves Veneti varias in or-
 bis partes negotiandi causa mittunt,
 unde maximum reipublicæ vectigal
 accedit, adeo ut ex portorio vini, salis,
 olei, cæteræque similis annonæ millies

sestertium fere capiat, præter urbium aliarum quæ in ditione sunt, vectigalia. De numero patritiorum qui nunc quidē cenferi queant hoc habeamus, quod Donatus Ianotius Florentinus in libro de republica Veneta, vicies mille prope modum lares seu familias hac in urbe esse, quarum singulæ si binos homines præstent, qui ferēdis armis idonei sint, numerus efficitur XL. millium: patricios autē ad tria millia reperiri scribit.

Sunt circum Venetias insulæ modicæ permultæ cum ædificiis, templis, cœnobiis, aliisque domibus pietati dicatis. Primum ad Austrum insula mill. pass. longitudine splendidis ædificiis & cultissimis hortis itemque cœnobiis monachorum ac virginum plebanicisque fanis aliquot nitens, ab urbe lato fere quingentos passus euripo submoveretur, aditurque cymbis trajectus causa semper hic confidentibus. Iudaicam nunc vocant; alioque nomine Dorsum Durum appellavêre. Non procul inde in stagnis D. Angeli Concordiensis Virginium sequitur: ultraque ad occasum versus D. Georgii Alganî conventus: dein eadem parte versus occidentem si Venetiis cōsistas, D. Claræ domus quæ ponte urbi Venetæ adhæret. Eodem in latere D. Secundi cœnobium est; nec procul

procul à continente D. Iuliani fanum. Deinde Septentrionali urbis latere D. Christophori ædes in euripo quo Murianum ab urbe navigatur, occurrit, moxque D. Michaëlis cum cœnobio, postremum ipsum Murianum in Venetiarum originibus commemoratum, quod Alrinates & Opiterginos Hunnicis temporibus anno ccccl. post Christi nativitatem incolere cœpisse Sabellicus perhibet, Attila jam tum ad Venetiam appropinquante. Distat ab urbe mill. pass. estque perjucundus & amœnus locus, situ quidem ædificiorumque descriptione Venetiis par, at amœnitate longe præcellens, quippe quia singulæ pene domus hortos ornatissimos & variis arboribus fructiferis confertos habent. Tempia colit haud ignobilia xiv. nominatim D. Petri Martyris cū cœnobio sodalium prædicatorum lucculenter ædificato, ubi etiam bibliotheca præclara voluminibus optimis plena. Vitreamina tam excellenti hic arte faciunt, ut tum varietate, tum artificio cætera totius orbis vasa vitrea longissime superent. Nec desinunt artifices ad materiæ pretium indies ornamenta nova rationesque varie figurandi præstantiores ac elegantiores excogitare. Colores etiam quoscunq; jam mirabili

industria reddunt, ut omnino existimé Plinium si nunc revivisceret, summa cum admiratione vasa hæc supra fictilia tum Aretinorum, tum aliarum gentium longe collocaturū. Vidi ego præter cætera hic miranda: nayem rostratam exacta dimensione factam ex vitro, longitudine unius ulnæ, cū instrumento universo tam convenienter ut miraculo prorsus esset ea ex materia partes omnes ejuscemodi operis adeo plene formari potuisse. Conspeximus etiam organa parva vitreis tubis, quarū maxima longitudo ferme trium cubitorum tanto artificio justam ad proportionē erat ducta, ut inflato spiritu, ac pulsatis à musicis perito modulis, suavissimum concentum ederent. Magnitudinē vasorum quæ hic cernuntur non commemoro, quippe quia fidem eorum qui nō videre, superatura resforet. Equidem mirari ego satis haudquam potui, tanta vitreæ materiæ copia quā colligi, & in tam varias infinitasq; species ingentium vasorum figurari queat. Et insignis hæc Murianorum ars jã universæ nota est Europæ, propterea quod eorum opera nobilissima cunctas in ejus partes exportantur. Officinas exercent xxiv in quibus operis artificū perpetuis vasa fiunt. Locus populo valde

de frequens est; maximaq; pars aut artifices vitrearii vel negotiatores, aut piscatu vivit. Scinditur in partes duas instar Venetiarū amplo euripo. Circuitu mill. tria colligit. Cælo est bono ac salubri, quod ab igne perpetuo vitrarias urente fornaces proficisci arbitramur. Nobilitavit Murianū Franciscus Balarinus, qui arte ac industria super omnes adhuc formandis vasis artifices excelsit. Sequitur ad Septentrionem versus ædes D. Jacobi Palustris ultraque D. Nicolai. Dein Majorbium xxiv. à Muriano stadiis, iisdem Hunnicis temporibus habitari cœptum ab Altinatibus, & unius portæ nomine quæ Altini fuerat ut refert Sabellicus, dictum. Insula hæc infrequenter nunc colitur: gens modica, vel piscatu, vel hortorum cultura vivit. Torcellum inde succedit civitas, item ad Septentrionem, à Majorbio mille pass. cujus Episcopus Torcellanus dicitur, cathedralis ædes D. Fuscæ virginis & martyris, quæ hic monumento sita cum D. Malica nutrice, Ravenna delatæ simul ubi martyrium subiêre. Torcelli quoque nomen pro Turricello nunc ab Altini quondam sextante superest; cujus, uti prædiximus, coloni Artile temporibus, in hæc æstuarium commigrarunt. Urbs hæc uti & Majorbium infre-

infrequens colonis, vel piscatu vel hortorum cultura viventibus. Abbatia non ignobilis adjacet monachorum D. Bernardi, cœlum hic admodum grave. Nec procul Buranum haud inhonestus in insula vicus, ad exortum Majorbio Torcelloque obversus, pari intervallo mille pass. ab utroque; nomen etiam ab Altinatibus, uti quæ supra memorata sunt, habens. Hinc tum ex plaga Septentrionis in orientalem Venetiarum tendenti, domus D. Francisci quæ à Deserto cognominatur, apparet, propiusque Venetiis Lazaretum novum, item versus orientem Carthusianus cōventus, juxta mox D. Helenæ, viciniorque dein ad urbem, D. Georgii Majoris; tum D. Servuli, D. Lazari, & infra Lazaretum vetus, quod ad meridiem spectat, cū æde Virginis quæ gratiarum dicitur, ultraque D. Clementis, & porro in Austrum, Sancti Spiritus: tum Pupilia est; sic olim, uti supra memoravimus, dicta, quinque millibus à Venetiis. Insulam hanc quondam admodum frequentē populo fuisse Blondus & Sabellicus perhibent; maximaque circa Ducatum Vrsi Patriciati incrementa cepit, quum Petri Tradonici Principis familiæ concessa est cum uxoribus & liberis inhabitanda, quemadmodum

modum in catalogo Ducū retulimus. Auctus igitur & excultus à Tradonici famulatio ejusque prole locus est adeo, ut ad honesti oppidi formam cresceret; quod postea Genuensium bello cum ii Fossiam Clodiam cepissent, habitari desivit. Sequitur Methamaucum vicus, olim Ducis Veneti sedes, ubi portus Meduaci fluminis profundissimus de quo jam antea scripsimus. xxv. dein ab urbe Veneta millibus alter est portus Clodianus, juxtaq; oppidum Fossia Clodia, quemadmodum à Prolomæo nominatur, quod Clodium Albanorū Ducem condidisse Volaterranus refert ex auctore Sexto, Sabellicus tamē prodidisse quosdam scribit ab Atestinis & Silicensibus ædificatum, qui Hunnicis temporibus in stagna ex continentis ora profugerant: verum hoc tamen ut constare sibi queat non video, cum Plinius & Prolomæus qui plurimis ætatibus Hunnicas in Italiam irruptiones præcessere, Fossæ Clodiæ memoriam usurpent. Dici fortasse posset Attilæ temporibus ab Atestinis Silicensibus domo profugis auctum, cum jam prius existeret: ut ita quod Sabellicus refert, non omnino veritati adversetur. Civitas effecta est sub Ordelafo Falerio Duce MCV. post Christi nativitatem anno, trans-

translato huc Methamauceno episcopatu, cum eam urbem inundatio vastasset. Divorum etiam reliquiarum simul indetum ad Clodianos asportata. Primum locus momenti pene nullius erat, uti in Venetis annalibus priscis, maximeque Bertucii Veneti se legisse Ioannes Petrus Ferretus Ravennas homo doctissimus nobis affirmavit. Undique stagnis marinis circumfunditur, in longum protenta, spatiosaque & longa platea divisa, in quam utrinque vici plurimi instar spinarum piscis exeunt. Circum urbem salinarum passim, ubi mensibus æstivis à marinis aquis sal conficitur ingenti Venetarum reipublice compendio. Genuenses anno post Christi nativitatem MCCC LXXX. cum huc bello contra Venetos classe pervenissent, victoriamque jam in manibus haberent, insolentia rem corrupisse, sicut ut mutata fortuna victores ipsi vincerentur, plurimique capti magno cum triumpho abduceretur Venetias, Blondus Sabellicusque nec uno loco memorant. Clodiani nunc fere piscatu, vel hortorum cultura, vel salinis exercendis vivunt. Hinc ad Venetias redeunti litoris apparent campi amœni cum hortis nitidissimis, quorum fructus Venetias deportantur. Proveniunt hic pro anni tempore varia fructuum hortensium

sum genera; nominatim pepones, cucumeres, anguriz, brassicæ lacuturres, sabellicæ, cæteræque species & id genus fruges aliæ, unde quæstum Clodiani maximum faciunt. Urbem hanc ortu nobilitavit Petrus Calotius ordinis prædicatorum monachus, qui admodum exacte ingentia duo volumina de vitis Divorum scripsit, quæ in bibliotheca Dominicana Bononiæ servantur. Hic Venetiarum finis.

Hactenus è Leandro Alberto: accuratissimam urbis Venetæ & singularum urbis regionum descriptionem videre est in Sabellici libris III. quos de situ urbis Venetæ scripsit, ad quem studiosum lectorem remittimus.

*De urbe Verona, ex Torello Sarayna,
Leandro, & aliis.*

DE antiquissima urbis origine hic nihil dicam. Situs autè urbis ita se habet. Non absumilis Helvetiorû Basileæ, natura; situ, pulchritudine ædificiorum nobilis; æquo solo recumbens, ad meridiem, ortum occasumque conversa brumalem: tellure ad Septentrionem leniter adsurgente, jugisq; Theatralem pene formam exprimentibus. Athesi amne non tam dividitur, quam munitur & circumquaque cingitur. Silius
lib. VIII. Tum

Tum Verona Athesi circumflua & undique solers.

Quod flumen (inquit Torellus) prisco tempore urbem non intersecabat, verū prope mœnia labebatur, urbem ipsam relinquens ad ortum solis: hoc patet ex fundamento latissimo muri per medium Athesim deducto, non procul à ponte castri veteris, quod & hyemali tempore decrecente aqua conspicitur. Cujus etiam (ut fama est) quamplurima inventa fuerunt vestigia. *Vrbs vias* habet amplas & rectas, coctili lapide stratas: Templâ circiter xxxv; quorum præcipua perverusta ædes Cathedralis & D. Anastasii, monasteria Monachorum & monialium x. Pontes quatuor insignes, fluvio impositos. In summo clivo duæ sunt arces nobilissimæ D. Petri & S. Felicis, quarum illa Athesi pene incubat, ab Cane Scaligero excitata, hæc eminentiore loco & quasi vallis supercilio sedes, urbis mœnia despectat & longe lateque in Circumpadanos agros, totamq; fere Cisalpinam Galliam pandit prospectum. Sunt item aliæ Arces; Castellum vetus, & quæ vulgo *Cita della*. Amphitheatrum ibi visitur omnium maximū & quo nullum fere integrius; media urbe adsurgens: cujus exterior paries quatuor zonis pulcher-
rimis

rimis cinctus, totidem columnarum, arcuum & fenestrarum ordinibus, quadruplici opere, Dorico videlicet, Ionico, Corinthio & composito in mirandam extollitur altitudinem: quemadmodum ex dicti parietis quatuor arcuum parte colligi potest, quæ sola reliqua manet adhuc erecta: Amplitudinem illius exacte refert Torellus Sarayna in libris de origine & amplitudine urbis Veronæ: in quibus etiam aliud olim Theatrum hic extitisse scribit, plurimosque triumphales arcus sigillatim omnium operum commemoratione facta, quorum nunc exigua vestigia, paucaque integra supersunt. aërem habet admodum tenuem; gens perlauta, magnifica, splendida, jucundo aspectu, ingenio summo, maximeque ad literas idoneo. Rebus omnibus non solum ad vitam mortalium necessariis, sed etiam ad delicias & voluptatē utilibus abundat. Civitas hæc in fide Romani nominis usque ad principium inclinationis imperii stetit; post enim eadem conditione fuit qua cæteræ Italiæ civitates, donec ab Attila diriperetur. Attilæ tempora varii exceperunt tyranni, qui rapto Imperatoris nomine diversis temporibus Verona potiti sunt; Theodoricus dein cum Italiæ imperio, etiam

C

Veronæ

Veronæ tenuit : post Gothorum excidium Longobardi habuere; quibus exactis in Caroli magni potestatem concessit. Postea aut sub Regibus Italię fuit, aut suo jure ut cæterę civitates usā fuit. Duravit hæc Veronensium sub Romani Imperii nomine libertas usque ad Acholini Romanini tyrannidem, qui præfecturam in Dominatū convertit, exacto Azone Atestino Ferrarię Marchione, quem Senatus populusq; Prætorem designaverat : tenuit hic tyrannidem ad ann. M CC LIX quo defuncto Senatus populusque Mastinum Scali-gerum Prætorem dixit. huic à nefariis civibus occiso, successit Albertus filius; illiusque deinceps filii, ad Alboinum & Canem magnum quos Henric. Imp. Veronę Principes instituit ann. M CCCX. Canis autem magnus Dominium Veronense multarum urbium accessione auxit. In Principatu succedere nepotes ex fratre, Albertus & Mastinus. Albertus miti ingenio, pacis studiis enituit; Mastinus contra bellicosus, terribilis, ferox & ad labores quoscunque ferendos idoneus, Brixiam insigni fraude cepit : etiam Parmam Magistratibus, quos Ioannes Bohemię R. ibi reliquerat, ademit; Luca quoque potitus est, Lucensibus ultro se dedentibus : Opi-
ter-

tergium etiam aliaque multa oppida
 ditionis suæ effecit. Auētis in tantum
 Mastini, Albertique viribus, ut jam vi-
 cinis terrori essent, Veneti & Medio-
 lani Vice-Comites, fœdere factō maxi-
 mas copias in illōs eduxerunt. Masti-
 nus fratrem miserat Patavium, ut eam
 urbem cum finitimis in fide retineret.
 Hanc postquam Marsilius Carrariensis
 Venetis proditione dedidisset, iis dolo-
 in urbem introductis ipse mox Alber-
 to capto, ibi dominatum occupavit
 ann. 1337. Brixia quoque à Guidone
 Corregio Actio Vice-Comiti tradita.
 Veneti Tarvisium per pacis condicio-
 nes expressere. Anno 1342. Pisani Lu-
 cam, Parmam Rubrii & Corregii eri-
 puere. Obiit Mastinus ann. 1350. tribus
 relictis liberis, Cane Magno II. Cane
 Seniorio, & Paulo Alboyno. Canis Ma-
 gnus II. inde principatum tenuit ad
 ann. 1355. quo à Cane Seniorio fratre
 occisus est. Idem Seniorius & fratrem
 Paulum diu carcere conditū, ann. 1375.
 publico iudicio condemnatū occidit.
 Eo defuncto ad Nothos illius Bartholo-
 mæum & Antonium principatus per-
 venit: Antonius autē fratrem Bartho-
 lomæum ann. 1381. obtruncavit: tan-
 demq; à Ioanne Galeatio Vice-Comite
 Mediolani Verona pulsus est, ann. 1387.

Post excessum Ioannis Galeatii qui urbis hujus Imperium XVIII. ferme annis habuit, arcesq; D. Petri & Fœlicis cum castello hic ædificaverat, defuncto jam Antonio, Guilielmus Canis, Magni F. cū Brunone ac Antonio filiis ope Pandulphi Malatestæ, Franciscique Carrariensis Veronam reversus est; & anno 1404. S. P. Q. suffragiis princeps est appellatus. Non diu tamen fortunæ suæ superfuit; etenim Franciscus illius cognatus hoc prætextu in urbem receptus, tanquam de magnis rebus ad colloquium venisset, veneno eum interemit. Filios etiam illius Iacobinus Carrariensis in arcem veterē Patavii, sanguinis propinquitate circumventos inuitans, repente quorundā criminum adversus se insimulatos custodiæ tradidit & in montem Silicis deductos carceribus inclusit, ubi tandem perierunt. Franciscus autem Carrariensis Veronæ arripuit Dominatum quem vix XVIII. mensibus tenere potuit. Veneti enim intellecta Carrariensium fraude, qua Scaligeros oppresserant, per Mantuanum Marchionem, cum ingentibus copiis missum, urbem ipsi ademerunt. Quamvis autem post anno 1438. Nicolaus Picininus Philippi Mediolanensis Ducis Legatus Veronam invaserit, tamen

tamen nec arces obtinere, nec diu in urbe consistere potuit. Itaque Venetorum imperium exin hic stetit usque ad ann. 1509. quo cæsis illorum ad Ripaltam copiis Veronenses in Maximiliani Imp. ditionem concessere: reversi autem dein anno 1517. ad pristinum Venetorum imperium, eo reipubl. statu hucusque tranquille utuntur. Maximis porro operibus, continuoque studio Veneti jamdiu urbem muniunt, adeo ut inter munitissimas totius Europæ merito referri queat.

De Patavio ex Leandro & aliis.

PATAVIUM antiquissima civitas, vulgo Padua; urbs admodum ampla, triplicique olim nunc duplici muro septa, & profundissimis fossis cincta; quippe Meduacum sive Brentam amnem tam munitionis urbis quam navigandi opportunitatis causa, maxima industria Carrarienses reguli huc pertraxere. Sita est autem urbs loco plano & fertili atque amœnissimo; placidissima fruens cœli temperie, & summa soli bonitate, ob amœnitatem Euganeorum montium, quos habet ad Occidentalem sui plagam. Incolæ summis præditi sunt ingeniis, & ad arma juxta atq; litteras, aliaque negotia aptissimis. Ambitus

C 3

urbis

urbis duplex: exterior sex millia ducen-
tosque (alii VII mill.) passus continet
cum sex magnificis portis: interior tria
millia passuum, altissimus, & superne
perpetuum habens deambulacrum.

Vrbs ipsa magnifica splendidaque,
filice strata; fossis, vallis & propugna-
culis undiq; tutissima. Habet ædificia
Sacra, profana, publica privataq; ma-
gnifica & sumtuosa. Templum Cath-
drale ab Henrico Imp. structum, sub
se habet Basilicas XXII. intra urbem,
splendore Cathedrali non multum in-
feriores quasdam etiam superiores:
Monasteria virorum XXIII. virginum
XXIX. Palatium in quo jus dicitur, tota
Italia nominatissimum nullis fultum
columnis, & plumbo tectum: Curiam
insuper publici consilii, cum porticu
marmoreis columnis suffulta: Fora
maxima quinque; quorū primum con-
gressibus & deambulationibus civium
dicatum est; alterū olitorium; tertium
frumentarium; quartum lignarium
postremum palearium: Pontes XXXVII
ex lapide fornicatos supra Brentam
amnem qui Urbem perfluit. Porticu
amplissimas: areas spatiosissimas: No-
focouria III. Xenodochia totidē: item
Orphanotrophium, & domum Dei ex
posititiis infantibus attributam: Mon

ter

tem pietatis, extirpandæ Iudæorum
 fœnerationi institutum, qui pro cente-
 nario viginti exigere consueverant:
 Ærarii fors XXXVIII. aureorum millia
 superat, civium liberalitate collata.
 Præficiuntur septem domibus, quæ
 opportuno urbis loco sitæ, viri nobi-
 les, datis fidejussoribus annuatim; hi
 pro pignoribus mutuo dant, infra xxx
 solidos, gratis; supra, quinque tantum
 fœnoris nomine pro centenario exi-
 gentes, ad ministrorum impensas, quæ
 III. mill. aureorum quotannis supe-
 rant, sustinendas: quod superest, pau-
 peribus annuatim dividitur, sorte sem-
 per manente & ex piis eleemosynis,
 præsertim quæ festo paschatis colligun-
 tur, quotannis crescente. Domorum
 quatuor millia hodie suo ambitu com-
 plectitur. Episcopatu gaudet urbs qui
 longe ditissimus totius Italiæ æstima-
 tur. Deniq; Academiam habet nobilif-
 simam & doctissimorum virorum sê-
 minarium. Cives inter præcipuas artes
 hodie, uti & olim, lanificium exercent.

Agrum Patavinû Bernardinus Scar-
 deonius ita describit: A Meridie Athesis
 fluvius procurrit: à Septentrione Mu-
 so parvus amnis dilabitur, ab Oriente
 æstuarium Venetiârû, ab Occidente vero
 colles sunt Euganei & ager Vicentinus:

Patet omnis hic circuitus CLXXX. mill. pass. in quo sexcenta & quadraginta septem villæ seu pagi.

Flumina quæ Territorium Patavinum secant, præcipua sunt Bacchilio & Brenta; qua utraque olim Meduaci nomen habuere: Brenta x. mill. sub Tridento nascitur & ad agrum Vicentinum præcipiti cursu delatus, relicto ad sinistram Bassano, agrum ingreditur Patavinum & v. mill. infra Patavium se dividit; & dextra parte cum Bacchilione se conjungit, sinistra autem cursum suum aliquandiu seryans versus Meridiem, postquam magno strepitu se præcipitaverit, convertitur ad Orientem & duobus aliis amniculis Lavadola & Tergola auctus, ad pagum Stracum cum Bacchilione se denuo conjungit; rursusque juxta Dolum vicum divisus, dextro ramo versus Meridiem labitur & prope villam Conche à Bacchilione exceptus juxta Chioggiam in mare Adriaticum effunditur; sinistro vero Miram, Oriacum & Moranzanum stringens tandem in portum Brondulum illabitur. Bacchilio haud procul Vicentia enatus; eamque secans, aliquot amnibus auctus vi. mill. sub Vicentia se dividit in duos ramos, quorum dexter ad vallem Estensem fertur, sinister
ad

ad territorium Patavinum se conver-
tens illud intrat juxta montē Galdam,
& paulo post cum Brenta uti diximus
conjungitur: sed non longo inde spatio
rursus dividitur in duos ramos, quorū
dexter Patavinum agrum rigans, &
juxta Battagliam cū dextro ramo suo
reunitus præcipiti cursu tendit Bovo-
lentam; sinister autem antiqua urbis
circumdat mœnia & in plures alveos
disiectus, extra urbem reunitur, rursus-
que juxta Porcigliam se separat in duos
ramos, quorum dexter Bovolentę cum
superiore conjungitur, & paulo infra
cum cæteris ramis conjunctus Pontem
longum, Corregivolam, & Brentę ra-
mo conjungitur qui à Dolo descendit:
sinister vero muros novę urbis com-
plexus, demum per fossam à Patavinis
factam in majorem Brentę ramum il-
labitur, & cum illo fertur ad Dolum,
ubi rursus dividuntur ut supra. Paulus
Paruta in Histor. Venet. scribit, hanc
agri Patavini partē quæ versus Chiog-
giam. & mare inclinat, longe fertilissi-
mam esse & incolis frequentissimam;
in eaque reperiri vicum Bovolentam
adversus subitos hostium incursus satis
securum, quippe fluvium Bacchilionē,
in Territorio Vicentino natum, post-
quam ad Bassanellum r. milliar. supra

Patavium pervenit, & Brentæ aquarum accessu auctus fuit; in diversa ferri & variis & tortuosis flexibus per agrum Patavinum delapsus, grandi spatio in medio relicto, juxta hunc vicum rursus conjungi: atque hic quondam castellum fuisse, insigne adversus hostes præsidium. Quid multa? Ager Patavinus ob flumina & lacus neque hostibus accessu facilis & adversus subitos motus satis munitus judicatur.

Ager porro Patavinus est amœnissimus & frumenti, vini reliquarumque frugum maxime fertilis; tantamque copiam tritici fundit, ut summam mereatur admirationem; panisque ex eo conficitur totius Italiæ candidissimus. vino quoque abundat generoso. Nitet undique regio hæc pagis, vicis, & villis ornatissimis, quæ fere sunt patritiorum Venetorum, qui mensibus æstivis ruri plerumque cum familiis agunt.

Vrbs hæc sub Romani Imper. fide mansit, donec ab Attila caperetur incendereturque: dein restaurata à Narsete, rursus à Longobardis cremata dicitur; verum sub Carolo magno & cæteris Italiæ Regibus non tantum respiravit sed & magnum incrementum accepit. Sub Othone etiam ut cæteræ pene Italiæ urbes suo jure uti cœpit: hæc

hæc forma Reipubl. usque ad Fridericum II. stetit, tum enim Aetiolino Romanino suadente rursus se imperio junxere, & præsidium Germanicum intra urbem acceperunt, & simul Aetiolini jugum; anno 1237. Is potestatem legitimam statim in sævissimam tyrannidem vertit, ideoque absens magistratu ab iis est privatus. Non diu post sub Capitanei nomine Marsilius Carrariensis urbis dominatum ad se contraxit; sed Scaligeris impar, illum Cani Magno cessit; quo defuncto iterum Dominatu potitus, decimo anno sine liberis decessit & Vbertinum hæredem fecit ann. 1340. qui post sextum annum à Mastino Scaligero pulsus; & mox restitutus est: illi successit Massilius II. quarto die à fratre patrucele Iacobino occisus: Iacobinus item à Guilhelmo F. notho occisus anno principatus quarto; huic successit Franciscus F. qui præclare Remp. administravit, sed cum socrum Barnabam Vice-Comitem liberare satageret, & ipse à Ioan. Galeacio captus in carcere interiit, ann. 1388. Urbem autem paulo post Franciscus II. superioris filius à Galeacio recepit; vixitq; in principatu summo cum metu ann. xv usq; ad Galeacii exitum, quo tempore Scaligeris nefarie interemptis Veronam quo-

quoque occupavit, & paulo post eandem amisit: & Venetis supplex factus ab iisdem in carceré conditus & mox supplicio fuit affectus: ann. 1403. ejus filii Vbertinus & Marsilius in Florentino agro excesserunt, atque ita nobilis Carrariensium familia interiit: urbs autem in Venetorum potestate mansit, usque ad annum 1610. quo sub Maximiliani Imper. imperium concessit; sed statim à Venetis recepta, tamque egregie permunita fuit, ut postea à maximo confœderatorum exercitu obsessa expugnari minime potuerit.

De Vicentia ex Leandro & aliis.

URbs Vicentia peroptimè ædificata, splendidisque ædificiis est ornata, inter quæ prætorium magnificentissimum, cœnobiumq; D. Coronæ sodalium prædicatorum: sita est juxta radices collis, duobus amnibus navigabilibus divisa, Bacchilione & Rerone, qui è vicinis mōtibus dilapsus in ipsa urbe Bacchilioni jungitur, quem Ælianus Eretenum vocat & optimas totius Italiæ anguillas alere memoriæ reliquit. Abundat urbs maxima omnium rerū ad vitam humanam necessariarum copia, propter summam agri amœnissimi ubertatem, qui frumenti, vini, cæterarumque

rumque frugum maxime est fertilis. Tanta cum in ipsa urbe, tum in agro mororum arborum, quarum fronde bombyces aluntur, frequentia est, ut summam habeat admirationem. Poma ferunt alba; quamobrem hoc sericum non tam est robustum ac illud quod vermes genuere foliis earum arborum nutriti, quæ mora nigra producant. Vberimum hinc quæstum Vicentini faciunt, gens ingeniis vividis, magnæque fiduciæ, promptissima ad literas, militiam atque mercaturam. Vrbs Episcopatus gaudet dignitate. Stetit hæc urbs in fide populi Romani ad Attilæ usque tempora; à quo vastata, post in Gothorum, inde in Longobardorum, postremo in Italiæ Regū fuit potestate. lis pulsus, libertate sua sub auctoritate Imperii Romani est usa usque ad FridERICI II. Imper. principatum, à quo direpta concremataque varios passa est Dominos, Carrarienses Patavinos, Scaligeros Veronenses, Galeatios Mediolanenses, Venetos. Tandem Maximiliani I. Imper. armis infestata, ejusque fidei subiecta, Venetis ad extremum est reddita. Haud procul ab urbe duæ nobiles sunt lapidicinæ in monte, qui Cornolius latinis, vulgò *Covelo* dicitur.

De

De Brixia è Leandro & aliis.

BRixia civitas ad montis radices sita in Cenomanis; & illius gētis quondam caput: est autem urbs (ut inquit Leander) perhonestā, dives, affluensq; pulchra ædificiis & magnifica, lautisq; & nobilibus colonis decorata. Sub Imperatoribus Romanis quievit, quandiu Romani nominis majestas authoritasque constitit. Qua labante, & Gothis Italiam vastantibus à Radagaso illorum rege tunc Romam petente vastata est & cremata anno 412. Ab Attila quoque subversam, ac dein anno 452. resectam imperante Martiano, scribit Diaconus. Demum in Alboini Longobardorum Regis venit potestatem ac deinceps in gentis illius imperio fuit usque ad Desiderium à Carolo Magno captum: Extincto Longobardorum regno successit Francicum: quapropter adhuc agri Brixiani pars, ubi gens illa consedit, Franciæ curtæ nomen retinet. Sub Carolo Naimon Bavarix Dux illi præfuit, qui urbem instauravit atq; auxit: post Caroli excessum varios Dominos experta est; sub Othone tandem suam sibi gubernationem sub Romani Imperii authoritate impetravit. Itaque libera dein, ut aliæ Italiæ civitates, fuit, cur-

curruque publico usa est in bello, quem Carrotium vocant. Ab Henrico VI. Imper. muris nudata & multis immunitatibus spoliata. Denique cum perniciosissimis Gibellinorum & Guelforum dissensionibus laboraret, invadendi sui occasionem Mastino Scaligero præbuit; sub quo ingentes calamitates passa est. Sed illo pulso, Azo Vice-Comes Mediolanensis illam obtinuit; hic Luchinum Matthæi Vice-Comitis F. successorem habuit; Luchinus Ioannem fratrem Mediolani Archiepiscopum; quem deinceps Barnabas & Galeatius Stephani Vice-Comitis filii secuti sunt ann. 1357. Barnabam dein Ioannes Galeatius in carcerem inclusit, & imperium totum ad se transtulit & Mediolani Dux creatus anno 1402. successorem habuit Ioannem Mariam filium. Pandulphus dein Malatesta dominatum urbis sibi comparavit, & mox Philippo Mariæ Mediolani Duci cessit ann. 1421. Quinto inde anno post cum Philippus Maria durissimo imperio Brixianos haberet; nec per frequentes eorum legationes ad imperium molliendum impelli se sineret, indignatione percita civitas Advocatis ex factione Guelfa suadentibus ad Venetos defecit; nec à Philippo
 Maria

Maria recipi ullo umquam conatu potuit: ita dein Brixia Veneti potiti usque ad ann. 1502. quo Brixiani cæsis ad Ripaltam Venetis Ludovico XII. victori se dediderunt; qui illam Maximiliano Imper. condonavit; isque Carolo nepoti Hispan. Regi: Carolus rursus Francisco I. Gallor. Regi, à quo tandem anno 1517. Venetis est restituta.

Urbem amnis percurrit modicus Garcia.

Extra Brixiam versus montes sunt, Regiateum, Bottesinum, Virleum & altius Nubilaria, vulgo *Castelnedulo*, distat sex milliar. ab urbe Brixia: mox celsissima juga sunt. Læva Civitatis amnis Mela per montes decurrens uno à Brixia milliar. quem alii Melonem vocandum censent, profluit ex montibus, multosque fontes & rivulos passim recipit, modicus tamen & lenis in Ollium descendit, quoniam antequam ad Confluentem perveniat, in irrigua utrimque distrahitur horrida, lapidosa siccaque; camporum arva, quæ sic fœno, tritico, milio, siligine, cæterisque frumenti generibus ferendis idonea redduntur, & propter largas aquationes, frequentes fruges copiose fundunt. Altius dein ad amnis dextram Mons planus, Concisum, Seretiumque castella sunt;

De Bergamo è Leandro.

Bergomum civitas antiquissima in
jugo montis posita, cujus radices la-
tissima suburbia civitati annexa tenet.
Splendidis ædificiis tam rei divinæ,
quam civium habitationi dicatis ubiq;
nitet. Iuxta forum est ædes D. Mariæ.
In cœnobii Prædicatorum templo
nobilissimum appareret Presbyterium.

Bergomum civitas antiquissima in
jugo montis posita, cujus radices la-
tissima suburbia civitati annexa tenet.
Splendidis ædificiis tam rei divinæ,
quam civium habitationi dicatis ubiq;
nitet. Iuxta forum est ædes D. Mariæ.
In cœnobii Prædicatorum templo
nobilissimum apparet Presbyterium.

Bergomum civitas antiquissima in
jugo montis posita, cujus radices la-
tissima suburbia civitati annexa tenet.
Splendidis ædificiis tam rei divinæ,
quam civium habitationi dicatis ubiq;
nitet. Iuxta forum est ædes D. Mariæ.
In cœnobii Prædicatorum templo
nobilissimum apparet Presbyterium.

opere segmentato factum ex ligno, tam
excellenti & mirabili arte, ut magis
pictum, quam è ligno confectum videatur:
in eodem & Bibliotheca præcipuis
Europæ annumeranda. Incolæ urbis
lauti, & quanquam sermone admodum
rustico utantur, tamen ingenio
peracri atque solerte, & cum ad literas,
tum ad mercaturam aptissimo pollent.
Vrbem ab Attila vastatam prodit P. Dia-
conus; à Longobardis quoque subactam
legimus, diuque possessam sub præfidi-
bus, qui Duces Bergomates appellaban-
tur. Victo autem captoque Desiderio
sub Caroli Magni concessit imperium:
deinde ut cæteræ Italiæ urbes libertatem
nacta, eadem usa est ad ann. 1262. quo
Philippus Turrianus hic dominari cœ-
pit: postea anno 1402 Luchinus Vice-
Comes illam occupavit: successit Masti-
ni Scaligeri dominatus; qui mox urbem
Luchino & Azoni illius nepoti resti-
tuit. Ita Vice-Comites illa potiti sunt
usque ad Ioannis Galeatii excessum:
tunc Suardi per tyrannidem illam in-
vaserunt; quo occiso apud Cremonam,
ad Mastinum Barnabæ Vice-Comitis F.
dominatus illius pervenit: huic successit
Ioannes Picininus; quo ob flagitia & li-
bidinē pulso, Ioannes Ruggeius Suardus
dictator creatus, qui urbem Pandulpho
Mala-

CHOROGRAPH. DESCR. 51
Malatestæ xxx mill. aureorum vendidit.
Deinde Philippus Marià illam Malatestæ
eripuit ann. 1419 à quo nono post an-
no ad Venetos defecerunt; & variam
fortunam una cum Venetis à fœdera-
torum Principum exercitu sunt passi;
& anno demum 1516 ad Venetorum
dominium redierunt, sub quibus nunc
summa pace tranquillitateq; fruuntur.

De Crema ex Leandro.

Sita est Crema in jucunda pulchraque
planicie, spatiis ampla, mœnibus fir-
missima, abundans opibus, populo fre-
quens, ædificiis privatorum splendida,
omnibusque rebus ad vitam necessariis
affluens. Hæc urbs ut superiora præte-
ream, sub Vice-Comitum Mediolanen-
sium imperio fuit usque ad ann. 1405
quo Benzonus hic tyrannidem occupa-
vit, sed mox à Philippo Maria pulsus est:
à quo una cum Brixia ad Venetos defe-
cit, & per conditiones pacis inter Fran-
ciscum Sfortiam & Venetos, penes illos
mansit: nisi quod easdem vices sub Lu-
dovico XII & Maximiliano Sfortia est
experta, quas & reliquæ Venetorum in
continenti urbes. E quibus postquam
emerfit, ædificiis, splendore & frequen-
tia civium ita crevit, ut jam inter præ-
cipua Italiæ oppida celebretur.

*De Tarvisio Seravalle & aliis oppi-
dis Marchie Tarvisinae, ex
Leandro & aliis.*

TArvisium urbs ædificiis splendida
opibusq; potens: jacet loco editio-
re, in campo spatiosissimo, Sili amne
divisa: Fontium amœnitate salubrita-
teq; stupenda. Cives humanitate sunt
singulari, ingeniis igneis, & ad literas
aliasque artes & disciplinas aptissimis,
nec minus ad mercaturam promptis.
Episcopum habet. Magna hic agrorum
est ubertas, ingens rei pecuariæ stu-
dium, tritici optimi (è quo pané confi-
ciunt candidissimum) nobilissimi vini
aliarumque frugum copia admirabilis.
Primam hujus oppidi mentionem fa-
ciunt Gothicarum rerum scriptores:
Gothis pulsis, Longobardi possederunt
& hic Marchionis sedem posuere, unde
adhuc regioni vicinæ nomen: Longo-
bardis pulsis sub Imperatoribus & Re-
gibus Italiæ fuit: donec ab Aetiolino
tyranno opprimeretur; & mox à Ri-
chardo Caminate: postea Catrarien-
ses & Scaligeri oppido potiti; à quibus
tandem ad Venetos pervenit ann. 1388.
sub quibus postmodum mansit, tanta
fide, ut cum cæteræ fere urbes post in-
gentem illam Reipubl. cladem ad Ri-
paltam

paltam, ad Imper. aut Gallum deficerent, hæc sola in obsequio licet cum summo discrimine perstiterit.

Supra Tarvisium haud procul à Silis fonte Castellum jacet *Casa corba* vulgo dictum.

Ad Plavis (quem alii Anaxū vocant) ripam oppida se offerunt, quæ vernacule Venetio, Limina, Aquorio dicuntur; & in excelsis montibus Feltro, oppidum Episcopale: altius autem inter montes juxta Plavem, Belluni exigua quidē sed nitida civitas jacet. Ulterius sunt Pirariolum, Plebs, Vallis Bonstana, supraque Cadurbium & Zoltum, ubi montes asperrimi ferrariis venis fecundi. Sequuntur Laurentiacum, Trini portus, Auracum & altius circa Plavis fontem Comerium. Dein secundū dextram ejusdem amnis ripam Madinum modicum oppidum; & Victorium in mediterraneo. Supraque ubi Carolus, (quem Plinius Varanum aut Varianum vocat) in Anaxum evolvitur, Teseca oppidum; dein Bellunum antiquissima civitas ad Carolum, Episcopatu nobilis. Ad Lipientiæ ripam sedet Turritium: juxta Moteci autem scaturiginem jacet Conegianum, frequens oppidum & rebus ad vitā necessariis abundans. Succedit in dextra ostium Meduni fluminis,

54 VENETI DOMINII
nis, quod huc in Līquentiam ex supre-
mis Alpibus Meduno monte profluit.
Eius dextera Coliverium, supraq; circa
fontem amnis Imesuli, Portus Naonis
amplum, nobile & opulentū oppidum.
Quod ad Austriæ Ducum imperium
diu pertinuit, sed nostra memoria (in-
quit Leander) bello quod Veneti cum
Maximiliano Imper. gesserunt, Bartho-
lomæi Alviani ductu captum, illi Sena-
tus Veneti liberalitate condonatum
fuit, cui defuncto filius in principatu
successit. Alius Prata jacet & intus
Porciliæ modicum quidem at opulen-
tum & nitidum oppidum. Dehinc cir-
ca Meduni Līquentiæque confluentem
honestissimum ac ditissimum oppidum
Sacile situm est, multitaliæ civitatibus
cum lautitia, tum populi frequentia
minime cedens. Habet ædificia splendi-
da, numerumque nobilium & docto-
rum hominum. Læva Līquentiæ, supra
Muteri ostium, Portus Bufaletius, quod
oppidum ab ipsa Līquentia alluitur.
Dein circa fauces quibus Imesulus in
Līquentiam se exonerat, Civilonium.
Et ulterius inter colles nobilissimum
oppidum Scravallis, armorum bellico-
rum celebris officina, pannorumque,
vini & frumenti negotiatione incly-
tum. Est veluti emporium Teutonicis
populis;

populis; optime ædificatum, lautoque populo refertum, percurrit amnis Imesus, plurimæ castellum ipsum cingunt officinæ. Situ tam amœno ac nobili præstat, ut incolæ loci amœnitate capti, usque adeo diversis temporibus accreverint, ut ter necesse fuerit mœnia dilatare, quæ nunc bis mille & quingentorum passuum spatium complectuntur. Qua parte ad Septentrionem spectat, perpetuos habet montes: à duabus vero partibus, qua in Meridiem Venetias versus, quaq; in Orientem tendit, latissimam habet planiciem, collibus elegantissimis distinctam, unde non solum vina sed & frumenta uberrimè colliguntur. Ad Occidentem colles etiam habet vinetis & olivetis confitos. Omnibus autem ex partibus, pascua habet pingua, tam in campis, quam in montium vertice, frequentesque lacus & sylvas, ut nec venationes, nec piscationes, nec aucupia jucundissima usquam desint. Hoc igitur oppidum in ea regione Tarvisinæ Marchiæ situm, quæ in Foro Julienti patria olim censebatur in Diocesi Cenetensi: oppidum enim cum aliis finitimis, Imperatorum donatione ad Ecclesiam Cenetensem pertinuit. Sedes deinde fuit regulorum Camipensium (quæ familia inter quinque

nobiliore Italiae fuit habita) Richardusq; postremus ex illa familia in monasterio D. Iustinae conditus jacet in marmoreo tumulo. Nunc Veneti oppidum possident molli quidem imperio & suavi Nam Senatorē mittunt cum praetoria potestate, qui iustitiam administrat & vestigalia curat. Reliquum quod est publici regiminis, penes antiquiores familias manet, quae jam fere sunt xv. eligunturq; ex iis xxxv. viri quibus tota Reipubl. administratio incumbit. Haud procul Seravallo monstratur Hostia frequens & opulentum oppidum, arce, fossis moenibus & paludibus bene munitum. A Seravallo dextrorsum procedenti inter colles occurrit civitas Ceneta: quae nunc potius vici quam oppidi formam servat (inquit Leander) Episcopum habet, qui etiam jus in temporalibus obtinet. Veneti quidem dum Cardinalis Grimani Episcopatu fungeretur, ob populi de insolenti & injusto illius dominatu querimoniam, illud ad se transferre conati sunt, sed Pontifice annitente illud ingratis restituerunt. Itinere à Seravalle (inquit Leander) Sacile, Cordinianum invenitur monti insidens, eximium propugnaculum olim Nicolao Rangoni condonatum. Sequitur in ripa Liguentiae subter portum

CHOROGRAPH. DESCR. 57
portum Bufaletium Motta, castellum
non magnum quidem, sed vicis subur-
banis perpulchris, lautoque & perno-
bili populo frequentibus, nitens.

*Fero-Julienfis Provincia, Civitates
& Oppida, è Leandro & aliu.*

Forum Iulii fines habet ab exortu
Istriam, à Septentrione montes la-
pidios, ab occasu Alpes Vindelicorum
& Noricorū; ab Austro sinum Adriati-
cum. Incipit à planicie mari apposita &
paulatim crescens, primum in colles &
mox in altissimos mōtes evehitur: qui
fere undiq; fines adeo claudunt, ut hæc
planicies jugis mōtium theatri in mo-
dum vallata, uno tantum Sontii flumi-
nis trajectu ab Tarvisio adeatur. Cæte-
ros limites Alpes undiq; premunt, ideo-
que non nisi per maritimos portus, aut
convalles, aut ipsa montium juga ac-
cessum præbet. Portus habet ad oram
maris quāplurimos, nominatim quem
Timarus antiquus Italiæ terminus effi-
cit; & Pontanum, quem montis Falco-
nis fontes; Sdobbium quē fluvius ejus-
dem nominis, omnes ad sinum Terge-
stinum, itē Lontium, Primarium amnis
Tilii, Gradensem aurei canalıs, Aqui-
leensem, Busium D. Andreæ, Lugiarū
Tiliaventi, Basilicum & Caprulanum.

D 5 Horum

Horum inter se spatia sunt ab ostio Cradensium aquarum ad Natisonis stadia XL, hinc ad Lignani portum cxi, dein ad ostium Tiliaventi xl, tum ad Basilicas plus duplo, montes qui ad hanc regionem pertinent, omnibus fere metallorum generibus fecundi sunt; marmor etiam habet varii generis, & viliores gemmas.

Dextra Liminis ripa (qui fluvius regionem hanc à Marchia Tarvisana determinat) sursum oppidum Portus gruarius reperitur: dein Sumaca & ad lævam amnis ripam Cordiva & altius in mediterraneis Prodolum.

Ripa dextra Tiliaventi majoris sursum ascendenti oppidum perhonestum occurrit D. Viti; supra in mediterraneis Cufani, Zopola, Valuasorium & in montanis Spilimbergium, cum natura loci, tum opere & mœnibus munitissimum, opulentum & frequens. Altius inter montes castellum novum jacet; trans fluvium ad oram maris Tisana jacet, opulentum & frequens oppidum: altius Mædrisium Varnium & Varcum: supraque Belgradum, Codroipum & Cucania: tum præcelso difficilique in monte nobile oppidum D. Danielis; & juxta Tiliaventi fontem arx Dogonia.

Stellæ amni appositum est Palatium non inhonestum oppidum; supra
juxta

juxta stagnum Corvatum, quod in ingentem sinum panditur piscibus mirifice abundantem, munitissimum est oppidum Maranum incolarū frequentia ac divitiis præcellens. Veneti diu possederunt, & arcem adjecerunt longe munitissimam, quæ nulla vi expugnari posse videtur, tum ob naturam loci mœniaq; firmissima, tum ob maris vicinitatē quod unum latus munit, quo præsidii aditus præbetur. Secus stagnum ad amnem qui huc defluit, Castellum est: in ipsis autem æstuariis Insula Gradus, cui quondam urbem ejusdem nominis Aquileienses post excisam ab Attila patriam inædificarunt. Sed urbem hanc maximis persæpe calamitatibus afflictam constat, ideoque & nunc infrequenter habitatur.

Rursus Tiliaventi dextram ripam latissimi tangunt campi, in quibus urbs nobilis Vtina, vulgo Vdene, ampla & magnifica, rebusq; omnibus necessariis affluens; ambitum illius esse fere XL stadiorum scribit Leander, sive V milliar. Italicorum: duodecim habet portas, duplicique fossa cingitur, in quam Turrus amnis pertractus, qui duo illius latera perstringit. Intrus ad collis radices cui arx permunita insidet, forum est spatiosissimum. est & aliud forum quod

quod variis artificū officinis cingitur: cœlo gaudet temperato; oppidani summo sunt ingenio, splendidi & nobiles. Veneti Rempub. regunt missis illo præsidibus quos Locumtenentes vocant.

Supra Utinū ad primos colles ascendenti occurrūt Faniana, Villaalta, Murcum, Mel, Braccia & altius Pensum, Coloretum, Tricesimum, Tarum, Artenia: porroq; in montibus Prampergum & Glemona; vulgo Pràper & Cemonà.

Ad Tiliaventum est Osopium; id à Paruta ita describitur: Mons Laurus ea parte, quæ Germanos dividit ab Italis multis locis præruptus est, nonnumquam per valles, nonnumquam per montes non multum arduos, aditū ex una regione in alterā aperiens, sed via planissima & maxime expedita est ea quæ à Villaco ducit Venzonū, quæ vulgo Strada Imperiale appellatur. E Germania itaq; in Italiam per hanc viam ubi fueris ingressus & perveneris ad locum qui vulgo dicitur *l'hospitale*, montes sese in duo veluti brachia pandunt, quorum unum versus Tridentum & ad Occidentem declinat, alterum in contrariam plagā versus Goritiam; illi Alpes Carnicæ, hîc Iuliæ dicuntur: omnis autem regio in medio posita & ad mare descendēs hodie *patria del Friuli* appell-

appellatur: ubi autem è cōtinuata hac montium serie emerſeris, ſtatim ſeſe oculis objicit caſtellum Oſopi, non niſi duo mill. à radicibus mōtium diſtans, & exiguo monti Saxoſo impoſitum, qui è planicie emergit & à natura ibidem poſitus videtur ad exteras nationes ab Italia ingressu arcendos: tria autem habet latera, quorum illud quod Orientem aſpicit Tiliavento alluitur; è ſingulis autem petræ aſſurgunt inſtar turrium, ita ut natura ſua ad munien- dum ipſum locum videantur compa- rata; ſed ab uno angulo montis Saxum deſcendit cum exigua valle, quæ non niſi xx paſſ. in longitud. & octo in latitudinem patet; ſupra quam murus ductus altus & arx fabricata, in eum modum, ut tota hac mole in majorem altitudinem ſubducta, caſtellum longe munitiſſimum efficiatur. Mons autem natura ſua ſterilis, incultus, præceps & ab omni parte præruptus, excepta una, qua ad ipſum haud ita difficulter adi- tur. Petrus autem Juſtinianus hujus loci ita meminit. Veneti fines in mon- tanis per xxii. paſſuum mill. exten- duntur, uſq; ad locum qui vulgo nun- cupatur Pontebba, inter quem locum & Venzonum ſitum eſt caſtellum Clu- ſæ, nec procul hinc mons Oſopi poſi-
tus

tus est, ad cujus radices Tiliaventum flu. labitur: mons autem hic incredibilem asperitatē habet à natura in mortalium stuporem constitutus; nam ea pars quæ Orientem Austrumque respicit, ita undique vivo præruptoque saxo munitur, ut omnino inaccessibilis reddatur; altera autem pars quæ ad Occidentem solem vergit, non eodem modo exasperatur, lenioremque ad jumenta plaustraque transmittenda semitam habet; rupes tamen exesæ & quasi turres Vivi saxi manufactę in circuitu prominent: ab uno autem hujus montis latere Austrū versus Osopi arx sita est infraque exigua cōvallis & levior planities. Venzonum, Leander vocat Ventionem & Venetorū ditionis & Ducum Austriæ Stirię & Carinthię terminū esse scribit.

Rursus circa mare Natisonis & Turri flum. ora; dein Amphoræ ac Anse amnium. item ostia quibus in Natisonem defluunt; supra quos Strasoldum.

Aquileia antiquissima civitas, olimque adeo frequens ut cxx. millia capitum hic censa constet: sed Attila post longam obsidionem captam evertit & misere in eadem grassatus est; restituit Narses; postea aliquandiu in Longobardorum fuit potestate, usque ad Caroli Magni in Italiam adventum; dein

dein Imperatoribus paruit; post sub ditione Patriarcharum, quos diligenter enumerat Leander, esse cœpit; & ab iis ad Venetos, sub quibus jam pace alta & tranquillitate fruitur, licet præter casus & ruinas, & nomen amplæ quondam urbis nihil ostendat. Scripsit de Aquileiæ antiquitate lib. vi Sabellicus.

xxiv supra Aquileiam stadiis oritur Natiso amnis, qui in Alpibus ortus sub jugis Ventionis, ad occasum æstivum fertur & Lxxx fere stad. prolapsus ad occasum hybernium flectit, civitatemque Forum Julii mediam interfecat. Mox ad Orientem incedens post cxx fere stadia Sontio flumini miscetur. Id in Alpibus juxta Carniolam ortum, primum à Septentrione per confragosas valles, præcipitesque rupes in Occasum hybernium tanto cum impetu provolvitur ut ad cxx stad. nec pedibus nec jumento transitum patiatur; dein perpetuo crescens stadia fere xl. per vallem Plitianam conficit, post eodem amplius spatio per asperrimas fauces ad Carpo-retum fertur, ubi pons eximius uno arcu lx ped. transitum jungit: hinc vallem Caporetinam Lxxx paulo minus stadiorum emetitur multo lenior, adeo ut ubique transmittere commode liceat: porro circa finem hujus longissi-
ma

mæ convallis apud Tulminû, amnem Tulminâ excipit & non procul inde insignem fluvium Hydram, ubi argenti vivi metalla sunt: deinceps Lxxx. fere stadiis per vallem Sontii quam vocant Roncinam ad pontem trium arcuum labitur, juxta quem superioribus annis turrem struxit Goritianus Comes: hinc vero per angustas confragosasque valles è regione Goritiæ, quas sublimis pons tribus pilis lapideis innixus jungit; lenis dein xl. paulo amplius stadia defluit usque dum Vipanum amnem colligat; quo recepto navigabilis efficitur usque ad mare stadiis cxl.

Vetus Forum Iulium civitas inter montes sita, primû à Theodorico, dein à Cancano Pannoniorum R. eversa; instaurata dein Civitatis Austriæ nomé accepit. Et deinceps perpetuo crevit & nunc (inquit Leander) multis fundatissimis ornatur familiis, præcipue Nordita. Iacet in faucibus Italiæ loco à natura munitissimo: mediamq; percurrit Natiso; nobili lapideo pôte junctus. Sequuntur in môtibus Lëva civitatis, Cucum, Prætecta, Atini. Cernium & Cuconicû. Dein secus Natisonem oppidum eversum est Soffimbergum: Secundum eum ad Alpes incedenti Savornianû occurrit, & propter fontem quo nascitur, Vapo.

Vapocum in Alpibus, tumque descensu per amnem rursus in altis montibus Dorium. Dextra civitatis Rosacium; altiusque subterAlpes Cormona civitas; mox oppidum D. Martini Cironosii: Læva Sontii ripa, propugnacula reperiuntur bina à Venetis 1472. structa contra Turcarum incursus; Gradisca & Foliana; quorum Gradisca adhuc incolitur, altero deserto, sed ab Archiduc. Austriæ possidetur.

Amne transitò ad oram maris, nobile, frequens & opulentum oppidum præcelso & difficili in monte cernitur MonsFalconis. Sequitur ad oram Timenus amnis, (quem Leander Timavum opinatur) qui minor vulgo dicitur ad differentiam majoris qui in Tergestinum sinum modico hinc intervallo illabitur, propter ædem D. Ioannis Chersicini, ubi mercatus annuo tempore magna hominum frequentia celebratur. Hic limes Fori Iulii & Istriæ principium; sed Tergestinus primum sinus edisserendus, qui hic incipit. A monte Falconis juxta littus in edito jugo munitissimū sequitur castellum Duinum; & mox in minore colle Mocolanum, dein Pucinum perlautum itidem oppidum, vinoque nobile. Succedit, circa litus civitas Tergeste, Colonia Romanorum

E

rum

rum quam Henricus Dandulus Venet. Dux tributariam fecit una cum Mugila: post sub Austriæ Ducum Imperio fuit ad annum 1507. qua à Venetis recepta Duce Alviano, biennio sub illis mansit, dein ad Maximil. Imper. ditionem rediit & nunc (inquit Leander) ab Archiducib. Austriæ possidetur.

Cætera oppida quandoquidem ad Dominium Venetum non pertinent consulto hic omittimus. Antequam autem à Foro-Julienſi patria abeamus, nequaquam omittēda novæ urbis Palmæ conditio anno 1593. à Venetis facta, de qua ita Thuanus lib. c iv.

Veneti consilium jam diu caprum, Turcis alibi occupatis, resumunt & ad tuendum Fori-Julii limitem de munitione loco idoneo exstruenda serio cogitare cœperunt: designatus à Bonad-juto Lorinio Florent. locus, consultatione prius habita cum Mârio Savor-niano Comite seniore, qui jam pridem id consilii Senatui dederat, citra Lisen-tiam amnem muniendus, inter Pal-madam, Laurentii fanum & Ronclu-sam pagos, x. ab Utina, quam ante omnia novis munitionib⁹ firmari placuit, milliaribus, à Marano viii, à Strafoldo ii. ab Aquileia iv. ortum versus: ad occasum haut amplius 10 passibus à
ditio

ditione Austriaca, missi in Foro-Iulien-
sem agrum à Senatu ad locum iustran-
dum Marinus Grimanus, qui postea
Reipubl. Princeps fuit, &c. re diligen-
ter perpésa, eo quo dixi loco urbs strui
cœpta Septembri mense, eique Palma
nomen impositum, forma fere rotun-
da & ix. propugnaculis & amplissimis
distincta cum profunda fossa & vallo
circumducto; in medio arx constructa
v. propugnaculis firmata, in qua Ve-
nerus præfectus habitat. Opus summa
provincialium undique accurrentium
& tanquam pro communi salute labo-
rantium alacritate festinatum & ad
defensionem intra paucos menses per-
ductum est, ac magna tormentorum
vi instructum, effosq; à Caortii & Ma-
rani lacunis canali, per quem navigia
ad novam urbem appellerent.

De Istria Civitatibus & oppidis.

Istria terminos supra explicuimus;
illius ad oram initio statim occurrit
Civitas Iustinopolis quæ vulgo Cabo
d'Istria dicitur: parvam insulam occu-
pat, longam pass. m. modice latam,
modicoque intervallo à continenti di-
visam, quod tamen versatilibus ponti-
bus sternitur, quibus ex urbe in con-
tinentem transitur: arcem in medio
E 2 habet

habet quatuor turribus munitam; Castellū Leoninum vocant. In Venetorum ditione jamdudum fuit. Ager ejus haud ignobili vino oleoq; fœcundus, etiam saliscopia abundat.

Sequitur ad oram quinto fere lapide insula castellum iisdem pene temporibus quo urbs condita; lapideo ponte continente annectitur, unde illi nomen. Succedit Castellerium cum portu recessuque maris. Iō hinc pass. ad D. Simonem pervenitur: inde mill. v Piranum abest, oppidum luculentum ad collum montis, utrimque sinum habens, quorum dexter *Salvorius*, sinister *Largone* dicitur, in quem Draconia flu. illabitur, circa cujus ostium frequentes Salinae sunt. A Pirano ad alterum Largonis cornu mill. fere sunt V. quo Tergestinus sinus finitur, vocaturque vulgo *Punta de Mosche*. Pari propemodum intervallo succedit Vinacum in scopulo marinis undis circumfusus, agro fere ubique plano, & arvis atq; silvis juxta divite. Hinc littus ad meridiem se flectit. Ab Vinaco sunt mill. 11 ad D. Pegrinum: hinc ad D. Ioannem Cornetanum pass. mille; ad D. Laurentium Dailanum totidem: mox ad alterum lapidem ipsa Daila; postque tertiò Civitas nova, (omnia hæc loca importuosa sunt.) in Æmonia

niz locum ædificata, mill. pass. ab ostio
 Quieti amnis, qui olim Labutus diceba-
 tus. post Quieti ostium, millia III Portus
 Cernerius; hinc in mari aliquot modici
 scopuli, dein Episcopuli cernuntur (vul-
 go Vesconelli) unde mill. pass. IV Pa-
 rentium civitas jacet in peninsula, ma-
 ri pene tota circumfusa, mœnibusque
 ac turribus eximie munita; Portum ha-
 bet maximis quibusque navibus capi-
 endis idoneum, & objecta Insula D.
 Nicolai tutum, in qua cœnobium &
 turris rotunda, è qua olim lumen na-
 vigantibus accendebatur. Sequitur op-
 pidum Vrserium in monte positum,
 ditionis Parentinz: post alterum mil-
 liar. Lemi amnis fauces succedunt, qui
 Euripus magis videtur quam fluvius, li-
 cet inter altos montes rapide fluat, sal-
 susque est usque ad Tabernam, unde
 quondam usque ad Castellam Gemi-
 num (vulgo *due Castelli*) videtur acce-
 sisse. Os Lemi latum est pass. mille, lon-
 gum VIII mill. usque ad Tabernam, al-
 titudine quæ nec modicis navibus con-
 veniat. Circa oram aliquot sunt sco-
 puli, Convereria & insula Ficariola: dein
 de Rovinium est oppidum in insula, quæ
 M. circiter pass. ambitu completitur, &
 lapideo ponte continenti jungitur:
 portus habet duos, unus vallis Boreæ

dicitur: alter in Austrum Africumque
 conversus, quem tres Insulæ D. Catha-
 rinæ, D. Andreae, & D. Ioannis Pelagici
 efficiunt. In Roviniensi agro marmor
 cæditur quantivis in Italia pretii. Hinc
 juxta oram à D. Andreae procedenti
 occurrunt duæ modicæ Insulæ, Seroriz
 dictæ: de cætero Columnæ, Portulus,
 Muralium, & mox promontorium Ci-
 sanum; Muratio Phasianam millia sunt
 III; hinc ad vallem Bandoniam II. to-
 tidemq; ad Marcodainum. Tertio inde
 lapide Polæ portus succedit, qui in ma-
 re M. P. XI. procurrit, latitudine octo
 stadiorum, objectu Breoniæ insulæ pe-
 ne clausus, quæ tamen intervallo M. V.
 disjuncta est, & longitudinem V. mill.
 latitudinem IV. circuitum XXX. habet.
 Portus hic geminum in mare proten-
 dit cornu, dextrum in aditu Campa-
 tris, lævum Crucifixi vocatur. Sunt in-
 ter ea & Breoniam D. Hieronymi in-
 sulæ duæ cum ejus æde & cœnobio: in-
 tus in portu aliæ perexiguæ sex. Porro
 in alto ac difficili monte qui portui
 imminet, pervetusta & munita civi-
 tas Pola cernitur; hujus montis cacu-
 men media urbe elatum permunitam
 quondam habuit arcem, ut nunc rui-
 næ testantur; ubi etiamnum ingens ci-
 sterna pluviis aquis servandis superest.

Plurima

Plurima præterea in ea antiquitatis monumenta, inter alia Amphitheatrum, & aliud amplissimū ædificium, quod nunc Zadrum vocant. A Pola ad Brancorsium milliaria sunt iv. inde totidem ad Insulam D. Mariæ gratiarum ad Verudam xv. ad Vlmum i. ad Vlmulum ii. ad quatuor promontoria (quæ insulæ sunt modicæ) v. à promontoriis ad Merlettas insulas vi.

A promontorio Compatriis incipit sinus qui usque ad ostium Arsiæ flu. diffunditur, Plinio Fanaticus dictus, Melæ Polaticus, nunc Carnarius appellatur ob marinorum fluctuum violentiam, qua frequenter hic naufragia fiunt.

In mediterraneis Istriæ plura sunt oppida sed ignobilia, quare illa hic omitemus.

De locis quæ Veneti possident in Dalmatia.

PRÆTEREA Veneta Respublica dominatur pene toti oræ maritimæ Dalmatiæ & insulis eidem objectis; oppida autem duo præclara ibidem possidet Zaram & Catharum. Zara munitissimum oppidum cum præclaro admodum portu. Catharum autem in intimo Rizonici sinus recessu positum est à mari quod ad Orientem sese intorquet,

quet, placide alluitur: tota autem regio apricis cultisque collibus peramœna conspicitur; sed Catharum montes ad dextram obstantes ita opacum reddunt, ut incolæ sub brumæ tempus brevissimis solibus uti soleant.

De Insulis quæ in mari Ionio possident.

C Orcyra hodie Corfu dicta vix milliare unum ab Albanîæ continente discreta, patet in longitudinem LX mill. in latitudinem XXIV. ambitu vero suo CXX complectitur, ut annotat Boterus; arcus formam repræsentat obversum ad Orientem; Montosa est insula versus Meridiem, plana qua Septentriones adspicit: solo haud adeo fœcundo, quippe saxoso & aquarum indigo; venti autem Australes hic ut plurimum messem corrumpunt, unde incolæ potius vineta & oliveta, aliaque pomaria conferunt, fructus autem quos terra producit longe optimi sunt in suo genere: abundat itaque vino, cera, melle, oleo, citreis aurantiisque; malis aliisque fructibus; simplicibus quoque raris. Ad Occidentalem plagam sedet S. Angeli castellum munitissimum, & quod Turcorum impetus non raro elusit: ad Orientalem diversi sunt sinus, portusque cum duabus penin-

peninsulis, in quarum una est Pagio-
polis, altera perexiguo freto à majore
insula divisa est: è regione ad radicem
montis sita est urbs Corsu cum duobus
castellis, (quæ illi imminet,) egregie
munitis; quibus & tertium nuper ac-
cessit maximi sane momenti: ad dex-
tram urbis promontorium eminet,
ubi præclarus fons visitur, quem vul-
go vocant Cardacchio. Portus huius
urbis capacissimus est & satis adversus
incerta ventorum munitus.

Cephalonia forma est triangulari, ca-
pit ambitu suo cLx mill. pass. plures ha-
bet stationes, quarum præcipua est Ar-
gostolica, cuiusvis classis capax; altera
pone promontorium quod vulgo Cap.
Guiscardo vocant, ubi multa vestigia
visuntur palatiorum & aliorum ædificio-
rum; & plurima numismata effodiun-
tur aliæque notæ antiquitatis. Ager tri-
tici, oleique fœcundus; pecorum quo-
que dives, melle quoq; abundat manna-
que & uvis passus; sed aquarum nonni-
hil indiga est. Continet circiter xix mil-
lia animarum ut observat Boterus.

Zacynthus hodie Zante, ambitu suo
gyrat Lx mill. montosa atque aspera
versus ortum, sed amœna atque pul-
chra versus Septentriones. Terræ mo-
ribus obnoxia est, & lignorum inops;

E 5 opu-

opulentia illius consistit in oleo, vino, & uvis passis; è quibus per commercia uberes quæstus faciunt incolæ; sed tritici inopia laborat, quia arva omnia culta vinetis occupantur. Oppidum habet ejusdem cum Insula nominis; cum castello in edito colle & circiter quadraginta septem pagos.

De Creta Insula.

CReta nobilissima mediterranei maris insula (quam hodie Cádiā vocant) longa cc Lxx. lata L millia: quingenta autem & nonaginta ambiens: situ tam opportuno jacet, ut Aristoteles à natura ita positam dixerit, ut maris imperio potiretur: abest à Syriæ cōtinenti l. mill. totidemq; ab Ægypto; à Caramania, Cypro, Albania ecc. ora illius variis sinubus & promontoriis lācinatur; principalia inter ea sunt quæ hodie Capo Spada & Capo Salomone appellantur, quorum illud ad Occidentem, hoc ad ortū pertinet, intermedio autē spatio Drepanum se exserit, quod hodie Capo Melecca vocatur: & promontorium Zephyrium, quod hodie Altelico dicitur. Solum qua Orientem aspicit editū est & asperius quam reliqua parte insulæ; cæterum montosa est insula & continuis pene jugis per medium

dium secundum longitudinē divisa; inter montes autē eminet Ida. Olim centum urbibus hanc insulam habitatam ferūt; nunc (inquit *Boterus*) vix tres numerat alicujus momenti, eæque omnes ad plagam Septentrionalē: Candia nimirum (quam alii Candidam aut Candacē vocant) quæ circiter x. millia animarum continet: *Capea* quæ olim *Cydonia* sive *Gnasos* dicta fuit) quæ septem millia; & *Rhetinum* quæ totidem. Sunt præter has urbes alicujus quoque nominis *Sitia* sexcentorum focorum oppidū; cætera sunt municipia, & vici circiter nongenti, in quibus haud supra ducenta millia caputū censentur. Passim autē ingentes ruinae & rudera antiquissimarum urbium visuntur. Pars insulae quæ Meridiem respicit ab Australib⁹ vêtis misere infestatur. Fœcunditas Insulae præcipua cōsistit in pascuis vallibus, ubi ingens numerus animalium pascitur; & in planis quibusdam arvis, quæ triticum quidē ferunt, sed non tanta copia ut omnibus anni mēsibus sufficiat: vino vero excellentissimo & toti orbi notissimo supra fidem abūdat: nec mellis copia defit, cujus bona pars *Alexādrīam* deportatur. Nulla est in orbe regio quæ tam proceris tamque præstantibus abundet cupressis. Flumina habet mediocria

diocria tantum; Istoniam, qui x ab Spina longa milliar. in mare decurrit, cuius aquæ quidem limpida, sed æstate periculosa, ob Rhododaphnes arbores quæ ripas illius vestiunt, & aquas inficere creduntur. Cretenses jam olim fuere iudicati, improbo & perverso esse ingenio, impostores & malefici: & revera abhorrent à labore & artibus mechanicis; & ut plurimum otio atque aleæ indulgēt: Caneæ tamen Rethimiq; incolæ ingenio sunt meliore & magis dediti labori quam cæteri. Paruere diu Imperatoribus Orientis; dein Bonifacius Montisferratensis illa potitus, eandem Venetis vendidit ann. 1194. Incolæ autem post varias seditiones, rebellionesque nunc quiete Venetis parent; qui omnem dant operam ut insulam adversus Turcarum arma permuniant: quippe præter Candiam, ipsorum Coloniam; & Caneam; nuper admodum Sudæ portum duabus arcibus munivere; & alia insuper loca ubi hosti opportunum foret in terram exscendere. Portum Spinæ longè, licet Sudæ multum similis sit, negligere videntur, quia neque aquandi neque lignandi ibidem est opportunitas. Hactenus è Botero.

Hæc Insula difficile vi oppugnari potest; nam cum ad eam nullus sit aditus nisi

nisi per mare & incommodos habeat portus, nisi qui oppidis munitis aut castellis cincti sunt, nullis tuto hostibus ad illam patet accessus.

Sunt in hac insula præter urbes supra dictas aliquot castella: Volismeni castrum (inquit Bellonius) olim Panormus dictum, adhuc integrum est, inter Cytiam & Candiam ad littus maris in edito loco situm, ad cuius latus sinistrum horrenda est maris vorago. Cytia olim Cyteum, quartum est Cretæ propugnaculum: nam oppidum pusillum est populosum tamen, ad infimam insulæ cuspidem è regione Rhodi, ut centum duntaxat mill. pass. distantia sit. Duo sunt præterea castella in summo capite insulæ: unum mare Ægeum spectans ad Septentrionem, Chysamo nunc appellatum, omnino fere dirutum, cuius tamé veteres muri adhuc integri manent, humili loco situm est, teli jactu à litore. Ex adverso Chysami, insula transversum dimensa, aliud est castellum in colle situm juxta mare, nomine Selino. Aliud est præterea oppidum Spachia nominatum, muris minime cinctum, sed ædificiis hinc inde sparsis magnum quendam pagum efficit ad celsissimorum Léuci montium (*de la Spachia* hodie) radices in declivi situm: ubi parva tantum

tum arx ædificata, perfugium adversus piratas, in qua præfectus vix cōmodam habitationem habet. Hæc è Bellonio.

Sudæ port⁹ (inquit Paruta lib. ix. Histor. Venerę) capacissimus est & securus admodum, & jam quoq; munitissimus, postquam Veneti scopulo, qui portus ostio objacet, arcem munitissimam & pene inexpugnabilem superstruxerunt. Canea civitas (inquit idem) antiquitus Cidonia dicta, & opportunitate & pulchritudine, ob amœnitatem agri & vicinitatem portus, & frequentia incolarum, inter principales regni civitates sæper fuit habita; & magno labore nec minori industria à Venetis permunita.

II.

CASP. CONTARENI

Patricii Veneti

De

R E P V B L I C A

V E N E T O R V M.

LIBER PRIMVS.

SÆPENUMERO animadverti cōplures advenas, prudentes homines, nec bonarum artium ignaros: quum primū Venetias venissent, ac amplitudinem
ejus

ejus urbis contemplati essent, adeo
 sunt admiratione & veluti stupore
 quodam percussi, ut nihil mirandum
 magis, aut illustrius se unquam vidisse
 præ se tulerint, ac totius oris significa-
 tione ostenderint. Non tamen omnes
 admiratio ejusdē rei capiebat. nam qui-
 busdam mira quædam res, ac prorsus,
 incredibilis esse videbatur, tam magnā
 mercium omnium copiam, ex omni-
 bus terrarum oris ac regionibus, per-
 petuo quodam ac constanti tenore, in
 hanc unam civitatem invehī indeque
 in longe diversissimās gentes terra ma-
 rique deduci. At alios detinebat urbis
 frequentia, & omnium propemodum
 gentium conventus, ac si commune
 orbis emporium, Veneta civitas esset.
 Nonnulli mirabantur magnitudinem
 imperii, latamq; & terra & mari ditio-
 nem. At plerique omnes politioris &
 acrioris ingenii homines, hanc novam
 situs urbis rationē, atq; adeo ad omnia
 opportunam ut deorū immortalium
 potius, quam hominum opus atque in-
 ventum fuisse putare soliti sint, ac ob
 hanc potissimum causam Venetam ur-
 bem omnibus aliis præstare, quæ us-
 quam gentium sunt, aut unquam fue-
 runt. Ac nimirum, si superiora perspe-
 xeris, etiam hac tempestate nonnullas
 urbes

urbes invenire facile poteris, quas cum hac nostra conferas. Non paucas vero seculis retroactis, quæ & imperii magnitudine, & frequentia populi, rerumque omnium copia & magnificentia urbi Venetæ longe præstiterè. Verum post hominum memoriam, nulla unquam gètium civitas extitit, quæ tam opportuno, tam tuto, ac tandem tam alieno ab hominum fide, situ condita fuerit. Plerique in condenda civitate satis se fecisse arbitrati sunt si locum delegissent, ad quem difficilis & incommodus hostibus accessus esset ad invadendam obsidendamque urbem. inde evenit, ut complures civitates conditæ sint, aut in montium salebris, aspero difficilique accessu, aut locis palustribus. diversa quadam ratione nonnulli nihil præferendum censuere commodo opportunoq; situi ad importanda exportandaque omnia, sine quibus sufficere civitas sibi nequeat, tum ad necessitatem, tum ad molliorem quendam vitæ luxum. Qui vero utrique rei studuerint, paucos admodum invenias, pauciores vero qui id præstiterint, nullos autem quos sciam, qui omni ex parte id fuerint assequuti. At Venetiarum situs divino potius quodam cōsilio, quam humana industria præter fidem eorū omnium, qui

qui eam civitatem non videre, & ab omni impetu terra marique tutissimus est, nec nō etiam aptissimus ornam, ad cuiusq; rei copiam, sive ex mari, sive ex continente civibus suggerendam, atque ad commercia omnis generis mercium, cum omnibus penē nationibus habenda. Nam in recessu penetralique Adriatici pelagi est sita, ubi quæ mare attinet ad continentem terram, magna æstuaria panduntur, miro artificio naturæ munita. Nam xxi. millibus passuum à continēte mare incipit esse vadosum, intra vada brevique litus assurgit veluti agger quidam. Hæc fluctibus fremituique marino obstitentia universam eam stationē internam, longe lateque fusam adeo tutam reddunt, ut non tantum maris impetus, quum assurgit etiam valida tēpestare, ad interiora non nisi fractus penetrare possit, verum etiam neque navibus advētantibus liber aditus pateat. Quin potius opus est, nisi leves admodū fuerint, ut his in locis, ubi vententibus occurrunt vada, in anchoris consistent: nactæ deinde trāquillam tempestatem à peritisq; gubernatoribus, seu potius vadorum exploratoribus circumnactæ angusta quadam & implicata via, quæ scilicet altior est unda, (hæc vero singulis

gulis fere diebus æstu maris mutatur & variat) tandē ad urbem perveniant. Littus illud quod assurgit post vada, sexaginta ferme millib. passuum extenditur, atq; interiora æstuarii concludit. Non ita tamen continuum est, quin septem locis diruptum mari aditum ad internam stationē præbeat. Distat autem à continēte sex millibus passuum. Hac ergo ratione Venetæ urbis æstuarium partim continente terra, partim litore ac vadis conclusa sunt. in quibus mediis, ea regione quæ Rivoaltus dicta à majoribus, in hunc usq; diem nomen servavit, condita fuit urbs Veneta: quo tempore Hunni duce Attila totam oram Venetam, insignē Italiæ provinciam, quæ hisce æstuariis finitima est, igne ac cædibus devastabant. In qua calamitate Patavii, Aquileiæ, Opitergii, Concordiæ atque Altini illustrium Venetiæ urbium cives, qui & nobilitate, & divitiis aliis præstitere, primum se cum familiis recepēre in nonnullas insulas, seu potius tumulos, qui in æstuariis hisce paululum è mari eminebant: ibidemq; oppida extruxere in quibus tanquam in tutissimo portu turbulentissimam illam Attilæ tempestatē effugerent. nec non eodē tempore in litore (de quo supra meminimus) nonnulla oppida

oppida fuere, eò convenientibus ejusdē
 oræ incolis, qui primas item sedes re-
 liquerant, ab Hunnis direptas, ac di-
 rutas: tutumque locum quæsierant
 uxoribus, liberisq; ac (ut ita dicam) diis
 penatibus. Postmodum Caroli Pipiniq;
 regum temporibus communi consilio
 omnes in Rivo altum convenere, veluti
 in locum omnium tutissimum, & ma-
 xime commodum; sicque eo loci con-
 venientibus omnibus, quicunq; vexa-
 tionem & devastationem eam Italiæ
 illatam ab omni barbarorum illuvie
 effugere potuerunt, in eam magnitudi-
 nem quam nunc cernimus excreverūt
 Venetiæ. Urbis igitur Venetæ sitū ma-
 xime tutum esse liquere omnibus po-
 test, vel ex ipsa ratione ejus urbis cōsti-
 tuendæ, quum sibi homines illam con-
 diderint, qui eam Italiæ cladē atrocissi-
 mam effugere: ibiq; incolumes cum fa-
 miliis in tātis calamitatibus perstiterē.
 quin post ea tēpora (quod nulli unquā
 civitati legimus cōtigisse) à prima urbis
 origine ad hæc usq; tempora per mille
 fere ac centum annos immunis semper
 ab hostili vi urbs Veneta perseveravit,
 quum tamē opulentissima ditissimaq;
 auri argentiq; ac rerū omnium civitas
 ab extremis etiam orbis regionibus
 barbaros ad prædā potuerit invitare.

Quo fit, ut nō male sentire existimem eos, qui una hac ratione Venetias ceteris civitatibus præstare censuere. Verū aliud quiddam est in hac civitate, quod longe omnium præstantissimū censuerim ego: mecumque omnes, qui civitatem, non tantum mœnia ac domos esse putant, sed existimant civium conventum ac ordinem potissimum hoc sibi nomen vindicare: reipublicæ scilicet ratio & forma, ex qua beata vita hominibus contingit. hoc ego reor esse eximium illud ac præclarū, quo Venetiæ maxime eniteant, atq; omnem antiquitatem superare videantur. nam etsi compertum est, nonnullas respubl. extitisse, quæ imperio, ditione, necnon militiæ ac bellorum gloria reipublicæ Venetæ longe præstiterint, nulla tamen institutione ac legibus ad bene beateq; vivendum idoneis, cum hac nostra conferri potest: quo effectum esse perspicimus, ut neque adeo diuturna ulla unquam perstiterit. Quam rem cum mecum ipse considero, magnopere mirari soleo majorum nostrorū sapientiam, industriam, excellentem animi virtutem, atque adeo incredibilem erga patriam charitatem. Fuere Athenis, Lacedæmone ac Romæ nonnulli cives, vitæ probitate, atque in rempublicam insignes

gnes pietate viri: sed adeo pauci, ut
 multitudine obruti nō multum rei pa-
 triæ profuerint. At maiores nostri, a
 quibus tam præclaram rempubl. acce-
 pimus, omnes ad unum consensere in
 studio patriæ rei formandæ, & amplifi-
 candæ, nulla prope privati commodi
 & honoris habita ratione. Hujusce rei
 conjecturam facere quivis facile pote-
 rit, minime inquam ambitiosos fuisse
 Venetos homines, sed patriæ commo-
 do tantum studuisse: quod nulla, aut
 admodum pauca, antiquorum monu-
 menta Venetiis extant, alioquin domi
 forisque præclarissimorum hominum,
 & qui de republica bene meriti fuerint.
 non sepulchra, non equestres statuæ,
 non rostra navium, aut vexilla ab ho-
 stibus direpta, ingentibus præliis supe-
 ratis. Vnum ex innumeris gentilis mei
 Andreæ Contareni Ducis exemplū ad-
 feram. Genuensi bello gravissimo ac
 longe omnium periculosissimo, cum
 dux hic nostræ Reipub. præesset, incre-
 dibili sapientia animique magnitudine
 singulari rem patriam servavit, hostes-
 que iam victores maxima clade illata
 profligavit: omnesq; ad unum, aut tru-
 cidavit, aut captivos fecit. conservata
 patria re, aucta firmataq; republ. diem
 extremum clausit, ac testamento cavit,

ne ejus sepulchro, quod ad hunc usque diem visitur juxta templum divo Stephano dicatū, ulla ducis insignia, ulla-ve gentis nostræ affigerentur. quin neque tam magni ducis nomen inscriptū ibidem videas: quin ejus modestia effectū est, ut viri celeberrimi illustrissimi-que principis monumentum plerique omnes ignorent. certissimum hoc reor ego argumentum esse, non ambitionis ventosæq; famæ majores nostros studiosos fuisse, sed patriæ tantum bono, communique utilitati consuluisse. hac ergo incredibili virtute animi majores nostri hanc rempublicam instituere, qualē post hominum memoriam nullam extitisse, si quis hanc nostram cum celeberrimis antiquorum conferat, meridiana luce clarius intueor: quum adferere aulam, neq; monumentis insignium philosophorum, qui pro animi voto formas reipublicæ effinxere, tam recte formatam atque effectam ullam contineri. Quamobrem putavi ego exteris hominibus rem minime ingratam me facturū, si tam præclarā reipublicæ institutionem literis mandarem, quum præsertim nullum iisce temporibus videam, ex quamplurimis doctissimis viris, qui multum valent ingenio, eruditione rerum omnium, ac eloquentia,

hanc

hanc rem literis illustravisse. Cui licet nihil luminis ex oratione nostra afferri posse certo sciam, per se tamen est adeo illustris, ut non tantum sibi, verum etiam orationi alioquin tenui multum splendoris & dignitatis sit allatura. Quamobrem cum de hac nostra republica scribere instituerim, ut quilibet facile dignoscere queat, rectene an perperam se habeat, hinc mihi potissimum exordium sumendum reor. Hominem scilicet à natura civile animal effectum esse, solum vero nedum recte vivere, sed nec vivere posse: id quod quotidiana necessitas ac victus vestitusque ratio plane ostendit; ac ob eam causam, & à principio homines convenisse in hanc civilem societatem, ac deinde perseverasse, ut bene beateque viverent, hoc est, ut mutuo adiumento ac opera summum hominis bonum assequerentur, quoad fieri potest, donec mortale hanc vitam degimus. Quamobrem etiam universa ratio civilis institutionis eo pertinet, ut qua faciliori via id fieri queat, cives faciat felices vite compotes. At felix beataque vita usu virtutis precipue contineri à summis philosophis perhibetur, quod etiam probant certissimis rationibus & argumentis evidentissimis. Verum usus virtutis & in muneribus bellicis

elucet, & in functionibus pacis. Atqui quamvis laus bellica, totaque militaris ratio tum necessaria sit civitatibus pro conservanda libertate, ac finibus tuendis, tum etiam dignitatis & splendoris plurimum habeat; nihilominus respuit communis hominum sensus, officia bellica, quibus cædes ac mortalium detrimenta inprimis procurantur, esse per se expetenda, atque ad ea cætera omnia civilia munera esse referenda, ac quidem crudelis ingenii, quin potius ab humanitate abhorretis hominis esset, optare prælia, cædes, incendia, hac duntaxat de causa, ut in re militari clarus sit, adde etiam si libeat, ut summi imperatoris laudē consequatur. Quare omnes philosophi insignioris notæ in hanc sententiam consensere, bellū propter pacem expetendum esse, omnemque functionem virtutis militaris atque universam laudem bellicam ad pacis officia esse referendam. Quamobrem is reipublicæ institutor, qui laude dignus haberi, & ut dici solet, omne punctum iulisse videri vult, eam moderationem adhibeat, ac eum ordinem tueatur, ut ad virtutem accommodata tota reipublicæ institutio videatur: ad idque, ut ad pacis functiones magis quam ad bellica munia spectare existimetur, bellicis in-

serim

terim & militaribus nō neglectis. Nam plerunque & finibus tuendis & propagandis (dummodo id sine injuria fiat) necessaria est militaris virtus. Ceterum iis quæ diximus, constitutis, illud statim in controversiam revocari solet, gubernationi civitatis unus rectiusne, an pauci præsideant, an potius universa multitudo: qualem pleriq; effingunt statum illius, quæ proprie respubl. vocari debeat. At quidem egregie statutum, sapienterq; dictum mihi videri solet, hominū gubernationem perperam homini curipiam demandari, sed divinius aliquid esse oportere, cui officium istud incūbat: quod cognosci facile potest ex plerisq; generibus animantium. gregem enim ovium ovis nō regit, nec equorum aut boum armentum bos equusve aliquis moderatur, sed animal longe eximium tuetur, ac regit brutas animantes: homo inquam qui quantū brutis antecellat, est omnibus comperitissimum. Itaq; non diversa ratione hominem moderari ac regere debet quipiam homine præstantius & divinius, si ex animi sentētia res successura sit. Sed cum in mundanis rebus, quæ sensu percipiuntur, inveniri minime possit melius ac præstantius homine, ac homo varium quoddam sit animal, & longe

diversis partibus constet: inferioribus quippe animi viribus cum belluis communione habet, ac supremis quodammodo deos immortales attingit; id recte inter homines gubernatoris atque moderatoris locum tenere debet, quod est in homine divinum. id vero omnium consensu est mens, divini tanquam splendoris radius quidam à natura insitus hominum animis. Non ergo satis reipubl. consultum erit, si gubernatio homini committatur, quem brutæ illæ vires sæpe perturbant, atque à recta semita revocant rationis, sed menti puræ ac motionum animi immuni, id munus conferendum est. Quamobrem divino quodam consilio cum alia ratione id fieri non posset, inventis legibus hoc assequutum humanum genus videtur, ut menti tantum ac rationi nullis perturbationibus obnoxia hoc regendi hominum cætus officium demandatum sit. Quod sane Deorum munus, nescio an ullo inferius existimari debeat, si quis accurate secum putet legum commoda. Primo namque in faciendis, plurimi sapientes viri conveniunt, quæ multarum rerum experientia docti inventis aliorum, exemplisq; veterum collatis, tandem post diuturnam consultationem decernunt id quod optimum visum

visum fuerit; neque odio tunc, aut amicitia, aliave animi perturbatione à virtute deduci possunt, quum nullius privati causa agatur in legibus constituendis, quemadmodum in forensibus judiciis semper accidit. Post vero leges sanctitas, si quis contra eas fecisse deprehendatur, isque pœnas dederit, quas leges jussierint, jure nullum habere odio poterit. Proindeque metuendum non erit, ne qua seditio aut simultas inter civitates contrahatur, maxima & periculossissima rerumpublicarum labes. Contra plerunque in judiciis hominum, nisi vi legum quispiam plectitur, discordiæ inimicitieque graves proveniunt. Nam est prope impossibile quin male affecti in eum simus, qui nobis detrimentum attulerit. quo fit ut nesciam, an à natura omnium parente hominum generi majus quippiam concessum fuerit hac legum inventione, quæ etiam jure diis immortalibus fuit ab antiquitate consecrata. quin quod magis mirum videatur, Aristoteles philosophorum facile princeps in eo libello, quem De mundo ad Alexandrum Macedonum Regem scripsit, nil aliud reperit, cui similem Deum optimum faceret, præter antiquam legem in civitate recte instituta: ut id propemodum tam magni philosophi sententia sit

Deus

Deus in hac rerum universitate, quod antiqua lex in civili societate. Ac in libris in quibus de republica tractat, legem inquit esse mentem sine appetitu: ac si diceret mentem puram, lucidam, nullis affectuum morbis infectam. ex quibus effici illud, quod superius diximus maxime opportunum atq; optimū esse, quilibet perspiciat homo etiam tardioris ingenii, ut scilicet divinius quippiam homine cœtus hominū moderetur ac regat. Quod si huic gubernationis muneri præficiatur homo, quā rari admodū sint & prudentia & probitate præditi, hique plerunq; ob affectuum animi vim cum in iudicando errent, tum maxime à recta animi sententia dimoveantur, non sineurbatione magna ingentique periculo res processura sit. quod etiam si fieri posset, ut hominū inveniremus, adeo sapientem atque probum, atque adeo propositi tenacem, ut nulla animi perturbatione ab officio revocaretur: utiq; hac conditione minime optandus esset pro legum principatu hominis dominatus, qui mortali fragilique natura præditus, diutius eo munere fungi nequiret, quum leges æternitatem (ut ita dixerim) æquare possint. Ex his jam persuasum esse reor, summam imperii commendandam

mendandam esse legibus non homini: quam paucissima vero, quando legibus comprehendi non possunt, hominis arbitrio permittenda. Verū necesse est, ut custos quispiam ac veluti vicarius & minister legibus constituatur, qui pro legis imperio rempublicam regat, & quoniam neque legibus comprehendi quæcunque possunt, quæ in iudicium veniunt, tum quæ consultanda sunt, arbitrer sit huiusmodi omnium. Rursusq; eadem cōtroversia redit, quæ ex legum sanctione soluta esse alicui videri potuisset: an scilicet unus melius, an pauci, an potius multitudo tuendis legib⁹, & his dijudicandis ad quæ satis esse leges non possunt, præferenda sit. At quamvis multorū sententia regius dominatus aliis habeatur præstātior, crediderim tamē ego, tametsi unius principatus qui vere regiam dignitatem ac jure merito vendicaret sibi, si res per se consideretur, optimus omnium est: nihilominus propter sæpius in deterio- rem partem labile ingenium hominis ac vitæ brevitatem, optimum omnium statū minime esse sub regio principatu, sed multitudinis gubernationem civili societati magis convenire: quod experientia ferum omnium magistra luculenter docet. Nam nullum regium
princi-

principatum apud veteres extitisse unquam legimus, neque nostra tempestate conspeximus, qui non brevi in tyrannidem lapsus sit. Contra plurimas republicas multis seculis perdurasse ac pace & bello floruisse. At quidem multitudo omnis gubernationi per se inepta est, nisi in unum quodammodo coalescat: quandoquidem neque multitudo ulla esse queat, nisi unitate aliqua contineatur. Qua de re civilis quoque societas dissipabitur, quæ unitate quadam constat, nisi quapiam ratione multitudo unum efficiatur. Quo fit ut præclari philosophi, qui de reipublicæ institutione præclare accurateque scripserunt, temperandam rempublicam censeant ex optimatum & populari statu, eo adhibito temperamento, ut incommoda utriusque gubernationis vitentur, comoda vero comparentur. Quocirca rempublicam Lacedæmoniorum summo opere laudant, in qua reges & Ephori effecerint mixtionem quandam, ut bene dignosci nequeat, sub quam gubernationis specie fuerit ea Respublica collocanda. Id tamen reprehendunt, quod duntaxat ad belli munera instituta fuerit, nulla interim habita ratione officiorum pacis, atque ocii: indeque effectum esse ut quamprimum in ocio esse cœperunt,

runt, respublica illa insignis in deterius
 labi cœperit: quod etiam Romanis ac-
 cidisse eadem prope causa compertum
 est, nec eventurum latuit præcipuos
 Romanos Senatores. ex quibus Nasica
 censuit, Carthaginem, tametsi Romani
 nominis æmulam, quin potius inimi-
 eam sempiternam, minime diruendam
 esse: ut semper Romanus hostem habe-
 ret, cum quo agendum armis esset: ne
 inimico atq; æmulo sublato, ea Respubli-
 ca instituta ad bellum juventusque in
 armis educata in sese arma converte-
 ret. Quod Nasicæ consilium, quamvis à
 Senatu tunc repudiatum fuerit contra-
 que ejus sententiam decretum, rerum
 tamen ipsarum eventus prudentissi-
 mum fuisse ostendit. nam eversa Car-
 thagine continuo fere bella civilia ex-
 arserunt, quibus tandem florentissima ac
 potentissima omnium quæ unquam
 fuerunt respubl. concidit, ac demum in
 Barbarorum prædam cessit opulentissi-
 ma, seu potius rerum domina civitas.
 Sed ut aliquando ad institutum opus
 veniamus, majores nostri qui Venetam
 rempublicam instituerunt, mira quadam
 sapientia atq; egregia probitate præditi
 extitere, à quibus nihil prætermis-
 sit, quod facere videri potuerit ad re-
 ctam reipublicæ institutionem. Primum
 namque

namque ad usum muneraque virtutis instituere omnem vitam functionemque suorum civium, semperque iis fuere potiora studia pacis quam belli. Et in eam curam incubuere, ne qua ratione concordia civilis solvi posset, non neglectis interea officiis bellicis, his inquā quæ nostræ civitati maxime convenirent. nam is est urbis situs, qui valde idoneus sit maritimæ militiæ, terrestri vero satis ineptus. Neque enim huic urbi aliquo pacto accommodari queunt, aut equitum turmæ, aut peditum acies, ut ex his quæ supra de urbis situ à nobis accurate descripto diximus, perspicue coniici potest. Enimvero hac in re temperiem adhibuere, eamque mixtionem omnium statuum, qui recti sunt, ut hæc una respublica, & regium principatum & optimatum gubernationem, & civile item regimen referat: adeo ut omnium formas parī quodā libramento commiscuisse videantur, quod clare ex operis processu liquebit. Verum ut tandem reipublicæ Venetæ institutionem aggrediamur, illi, apud quos summa est totius civitatis authoritas, & ex cuius decretis ac legibus pendet, tum senatus, tum etiam omnium magistratuum authoritas, consilium illud est, in quo nobiles cives omnes conveniunt, qui annum

num xxv, excessere, aut plerique alii qui nondum id ætatis habent quum tamen annum xx. peregerint, quod jus sortis beneficio adipiscuntur : de cujus rei universa ratione inferius dicemus. Nunc à nobis ejus ratio est explicanda, probe à majoribus nostris cautum fuisse, ne plebs admitteretur ad conventum hunc civium, in quo est summa potestas reipublicæ. Deinde non minore prudentia factam fuisse civium hanc definitionem generis nobilitate potius quam facultatum censu, quemadmodum fieri consueverat in priscis rebus publicis, uti plerique veteres philosophi præcipiunt esse faciendum. Civitas namque civium societas est : nec tamen omnes hi homines, quibus indiget civitas, aut qui intra mœnia urbis habitant, sunt habendi pro civibus, neque jure in civium numero sunt collocandi. Opificibus enim cuilibet civitati est opus, necnon mercenariis plurimis, ac privatis demum servis, qui operam locant; ac nullus horum civis vere dici potest. nã civis liber est homo : hi vero omnes servitutem serviunt, vel privatam, vel publicam. Mercenarii namque & opifices omnes veluti servi publici haberi debent. Etenim non dissimili modo à natura constitutum fuisse animal

G putan-

98 CASP. CONTARENT
putandum est, ac civitatem ab homi-
nibus constitui oportere. In animante
vero multæ sunt partes, quæ animata
non sunt; illis tamen indiget animal,
ut vivat: sic in civium cetero multis ho-
minibus est opus, qui tamen minime
partes civitatis aut esse aut haberi de-
beant, nec in civium numero colloca-
ri. Quamobrem sapienter à majoribus
nostris cautum est, ne universus popu-
lus summam potestatem habeat in hac
republica, quam longe optimam vo-
luerunt. Summa namque turbatio po-
pularesque tumultus frequenter con-
citantur in illis civitatibus, in quibus
summa rerum est apud populum: quod
etiam à quibusdam rebus publicis ob-
servatum fuisse legimus, & à nonnullis
philosophis præceptum. hoc tamen
recte se posse assequi arbitrati sunt, si
jus hoc administrandæ reipub. defini-
retur censu atque copia rei familiaris.
verum in maximas difficultates nec
mediocria incommoda incidere. nam
frequenter evenit, ut infimæ plebis ho-
mines comparent sibi ingentes faculta-
tes: quippe qui plerunq; sordidis arti-
bus ac officiis minime liberalibus dant
operam, augendæ rei causa, neque un-
quam sibi parcunt, quin potius genium
fraudent, ut opes accumularent. Contra
inge-

ingenui cives ac liberaliter educati pauperes fiunt, seu adversa fortuna (ut frequenter accidit) seu quod liberalibus studiis addicti universam hanc augenda rei familiaris operam negligunt. qua ratione fit, ut sordidi homines, qui nil aliud sapiunt quam lucrum, bonarum vero artium expertes sunt, paulatim rempublicam capeffant: ingenui vero ac liberaliter educati opibus sensim deficientibus à jure civium decident. Inde maximas seditiones oriri ac rempublicam turbari necessum est. Ideo majores nostri sapientissimi homines ne sua respublica quandoque in has calamitates incideret, hanc definitionem publici juris, generis nobilitate longe, melius fieri censuerunt, quam magnitudine census: ea tamen temperatione, ne tantum supremæ nobilitatis viri hoc jus haberent (illud enim paucorum potentia fuisset, non reipublicæ) sed etiam quicumque alii cives non ignobiles. Itaque omnes qui aut genere nobiles extiterent, aut virtute insignes, aut de republica bene meriti, principio hoc jus civitatis regendæ adepti sunt. Quod si post eum primum conventum aliqui extiterint, qui tum opibus, tum meritis gestis rempublicam auxerint, nimirum illis omnibus jus

jus administrandæ reipubl. concessum fuit, quod & temporibus nostris vidimus. nam nonnulli etiam advenæ externique homines in hunc numerum civium asciti sunt, vel ob eam causam, quod nobilissimi, vel quod officiosi erga rempublicam fuerint, eamq; insigni quopiam facinore honestarint. Univerſus ergo hic civium conventus, seu (ut dicitur) magnum hoc consilium penes quod summum totius reipublicæ jus est, à quo etiam senatus magistratuumque omnium autoritas, in republica vicem refert popularis status. Dux vero qui præfinitum imperandi tempus non habeat, sed dum vixerit, præſideat, regiam præ se fert potestatem, præsertim cum regiam speciem habeat, ac gravitatem dignitatemque regis servet. Reliqui vero cives regia veneratione ducem prosequuntur, omniaque decreta & leges, cum etiam publicæ literæ, sub ducis nomine prodeunt. At senatus, decem-viri, seniorumque seu præconsultorum collegium, qui apud nos vulgo sapientes solent dici, eorum inquam qui præconsultant, ac de republica ad Senatum referunt, ostendunt quandam optimatum speciem. Quæ cum sint præcipuæ reipublicæ hujus partes, antequam ad inferiores magistratus deve-

deveniamus, de iis primo sigillatim dicendum est. Majus ergo consilium est, à quo universa pendet respublica. Omnes ordinis patricii juvenes, qui xx. annum exegere, ad magistratum, qui vulgo Advocatorius dicitur, accedunt: cui præcipue legum tutela demandata est. coram quo constituti cum patre, aut matre, si pater decesserit, aut proximioris generis cognato, si utroque parente orbatu fuerint, adhibitis duobus testibus honestis viris, probant se natos ex eo parente, quem patrem profitentur, non spurios, sed matrimonio, legibus, & ex matre honesta muliere natos. Testes vero in hæc verba jurant, sibi id compertum esse ex omnium quos novere attestatione, atque ex omnium assensu. Deinde pater seu mater vel consanguineus genere proximus, si fuerit is juvenis utroque parente orbatus, jurejurando asserit adolescentem xx annos excessisse.

Eadem plenius & planius explicantur in hunc modum.

Accedere possunt ad hoc Patricii juvenes annos viginti nati, certis tamen & constitutis quibusdam legibus servatis. Deferti enim oportet ac significari Trium-viris, quos Advocatores

tores vocant, nuptias legitimas parentum intra mensem, posteaquam traducta uxor fuerit; quod si contingat unum aliquem ex Trium-viris esse affinem, aut agnatum, ejus in locum ad eam causam cognoscendam sufficitur Consiliarius ex superioribus. Sponsum jurare oportet, & matrimonium legitimum esse contractum, & eam fœminam quam ipse duxerit esse honestam, nullaque insignem nota. Conjurare item oportet quatuor testes, qui nuptiis præsentes affuerint, quibusque mulieris status sit cognitus, cujus nomen & parentes debent profiteri: quo possint eæ nuptiæ (quod attinet ad nobilitatem) reiici, quæ cum fœminæ impudicæ, aut servilis abjectæve alias conditionis constitissent. Deferri quoque, & in publicis describi opus est natalem diem, statim atque editus puer in lucem fuerit, aut certe intra proximum mensem, coram Trium-viris, nemine eorum absente; alioqui irrita delatio censeatur explicandi utrumq; infantis nomen, ejusque parentis utriusque. Ad hæc duo, qui sanguinis necessitudine infantem proxime attingant, sacramento verba sancientes testari coguntur infantem integris natalibus esse, idque omnium opinione approbat: sibi.

sibi que matris ejus pudicitiam optime cognitam. Quorum quidem natalium attestaciones non possunt publicis monumentis consignari, nisi præstituto tempore, matrimonium prius Trium-viris innotuerit. Quod ne forte aliquando negligatur, proferuntur prius matrimoniorum catalogi, nec, nisi agnita quo de agitur matrimonii delatione, infantis natalia describuntur: Series autem utriusque delationis, hoc est nuptiarum inter parentes, ortusque liberorum, subscriptione Trium-virorum, qui de eis cognoverunt intra dies quindecim roborari debet cum præscriptione diei & anni, quo eas muni fieri contigerit. Hujusmodi porro acta à nullis tabellionibus aut notariis, præterquam à duobus, quos Primarios appellant, scribi possunt; quod si scribantur, abrogata fide, irrita & nulla pronuntiantur, quibus omnibus ad amussim observatis pater candidati, si vivus est, alioqui mater, aut duo ex conjunctissimis sistunt juvenem coram Trium-viris, poscentes, ut inter magni Consilii procures cooptetur. Primarius deinde intentæ voce legit juvenis ortum, ejusque parentum matrimonium, temporibus à lege statutis, professum atque delatum, tum ad Trium-viros conversus;

sus; Illustrissimi Patres, inquit, Pater, aut Mater, aut cognati proximi sistunt vobis hunc nobilem juvenem (illum digito ostendent) & juris-jurandi religionem affirmabunt illū ipsum esse cujus modo natalis dies à me vobis pronuntiatus est, idque: absque furo & fraude dolove malo. Quæ cum rite à scriba primario Magistratus illius in codicem fuerint relata diem quartam mensis Decembris aperiuntur: eademque die omnium horū adolescentum nomina, qui nondum sortis beneficio jus civis adepti sunt, & xx annum excesserunt, in urnam committuntur, & ad principem deferuntur: ibique coram consiliariis constituitur. Penes quam est & altera, in qua tot sunt pilulæ seu globuli, quot nomina in priori fuerint suis quæque notata syngraphis. Pilularum quinta pars aurea est, reliquæ omnes argenteæ. Extrahit princeps ex priori urna nomen, mox & ex altera pilulam: quæ si aurea fuerit, juvenis is cujus nomen exierat, confestim publicæ potestatis jus habet, & in majus consilium admittitur: si argentea, sorte decedit, ac insequentis anni sortem operitur, nisi eo temporis spacio xxv annum exegerit. nam quicumque patricius ad id ætatis pervenerit, con-

tunc

nus jus habet civis, publicæque potestatis est particeps. Hac igitur ratione quinta pars Candidatorum juvenum quoquo anno recipitur ad jus suffragii ferendi cum aliis civibus. Quod si accidat ut cujuscumque patricii pater, atque avus, vel propterea quod absentes fuerint, vel ob aliam causam nunquam hoc jure suffragii ferendi sint usi, eorumque nomina nunquam fuerint relata in publicos codices, in quibus patriciorum omnium nomina sunt descripta: ne qua fraus confici posset, neve quispiam degener furtim obrepat in hunc nobilitatis cœtum: noluerunt arbitrio tantum Advocatorii magistratus eam rem constitui ac decerni: sed lege cautum est, ut hi referentibus Advocatoribus ad XL viros agnitionem patritiam probent, atque testibus & scripturis publicis: sicque causa cognita disceptantibus XL viris decernitur, an ad ordinem patricium admittendus sit. Ne autem quispiam impune tentare hujusmodi judicium audeat, itidem quicumque referre de nobilitate sua voluerit ad eos judices, prius ad magistratum deferat quingentos aureos; qui in ærarium referuntur, si ille deciderit à causa. Ea fuit majorum nostrorum diligentia, ne qua labe nobilium hic cœtus inficeretur. qua de causa

causa etiam illi cives, qui vigesimum quintum annū excesserunt, non prius adipiscuntur jus suffragii ferendi, quam coram Advocatoribus constituti iurando patris seu matris aut proximioris consanguinei probaverint, se ad id ætatis advenisse, ac duobus item testibus, se ex eo patricio genitos quem parentem profitentur, non spurios nec matre pudenda. Postquam omnis fere ratio à nobis exposita est, quæ civibus ad jus publicæ potestatis aditus fiat, illud animadvertendum existimo, majores nostros sensisse plurimum ad amicitiam & unionem civium conciliandam & conservandam conferre, si sæpius in unum convenirent: quare veteri consuetudine inolevit mos ille, ut octavo fere quolibet die, interdum etiam frequentius, consilium magnum cogeretur. Hujus præcipuum munus est, ut omnes magistratus creet, tum eos, qui in urbe jus dicunt & aliis reipublicæ muneribus funguntur, Senatum quoque & Decem-viros, tum etiam prætores, præfectos, quæstoresque oppidorum, atque urbium quæ in societatem Veneti imperii sunt ascitæ, nec non custodes arcium, classis imperatorem, legatos, item classis triremium præsides, ac demum (ut uno complectar verbo) quoscunque

cunque qui domi vel foris jus habeant publicæ potestatis. Leges item omnes quæ ad constitutionem reipublicæ pertinent, hujus consilii autoritate sanciantur. quod præcipue fieri consuevit tempore interregni, cum scilicet mortuo duce nondum alius ei successus sit. sed inferius de interregno. Nunc omnis comitiorum habendorum ratio à nobis exponetur. Circa meridiem, quibusque fere diebus festis consilium hoc agitur, sub amplo spatiosoque tecto, quod liceat appellare comitium. in eo decem sunt sedilia longissima, utpote quæ longitudinem comitii pene æquant. cives omnes, ut quisque eo loci pervenerit, sessum eunt, ut cuique libuerit. nulli namque statutus est locus, præterquam quibusdam magistratibus, qui comitiis præsunt. ii vero sunt dux, consiliarii, & XL-virorum præsides tres, qui in clariori suggestu sedent, atque soli jus habent referendi ad magnum consilium. Post hos in mediis ferè subselliis, quæ paulo elatiora sunt ad parietes comitii posita, certis statutisque sedibus, Advocatores sedent, tresque decem-virum præsides, ac demum longissime à suggestu Ducis sunt subsellia Auditorum, veterum ac recentium. de quibus omnibus magistra-

stratibus à nobis infra dicetur. cæteri vero cives omnes (ut dicebam) promiscue pro animi arbitrio fedent. statuta deinde hora fores comitii clauduntur, ferunturq; claves & ad suggestum principis, & ad ejus pedes locantur. tunc scriba primus, quî honos est non patriciorum, maximæ tamen dignitatis, assurgit, atque elatiore loco constitutus voce magna pronunciat magistratus, quibus sunt eo die habenda comitia. pronuntiatis magistratibus, continuo ex eo loco confert se ad suggestum in quo est princeps, atq; voce citat magistratus, præsides comitiorum quos supra memoravimus, ut ad principem & consiliarios accedant. jussi confestim accedunt, ibiq; jurejurando interposito pollicentur operam se daturos ut leges comitiorum serventur, non pronunciaturos civem eum, qui contra decreta aliquid egerit, sed poena legibus constituta punituros. His peractis ad sua quisq; loca revertitur, præter unum ex Advocatoribus, ac unum ex præfectis Decemvirum, qui ad extremam partem atrii se conferunt adversam principis suggestum, ibique destinatis sedibus confident. reliqui vero Advocatores in dextro latere comitii, duo vero reliqui Decemvirum præsides sinistro latere è regione

Advo-

Advocatorum se item locant. Consimili ratione veteres & recentes extremo loco comitii, quem dicimus longissime distare à suggestu principis, oppositis lateribus cōsident, dextro inquam ac sinistro : ut hujusmodi magistratum universo civium consilio omni ex parte oppositi custodes esse videantur, ne quis impune quippiam agere possit, contra leges & comitiorum decreta. Magistratibus hunc in modum dispositis tres urnæ juxta principis suggestum sarciantur, in quibus conduntur globuli aurei argenteique hocque modo dispositæ, ut in medio suggestu una, ex utroque latere itidem una, in quarum utraque xxx tantum sunt globuli aurei, innumeri vero argentei. ast in media urna lx tantum globuli conduntur, quorum triginta sex aurei, argentei vero viginti quatuor : suntque aurei omnes globuli, certis literarum notis inscripti, quas singulis comitiis forte educunt, ne qua posset subesse fraus. Locatis urnis tres consilarii juniores præ cæteris e suis sedibus surgunt, ac ad extremam partem suggestus juxta tres urnas sessum eunt, ea ratione ut singuli singulis consiliariis assideant. iis ita actis & dispositis sortes ducuntur, ac is ordo civium, cujus fors exierit, confurgit

110 CASP. CONTARENI
furgit ex utroque comitii latere. Per
atrium namque quod longum est, de-
cem sunt sedilium ordines dispositi, in
quibus pro cuiusque arbitrio considerare
cives supra diximus, unaque tantum
fors duobus ordinibus inservit, his sci-
licet qui ex utroque latere comitii sibi
respōdent. is itaq; ordo cuius fors exie-
rit, magna præconis voce citatur; & ex
utroque latere comitii, eo etiam ordine
quo sorti libuerit, consurgitur, civesque
eo quo sederint ordine, ad eas se urnas
conferunt, quibus juxta suggestū prin-
cipis constitutis consiliarii assident: ac
manu imposita quisque globulum unū
educit. qui si argenteus sit, diverso ite-
nere ad sedile, unde surrexerat, reverti-
tur. at qui aureum eduxerit, confestim
consiliario, qui urnæ illi præest, conspi-
ciendum tradit. ille diligenter notam
agnoscit. illa notæ inscriptio ea ratione
est inventa, ne quisquam afferre domo
secum possit aureum, quem manu fur-
tim impositum videretur ex urna
eduxisse, sicque per fraudem elector
fieret. Is ergo cui fors aurei obtigerit,
continuo ad mediam urnam se con-
fert, indeque globulum extrahit. qui si
argenteus fuerit, inops voti ad suum
ordinem revertitur: sin vero aureus
fuerit, suggestum ascendit, ac è regione prin-

principis destinato loco sessum it. Secundus qui eadem sorte usus fuerit, eodem etiam se recipit, ac item tertius: sicque deinceps ceteri, quousque novem fuerint. qui optimum electorum ordinem cōplent; ac ita eorū ordine disponuntur, ut solius ætatis ratio habeatur, præterea nullius rei. Hoc loco institutum illud minime prætereundum est, illos qui sortis beneficio electores sunt facti, statim alta voce à scriba pronuntiari solere; adeo ut omnes audiant: neque amplius facultatem esse cuiquam ejus consanguineo, aut affini arcta necessitudine cōjuncto, tentandi sortem, qua elector fieri queat: neque etiam pluribus quàm duobus gentilibus aditus patet ad ordines electorum: quod summa prudentia majores nostri instituere, ut scilicet ad plures agnationes ac familias hoc munus eligendi perveniat, publicumque hoc beneficium latius pateat inter cives: satis enim esse debet, si ex una familia fors duobus contingat, qua publicæ authoritatis compores efficiantur. Sed eo revertatur unde nostra divertit oratio. Primus hic ordo electorius evestigio ut cōpletus fuerit, comitio egreditur, simulque novem illi se in certum conclave recipiunt. Hic scriba unus à secretis reipublicæ adest: pri-

primum electoribus nunciat ea quę legibus præscripta sunt; & quę in magistratibus eligendis servari debeant. leguntur item senatusconsulta, quibus caveretur, ne pecunia corrupti electores, seu quapiam mala arte & fraude eligant, vel, ut rectius dixerim, nuncupent eos, qui competitorēs futuri sunt, ac consilii proponendi iudicio disponuntur. Deinde novem illi electores, prout cuiusque ætas fuerit, seniores scilicet, digniori loco ac patrio sedent. nullum namq; aliud discrimen præterquam ætatis inter cives Veneti esse volunt, quod nullius simultatis causa fuerit: neq; à summis Philosophis, Aristotele inquam in Politicis, & Zenone in Cyri Persarum regis institutione opere longe celeberrimo, est prætermisum. Electoribus eo ordine dispositis, novem item globuli in urnam coniiciuntur, numeris quisq; notati, ab uno ad novenarium. In pagina vero paubulum longiore inscripti sunt magistratus, quorū habetur comitia suo ordine. Maximus natu electorū, ex urna sortem educit. numerus sorti inscriptus inspicitur, ac quotus fuerit numero descriptus, pronuntiandi quem voluerit civem jus habet. idem contingit secundo, idē tertio, & sic de cæteris, ut scilicet ducta sorte quis-

quisque electorum privati ac proprii magistratus beneficio & arbitrio sortis sit pronuntiator effectus. Postmodum is, cui primi magistratus fors obtigerit, eum civem pronunciat quem voluerit. Igitur in suffragia à novem electoribus. si sex suffragia vel plura tulerit electus ab eo electorum ordine, in eo magistratu renunciat, ac ejus nomen in pagina ea oblonga inscribitur, in qua magistratus omnes, quorum habentur comitia, sunt inscripti. quod si pauciora quam sex suffragia tulerit, quod rarissime evenit, iterum alius ab eodem electore proponitur. Ad eandem rationem res deinde peragitur, & sic deinceps quousque aliquis proponatur, qui approbetur sex electorum judicio. Idem eligendi modus in secundo, tertio, omnibusque aliis servatur, quoad ille electorum ordo in singulos magistratus singulos cives elegerit. Interim verò dum hæc in conclavi aguntur, reliqui cives ordinem sortium in comitio cœptum nō intermittunt, sed ad urnas se conferunt, prout cuique ordini fors contingit: deinde globulos educunt, donec novem alii sortem utramque auream ex urna extraxerint. & hi complent secundum electorum ordinem, qui habita (ut dictum est) ætatis ratione, & ipsi

H

in

in conclave destinatum seorsum secedunt: quo in loco adest & alius scriba à secretis, qui ratione in nullo dispari à priore, tum decreta ac senatusconsultū quæ servanda illis sunt, recitat palam, tum suo quemque loco collocat: paginamque defert eisdem magistratibus, eademque serie, qua prior illa, quam in conclavi primi electorum ordinis delatam fuisse supra diximus. Itidem sortes ab electoribus educuntur: ut quisque suam educit, à singulis pronuntiantur cives singuli in magistratibus quorum comitia fiunt, prout cujusque electoris fors tulerit. ac eodem ferme modo post hos tertii novem eadem ratione tertium ordinē complentes, in privatum quoque conclave secedunt, in quo eadem ad amussim observatur. Sic etiam quarti novem in suum: atque hoc pacto expleant numerum triginta sex civium; totidem namque fuerant globuli aurei in urna medio suggestu constituta. Quamobrem ex sexaginta civibus quibus ex primis urnis sexaginta pilulæ aureæ contigere, triginta sex electores fiunt, in quatuor classes distributi: quatuor vero & viginti, qui ex media urna globulos argenteos eduxerunt, spe frustrati rediguntur in ordinē. Non me latet, perquam arduum esse minuta hæc

hæc à veterum Romanorum usu longe remota literis illustrare, sed potius inepti culpam mihi censeo subeundam, quam parum diligentis. ideo quæcunq; etiam minutiora, accurate sane à nobis memorabuntur, adeo ut nihil amplius etiam ab homine diligenti desiderari queat. Nunc revertamur unde digressa est oratio. Cum ergo in quolibet magistratu, cujus eo die habentur comitia, à classibus quatuor electorum quatuor item cives electi sunt, à singulis inquam singuli, nisi forte contingat unum aliquem à duobus aut tribus ordinibus electorum renunciari, quod interdum accidit, sed plerunque cujusque magistratus quatuor sunt competitores: in nonnullis tamen parvæ dignitatis ac inferioris notæ magistratibus duo tantum sunt competitores: duæ namque priores electorum classes jus habent eligendi, ac pronunciandi competitores, in illis minoribus magistratibus, cum posteriores classes eo jure sunt privatæ. Postquam magistratuum omnium cõ-
 petitores electi fuerint, ea quam supra exposuimus ratione, confestim electores dimittuntur, neq; suffragari ea die cupiam possunt, nec etiam comitiis interesse ac scriba magnus, qui (ut dixi) patricius honos non est, maximæ

æstimationis, ex suggestu magna voce pronuntiat competitorum primi magistratus: ac sigillatim recitat, quis & à quo electorum ordine electus sit, nec non quo electorum authore, & in quo ordine unusquisque competitorum electorum fuerit. Quo mihi in loco illud nequaquam prætereundum existimo, legibus sancitum esse, ut elector ille, quo auctore quisque competitorum pronuntiatus ac electus sit, veluti fidejussor ejus habeatur: ut si contingat pronuntiatus civem superatis competitoribus voti compotem magistratum eum adipisci quem petebat, ac in eo magistratu pecuniæ publicæ quippiam averterit, ac damnatus fuerit peculatus, nec solvendo sit, is elector, quo auctore pronuntiatus est, in ærarios referatur. Competitoribus igitur elata voce à magno scriba pronuntiatis, primi magistratus continuo pronuntiati, si adfuerint, cum gentilibus quisque suis ac maxime necessariis cognatis è comitio egrediuntur, & in conclave destinatum se conferunt, ibique operiuntur donec illius magistratus habeantur comitia. Post id item magnus scriba omnes admonet: divinis atque humanis legibus unumquemque teneri, ut ei suffragetur, qui omnium optimus ac reipublicæ utilissimus

lissimus fore videatur: deinde primum competitorum nominat, à primo scilicet electorum ordine electum, pro quo in suffragia eundum sit. continuo juvenes tot exsurgunt, ut unicuique sedilium ordini bini inserviant. Hi urnas quasdam manibus gestant, miro artificio coagmentatas: exterior pars est viridis, interior alba, unico fornice superius testæ: in quem cum manum injeceris, liceat tibi in utrum volueris suffragium dimittere: cum tamen nullus, etiam si adsit ac diligenter inspiciat, dignoscere queat in utram urnam suffragium sive calculum jeceris. nec fabis suffragantur, sed pilulis quibusdam linteis, ne quæ ratione ex sono, quam cadentes in urnam fabæ facturæ erant, dignosci possit in utram urnam calculus sit jactus. nam majores nostri maxime reipubl. interesse existimavere, si libera judicia fierent: idcircoque summam operam dedere, ut suffragia quam occultissima essent. juvenes ergo illi cum suis quisque urnis invicem coagmentatis ad sedile concedunt, ac cuique civium eo quo sederunt ordine, urnas offerunt. quilibet vero civis palam ostenso calculo manum in fornice imponit, ac in utram voluerit urnam eum dimittit: si suffragari velit, in interiorem albam: si vero refragari,

in exteriorem viridem. simul in unoquoque; sedilium hac ratione eo quo diximus modo in suffragia itur. Quo fit ut brevi admodum temporis spatio ab universo conventu civium suffragatū sit. tunc urnæ deferuntur ad suggestum principis, ibique collecta suffragia effunduntur in duo vasa patula: ea videlicet quæ fuerunt in urnis albis, in vas candidum; at quæ in viridibus urnis collecta sunt suffragia, itidem in viride vas conjiciuntur. Deinde ad consiliarios numeranda deferuntur, inter quos medius sedet princeps. candidi vasis suffragia competitori faventia ab eis consiliariis numerantur, qui dextro principis latere assident. At collecta in vase viridi, quæ scilicet refragantur, ab his qui ad lævam principis sederint, recognoscuntur, scribæ publici consiliariis adstant, statimque scriptis mandant numerata suffragia. Interea dum primi suffragia recensentur, eadem ferme ratione pro secundo in suffragia itur, qui à secunda electorū classe fuerit electus. deferuntur itidem suffragia ad consiliarios. numerant illi, ac numerum scribæ mandant in scriptis. sic pro tertio ac demum pro quarto si tot fuerint competitores, ad suffragia itur. Numeratis suffragiis, is qui plurima tulerit, dummodo

modo dimidia excedant, pronunciat^{ur} electus à magno scriba, quum peractis omnium magistratuum comitiis, consilium dimittendum est. Sin autem ejus magistratus competitorum nullus plura suffragia quam dimidia omnium tulerit, præteriti hi omnes habentur, differturq; electio ad altera comitia. Post primi magistratus comitia peracta pronunciant nomina electorum in secundo: recedunt è concilio competitores cum gentilibus ac cognatis. At illi qui conclusi erant, primorum scilicet gentiles atque cognati, in comitium recedunt. Eadem ratione in nullo dispari à priori, eodè ordine itur in suffragia pro secundi hujusce magistratus competitoribus, ac item numerantur à consiliariis, is electus habetur qui suffragiis alios superavit. dummodo plura dimidiis sint. sic pro tertio, item deinceps pro quarto, hoc demum in omnibus aliis magistratibus servatur. Post completa comitia electorum nomina magna voce pronunciantur à scriba magno, postea dimittitur consilium: non tamè ultra solis occasum protrahi comitia queunt. Quod si ea solis occasus interceperit, statim renunciatur, qui ad eam horam fuerint electi: eorum, qui restant, nulla ratio haberi potest. Itaq;

beneficio, quod eis cum fors tum electorum classes attulerant, spe frustrati, minime frui queunt. fuitq; hoc summa ratione decretum, nam facile admodum esset, si res in noctem protraheretur, ne tam magna civium multitudo à magistratibus, qui comitiis præfecti sunt, in officio contineri possit, quin tenebris faventibus aliquid contra leges agant. iccirco majores nostri sapientissimi viri, qui eximia prudentia & animi solertia omnia prospexisse videntur, statuere ultra solis occasum comitia protrahi non posse, neq; aliquo pacto lucernam ullam in atrium illud inferri, dum comitia habentur. Hæc est omnis comitiorum ratio, in qua minime est prætereundum, ita inter cives distribui magistratus, ut tamè duo ejusdem gentis, aut etiam consanguinei maxime necessarii in eodem magistratu esse non possint. Quemadmodum neq; iisdem comitiis duo gentiles, aut agnati maxime necessarii, sortis beneficio electores esse nequeunt, ut supra ostendimus. quod summa quidem ratione statutum est, ut scilicet jus publicæ potestatis ad plures pertineat, non autem ad paucos contrahatur necessarios, nam hi potestatem adepti facile possent aliquid moliri, ac rempubl. turbare: præterea quum

quum plurimi expertes fuerint hono-
 rum, necesse etiam est, ut hi plurimi
 eam republ. oderint, ac rebus novis
 studeant. Eam vero republ. diutius
 consistere fere impossibile est, quam
 multi civium nolunt. adde quod pro-
 prium reipubl. est, publicam potestatem
 ad plures pertinere: idque æquissimum
 sit, ut consimiles inter se cives ex quib?
 republ. constare solet, nō dispares sint
 in honoribus consequendis. paucorum
 vero statum, quem Græci *ὀλιγαρχίαν*
 dicunt, facile constituunt, qui jus pu-
 blicum contrahunt ad paucos necessa-
 rios. Quamobrem in republica Veneta
 ita magistratus inter cives distribuun-
 tur, ut quoad fieri possit, omnes familię
 agnationesq; honorum sint participes:
 ea tamen ratione, ut non quivis, sed hi
 tantum viri qui & probitate & pru-
 dentia excellunt, republ. administrent,
 ac munerib⁹ publicis fungantur. Prior
 illa institutio populare quiddam sapit:
 altera vero optimatum gubernatio-
 nem. quare luce clarius intueri licet,
 omnes rectas gubernationes civitatum
 in hac una republica esse commistas.
 nam quamvis hoc magnum consilium
 speciem quandam referat popularis
 status, nihilominus in eo perspicitur
 commixtam esse rationem optimatum

gubernationis cum populari. nam forte eligi magistratus populare est. in eo etenim statu civitatis justum atque æquum æqualitate arithmetica metiuntur: ac reputant, quum unusquisque populi unus sit civis, & liber, ac paribus paria debeantur, unumquemque ex populo pari jure ac commodo frui debere in republica, ut magistratus consequi possit, & quum omnes simul nequeant imperare, sed per vices, existimant, æquam hanc esse definitionem, inter cives sorte fieri debere, ut hi imperent, quibus sors faverit. Contra in paucorum potentia, quæ aberrat à republica optimatum, arbitrantur æquum, cum imparibus imparia debeantur, divitesque superent alios cives copia rei familiaris, eis quoque supremos honores deberi. In qua existimatione utrique longe à vera ratione recedunt, licet verisimili nitantur. nam quod inquirunt, paribus paria, aut imparibus imparia deberi, recte statuunt. In eo vero quod paritatem priores numero tantum, ac posteriores imparitatem solum divitiis metiantur, hi nimirum utrique egregie falluntur. Etenim qui numero pares sunt, aliqua in parte pares sunt, non omnino pares. Et qui divitiis impares, non omnino impares censendi sunt, sed ali-

aliqua tantum ratione impares. Verum
 cum civilis societas ad bene vivendum
 sit instituta, virtus sola discrimen hoc
 efficit. his ergo qui virtute præstant,
 tanquam imparibus ac potioribus su-
 premi etiam honores in republica de-
 bentur: æqualibus vero virtute ac civili
 industria æquales etiam honores. hic
 modus hæc norma optimatum est.
 Sicuti ergo popolare est, uti sorte in e-
 lectorib⁹ constituendis: ita est optima-
 tum, ut is qui virtute præstare iudicio
 consilii existimatus fuerit, potior ha-
 beatur, ac reliqui repulsam ferant, qui
 indigniores habiti sint. Qua ex re faci-
 le perspicitur, in hac comitiorum ha-
 bendorum ratione commixtam esse
 cum populari specie optimatum for-
 mam: eo tamen temperamento, ut id
 quod est optimatum, superet ratione
 popularem. nam fors in electoribus tā-
 tum constituendis dominatur: cuius
 potestatis nequam etiam homines rei-
 publ. absque detrimento compotes esse
 queunt, parq; jus habere cum optimis
 civibus. at in adipiscendis honoribus
 nil sortis est, totū in electione & existi-
 matione positum est. Quo in loco non
 omittendum censeo illud institutum,
 in comitiis magistratuum, qui exigunt
 viros præcipua quadam bonitate, ac
 soler-

124 CASP. CONTARENI
 solertia præditos, quatuor ordinibus
 electorum, de quibus supra memini,
 senatum velut quintum ordinem ex-
 plere. nam dum ordines illi in concla-
 vibus ad hoc munus destinatis eos
 pronunciant, quos voluerint compe-
 titores, si fiant comitia cujuscumque ho-
 rum, quos dixi, magistratum, cogitur
 senatus in minus atrium: ibique uni-
 cuique senatori licet eum quem voluerit
 in certis illis magistratibus nominare,
 pro quibus in suffragia itur. at is qui
 plura attulerit, pronunciat electus
 senatus scrutinio, fitque quintus com-
 petitor. quamobrem evidentissimum
 est, præstantiorem esse in nostra repu-
 blica legem reipubl. optimatum, ea
 quæ est popularis status. Cæterum hu-
 juscemodi comitiorum modus ac ra-
 tio satis hætenus diligenter à nobis ex-
 posita est. Accedamus ad eam reipu-
 blicæ partem, quæ veluti in fidibus ad
 constituendam *Διπλωμα* consonan-
 tiam vox gravis acutæ proportionē
 quadam respondet, sic etiam specie
 quadam regia parti populari respon-
 deat, ac demum in unum concentum
 optimæ reipublicæ injectis mediis ma-
 gistratibus coalescat.

L I.

LIBER II.

NULLVS est, qui ignoret Principem in urbe Veneta personam regis ac speciem regiae gubernationis præ se ferre. ideo non absque ratione postquam is à nobis conventus civium est descriptus, qui populi formam habeat, etsi nō satis pro rei ipsius dignitate, pro tenuitate tamen nostra non indiligenter: nunc à nobis aggrediendum est, qua ratione ducti majores optimi atq; sapientissimi homines principem unum in reipublicæ præesse voluerunt: necnon etiam dicendum, quibus temporibus ac qualis fuerit hujus principis præficiendi origo. Neminem puto latere, id quod à nobis sæpius hoc opusculo est reperendum, civitatē civilem quandam societatem esse, quæ per se sufficiat ad bene beateque vivendum. Omnem vero societatem unitate quadam contineri, quis ambigat? contra autem distractione dissolvi. Quo effectū est, ut discordia civiliq; dissidio, maximæ & opulentissimæ civitates brevi corruerint, funditusq; everse sint. unitas vero cōmodo contineri non potest, nisi ab uno, qui multitudine civium ac universis magistratibus, quib⁹ privatæ quæ-

quædam functiones sint demandatæ, præsit, atque multitudinem quodammodo diffluentem colligat, ac in unum conciliet. quod philosophi summi ac præcipui naturæ indagatores, cum in universi constitutione, tum etiam in microcosmo, id est animali, animadvertère. Nam prospexerunt, in hac rerû universitate multos ac difformes, prout scilicet uniuscujusq; natura fert, motus ab uno, cœlesti inquam, contineri, ac diuturno: omnes etiam causas ab una prima omnium causa: demum in uno animali plurima ac longe diversa membra, quorum functiones variæ difformesq; sint: una tamen anima & unico membro, corde scilicet, comprehendi, atque in unitatem quandam colligi: pari propemodum ratione multitudo civium ita fuerit legibus instituta, ut unum quempiam præsidem velit, cui bonum commune omnium ac unionis civilis conservandæ cura præcipue incumbat, quo uniuscujusque civis tum privati, tû magistratu fungentis actiones tanquam ad ultimû finem & præcipuum finem referri debent: nimirum diutius non potest conservari, sed in diversas partes distracta decideret. quod ut nullius civis culpa aut injuria contingat, ex singulorû quidem sedulitate
circa

circa proprium privatumq; munus ac-
 cidere necessarium erit, quum commu-
 ne bonum nulli præcipue sit deman-
 datum. Cape rei frumentariæ præfectos,
 hi potissimum in hanc curam incum-
 bent, ut eorum opera magna frumenti
 copia ex omnibus partibus invehatur
 in urbem, sitque tritici annona vilis. At
 hoc fortasse publicis vectigalibus offi-
 ciet. Navalis quoq; rei præsides, quod
 pulcherrimum habemus, non dissimili
 ratione maxime studebunt, ut quam-
 plurimas triremes ædificet, omnibusq;
 bellicis & nauticis instrumentis exor-
 nent egregie, atque pecunias publicas
 undique coactas in eum usum expen-
 dant: ex qua forsitan sedulitate reliqui
 redditus publici, & reficiendis arcium &
 oppidorum mœnibus & custodibus re-
 gionum satis esse non poterunt. quam-
 obrem solutis compagibus respublica
 distracta dilabitur, nō culpa, sed studio
 civium, dum quisque perquam egregie
 munus suum obire studet. quod si hisce
 incommodis effici videtur, ut operæ-
 precium sit boni communis curam ali-
 cui præcipue demā dare, cujus officium
 nullum privatum sit, sed solum mode-
 retur ac dirigat cujusque functionem
 ad commune bonum, & ad reipubl.
 utilitatem: pluribus æque hoc negotium
 com-

committi non reor è re civitatis esse.
 Etenim id quod pariter plures curant,
 omnes pariter negligunt (quod inquit
 Aristoteles) dum nulli præ aliis fraudi
 dari potest, si quid perperam agatur: ut
 interim omittam simulationem ac si-
 multates, quæ inter pares plerumq; esse
 solent. Sin vero unus huic rei præficiatur,
 qui temporaneum hunc magistratum
 gerat, ut puta annum aut semestrem,
 non autem quoad vixerit: hic nimirum
 bene secum agi putabit, si tantisper res
 publica feliciter agat, donec defunctus
 fuerit magistratu, securus quid post-
 modum sit eventurum, ac quo res ca-
 sura sit. Quare contingit, ut male ple-
 rumque res cedat. Id quod certissimo
 experimento compertum esse potest,
 à plerisque rebus publicis sumpto, quæ
 hoc gubernationis genere nostris tem-
 poribus usæ sunt. Ideo à nostra civita-
 te sapientissime institutum fuit, ut in
 hac republica constitueretur quædam
 species regis gubernationis, adeo legi-
 bus temperata, ut quovis incommodo
 ac periculo, quæ reipublicæ imminere
 possent, amoris, utilitate vero & com-
 modo, quod regia gubernatio habere
 solet, accito, nihil relictum esse videre-
 tur, quod sit desiderandum, ac simul
 reipublicam liberrimam, & regem
 præsi-

præsidem haberemus. Vnûs ergo princeps eligitur, qui etiam habeat ducis nomen. is quoad vixerit, reipublicæ præest, præcipue curam boni communis habet, quo maxime civitates contineri superius à nobis efficaci ratione probatum esse reor. Hujus nulla est privata functio, nulla etiam est in universa republica cujus expers esse debeat. hic cum unumquemque privatum, tum etiam quoscunque magistratus ita debet in officio continere, atque ea ratione moderari, ut veluti quadam harmonia omnia consonent communi bono, atque ad unionem civilem referantur: ne qua scilicet functio sive nimia sedulitate magis quam opus sit intenta, aut negligentia remissa utilitati communi officiat. hoc igitur est principis munus, ut tanquam in quadam reipublicæ specula positus conspiciatur, quid unusquisque rerum agat, eorum præsertim qui fuerint præditi publica auctoritate: ac si quem perspiciat qui officio suo desit, accersitum coram universo collegio verbis primû castiget, ac, si res ita tulerit, adhibitis Advocatoribus, seu Decem-virûm præfectis, mandet culpam ejus dignosci, ac de consilii sententia puniri. Ipse quoque dux si vult, cum Advocatoris tum

I

præ-

præfecti Decem. virum auctoritate uti potest, atque de cujusque crimine & de multa infligenda ad cōsiliū referre. Id quo more fieri soleat, infra docebimus, quum de judiciis criminum agemus. Eam enim princeps obtinet potestatem, ut in quovis civium collegio sese adjungere collegam magistratui præfidi, parque cum aliis præfectis jus habeat: ut hac potissimum ratione omnibus consulere queat. verum potestas hæc adeo est legibus contracta, ut nihil solus possit, aliis magistratib⁹ adjunctis non amplius auctoritatis obtineat, quam quivis unus eorum, qui eo magistratu funguntur. Quinetiam magistratum jus adeo modicum est, ut nullus tamen summus quicquam statuere possit, quod alicujus momenti haberi debeat, nisi de consilii sententia, sed de his suo loco luculenter dicitur. In quovis præterea consilio princeps tanquam illorum unus unius tantum suffragii jus habet. in magno item consilio in conventu omnium civium dum comitia magistratum fiunt, neque gentili, neque consanguineo competitori suffragari potest, verum eodem pariq; jure cum omnibus utitur. Ex his igitur puto quemcunque facile intellecturum, Venetorum principi omnem

omnem ademptam esse facultatem principatu abutendi, & pro tyranno se gerendi. Quæ res diuturna, quin potius vetustissima consuetudine, vel à primis originibus urbis ad hæc usque tempora perducta adeo inolevit, ac confirmata est, ut nihil minus urbi Venetæ timendum sit, quam principem reipublicæ libertati ullum unquam negotium faceßere posse. Verum enimvero cum maximos labores ac ingentem sollicitudinem animi absque mercede ulla universi rejecturi essent, potestatis dispendium principi repensum est adhibitis honore, dignitate, ac specie regia. Nam ornatus corporis regius est, purpurea enim veste, aut aurea semper utitur. Capite gestat velamen lineum pro regio diademate, supra quod & gestat capitium purpureum limbo aureo ornatum, cujus pars quæ occiput regit, in cornu formam assurgit, sedem in suggestu habet veluti regiam, omnes cives cum privati tum magistratum gerentes detecto capite ac stantes sedentem principem alloquuntur: honoris id hac tempestate præcipuum signum. Nulli princeps assurgit. Cunctæ epistolæ reipublicæ sub nomine ipsius prodeunt obsignanturque. Orator quis, prætor, præfectus, aut quilibet alius

qui ad senatū scribere voluerit literas, ad principem destinat: decretorum, legum, ac senatusconsultorum promulgationes nomine principis fiunt. Nummi omnes tam aurei quam argentei cū nomine ac figura principis excudūtur. Tandem ut paucis absolvam, ubique regis speciem intueri possis, potestatem vero nusquam; sapientissime & hoc quidem in republica Veneta, ut cætera omnia, constitutum fuisse, nullus sanæ mētis inficiari auit. Nam hac honoris mercede laboriosum alioquin principis munus rependēre, quod solum virtutis præmium esse vulgus prædicat, & summi philosophi prodidēre. Ex quibus Aristoteles in Ethicis inquit: Quum hi qui recte & sancte magistratū gerant, non suæ sed aliorū utilitati consulant, nulla alia ratione æquum eis præmium tribui posse, præterquā ut honore alios antecellant. Præterea magnopere facit hujusce principis dignitas, ut quicunq; civis & castigationem ejus maxime vereatur, & injuncta munera majori sedulitate perficiat. Adjuncti sunt principi sex consilarii, ex senis tribubus in quas divisa est universa civitas, delecti, ex singulis scilicet singuli. hi octimestrē magistratū gerunt, perpetuoq; principi assident, omnia cum principe audiunt,

nullæ

nullæ literæ publicæ exeunt, nisi ex sententia quatuor consiliariorū, qui etiam nomina sua literis ascribunt: non his tamē quæ prodeunt, sed illis quas scribē reipublicæ primum scripserunt, atque post exempla edita servant. In qua quidem re illud haudquaquam est præterendum, hæc literas, quæ non ex decreto consilii, sed jussu principis & consiliariorū datæ sunt ad quempiam, ut res parvi momenti & modicæ esse autoritatis. Illud namque sæpius est nobis repetendum, omne jus omnemque potestatem consiliis esse duntaxat attributam: nullum vero magistratum per se amplam potestatem obtinere. sed de consiliariis infra dicetur. Nunc ad principem, seu ducem malueris appellare, oratio redeat. Hæc igitur specie regia principī adfixa, cum plerumque privatæ opes satis futuræ non essent ad tuendam eam dignitatem atq; ad eum locum honestandum, ex publico ærario constituta sunt in singulos annos duci tria millia & quingenti aureorum nummūm. ac ne fortasse quisquam paulo avarior in rem familiarem, neglecta dignitate atq; utilitate publica, eam pecuniæ summam converteret, injecta sunt illi munera quædam, quæ suis impensis obeat, quibus & dignitati

I 3

ipſius

ipsius & reipublicæ usui consuleretur.
 quæ si ut pecuniis parcat, negligat, hæ-
 redibus adeo ingens pecuniæ multa
 est imposita, ut dum rei familiari au-
 gendæ princeps studere voluerit, & hæ-
 redibus prodesse, magnam ejus jactu-
 ram facturum sit, si ob avaritiam digni-
 tati suæ defuerit: præterquam quod hæ-
 reditariam quandam ignominiam &
 dedecus posteris relicturus est. Complu-
 res stipatores alit, inermes tamen, seri-
 cis vestibus semper utitur, domum ha-
 bitat aulæis mirifice instructam, supel-
 lectilis argenteæ copiam habet: cæte-
 raq; id genus, quæ principi viro conve-
 niunt. Singulis annis quater prandium
 parat, sexaginta & amplius civibus,
 laute atq; opipare instructum. qua in
 re pervetustum Lacedæmoniorum mo-
 rem atq; Cretensem (quorū respubl.
 illustres fuere) moderatum tamen ma-
 jores nostri in hanc nostram rempubl.
 transtulere. Nam cum summopere fa-
 ceret ad benevolentiam civium conci-
 liandam conventus civium frequens,
 convivia quædam publica impensis æ-
 rarii fieri statuerunt tum Lacedæmonii
 tum Cretenses. ad quæ cum cives con-
 venirent, & unusquisque facile quem-
 cunque dignoscere poterat, & necessi-
 tudine quadam arctiori ex consuetudi-
 ne

ne illa communi invicē vinciebantur. verum cum omnes promiscue convenirent, necesse erat plerunque in conviviiis illis tumultus & turbationes suscitari: quumq; ii quorum ea cura erat, pro se quisque cives laute excipere vellet, pecunię publicę magnam jacturam faciebant. Quapropter castigatione & modo adhibito vetus illud institutum & ad Venetos deductum est, omneque id negotium principi demandatum. Quater ergo singulis annis cives à principe adhibentur, lautis sane sed non invidiosis epulis. nec unusquisque promiscue accedit, sed hi tantū quos princeps asciverit, præter consiliarios & Advocatores præfectos quadraginta-virū ac decem-virū præsides, qui jure quodam eorum magistratuum semper conviviiis principum intersunt. cæteri cives omnes invitati accedunt. Hac autem ratione quatuor hæc convivias distributa sunt, ut seniores dignioresque cives invitati, circa brumam die divo Stephano protomartyri dicato summo mane conveniant in ædes publicas, habitationi principum destinatas, ac solenni pompa domo principem deducant in ædem divi Marci: simulque ibi sacris intersunt, quibus peractis ad ædes suas principem reducunt, ibique simul

epulantur. Aprili etiam mense die Marci Evangelistæ, cujus numen Veneti præcipuum habent, & quem patronum sibi asciverunt, posteaquâ ejus reliquiæ ex Alexandria Ægypti civitate illustri Venetias delatæ sunt, cives ætate & dignitate minores invitati à principe eodem more ac pompa celebratis sacris ad principis prandium se conferunt. Ascensionis quoque festo, quo die nundinæ Venetiis fiunt, adhibentur à principe hi, qui virilem ætatem attigerunt. Hi item summo mane deducunt domo ducé, simul conscendunt navem quam ornatissime ad hos usus constructam, (quam Veneti Bucentaurum vocant) æstuarique egressi cum primum liberum apertumque mare intueri licet, antiquorum Pontificum beneficio, qui hanc rempublicam pro rebus quamplurimis fortiter & egregie contra cōmunes nominis Christiani hostes gestis honestare voluerunt, princeps jacto annulo aureo in mare inquit, totidem fere verbis, se in signum veri perpetuiq; imperii eo annulo mare desponsare. his adduntur ab urbis præsule cærimonix quædam, quibus peractis descendunt in ædem divo Nicolao dicatam, vetustam sane, & quæ in littore condita est, quod mare ab æstuariis determinat. ibi sa-

cra-

cra mysteria celebrantur : quibus rite
 peractis conscensa rursus navi Venetias
 reversi principem domum reducunt,
 simulque convivantur. Quarto epulæ
 pertinent ad juvenes cives, qui duode-
 cimo Calendas Iulias die dicata Vito &
 Modesto martyribus, solenni pompa
 cum principe ad eorum templum ac-
 cedunt, quod quidem templum ultra
 rivum magnum, qui urbem mediam
 dividit, est situm, qui quidem rivus
 jungitur ponte supra triremes ædifica-
 to, pro temporis ratione, ne immenso
 fere circuitu iter illud conficiendum
 foret. Templum igitur invisunt, sacris
 intersunt, ac demum à principe do-
 mum reducto lauto sane excipiuntur
 convivio. Atque convivio frequenter
 adhibentur & saltatores & mimi, nec-
 non cantores egregii, qui convivas ob-
 lectant : intermiscantur interdum ludi
 nonnulli, qui mirifice capiant spectato-
 res. sic igitur vetus illud institutum in
 Venetam rempublicam concessit, mo-
 deratum tamē. nam hac ratione cujus-
 cunque fere ordinis cives, pares tamen
 cū paribus ad epulas accersuntur. sicq;
 cū dignitate principis, tū etiam maxi-
 me conciliandis invicē civibus egregie
 consultū esse videtur. Cæterū quoniam
 patricii singulo quoq; anno hisce epulis

honestari non queunt, ne ullus præteritus videatur, veteri instituto ac lege constitutum est, ut hyeme unicuique civi, qui in majori consilio suffragandi jus habeat, à principe mittatur quinque marinæ anates, veluti convivii quædam publici portio, quod etiam ad conciliandos cives Duci non parum facere censei potest. hisce impensis infumitur magna pecuniæ pars, quæ ex ærario principi quotannis numeratur. Quo fit, ut etiam si velit dux avarus, nequeat tamen ullis avaritiæ sordibus fœdere dignitatem atque amplitudinem loci quem tenet. Hoc loco quoniam fere omnis potestas atque authoritas principis est à nobis explicata, referre operæ precium est, quo initio quibusve temporibus ducis hujuscæ creandi Venetiis consilium initum fuerit: ac demum, quænam sit ratio comitiorum in duce eligendo. A prima statim urbis origine cum quique nobilissimi Venetæ provincię cives, Aquileia, Altino, Concordia, Opitergio, Patavio ac plerisque aliis civitatibus amplissimis atque opulentissimis Hunnorum impetu everfis, qui rege Attila duce maximam Italiæ cladem attulere, in ea æstuaria maris Adriatici cõvenissent, in quibus postea Veneta urbs condita est, ac in vicinioribus

ribus locis patriæ, quam liquerant, unusquisque sedes suas posuissent, ædificata fuere circiter duo & viginti oppida, partim in littore eo quod interiora æstuaria claudit, partim in tumulis quibusdam, qui ex æstuariis eminebant. ac primis initiis cum ea oppida neque per se satis munita essent, neq; navigiorum copia alicui oppido tanta suppeteret, ut piratis ac prædonibus pro se quisq; obistere posset, optimum fore censuere, si de omnibus in communi consulerent, cum omnium eadem etiam fortuna esset: ac communi consilio prospicerent, cum annonæ, tritici, vini, frugumq; omnium, quæ victui necessariae sunt, tum maxime priorum larium securitati: ne quam injuriam seu detrimentum acciperent à piratis, quibus oppidis nondum satis munitis expositi erant. Quamobrem cum prius unumquodque oppidum præfectum ac præsidē sibi ex suis civibus delegisset, quem tribunum vocabant, constitutum est inter omnes, ut certis diebus tribuni hi convenirent, ac de re communi decernerent. Paulo post experientia comperit est, cum nulli ex aliis præcipue cura hæc incumberet, ac propterea multa incommoda paterentur, commodissimam & utilissimā rem omnibus fore,

si uni

si uni cuiquam præ cæteris communis
 boni procuratio demandaretur, quem
 omnes alii uti principem agnoscerent.
 Itaq; decretum est omnium oppidorum
 consensu, ut dux seu princeps unus eli-
 geretur: huic principiò constituta est
 sedes in oppido Heraclea nuncupato.
 situm id erat in intimis æstuariis, in insu-
 la quadã juxta Planis fluminis ostium,
 quæ nostris temporibus alluvione flu-
 vii continenti conjuncta est. Postmodum
 vero cum locus is non satis idoneus vi-
 deretur: nam cum in recessu eo esset,
 sæpenumero priusquam mali fama eo
 pervenisset, piratæ jam intra æstuaria
 penetrarant, ac vel imprudentes oppi-
 danos oppresserant, vel navigia diri-
 puerant: idcirco statuerunt: satius fore,
 principem relicta Heraclea Melamocum
 concedere, oppidum in medio littore
 situm, ex quo dux facile præsentire po-
 terat, si quid insidiarum à piratis strue-
 retur, ac parvo negotio adesse ubicun-
 que opus fuisset. Demum quo tempore
 Pipinus cladem & servitutem elementis
 illis Venetæ urbis minaretur, omnesq;
 Rivoaltum, ex quibuscunque oppidis
 concessissent, principis etiam sedes eo
 loci translata est: quo cunctis oppida-
 nis convenientibus in eam amplitudi-
 nem quam cernimus Venetiæ excrevere:
 sic

sic igitur perpetuo quodā tenore à pri-
 mis statim urbis originibus unus prin-
 cept reipublicæ Venetæ præfuit. primi
 illi aliquò majoris authoritatis fue-
 re. postea vero usu docente paulatim
 institutis ac legibus potestas principis
 ad hanc quam cernimus temperatio-
 nem deducta fuit. Ratio vero eligendi
 ducis, qui priori vita functo successu-
 rus sit, primum quidem simplex fuit.
 nam cū majores nostri singulari qua-
 dam bonitate præditi fuerint, atque ab
 ambitione penitus alieni, unusquisque
 pro se eam sollicitudinem recusabat.
 quapropter acclamatione populi, is qui
 omnium optimus ac prudentissimus
 haberetur, princeps renunciabatur.
 Post prima ea tempora, aucta civitate
 & populo ampliore effecto, inutile fore
 reipublicæ visum est, si temeritati atq;
 auz populari res tam magna commis-
 sa esset. decretum itaque est, ut elige-
 rentur undecim-viri omnium proba-
 tissimi, qui creandi ducis potestatem
 haberent. demum quum aliquantum
 simultum imperio etiam ambitio ex-
 crevisset. instituta sunt singularia quæ-
 dam comitia, ac perplexa quædā ducis
 eligendi ratio invēta. hanc nos ne quid
 incepto operi desit, paucis exponem⁹.
 Defuncto principe ac justis actis pie
 hono-

honorificeq; consilarii qui interregni illius tempore se in sedes publicas habitationi principis destinatas continuo post principis obitum receperunt, Magnum consilium vocant. in eo primo post interitum ducis, conventu ea ratione comitiorum, quam supra narravimus, quinque cives creantur, qui defuncti principis res gestas diligenter scrutari debeant, ac de consilii sententia, si quid ab eo contra leges ac decreta sit factum, rescindant. si à quopiam etiam munus acceperit, ac statutz perpercerit impensæ. ea hisce referentibus irrogatur hæredibus à consilio multa quam leges jussierint. Pecuniaria ea est, eaque summa æris de hæreditate principis publicatur, atque in ærarium refertur. Eisdem comitiis eliguntur quinque alii cives, qui eodem inomento quo renunciati sunt, recipiunt se in conclave comitio adjunctum: neque inde discedunt, antequam inter eos reconsultata, quid ipsis in potestate principis immutandum, tollendum, aut addendum videatur. Re inter eos discussa iterum cogitur consilium, quo coacto egrediuntur illi è conclavi (nam prius non licet) ac suam quisque sententiam ad consilium refert de principis jure: ac universis civibus disceptantibus suffragiis

giis decernitur, id quod maxime rei-publicæ usui fore visum fuerit. Id decretum inter leges, quas principes servare debeant, statim constituta principis potestate reponitur. Postridie initur perplexa illa comitiorum ratio, quibus princeps creari solet. conveniunt itaque cives omnes, qui triginta annos excefferint. nam juniores & eaque ætate minores veteri reipublicæ instituto ad ea comitia non admittuntur. numerantur deinde universi cives, ac totidem globuli in urnam conjiciuntur, quot cives fuerint. ex his triginta sunt aurei, cæteri omnes argentei. ea urna statuitur ante suggestum comitii ubi consilarii resident. astat urnę puerulus educendis sortibus: subsellia civium vocantur. ad eam urnam accedunt omnes, eo quo sederunt ordine. nullus autem, quod tamen in aliis comitiis fieri consuevit, in urnam manum imponit, sed puer qui astat pro singulo quoque globulum unum educit. li quibus argenteus obtigerit, statim egrediuntur comitium. at is cui fors faverit, educto aureo globulo, à scriba alta voce pronunciatur. Continuo ille in certum conclave recedit: ejus vero gentiles & cōsanguinei omnes arcta necessitudine conjuncti ex suo quisque loco assurgit:

con-

confidentque in partem atrii universi. numerantur ibidem, ac totidem globuli argentei ex urna extrahuntur: exceduntque hi ex comitio. hoc pacto triginta, quibus sortis beneficio aureus globulus obrigerit, deliguntur ex universo civium cœtu. quo peracto consilium dimittitur. Postquâ omnes discessere, triginta illi conclavi egrediuntur, ac coram consiliariis denuo sortē subeunt, ac ex triginta iisce novem quibus sors faverit electores fiunt, cæterisque dimissis in conclave secedunt, huic muneri destinatum: ibique soli concluduntur, nullo prorsus, nec ministro admisso: nulli copia fit eos alloquendi, neq; inde discedere possunt; priusquam quadraginta viros elegerint: nullusque referri potest ab eis electus, nisi sex suffragia tulerit. quo fit, ut quatuor refragantibus nullus electus pronunciari queat, quum primū quadraginta hosce viros elegerint, per internuncium custodem ac janitorem publicum certiores consiliarios faciunt, se munus suum obiisse. evestigio consilium, nisi hora diei fuerit valde intēpestiva, consilium magnum vocant. Postquam cives omnes in curiam cōvenere, profertur syngrapha ex conclavi, in qua nomina descripta sunt civium electorū. Ac scriba pri-

primus ascenso suggestu magna voce pronunciat quadraginta designatos cives, horum quisque si interfuerit, cum primum audierit se pronūciari, à loco ubi confederat surgit, & ad suggestum cōsiliariorum concedit, indeq; in conclave destinatum. sin autem eorū quispiam absens fuerit, confestim à consiliario uno ac item ab uno quadraginta-virū præfecto vel per totam urbem conquiritur. Inventus ab iisdem magistratibus primū in comitium, ac deinde in conclave ad collegas deducitur, nulla interius præstita facultate aliquem conveniendi aut alloquēdi, ne ulla ambitioni occasio, aut aditus in his comitiis concedatur, quæ sanctissima omnium majores nostri esse voluerunt. hac ratione XL designati improvisi conveniunt, cum primumque id faciunt, evestigio dimittitur cōsiliium. tunc quadraginta hi egrediuntur conclave, ac in atrium comitii amplissimū consiliarios adeunt: ibique eodem sortium modo quem supra retulimus, duodecim ex ipsis decernuntur: viginti & octo qui supersunt ex quadraginta-viris repudiatis. hi XII. viginti quinque viros eligunt, quorum quisque necesse ut octo suffragia ferat, paucioribus namque nullus eligi potest. re expedita

K

confi-

consiliarios per internuncium admonent. hi si tempestiva hora fuerit, consilium cogunt, modoque in nullo à superiori dispari xxv illi improvisi coguntur ac dimisso consilio eodem genere sortis novem eliguntur, sedecim reliqui descendunt. novè hi quadraginta quinq; creant. sex item suffragiis, qui pari pacto coacto consilio à scriba pronuntiantur, & in conclave coguntur. ii sortis ejusdem beneficio rediguntur ad undecim, qui eligunt quadraginta unù viros ex primariis senatoribus. qui continuo quum pronunciati fuerint, secedunt in atrium destinatum: hique ducis deligendi facultatem obtinent. non tamen duos ejusdem familiaris aut arcta necessitudine conjunctos in hanc electorù classẽ admitti leges sinunt, qui mos perpetuus est apud Venetos in omnibus magistratibus. tam perplexam & multiplicem comitiorum rationem majores nostri sapientissimi atque optimi homines esse voluerunt, ne civium multitudo omnino expers esset potestatis ducis creandi. Nam primi ordinis electores sorte fiunt, quæ omnibus civibus par est: post eum ordinem miscuere sorti electionem, ita tamen ut electio sortem antecelleret. nulli namque favere fors potest, nisi judicio prioris

ris ordinis fuerit comprobatus. at in
 postremo ordine nihil sortis esse scive-
 runt: non enim putavere omnes qui
 principem electuri essent, sortium te-
 meritati esse committendos. ideoque
 neq; multitudo omnino expers est hu-
 jusce autoritatis, neque etiam omnino
 jus hoc tributum est multitudini impe-
 ritæ, apud quam plerunque inanis quæ-
 dam aura plus potest, quam optimorū
 ac sapientissimorū judicium. Præterea
 cum nulli certi sint principis electores,
 sed res omnis ex eorum sententia pen-
 deat, qui sortis beneficio usi sint, nullus
 ambitioni est locus. nam fieri facile po-
 test ut hi nullum jus sint habituri, quos
 tu egregie ambieris. Nunc ad rem re-
 deo. Peracta tandem ratione comitio-
 rum, quum jam creati fuerint quadra-
 ginta unus viri principis electores, sta-
 tim omnes nullo interea civium salu-
 tato, nedum compellato conveniunt
 in eam curiam, in qua cogi Senatus so-
 let. ibi primum omnium sancte ac pie
 divina mysteria celebrantur, universiq;
 tactis altaribus jurejurando Deo opt. ac
 reipublicæ pollicentur, eum sese ducem
 electuros, quem sanctitate, in patriam
 charitate, solertia, ac prudētia aliis præ-
 stantiorē esse duxerint. amotis deinde
 sacerdotibus soli in curia cōcluduntur.

148 **CASP. CONTARENI**
neque famulo, neque quopiam alio ministro accito. tunc tres, qui ceteros ætate antecesserint, veluti præfecti resident ad paratam mensam quandam ad hoc munus: super qua urna quædam est constituta, ac unusquisque elector notat in syngrapha nomen eius quem ducem pronunciat, ac notatam syngrapham in urnam jacet. injectis omnium syngraphis una educitur, quæ sorte in manum venerat extrahentis. lecta à præfectis syngrapha, is cuius nomen exierit, si præsens fuerit, ut plerumque contingit, continuo egreditur curiam. tunc si quis eorum existimaverit eum civem minus idoneum, qui tam magnam dignitatem sustineat, aut ob quampiam aliam causam, non forte est repub. eum ducem esse, confurgit: ac primo modeste præfatus ingenue profert, quid de eo cive sentiat, & quamobrem putet non esse in rem patriæ, eum ducem fieri. cum finem is fecerit, præfecti nuncupatum adhibent: ac statim à seniore ei omnia repetuntur, quæ ei objecta fuerint, auctore tamen suppresso. nam sacramento antea omnes perpetuo se obstrinxere silentio, refellit ille objecta ut libuerit. Deinde iterum recedit à curia. quod si prior aut alius quispiam novis rationibus adhuc arguere & accusare hominem velit,
pote-

potestatem habet. novis criminationibus rursus accersitus ille respondet, sicq; vicissim res tractatur, donec accusatoribus nihil amplius relictum sit. tum demum in suffragia itur. ante hæc tempora, si is vigintiquinque suffragia tulisset, nulla amplius aliorum ratio habebatur, sed statim ille dux renunciabatur. nostra tempestate in comitiis, quibus Andreas Grittus amplissimus senator creatus est dux, hæc ratio immutata est. nam licet nullus electus princeps habeatur, nisi suffragia vigintiquinq; tulerit, nihilominus non sistunt in eo qui primus eum numerum suffragiorum explicaverit, ut antea fieri solebat: sed progrediuntur ad alios, ut si quispiam eum numerum suffragiorum excesserit, non prior, sed hic dux renunciatur. Postquam itum est in suffragia pro primo cuius nomē exierat, alia item syngrapha ex urna educitur, ac omnia pari procedunt passu, quo in priori servata sunt. sic in tertio, quarto, ac omnib⁹ deinceps. quod si nullus ad eam summam suffragiorum pervenerit, nisi hora diei fuerit intēpestiva, iterū eadem ratione comitia repetuntur. ac ut paucis res omnis expediatur, electorib⁹ inde haudquaquam exire licet, neq; etiam ullam copiam habent conveniendi, aut allo-

quendi extraneum, donec vigintiquinque eorum in principe eligendo convenierint. quo renunciato confestim consiliarii in curiam vocantur: hi omnium primi novum ducem salutant, ac venerantur. Post id fama per urbem vagatur, ubique discurretur, cives gaudentes conspicias: omnes supplices à Deo optimo maximo petunt, ut reipublicæ felix faustumque id sit; familiares ac consanguinei Ducis in curiam properant, novo duci gratulantur. eodem temporis vestigio nummi cuduntur, cum facie ac nomine principis: parantur omnia quibus ad pompam opus est. interea dux electoresque; omnes ibidem operiuntur. instructis omnibus descendunt è curia, ædemque divi Marci ei loco propinquam adeunt, augustum templum magnisque opibus ornatum: Deum optimū maximum primo venerantur, & suggestum ex porphyritide lapide confectum omnes ascendunt, Electorū senior verba ad populū facit, denunciat creationem novi ducis, eumque modeste laudat. Post illum item dux orationem habet, ac pauca de se prudenter præfatus, servaturum se pollicetur omnia quæ bonū principem deceant, bonoque reipublicæ, nullius privati commodi habita ratione consulturum: ac imprimis justitiam

cura-

curaturum, daturumque operam, ut æquum jus omnibus sit. non rei familiari, non labori ulli, non denique vitæ parciturum, si reipub. usui suis incommodis prospici possit. demum Deum optimum maximū, divum Marcum (sub ejus numine ciuitas Veneta est) atque divos omnes precatur, ut sibi faveant, aspirentque læti, in tam magni muneris functione. Verba ducis universus populus magno plausu excipit. Postquā dux peroravit, descendunt omnes ex eo suggestu, ducemq; ad aram maximā templi statuunt: ibiq; tactis evangeliis jurando diis immortalibus ac reip. fidem suam astringit, se nil eorum omis- surum, quæ legibus dux Venetus præstare teneatur. His actis electores, qui cæ- tenus cum duce perstiterunt discedunt omnes: at ipse ligneum pulpitum con- scendit, adscito consanguineo quopiam imprimis charo. Nautæ qui in precio habentur, pulpitum humeris attollunt, magnoq; plausu insidentem ducem per totum forum divi Marci deferunt. Dux vero ex pulpito pecuniā suo nomine excusam jactit; summa nulla statuta est, sed pensatur rei familiaris copia, angustiae. ac novi ducis liberalitate jactam plebs studiōse colligit. tandem circumacto foro cum ad scalas ædium publi-

publicarum principis ventum est, pul-
 pitum sistunt, è quo descendit princeps.
 mos invaluit, ut vestes quibus dux est
 indutus, vasq; argenteum, in quo popu-
 lo effundenda pecunia congesta fuerat,
 nautis qui pulpitem humeris sublatum
 gestaverunt concedantur. Dux scalis
 ascensus excipitur à consiliariis, qui ibi-
 dem operiebantur, & capiti, quod
 principis insigne supra esse diximus, co-
 ronatur. hæc series est totius pompæ.
 Postridie senatu in curiam coacto dux
 rationem habet, Deo ac patribus gra-
 tias agit, quod ad id munus evectus fue-
 rit, simulque operam suam pollicetur
 nullo reipubl. commodo defuturam.
 eiusmodi fere orationem habet coram
 universis civibus, primis statim comi-
 tiis, quæ post se creatum ducem fiunt.
 Hactenus de principe seu duce reipubl.
 nostræ dictum sit. Illud proximū est, ut
 de cōsiliariis pauca perstringamus, quæ
 tamen satis exploratam facient omnē
 illius magistratus auctoritatem. Assident
 principi consilarii sex, quod supra quo-
 que diximus, singuli inquam ex una-
 quaque urbis regione. in sex etenim re-
 giones sive tribus divisa est universa ci-
 vitas. harum tres sunt citra magnū ri-
 vum, qui mediam urbē dividit, tres ve-
 ro alia ultra. ex unaquaq; urbis regio-
 ne

ne consiliarius unus eligitur, ea comitiorum ratione qua omnes magistratus creari suprà abunde satis explicuimus. magistratus iste octimestris: simulque cum principe omnium quę ad rempublicā rerum spectant curam habet. verum veteri admodum instituto universa comitiorum ratio consiliariis potissimum incumbit. si qua etiam de re ad magnum consilium referendum sit, eiusque autoritate sancendum sit, res tota consiliariis referentibus decernitur, utpote qui soli id juris obtineant. his tamen interdum adiunguntur quadraginta-virūm præfecti, quibus tamen solis referendi ius non esset. nulli præterea magistratui, dempto duce quę semper excipio, concessa est ea potestas. possunt etiam si eis libeat de re omni & ad senatum & ad decem-viros referre. Ceterum præconsultoribus ea præcipue cura demādata est, ut & senatum cogant & ad senatum referant: quemadmodum & decem-virūm præfectorum officium est & decem-viros cogendi & adeos referendi: de quibus à nobis infrà tractabitur. At consilarii ampliore autoritate sunt præditi, utpote qui in senatu par jus habeant cum præconsultoribus, & in collegio decem-virū cum illius collegii præfectis. Octo mensibus

154 CASP. CONTARENI
duci assident, eoque munere fungun-
tur, quod jam explicui. Quatuor vero
menses intersunt, quin potius præfecti
sunt quadraginta-viris quibus capitis
graviores causæ sunt demandatæ, eis-
que decernentibus judicantur, de qui-
bus suo quoque loco dicetur. Nunc
postquam de magno consilio quod po-
pulari statum in hac republica re-
fert, & de principe qui regiam perso-
nam gerit, si non eleganter satis, ta-
men diligenter tractatum est: institu-
tum opus poscere videtur, ut de reli-
quis partibus hujusce gubernationis
referamus, quæ optimatum regimen
repræsentant. hujusmodi namque gu-
bernatio in Veneta civitate cæteris fa-
cile præstat, quam sequenti volumine
Deo annuente integre explicabimus.

LIBER III.

QUONIAM nis hominum institutio,
ni præpostera futura sit, natu-
ram optimam rerum omnium
parentem imitari debet. quæ
cum ita totius mundi ordinem disposue-
rit, ut res sensus intellectusque expertes,
ab his quæ mente præditæ sunt, gubernen-
tur, ac in hominum hoc cœtu, quem
civita-

civitatem appellamus, seniores junioribus prudentia antecellant, utpote qui neq; perturbationibus animi ita obnoxii sunt ut juvenes, rerumq; plurimarum quas in longiori vita experti sunt peritiores existant: ideo, quod Aristoteles in Politicis ait, in unaquaq; republica quæ naturæ solertiam & sapientiam æmulari voluerit, senes præficiendi sunt summæ rerum: juvenum vero officium esse debet, ea facere quæcunq; jussierint senes. neque quando hoc institutum maxime secundum naturam est, seniorum imperium juniores detrectare possunt, aut ob hanc rem seditionem ullam concitare, quoniam in discrimine hoc quod ætas facit, nullus invidiæ locus est, nullaque querela esse potest, quandoquidem juniores certo sperent sibi à minoribus vicem repensum iri. Quamobrem in rebus omnibus quæcunq; alicujus nominis unquam fuerunt, gubernationi civitatis, rerumque omnium publicarum, seniorum consilium præfectum est, quem senatum etiam à senioribus nominarunt. hac in parte adducerem Romanorum Atheniensium ac reipub. Carthaginensium & Lacedæmoniorum nec non plurimarum civitatum leges, ni res notior esset, quam ut ullius testimonio comprobari egeat. Pari igitur ratione
in

in nostra republica institutus fuit senatus ac decem-viri; qui in Veneta civitate, cuius rempublicā mixtam esse dixi ex regio, populari & optimatum statu, referunt optimatum statum: ac media quædam sunt, quibus extremæ partes, status scilicet popularis, magnū consilium, ac particeps qui regis personam gerit, invicē vinciuntur. Sic inquit Plato in Timæo extrema elementa, terram ac ignem, mediis elementis vinciri: sic in diapason consonantia extremæ voces mediis diatessaron ac diapente vocibus invicem nectuntur. Vt ergo cœptum iter peragamus, Senatus Venetus centū & viginti legitimos senatores habet, multi tamen præterea magistratus obtinent jus senatorium, adeò ut nostra tempestate ducēti & viginti & amplius jus habeāt ferēdi suffragium in senatu. Senatores legitimi singulis annis ab universo civium cœtu (quem magnum consilium nominari sæpius est repetitum) creantur. Nec tamen hic honos vacationē ullam habet, quemadmodū omnes alii magistratus. sed iidem si ita fors tulerit, & magno consilio libuerit, quod plerumque fit, singulis quibusque annis in eo munere versari queunt. Modus & ratio electionis supra à nobis exposita est, cum formā omnem comitiorum

tiorum explicaremus. Eo igitur pacto Augusto ac Septēbri singulis comitiis sex senatores eliguntur, quę decies repetita summam sexaginta electorum ex-
 plent. sexaginta reliqui adjuncti, seu ad-
 scripti sunt prioribus, omnesq; hi simul propriis quibusdam comitiis eliguntur. Nam ad tertium Calendas Octobris co-
 gitur senatus. Vnusquisq; senatorum & quivis alius, cui suffragii jus est, in senatu unum civē nuncupat. Postridie vero illius diei mane ad horam diei tertiam cōveniunt universi cives in comitiis: prælectisq; à scriba magno omnium civium nominibus, quos pridie senatores nominaverint, conjecta in urnam omnium nomina sorte educuntur. At in suffragia pro unoquoque itur ex omnibus his sexaginta: qui plura suffragia tulerunt quam cæteri. dummodo etiam dimidia exceßerint, eo anno adscripti senatui sunt, ea tamen lege. ne plures quam duo gentiles in eorum numero sint: sicque tres tantum eiusdem gentis in numero legitimorum senatorū esse queūt, præterea nullus. quā lege optimē consultū fuisse reipubl. existimari debet. nam nulla perniciosior pestis in rempubl. obrepserit, quā si quępiā eius pars ceteris prævaluerit. sic namq; quoniam æquum jus non servatur, impossibile est

est societatem, inter cives consistere; quod usu evenire solet ubicunq; plura in unum conveniunt. sic solvitur mixtum, si quodpiam elementorum, ex quibus corpus constat, alia superaverit; sic omnis consonantia dissonans fit, si fidem unam seu vocem plus intenderis quam par sit. Non impari ratione, si civitatem aut rempublicam constare volueris, necesse est id imprimis servari, ne qua pars aliis efficiatur potetior, sed omnes quoad fieri possit, publicæ potestatis participes sint. Quocirca perquâ egregie majores nostri sancitum esse voluere, perpetuum hoc jus in republ. nostra, non tantum in senatu, sed neq; in aliis magistratibus pluribus gentilibus locū esse, quam ad servandam æqualitatem opus esse videatur. Nec minus prudens institutio eligendi senatus habenda est, ut scilicet sexaginta senatores more comitiorū solito, sorte inquā electioni ac judicio admixta eligerentur: sexaginta vero adjuncti ratione diversa, in qua scilicet nil esset fortis. Etenim si in omnibus par sorti locus esset, facile accidere posset, ut aliquando præcipuorū civium ratio non haberetur, atq; in eligendo senatu præterirentur non sine reipub. detrimento. Idcirco sexaginta patres ascriptos nulla sorte singulis tamen

men annis eligi placuit. Senatus igitur primum ex iisce centum ac viginti constat, quorū sexaginta proprio vocabulo senatores appellantur, at reliqui adjuncti, quorum comitiis integra dies consumitur. præter hos centum & viginti legitimos senatores pari jure in senatu cum senatoribus vivunt (ut ducem & cōsiliarios præteream) decem-viri, quadraginta-viri, judices capitalium causarū & criminum graviorum, salis & annonę frumentarię præfecti, divi Marci procuratores, multiq; præterea magistratus, adeo ut nostris tēporibus summa omnium ducentos ac viginti excedat. hi jure senatorum funguntur, universa gubernādę reipublicę ratio ad senatū pertinet. quicquid senatus auctoritate decretū fuerit, id sanctum & ratum habetur. eo disceptante & decernēte & paces fiunt & bella suscipiuntur. pecunia etiam omnis reipubl. eius iussu exigitur & impēditur. si res postulat, nova etiam tributa & decimę, tamē ex decreto senatus, tum imponuntur civibus, tum etiam exiguntur. si quando etiam contingat ē reipublica esse ut novus quispiam magistratus pro tempore instituatur, is à senatu eligitur. Præterea senatus quibuscunq; tēporibus perpetuum ius obtinuit eligendi oratores,

tores, qui ad principes externos à republica destinantur, necnon etiam creandi collegium eorum, qui jus habent & cogendi senatum & ad ipsum referendi. hos Aristoteles præcōsultores nominat, nostrates vero Sapientes vocant. arrogantiore vocabulo usi: quo interdum nobis quoque utendum esse duximus, ne à communi loquēdi usu penitus abhorrere videamur. Comitiam tamen hæc senatus, quibus & oratores & præcōsultores eliguntur, minus habent sortis, quam ea quæ supra descripsi, magni scilicet consilii universiq; civium cœtus. unusquisq; enim senatorum nominat quem voluerit, deinde pro singulis in suffragia itur: isq; cui plura contigerint quam reliquis, dummodo dimidium totius summe excedant, electus renunciatur. Quod si quandoque necessitas & usus reipubl. poposcerit ut invito cuiuspiam munus aliquod publicum iungatur, unusquisque senatorum clam in syngrapha eius nomen notat, quem maxime idoneum duxerit.; deinde in urnam ad id paratam schedulam eam jacet. inde à scriba extrahuntur, palamq; leguntur omnes, & demum pro quolibet itur in suffragia: isque pronunciat electus cui plures suffragati fuerint, dummodo etiam sine plures dimidiis.

Hic

Hic schedularū modus inventus est, ne quispiam veritus inimicitias sive alterius civis odium cōparare, qui maxime ei muneri fungendo aptus sit, nolit tamen, abstineat ab eo nominando: sicq; privati commēdi gratia respubl. detrimento afficiatur. Nunc is est à nobis recensendus modus quo senatus cōsulatur, eaq; decernat & sanciat quæ facienda sunt: aut quonam modo senatus consulta fieri consueverint. Non latuit majores nostros, si unusquisque senator promiscue tū referre ad senatum tum sententiam dicere posset, atq; hoc officium proprium nullius esset, magnam semper in senatu turbationem fore. Præterea ita usu compertum esse, ut id quod omnes pariter curant, omnes etiam pariter negligāt. Ideo legibus nostris statutū est, ut à senatu sedecim cives eligātur, quod vulgus propterea quod maxime omnium sapere videantur, Sapientes appellat. nos Aristotelē imitati, eò quod præconsultant illa de quibus consulendus est senatus, præconsultores merito appellare possumus. hi jus habent & cogēdi senatum, & ad senatū referendi. magistratus hic semestris est. Cæterum hi Sapientes in tres ordines sunt distributi, qui longissimo intervallo inter se differunt. In

L

primo

primo enim ordine sex sunt senatores
 primarii cives, qui cum rerū experien-
 tia tum dignitate atque æstimatione
 alios facile antecellunt. his præcipue id
 muneris incumbit, ut de administranda
 republica, de bello, de pace, atque aliis
 majoribus, præconsultent atq; senatum
 consulant. In secundo autem ordine
 quicumq; sunt cives, qui tametsi parem
 auctoritatem referendi ad senatū ha-
 beant de omnibus, cum illis qui sunt
 primi ordinis, nihilominus sunt digni-
 tate atq; æstimatione superioribus lon-
 ge inferiores. Officium horum præci-
 puum est, cura militum qui reipublicæ
 stipendio aluntur & merent sub Vene-
 to imperatore. Tertiū quoque ordinis
 quinque sunt quibus demandata est rei
 maritimæ cura, neq; præterea de qua-
 cunque re jus habent ad senatum refe-
 rendi. hic ordo apud majores nostros
 in precio habebatur, quo tēpore apud
 Venetos res maritimæ florebant. Verū
 re maritima diminuta, nostrorumque
 studiis ad continentis imperium con-
 versis, cœpit hic quoque magistratus in
 parvo precio haberi: adeo ut ætate no-
 stra adolescentes ac primæ lanuginis
 homines ad eum ordinē eligantur. hi
 ergo cives sedecim quorum conventus
 apud Venetos proprio vocabulo colle-
 gium

gium appellari consuevit, summo mane conveniunt cum principe ac consiliariis: primumq; ad tertiam usque diei horam privatos homines audiunt, quibus aliquid rei est, aut cum republica, aut cum quopiam magistratu: easq; causas decernunt omnes simul, vel si ita res poscere videatur, ad senatū de illis referunt. sub tertiam diei horam omnes privati è curia dimittuntur, confestimque ab aliquo scribarum qui à secretis reipublicæ sit, leguntur omnes epistolæ ad senatum missæ. Postmodum, nisi ab oratore alicujus principis, qui ad ducē & collegium admitti velit, aut à quopiam majoris momenti negotio, quam ut ad aliud tēpus differri possit, interpelletur, succedunt hi Sapientes sive præconsultores in certum conclave consultaturi de publicis negociis. Postquam conventum est, & confederunt omnes, is qui præfectus est (nam per vires eorum quilibet septenus præ cæteris agendorum curam habet) rem proponit, de qua sit consilium ineundum. Deinde singulos sententiam rogat, conservato ordine, ut primæ classis cōsultores primarii cives, primi etiam sententiam rogētur: dicantq; post eos, quinque illi quos in secundo ordine constituiamus. Postremi, si res proposita maritima sit,

ma sit, sententiam dicunt tertiæ classis præconsultores, quibus earum rerum cura demandata est. Quod si res proposita ad maritimum negotium non spectet, hi postremi silent. in unaquaq; vero classe primus sententiam dicit, qui septē proximis diebus præfuit. Deinde maxime senex, deinceps alii prout ætate præstiterint. Postremus omnium, qui alios rogat, remque deliberandam proposuit, quiq; per eos septem dies præfectus fuerit, sententiam suam adfert. Tandē inter ipsos prope discussa ac deliberata, siue omnes in eandem sententiam convenerint, siue in duas aut tres, prout diversa sunt hominum ingenia, divisi fuerint, principem & cōsiliarios conveniunt, priusquam senatū cogant. Ibi omniū sententiæ recitantur, quibus si princeps aut cōsiliarius quispian adhærere voluerint suaq; auctoritate favere, aut aliam novā invenerint, re iterum inter eos tractata, tandem omnium sententiæ scriptis mandantur. Id muneris est scribarum, qui sunt à secretis fenatus. sic negociis, quæ senatus auctoritate decernenda sunt, consultatis, senatum cogunt, coram quo primum recitantur omnes literæ, quæ alicujus sint momenti, quæve post dimissum proximū senatum principi & præ-

consul-

consultoribus redditæ fuerint. postea in his rebus, quæ à collegio præconsultorum deliberatæ fuerint, primum sententiæ leguntur, siue illæ cōcordes sint, siue inter se diversæ, eodem fere pacto quo Plato innuit apud Athenienses rogationes populi fieri solitas fuisse. Nul-
 lus vero præter eos, quos à Venetis Sa-
 pientes vocari admonui, referendi ad
 senatum jus habet, suamq; sententiam
 illius ordinis autoritatē confirmandi
 & sancienti: semper ducem, cōsiliarios
 & quadraginta virum præfectos, de
 quibus infra dicemus, excipio. Lectis in
 senatu omnium sententiis præfectus col-
 legii (si voluerit) surgit. sin minus, ma-
 xime senex, aut is cui dicere volenti, alii
 concesserint. elatioremq; suggestum ad
 id factum conscendens verba ad sena-
 tum facit: rationes omnes quibus sen-
 tentiam suam adstruat, dissidentesque
 refellat, in medium affert; modeste ta-
 men & graviter, ut senatorii ordinis
 virum decet. qui postquam perorave-
 rit, surgit præconsultor alius, qui à prio-
 ri dissentiat, suamque ipse sententiam
 confirmat, priorē vero confutat, alias-
 que, si quæ sunt præter priorem, quæ
 à sua discrepant. surgit deinde tertius,
 si tot sententiæ fuerint, eaque in me-
 dium adducit, quæ secum facere vi-
 dentur:

dentur: sicq; deinceps res inter eos discutitur, quoad nullus eorū sit, qui verba facere velit: nulli namq; senatori locus dicendi datur, quousq; præconsultores omnes qui id muneris subire voluerint, dicēdi finem fecerint. sed postquam ultro citroq; quantum libuerit, & orationibus & argumentis hi contenderint, aliis quoque senatoribus dicēdi facultas datur. quod si senatorum aliquis cuipiam ex dictis sentētiis contradicere, aut earum quampiam astruere sive etiam novam adferre velit, dicendi copiam habet. nullus tamen senatorum de nova sententia, quam ipse invenerit, & ad senatum proposuerit, jus ad senatum referendi habet: sed plerunq; contingit, si consilium ejus senatoris ē republ. esse videatur, ut aliquis ex collegio sive cōsiliarius sive quadraginta virūm præfectus de ea sententia ad senatum referat. Hoc ergo pacto re bene discussa & deliberata, suffragiis universis senatus decernit, quamnam sentētiā potissimum probet. non tamen pedibus in sententiam eunt, aut recedunt, quem morem Romanos servasse memoriæ proditū est, neq; palam sententiam dicunt: sed urnis ac suffragiis rem decernunt, non dissimili ratione ab ea quam in comitiis servari supra docui.

docuimus. Scribæ qui sunt à secretis senatus, ferunt totidē urnas quot fuerint sententiæ; de quibus consulitur senatus: unamq; viridem, quæ eorum suffragia excipiat, qui sententiæ eas omnes repudiant. Præterea unam rubei coloris, in quam jaciunt suffragia senatores, quib⁹ nondum liqueat. unusquisq; autem senatorum suffragium in ejus urnam demittit cujus sententiæ præ aliis probaverit: si vero omnes rejiciat, in viridem urnam. quod si nondum liqueat, ac dubitet, urna rubea præsto est. Consilarii suffragia numerât. Id vero pro decreto habetur, cui plures quam dimidii senatores fuerint suffragati. quod si nullius sententia dimidium summæ excesserit, primum ea rejicitur, cui paucissimi fuerint assensi, repetunturq; suffragia pro cæteris sententiis: eodemq; modo postrema semper rejecta, controversia ad duas deducitur, quarū altera necesse est ut plura dimidiis suffragia ferat, in quâ senatusconsultum factum fuisse pronuntiatur. Re una expedita de aliis refertur, nisi hora diei intempestiva fuerit, idemq; modus in aliis servatur. Si vero cujuspiam principis orator ad rempublicam Venetam accesserit, à principe, cōsiliariis, universo collegio excipitur, auditurq; ab eis. deinde cōsultandi

tempus petunt, quo demisso, req; à præ-consultoribus eo quem supra diximus modo deliberata, senatus consulitur. princeps primum senatui narrat, quæ petierit orator. deinde omnium qui jus referendi ad senatum habent sententiæ leguntur. eadem ratione fit senatus-consultum, quo petitioni oratoris respōdetur. quo accito legitur ei senatus decretum, sicque dimittitur. Hæc fere summa eorū quæ tum ad senatus-consulta tum ad universam rationem atq; ordinem consulendi senatum pertinere videantur. Nunc & temporis & loci videtur esse, ea de decem-viris paucis recensere, quæ facere ad institutū opus videri possunt. decem-virū hoc collegium apud Venetos summæ est authoritatis, & à quo nom immerito quis asserat reipubl. incolumitatem præstari: cujus origo, ut ejus magistratus ratio omnis facilius intelligi possit, longius à nobis est repetenda. Divina quædam animi prudentia majores nostri perspexere, quemadmodum in corpore humano putrescente humore quopiam innumeri ac periculosissimi plerunque morbi accidunt, qui sæpe etiam interitum adferunt: ita etiam in rebus publicis insurgere interdū improbos cives, qui negotium reipubl. facessant, dū potius

tius prave imperare volunt, quam legibus parere, sive adducti ambitione ac regnandi cupiditate, sive ære alieno gravati, seu etiam scelerum conscii ac metuentes ne pœnas daturi sint: quales Romæ legimus fuisse, Catilinā, Syllam, Marium, ac demum Iulium Cæsarem, qui tyrannide potitus républicam penitus evertit. In Græcorū etiam rebus publicis alioqui illustribus nonnullis ejusmodi cives præditos extitisse memoriæ proditum est. Nostreis vero temporibus compertū est omnibus, omnes fere civitates Italiæ quæ populari statu aut etiam optimatum utebantur, tandem in cujuspiam suorum civium tyrannidem devenisse. Quamobrem omnibus viribus majores nostri nitendum statuere, ne pulcherrime instituta respublica optimisq; legibus cōfirmata, à quopiam hujusmodi monstro vexaretur. Nil enim magis sibi metuendū esse duxerūt, quam intestinū hostem & civium inter se similitatē. Cæterum cum animadvertisset, in republica Lacedæmoniorū Ephoros summæ authoritatis fuisse, Romæq; decēviros, qui etiam leges condiderunt: operæ precium se quoq; facturos crediderunt, si horum exemplum imitati, in dispari tamen causa magistratum summæ potestatis

in hac nostra civitate instituerent, cui providendi præcipue cura esset, ne qua inter cives discordia, quæ seditione faciât, oriatur: ne qua factio, aut ne quis perniciosus cives reipubl. insidias moliat. quod si quispiam huiusmodi morbus malo fato in civitate obreperet furtim, summâ haberet auctoritatem in eos animadvertendi, ac procurandi ne respublica quippiam detrimenti patiatur: tam magna vero potestas, neq; paucissimis committi poterat sine periculo: neque formidabilis si multis committeretur, futura erat. quocirca ut ab utroq; incommodo caverent, instituerunt hoc decem-virale collegium. annum hi gerunt magistratû, eamq; vocationem habent, ut is qui vel per diem in eo magistratu fuerit, non tantum eo anno sed futuro etiam jus muneris vacationem habeat, neque fas sit de eo in comitiis decemviralibus mentione haberi. quibus decem-viris principem quoq; & consiliarios adjunxere, ut universum collegium summam decem & septem civium expleret, quibus hæc summa potestas tributa sit. ex decem-viris, singulis mēsis tres dicuntur ab illis quibus fors obtigerit, qui principes collegii sunt, quiq; materna lingua capita decemvirum appellari consue-

consueverunt: & hi jus cogēdi decem-
 virale collegium habent, referendiq; ad
 illud privatū conclave habent, in quod
 quotidie conveniunt: privatos etiam
 ministros habēt, janitores, apparitores
 ac stipatores, adeo ut nullius magistra-
 tus subsellia cum majori observantia
 adeas. adeunt vero omnes illi quibus
 cum decem-viris negotium est. literas
 quoq; ad collegium scriptas legunt, &
 de illis ad idem referunt. ne tamen te-
 mere senatus ille consulatur, unus tan-
 tum ex his principibus referēdi jus ne-
 quaquam habet, sed duo sint opus est,
 qui referre de eadem re velint, seu qua-
 tuor consilarii. ob eam etiam causam
 ne quid temere à paucissimis civibus
 immutari possit, illud institutum est, ne
 si quippiam quod jam sancitū sit abro-
 gare voluerint, decretū id haberetur,
 nisi duę collegii partes suffragatę essēt.
 Hunc quoque morem observant, ne
 reum cum de eo iudicium laturi sint,
 in iudicium admittant, neq; cognatum
 aut oratorem quempiam, qui ejus cau-
 sam agat: quod tamen jus reis conces-
 sum est, cum apud quemcunque alium
 magistratum causam dixerint. Verum
 huiusmodi institutum in iudiciis ser-
 vant. à principibus collegii reus audi-
 tur, ejusq; dicta omnia scriptis mādān-
 tur.

tur. Cum autē causa ad collegium deferretur, ipsi collegii principes aliq; iudices qui interfunt, & accusatoris & rei vicem agunt: resq; maxima semper adhibita iudicii ratione decernitur. Initio decem viri huic tantum rei operam impendebant, ne scilicet reipubl. civili concordia quicquam officeret. Postea vero gravissima quædam crimina & enormia facinora hujusce iudicii severitati ac censuræ commissa fuere, ut hi qui rei facti essēt quod nummos adulterinos cudissent, vel quod venere mascula usi essent. sed nostris temporibus decē virūm authoritas longius serpsit. nam jam nōnulla maxime arcana, quæ ad reipublicæ gubernationem attinēt, ad decem viros deferuntur: licet nihil majoris sit momenti, nil ē sentētia totius senatus decernant. sed & jam ple-ræque pecuniariæ res ab ipsis administrantur. Quocirca ne in tot tamq; arduis negociis paucissimis jus esset civibus, accersiti sunt in hoc collegium Sapientes primi ac secūdi ordinis, Advocatores quoque & Procuratores sancti Marci, qui magistratus summæ est venerationis: suntq; præter hos huic collegio quindecim senatores, quos adjūctos vocant, ascripti. universi tamen hi jus suffragii non habent, sed tantūmodo

do decem & septem priores, & quinde-
 cim his adjuncti, adeò ut omnes sum-
 mam expleant xxxiii. suffragantium.
 Ceteri hoc jure et si omnibus negociis
 interfint privati sunt. adjuncti quindec-
 im neq; à senatu neq; comitiis magni
 consilii eligi solebant: sed decem-viri
 quos voluissent senatores, quindecim
 collegas sibi adjungere cõsueverant, qui
 tamen neq; gentiles eorum, neq; arcta
 necessitudine conjuncti fuissent. Nunc
 vero hi comitiis magni consilii eligun-
 tur. Maximã ex decem-virali collegio
 reipubl. Venetæ utilitatẽ extitisse, ipsa
 experientia expertũ est. nam anno ab
 hinc decimo supra ducentesimo, Mar-
 tinus Phaletus dux, qui tyrannidem
 moliebatur magnamq; reipubl. turbã-
 tionẽ allaturus fuerat, continuo decẽ-
 virũ authoritate ac prudẽtia oppres-
 sus, temeritatis simul & sceleris pœnas
 dedit, disceptanteq; hoc collegio capite
 truncatus est, una cum plerisq; nobilif-
 simis civibus, qui cum eo in perniciem
 libertatis conspiraverant, perpetuaque
 ignominia nota fuit affectus. Eo enim
 in loco, in quo imagines omnium
 principum depictæ sunt, cum elogiis re-
 rum quas optime pro reipubl. gesserint,
 Martini Phaletri sedes imagine vacua,
 versiculis quibusdã inscripta est, quib⁹
 legen-

legentibus significatur eum ducē pro criminibus (ut nihil immutem) securi percussū fuisse. Perniciosissima certe, & quæ facile perniciem & exitum reipubl. allatura fuerat conspiratio, nidecēviralis collegii autoritate oppressa fuisset. Nonnulli quoq; cives, qui ambitione ducti periculosas quasdam leges promulgaverant, ut auram popularem aucuparentur, continuo decem-virū autoritate compressi reipubl. pœnas temeritatis ac immodicæ ambitionis dederunt. Qua ratione effectū est Deo optimo favente, ut nullus hujusmodi morbus in hac civitate nostra hoc pacto collegii hujus autoritate confirmata invalescere possit. Iam præcipuæ reipubl. Venetæ partes, quibus universa fere gubernatio continetur, à nobis expositæ sunt. Verum ut omni ex parte institutum à nobis opus perfectum sit, de reliquis quoq; magistratibus docebimus, à quibus tum jura dicuntur, tum pecuniæ publicæ administrantur: necnon de gubernationibus civitatū, quæ sub Veneta ditione sunt, deq; classium, exercituumque præfectis. Postremo nonnulla instituta exponam quibus optime meo quidem judicio cautum est, ne populus & plebs minutior ægre ferat nullam sibi in hac republ. guber-

gubernationis partem esse. Docebimus item haudquaquam omissam fuisse, ut plerique existimant, publicam ad rempubl. juventutis institutionem. Verum antequam ad hanc rerū institutionem explicandā veniam, non ab re esse existimo, si lectorē admonuero in ea ratione, qua supra dixi senatū consuli solere, necnon & decē-virū collegium, apparere perspicue mixtionem quandam legum popularis status, & reipub. optimatium. Nam quod nihil possit senatus decernere nisi prius de eo ad ipsū senatum à præconsultoribus relatū sit, status optimatium est. Quod vero præconsultores nullā habeant potestatem, nisi consulant senatum, eorumq; sententia illis autoritate confirmata sit, est utiq; popularis gubernationis institutum. Itaq; non tantum in universa hac nostra republ. verū etiam in quacūq; eius parte, qui recte perpendet, inveniet hanc quam dixi, mixtionē & temperiem, cum qua rectæ illæ gubernandi rationes, in unam formam atq; speciem reipubl. nostræ coaluerint. sed nostra unde egressa est revertatur oratio. Omnium ergo prima nobis ea pars sit exponēda, quæ ad jus pertinet. Universum igitur jus, quod à magistratibus reddi solet, bifariam divisum est.

Nam

Nam aut in suppliciis, quæ sumenda sunt de hominibus facinorosis, qui patriam aut civē aliquem insigni injuria affecerint, vel in deos immortales impii extiterint, constitutum est. Aut positum est in causis forensibus judicandis. Idcirco etiam Venetiis duo genera judicum sunt, horū alterum causis forensibus, alterum vero judiciis rerum capitalium præficitur. Primum itaq; de criminorum hominibus iudiciis, mox de forensibus dicemus. Delictorum quædā minutiora, vel suapte natura vel peccantium hominum conditione habentur. Nonnulla graviora & majoris momenti, aut genere ipso peccati aut peccantium nobilitate, qua de re duplices quoq; sunt capitalium rerum magistratus instituti. ad horū alteros graviores causæ & insigniora facinora deferuntur, ad alteros vero leviora. Hac ergo ratione judicia universa in republica Veneta perquam egregie divisa atq; cōstituta videri possunt: nos de insignioribus primo, subinde de aliis dicemus. Præter delicta quæ decem-virū censuræ commissæ esse supra diximus, graviora omnia crimina Advocatoribus referentibus collegioq; quadragesimo-virali disceptate discerni solent: pœnaq; constitui his qui in

eis

eis deprehēsi fuerint pro criminis qua-
 litate. quadraginta hi viri, qui crimi-
 num causis præfecti sunt, criminales
 vulgo appellari consueverunt. Advocato-
 rius magistratus priscis temporibus
 magnæ fuit authoritatis incredibilisq;
 existimationis: cujus præcipuum mu-
 nus est, legum custodia, ne aliqua scilicet
 in parte legibus officiat. Quãobrem
 quilibet eorū, qui in eo sunt magistra-
 tu, eam prope intercedendi potestatem
 habet, quam apud Romanos tribuni
 plebis obtinebant: sed illi ut tuerentur
 libertatem plebis Romanæ, nostri vero
 ut vim legum tueantur: quare non im-
 merito tribuni legum vocari possent.
 Nos vero ne perspicuitate, cui præcipue
 operâ damus, ulla in parte officiamus, à
 communi usitatoq; vocabulo non re-
 cedemus. Illi ad populum seu plebem
 referebant, nostri vero Advocatores ad
 XL-viros de levioribus causis referunt.
 De majoribus autem ad senatum, & de
 maximis interdum, si ita eis visum fue-
 rit, ad majus consilium referunt. Quã-
 obrem antiquitus magna erat hujus
 magistratus authoritas. Nūc vero quo-
 niam X-virūm autoritas latius evagata
 est, ideo Advocatorum existimatio ob-
 scurata est, eorum authoritate immi-
 nuta. Cæterum quum is magistratus

M

tam.

tam amplam obtineat intercedendi potestatem in omnibus, legumq; custodia ad eum potissimum pertineat: atq; hi qui facinus aliquod perpetrarint, maxime contra leges fecisse videantur, præcipue illustres cives quorû interest præter alios reipublicæ conservandæ operam dare: idcirco peculiari quodam modo hujusmodi delicta censura Advocatorum visa sunt esse corrigenda, licet ipsi nullam habeant potestatem quippiam contra reos statuendi, præterquam in parvis quibusdā causis. cætera omnia de consilii sententia statuuntur. Hoc in loco non ab re futurû duco, si omnem judiciorum capitalium rationem explicuero, quæ Advocatoribus referentibus fiunt: quandoquidē nullibi quod sciam modus hic servari soleat: simulque (ut arbitror) satis perspicuum faciemus, quamnam authoritatem habeat hic Advocatorius magistratus. Quum crimen aliquod ad Advocatores delatum fuerit, si res digna censeatur eorum censura, confestim vel ab omnibus vel etiam ab uno tantû, nam tres ei muneri præfecti sunt, interdicitur, & reus efficitur ille, cujus nomen delatum sit. Deinde ab intercessore refertur de eo crimine ad consilium illud quod maluerit Advocator qui intercesserit, quam-

quamvis plerunq; consulatur XL-virale collegium, quod judiciis capitalium criminum præfectum est. Ibiq; causa recitata, de consilii sententia decernitur, an reus sit in carcerē conjiciendus, & quæstioni adhibendus, an potius solutus causā dicere debeat. Post id juxta decretum consilii accersitus reus, vel clam capitur ab apparitoribus Advocatorum magistratus: ibiq; sive solutus sive in vinculis coactus de eo crimine rogatur, responder, testes utrinque citantur, omnia scriptis mandantur, sive pro reo sive contra reum faciunt. Hac ratione tota causa in codicem publicū relata, omnium quæ scriptis mandata sunt reo fit cōpia: constituiturq; temp^o, quo docere causā possit Advocatos atq; oratores, quos sibi adhibuerit, illique possint omnia diligēter perspicere, quæ reo patrocinentur, necnon etiam cogitare, quo pacto objectum crimen testimoniaque reo adversantia diluere possint. tandem causa incipit agitari. Hac in parte non est reticendus mos majorum ad nostra usq; tempora perductus. si enim forte quispiam reus factus tam tenui re familiari fuerit, ut sumptū facere nequeat in cōducendis advocatis, qui partes suas tueantur; orator, qui cōductus reip. stipendio est, id munus ha-

bet, suscipit inopis illius rei partes tuendas. sic enim lege cautum est, ne ullus indicta causa puniatur. Postquam vero satisfactum fuisse reo videtur, neque ad sui defensionem quippiam amplius desiderandum fuerit, Advocatores consilium indicunt, diemque reo constituunt, quo causam dicturus sit. Consilio coacto magistratus hic Advocatorius accusatoris vice fungitur: eosque qui in eo sunt magistratu maxime decet, ut accusatores acerrimos agant, qualis (dummodo id assequi possint) fuit Cicero in Verré, in M. Antonium, dum tamen illi maledicere parcant, neque extra causam maledicendo vagentur. Nam is qui maledictis indulget, potius inimici & pravi hominis officium facere, quam reipublicae causam agere videtur. Hac enim parte apud Venetos longe secus res se habet, quam apud Romanos. Olim Romae quisvis civis alteri die dicere poterat, eumque quam acerrime accusabat apud iudices. Venetiis vero nemo privatus hoc munus obire potest, sed ex reipublicae lege officium illud est Advocatorii magistratus. Qua in re magis naturam rerum imitati, sapientiusque concordiae civium consuluisse majores nostri videri solent quam Romani. Nam quoniam qui facinus aliquod perpetravit, maxime leges

ges & rempubl. læsit, ideoque præcipue reipubl. pœnas dare debet, jure magistratus is qui tuendis legibus præest, à facinoroso homine pœnas pascere, atque ad id omni studio eniti debet. Cœtra privati officium est illatas sibi injurias oblivisci, facileque reo concedere. Præterea nullus privatus civis potest accusatoris personā sibi sumere absq; maxima invidia & incredibili odio ej⁹, cui diem dixerit: ex qua re facile seditiones oriuntur inter cives: atque id incōmodum à nostris perquam egregie vitatum est, universo hoc accusandi munere magistratui demandato, qui non privata similitudine duct⁹, sed ex legis instituto id agat. quo effectū est, ut nunquam fere auditum sit Advocatorū cuiuspiam vitio datū fuisse, quod vehementius in reum sit invect⁹, aut nimis acriter accusatorem se gesserit. imo qui acriter in hoc officio versatur, magnā sibi laudem cōparat apud universos cives. Sed ad incēptā judiciorum rationē redeamus. Agit ergo coācto cōsilio Advocator partes accusatoris, orationemq; in reum habet acerrimā. crimina & facinora objicit primū, deinde testib⁹ objecta cōfirmat ac verisimilib⁹ conjecturis astruit. Postquam dicendi finē fecerit, agitur causa rei ab eo patrono, quē sibi

sibi asciverit. deinde si Advocatorum quispiam antequam iudices sententias rogentur, dicere voluerit, locum dicendi habet: similiter Advocati rei respondendi & objecta crimina diluendi facultatem habent: eaq; ratione causa utrinq; agitur, donec alter eorum, sive reus sive Advocator, cui dicendi locus, succumbens se amplius dicere nolle pronúciaverit. Perorata causa reus ejusq; patroni discedunt è curia judicum: cum iudicibus clauduntur in conclavi Advocatores eorumque scribæ, præterea nullus. Advocatores primum de puniendo reo ad iudices referunt, sententiasq; rogant, an puniendus videatur, nulla tamen adhuc cõstituta certa pœna, quem morem Athenienses fere servabant. Athenis namq; iudices sententias duplices ferebant. prima an reum absolverent an condemnarét. secunda deinde, si priore condemnaretur, pœna constituebatur, ut ex Apologia Socratis apud Platonem perspicue intueri licet. Consimili judiciorum ordine & prope parimodos utitur ratione. Refertur igitur primum ab Advocatoribus, de condemnando reo; iudices in suffragia eunt. omnia namq; consilia apud Venetos res omnes suffragiis decernunt. tres urnæ deferuntur, quarum una reus condemnatur,

natur, altera absolvitur penitus absque multa, tertia colliguntur suffragia eorum quibus nondum liquet, utrum sit statuendum. Prima urna qua condemnatur reus albi coloris est, secunda qua absolvitur viridis, tertia rubei. unusquisque iudicum, siue causa disceptantibus XL. viris (ut plerumque) agatur: siue Senatus consulatur, quod raro accidit, in gravioribusque causis tantum fieri solet: siue ad magnum consilium ab Advocatoribus relatum sit, quod rarissime accidit, gravissimisque in causis fieri consuevit, clam, ne quis videatur, suffragium suum dimittit, seu pilulam lintheam in eam urnam, quam maluerit. Postea à præfatis consilii suffragia numerantur. Quod si plures dimidiis reum absolverint, cōfessim pronuntiatur absolutus: estque Advocatorum rogatio repudiata. sin vero plures dimidiis damnaverint, illico pronunciant damnatum. At si neutri dimidiū excedant, puta quod multi sint iudicum quibus nondum liqueat, pronunciant reum comperendinatum fuisse, iudicesque causam amplius discuti velle. si absolvitur, nihil amplius negotii habet, sed e vestigio liber dimittitur, si comperendinatur, iudicibus & reo dies statuitur, qua denuo causa Advocatoribus accusantibus patronisque objecta

crimina diluentibus agatur. Post dictam & peroratam causam iudicum suffragia reperuntur. Quod si ex numero suffragiorum, qui in neutram venerant partem, dimidium summæ non excedant, nihilque decretum sit, iterum pronunciant reum comperendinatū, & tertio consilium dicitur. Constituta die, qua tertio quoq; causa eodem modo repetatur, demum in suffragia itur, nec tamē amplius ratio ulla eorum habetur, quibus nondum liqueat. Idcirco nisi paria fuerint suffragia, necesse est reum vel damnari vel absolvi. si absolvatur, jam dixi nihil amplius ei negotii esse. sin vero pronūciatur damnatus, decernit quamam pœna in eum sit animadvertendum. de genere pœnæ referunt tum Advocatores, tum præfecti collegio iudicū. mos tamen est, ut Advocatores eam pœnā proponant, quæ pro genere criminis videatur acerbissima. etenim huius magistratus officium est, ut ad severitatem inclinet. Alii leviores pœnas proponere consueverunt, nisi crimen fuerit adeo atrox ut clemētiæ nullus sit locus, seu Advocatores lenius egerint quā eum magistratū deceat. propositis omnium sententiis eodē ferme modo decernitur pœna qua reus ille sit afficiendus, quo supra diximus senatusconsultū fieri

fieri solere ubi præconsultorum sententia variant. quam rationem si hoc in loco repetere vellem, importuneq; tædio afficere lectorem, merito ineptus haberi possem. hoc tamen dixisse satis est, eam sententiam judicū pronunciarī, quæ rejectis aliis plura dimidiis suffragia tulerit. Hoc in loco mihi videor non ab re facturus, si bina instituta annotavero prudentissime à majoribus nobis tradita. Primum est quod nullius rei seu judicii quempiam magistratum nedum civem sine provocatione arbitrum esse voluerūt, sed omni in re summum jus atque arbitrium esse consiliis seu collegiis tributum. Alterū vero non minus utile superiori, quod voluere judices non ore sententias dicere aut palam statuere quidnā sentiant, sed clam suffragiis discernere quod maluerunt. utrumq; sane meo judicio prudentissime institutum. nam quod summa auctoritas nulli magistratui concessa sit, recte se habet. etenim tum periculū est paucis civibus summam cujusq; rei cōcedi & committi: tum illud cavetur, ne si forte res deliberata male cesserit, civitas de paucis civibus queri posset. Quod vero clam decreta judiciaq; fiant, non minore prudentia sancitum est. nam & judices liberius judicant. quod si palam

sententiam dicerent, interdum vel ambitione abducerentur ab æquitate iudicii, vel amici ac bene meriti de se cuius offensionem vererentur, & quandoque potentioris indignationem extimescerent. Illud quoque provisum est ut quisque iudicum iudicio suo nitatur, nec ab alterius iudicis autoritate pendeat: quod facile accidere posset, si ille qui prior dixisset sententiam prudentissimus ac scientissimus haberetur. quocirca nec etiam ab excellentissimis philosophis genus hoc iudiciorum omisum est. sed ad rem redeo. Postquam omnis iudiciorum ratio à nobis exposita est, ad XL capitalium causarum iudices de quibus dicendum institueram revertar. Horum collegium à civitate nostra creatum est, ad quod Advocatores de causis capitalibus referant: eoque deliberante fontes puniuntur. Ideoque non nisi causis gravissimis, ubi etiam reipublicæ intersit in utram partem iudicium cesserit, Advocatores senatum consulunt. Verum omnes capitales causæ ad hoc XL-virale collegium deferuntur: cuius sententia rata est nullusque ab ea amplius est provocationi locus. gerunt hi magistratum octimestrem, postquam sedecim menses expleverint in forensibus causis iudicandis. Tria namque collegia

legia in republ. Veneta sunt, quodlibet ex XL iudicibus constat. duo forensibus causis iudicandis præfecta sunt, tertium de quo agitur capitalibus. hac tamen distributa ratione sunt, ut quamprimû magistratu functi sunt capitales hi iudices, ipsi in ordinem redigantur, aliique XL-viri magnis consilii comitiis sufficiuntur. Non tamen hi suffecti confestim ad iudicandas capitales causas accedunt, sed collegium illud XL-virale quod urbanis causis decernendis octimestri eo temporis spatio præfectum fuit, subit in locum capitalium qui jam defuncti sunt magistratu. his vero forensibus atque urbanis iudicibus tertii XL-viri, qui item eo octimestri intervallo externorum causas iudicarunt, in eorumque locum illi nuper suffecti subeunt. sicque per vices iidem iudices & de forensibus causis tum urbanis tum exteris & de capitalibus decernunt, ac totum biennium in iudiciis iis versantur. Tria hæc collegia iudicum proprias habent appellationes. Primum, ad quod exterae causæ deferuntur, novum nominatur. Secundum, quod urbanis præficatur, vetus dicitur. Tertium, quod de capite fontium iudicat, criminale à criminibus dicitur. hi XL-viri criminales nuncupati præterquam quod in causis

causis criminalibus five capitalib⁹ summam judiciorum habent. admittuntur etiam in senatum & ius suffragii in eo ordine continent. Habent præterea trium-viros ex suo ordine, qui singuli quibusq; binis mensibus sorte educuntur, ac per vices semper assident duci & consiliariis, paremque cum illis auctoritatem ad senatum referendi de quacunque re voluerint habent, nec non ad magnum consilium, eo tamen modo quo supra tetigi. nec absque ratione xxx. hi juniores viri-senatoribus, qui plerumque senes esse solent, admixti sunt, ut scilicet naturalis senum frigiditas juvenum calore temperetur. Non tamen juniores hi senibus numero pares sunt, sed longe pauciores, tot tamen ut aliquod caloris vestigium in senatus consultis apparere atque inesse queat: quod quandoque in rebus agendis perquam necessarium est. nec non etiam senatoria auctoritate xxx. his viris concessa reipublice administratio, aliqua in parte inferioris notæ civibus communicata videri potest, quales plerumq; hi sunt qui quadraginta-viratum gerunt, in quo ordine populari quadam lege maiores nostri usi sunt. Nam tribus his xxx-virum collegiis singulis quibusquediebus quibus conveniunt certum

ex ærario stipendium constitutum est. Ideoque raro admodum divites cives hunc magistratum petunt, facileq; si petierint repulsam ferunt. verum egenis civibus, probis tamen hominibus facilis est ad hunc honorem accessus. Qua ratione tum inopiæ proborum civium aliqua in parte consulitur: tum etiam reipubl. administratio non tantum divitibus & insignioribus civibus, quod optimatum est status & paucorum potentiae commissa est: verum etiam aliqua in parte, mediocri tamen, cives inferioris ordinis ad rempublicam accessum habent: qui mos pertinet ad popularem statum. Ex his compertum cuilibet esse potest, in omni parte reipubl. Venetæ temperationem illam apparere, quam in exordio opusculi huius jam pridem diximus majores nostros plurimum studuisse, ut scilicet popularis status ratio optimatum gubernationi permixta esset: eo tamen temperamento adhibito, ut plures optimatiû partes essent: satis itaque jam à nobis cum de Advocatoribus tum de XL-viris dictum arbitror quod criminales judices dicuntur: & qui instituti sunt ut in crimina seu genera peccati seu peccantium insigniora animadverterent. Nunc tēpus postulat ut de nonnullis inferiorib⁹ magistratibus qui

qui ulciscēdis delictis & maleficiis præsunt minutioribus & genere ipso peccati & personæ fortuna, pauca quædā perstringamus. Hi quoq; duplices sunt. nam quidam jus capitis habent. unus vero omnium minimus de capite iudicium ferre non potest: sed in vilissimos homines atq; meretrices animadvertit, atq; id genus hominum vel virgis cædi jubet vel in carcerem conjici, prout quemq; peccasse cōstiterit. Prior vero magistratus qui capitis iudicium ferre potest, bipartitus est. Nam non iidem iudices quærunt de crimine & quæstioni reum adhibent ac sententiam ferunt, sed priores noctis præfecti totam prius causam reorū agitant ac scriptis mandant, quæ testes dixerint quæq; vel sponte vel coacti tormentis rei confessi fuerint. Demum omnem causam ad iudices proprietatum deferunt. Diversus à priori hic est magistratus, hiq; sententiam ferunt, ubi de causa capitis agitur. quod si levius fuerit delictum, ut tantū virgis cædendus aut carcere aliquot menses coercēdus reus esse videatur, noctis præfecti totam causam expediunt. neq; collegium XL-virale consulunt, sive conjicere quempiam in carcerē voluerint, sive quæstioni adhibere: qui tamen Advocatorius magi-

magistratus jus minime habet. verum opus est, ut prius collegium consulat, auctoritateq; illius decreti collegii nitatur. neq; sine magna ratione hoc ita institutum fuisse videtur. Nam si pro quolibet crimine etiam reis hominib⁹ qui nihili sunt consilium consulendum esset, incredibile negotium reipubl. administrationi facesserēt: suntibus etiam viris major peccandi licentia tributa esset, majori impunitatis spe proposita. Vt ergo judicia hujusmodi expeditiora essent, Præfecti noctis eam auctoritatem qua Advocatores privati sunt obtinent. Præfecti noctis sex sunt: sex item in minimo eo magistratu cui in infimos tantum homines levibusque criminibus jus est. Capita tribuum civitatis appellantur, hi qui eum magistratum gerunt: quoniam ex unaquaq; tribu, in sex enim tribus tota civitas divisa est, tum eos præfectos noctis, tum caput tribus eligunt: quo more etiam in consiliariis eligendis uti solemus, quod superius à nobis minime omissum fuit, Vtriusq; præterea magistratus officium est, ut vicissim modo præfectus noctis, modo caput tribus, suam tribum circumcumeant ad gallicinium usq;, cum publicis stipatoribus & apparitoribus armatis, provideantq; ne per nocturnas

venc-

tenebras quæ majorem licentiam præstare hominibus scelestis solêt, cuiuspiam fiat in uria: neve fur clam domû quâpiam fodiat, aut ne latro ullas per vias grassetur in quenquâ. In primis Venetæ urbis originibus uterq; hic magistratus magnæ æstimationis erat: Postmodum adjunctis novis reipub. magistratibus, prout ratio téporum & commoditas exigebat, horum dignitas & auctoritas est obscurata: summaque potestate ad novos magistratus translata parva quedam & viliora negocia veluti fœces in eorum subselliis residere. Hactenus de magistratibus qui capitales causas decernunt dixisse sufficiat. De forensibus in sequenti volumine dicetur.

LIBER IV.

MOs ille in republica Veneta perpetuus sèper fuit, ne quisquam magistratus in majoribus causis summam auctoritatem haberet: sed summum illud jus collegiorum & consiliorû ut usitatius loquar esse voluerunt. Ideo in forensibus quoq; causis, quæ summam quinquaginta. quinq; nummorum auro-rum excederint, nullus magistratus est à quo

157
auditorum, & auditores
lingua ter-
re, & intelligunt, & ad con-
fessionem de quibus su-
muntur, & per prae-
sentia sunt, & ratione intel-
ligunt, & auditorum, quod quidem
est, & auditorum, & auditorum,
Veteres sunt. Veteres
sunt, & veteres, quod hic
apud Venetos, multo ve-
terem alter, qui non prius in
publicam inductus est, quam
imperium habuerit, multis
conditam. Veteres
sunt, & veteres, fere authorita-
tem in iudiciis causarum fo-
re, & urbanis iudicibus disce-
re, & iudicantur, quam Advocata
sunt, & omnibus rebus, si qua
sunt, & officere legibus, in-
ter, & cum ergo à judi-
ce, & contra aliquem sententia
est, & illi ab eorum iudicio ad
vocare. Causa ad eorum
de, & ultro citroque agi-
tantes, quos controversia fue-
rit, & excedat quinquaginta
sunt, & omnes, iudices in
convenierint, possunt
aginta virum, collegam

N

ram

rem decernere. quod si inter se dissenserint. vel eorum unus auctoritatem habet intercedendi, causaque illa apud minimū quoddam collegium agitur, in quō uterq: auditorum magistratus tresque alii iudices conveniunt: ibique minores hæ causæ dijudicantur. Quod si universa causa eam summam excedebat, ante nostram ætatem non poterat ad quadraginta-virū collegium res deduci, nisi aliquis auditorum latę sententiæ à iudicibus intercessisset; de eaq; ad quadraginta-viros retulisset. Nostra vero tempestate lata lex est, qua conceditur illi contra quem priores iudices sententiam pronunciaverint, ut post tres exactos menses quamvis nullus auditorum intercesserit, possit diem adversario dicere, & ad collegium provocare. qua lege auditorum auctoritas valde est imminuta, quamvis ejus magistratus cum intercedunt non nihil ad causam obtinendam valeat. Nam neque tres menses operiri oportet, eorumq; intercessio velut prærogativa iudicii videatur esse. Si auditor intercesserit, prioribus iudicibus diem dicit, collegium quadraginta-virū aditur. Ante nostram ætatem uterque magistratus orabat coram collegio, sententiamque uterq; suam tuebatur. sensum vero per
 segni-

segnitiem iudicum in desuetudinem abiit, ut priores iudices quorū sententia intercessum sit intersint, quum apud quadraginta viros causa agitur, ne dum orent: sed die eis per tabellione dicto respondent jus fieri debere. Mos vero ille ut auditores primum referrent ad collegium de causa cui intercessissent, orationemque haberent, ad nostra usq; tempora deductus est. Nunc vero penitus intercidit, sed patroni tantum eorum inter quos controversia fuerit, hoc munere defunguntur, tuenturq; suorum clientum causas: quibus rebus effectum est, ut dignitas auditorii magistratus, quæ diu illustris erat, nostris temporibus obscura admodum & imminuta sit. Quadraginta hi urbanarum causarum iudices eundem fere morem servant in iudicando, quem à iudicibus quadraginta capitalium causarum servari solere diximus. hoc tantum discrimen est, quod in causis in quibus de capite agitur & fortunis rerum, nullum certum orandi tempus statutum est. In his vero urbanis litibus præscriptum est temporis interval- lum, ultra quod oratione protendere non possunt: id est, hōra cum dimidia tantum cuilibet oranti concessa est. neq; in forensibus iis causis iudicandi

variarum referuntur sententiarum ut eam collegium eligat quam maluerit, quemadmodum in sumendis poenis à nequam hominibus fieri solere superius dictum est: sed tantum refertur an lata prius à iudicibus sententia confirmanda sit vel potius abroganda. de abrogatione refertur, si auditor quis intercesserit. quod si non fuerit intercessum, sed sine intercessore causa ad collegium fuerit deducta, praefecti collegii perorata utrinque causa non de abroganda sed de confirmanda sententia lata referunt. Iurati iudices omnes in suffragia eunt. Tres item urnae deferuntur. viridi abrogatur id de quo relatum fuerit. candida approbatur. rubea vero eis destinata est quibus nondum liqueat, sed velint causam ampliari. nihilque decretum habetur nisi plures quam dimidii abrogaverint aut approbaverint. quod si tot iudicibus nondum liqueat, ut in neutram partem iudicium factum sit, causa ampliata pronunciatur ad alteram diem, qua eadem fere repetuntur. quod si etiam eadem die iudicium pendeat, tertio cogitur collegium, causa repetitur. qua perorata utrinque itur in suffragia, neque amplius ulla eorum iudicium quibus nondum liqueat habetur ratio. quare nisi paria fuerint suffragia, in alteram.

teram partem fit decretum sive de abroganda sive de confirmanda sententia lata. Abrogata sententia nequaquam adimitur potestas aëtori, quin de eadē re judicium repetere possit. Nihil enim abrogatione statuitur, sed tantum lata sententia antiquatur. Confirmatione vero & approbatione rata fit sententia quam priores iudices pronunciaverūt, neque amplius provocationi est locus, neq; judicium repeti potest super eadē re, nisi causæ quippiam novi accedat. Atq; satis hætenus de auditoribus veteribus dictū sit: nunc pauca de recentioribus perstringamus. Hic magistrat⁹ in nostra repub. nō fuit prius institutus, quam in continente æstuariis iisce finitima Venetū imperium extendi cœpit. Ad hos à prætorū judiciis provocatio est, aliorumve magistratuum qui extra urbem populis qui in nostrā venerunt societatem jus dicunt. Veteres enim auditores utrisque, urbanis scilicet & exteris causis, haudquaquā satisfacere poterant. Quamobrem eam appellationem etiam sortitus est, ut novorum sive recentium diceretur. Nam post constitutam rempubl. imperium Venetum extendi incepit in Venetiam orā, quæ ad veteres dominos veluti quodam postliminio volens ac libēs rediit.

sunt subsellia pro qualitate causarum & personarum distributa. nam aut lites sunt de mercatura rebusque ad negotiatores spectantibus, vel de ædibus & fundis quæ intra æstuaria fuerint: aut de possessionibus & agris quæ in terra continenti sunt, aut de quibusvis aliis contractibus stipulationibusque: personæque quæ lites inter se conferunt, aut sunt cives, aut exteri, seu cives cū exteris: vel demum cū pupillis res habetur, aut agunt viduæ fœminæ post obitum mariti de dotibus recuperandis. ne ergo inter tot diversorum generum judicia turbatio esset, neve aliud alii impedimentum afferret, plura instituta fuere iudicum subsellia: ita ut quantum fieri posset, unusquisque pro ratione negotii & litis suos iudices cognosceret. quæ enim lites ad ædes sive fundos intra fines Venetiariū positos, id est in æstuariis existentes pertinent, hæ omnes à iudicibus qui proprietatum nominantur dijudicantur: quos etiam adeunt viduæ dotes ab hæredibus maritorum defunctorum repetere volentes. Hancq; appellationem habuerunt, quod maiores nostri ea tantum civium suorum propria existimarunt, quæ in æstuariis essent posita, utpote quæ ad alienos dominos non facile transferri possent. Cætera vero

vero in continenti existentia, sive agri, sive domus fuissent, utpote quæ facile invito à dominis possent auferri, injuriæq; magis-exposita essent, mobilia dici voluerunt. quod si de fundis continentis oræ cōtroversia fuerit, judices procuratorum sunt adeundi. iisdem judicibus cum pupillis, qui adhuc tutores habeant, contendas oportet. qua de re ii judices id quoque nomen obtinuerunt. nam apud Venetos curatores & tutores, procuratores appellari consueverunt. Si item lis de mercimoniis intertulerit & ad mercaturam spectet, subsellia judicum adeuntur qui ex ea re judices seu consules mercatorum nominantur. hi majori quodam compendio judicant quam alii forenses magistratus: quod ea ratione institutum est, ne longioribus litibus impedimentum morave fieret negociis mercatorum, quæ assiduam quandam operam exigunt. At si inter externos homines lis fuerit, vel quispiam civium hospitiem dixerit, opus est accedat judices qui ab advenis nomen habent. Cæteræ vero omnes causæ contractus ac stipulati, ex quibus quispiam ab alieno sibi aliquid deberi contendat, idque iudicio petat, judicibus veniunt qui petitionum nuncupantur: hique prætoris

ei rei sunt præfecti. Quidam enim pecuniæ ex censu civium collatæ præficiuntur : alij vero redditibus & vectigalibus reipublicæ. Vectigalia quidē exiguntur ab his quæ exportantur ex urbe, aut in urbem importantur. Quædam vero ex civitatibus quæ in societatem imperij Veneti sunt adscitæ. Urbana vectigalia cum propter maximam mercium copiam mercatorumq; conventum, tum ob ingentem hominū multitudinem, qui hanc civitatem incolunt, majora sunt quam quæ sibi quis persuaserit. mercium rerumq; urbanarū varia sunt genera: ideo diversi quoq; magistratus sunt instituti, prout scilicet commodū visum fuit, his qui locandis exigendis hisce vectigalibus præsunt : quos si singulatim enumerarem, fastidio potius afficerem quam quod ex ea narratione aliquid voluptatis essem allaturus. Illos etiam magistratus qui tēporarii sunt, quod interdum temporum ratio ita postulare videatur, prætermittendos esse duco. In summa, horum omnium magistratuum officium illud est, ut caveant ne per dolum aliquid pecuniæ publicæ avertatur, aut per inertiam pereat. Ipsi quoq; omnes controversias quæ ad id genus pecuniæ pertinent dijudicant. Omnis vero ea pecunia quæ
ab

ab iis magistratibus exigitur, continuo ad gubernatores reddituum publicorum defertur. Eam namque appellationem is magistratus obtinuit qui huic summæ præfectus est. Sed quoniam ea cura magni est momenti, non nisi insignioribus civibus deferri solet. qui ut libentius hoc munus sibi peteret, aut ne demandatum rejicerent, magnum emolumentum oneri alioquin gravi adjunctum est, autoritas quoque non contemnenda. hi etenim apparitores, viatores, lictores, omneque id genus ministrorum reipub. creant, quibus omnibus ex ære publico stipendium persolvitur. id vero quod reliquum fuerit, ad quæstores urbanos defertur. ad quem magistratum omnis tandem summa æris publici, à quibuscumque quæstoribus extiterit sive magistratibus allata, qui seu extra urbem seu in urbe pecuniæ publicæ exigendæ curam habent, pervenit. at urbani hi quæstores eam pecuniam ex senatus decreto in usus publicos impendunt, in codicibusve suis & acceptum referunt & expensum ferunt. quod munus quum operosum, laboris non exigui sit, ideo civibus junioribus committi consuevit: qui tamē tum nobilitate generis, tum innocentia vitæ clari sunt, ne scilicet æs publicum, quapiam ratione in

in rem privatam avertatur. Quocirca urbanis quæstoribus jus senatorium datum, propemodum idem quod legitimi senatores habent. pecunia vero quæ in reipublicæ angustiis ex censu à civibus confertur, quamvis tandem ad quæstores urbanos omnis cõfluat, proprios tamen quosdam magistratus habet. Interdum enim de conferenda ex censu pecunia ea ratione fit senatusconsultum, ut nulla mentio habeatur neque de restituendo eo ære, nec de aliquo emolumento civibus erogando, qui ex sua re privata eam pecuniam contulerint. Quod tamen raro admodum fieri consuevit: nam plerunque imo potius semper nisi res contrarium postulet, senatus reipub. ita consultum esse vult ut privatorum res non negligantur. Promulgato igitur senatusconsulto de pecunia ex censu conferenda facto, temporeq; quod commodum fuerit visum constituto, unusquisq; civium infra id tempus eam summam persolvit, quam ex censu debet. exigunt autem gubernatores reddituum deferuntque ad quæstores urbanos. sæpenumero tamen ea ratione fit senatusconsultum de pecunia ex censu conferenda, ut post certum temporis spatium civibus qui eam persolverint, restitui incipiat aliquo etiam emo-

emolumento adjuncto: certa; in eam rem delegantur vectigalia. Interdum vero senatusconsultum de collatitia ex censu pecunia ante nostram tempestatem fieri solebat, ut de reddenda nulla fieret mentio, neq; ullum certum tempus constitueretur nisi id commodum reipublicæ fuisset. sed magistratus qui præfectus mutuis dicebatur, quod nomen adhuc quoq; retinet, acceptam ab unoquoque civium eam vim pecuniæ in codices referebat: interimque donec restitueretur, singulo quoq; anno quinque nummi aurei pro centum collatis, veluti in vicem redditus privatis civibus creditoribus numerabantur: in quem usum multa vectigalia erant quoque designata. Qua ratione priscis bellis facilis erat pecuniæ exactio, quæ ex censu solvebatur. neque iniquum existimari debet, civibus qui rem familiarem in temporibus reipublicæ necessariis consumpserant, aut magna ex parte immiserant, vicissim aliquid impendi ex redditibus publicis. Nam quemadmodum partes totius incolumitati consulere debent, ita natura comparatum est ut totum curam habeat ne partes magnam incommodum patiantur, sed pro viribus provideat ut incolumes perdurent, alimenta quoque impartiantur quibus reficiantur.

Etenim ut in exordio operis ostendimus, nobilissimi quique provinciae Venetae barbarorum impetum Italiaeque totius devastationem fugientes se in nostra aestuaria receperunt, urbemque hanc opulentissimam condidere. Cui etiam nomen Venetiae indiderunt multitudinis numero: ut significatum posteris esset eò omnium civitatum Venetiae regionis nobilitatis florem convenisse. Igitur cum brevi imperium Venetum crevisset in imensum, unus haudquaquam magistratus urbanis & exteris causis satis esse poterat. Idcirco novus hic institutus est, novumque quadraginta virale collegium. Provocatio quoque, quae ab aliis qui extra jus dicunt fit, ad horum subsellia deferitur. atque hoc demum collegio disceptante omnes ejusmodi causae discernuntur. eadem in omnibus ratio est, parque modus hujus magistratus & collegii, quem modo ab auditoribus veteribus & collegio quadraginta virali urbanarum causarum iudice servari solere docuimus. illud tantum jus auditoribus recentibus additum est, quod in causis quae summam quadraginta nummorum aureorum non excesserint latam sententiam, à qua ad eos sit provocatum, moderari queunt, ejusque partem si

ita

ita ipsis videatur, abrogare, partem vero comprobare, dum modo omnes in eandem sententiam conveniant. quod ea de causa institutum, ne exteris hominibus & advenis, quorum præcipue rationem haberi debere summi philosophi tradidere, majus negotium fieret, sed sine magno rei familiaris dispendio litium exitum invenirent. Hoc jure veteres privati sunt, necesse enim illis est ut aut totam sententiam approbent, vel totam rescindant, atque irritam faciant. Sic novi hi intercedendo reliquis omissis parti intercedere possunt: at veteres contra. aut enim toti intercedunt, aut universam integram dimittunt. Hocque pacto exteriorum lites breviori spacio dirimuntur, quam causæ urbanæ: quamvis patronorum & jurisconsultorum versutiâ, quæ nihil etiam contra fas intactum relinquit, in immensum quævis lites protrahuntur. quod ubique gentium fieri solet, ubi non temere sed statuto ordine judicia fiunt. Explicata fere à nobis est judiciorum ratio, superest ut paucis perstringamus eos magistratus qui primi in causis urbanis jus dicunt, à quibus ad veteres auditores provocationes fiunt & ad collegium quadraginta virorum: quorum judicum sex

sunt subsellia pro qualitate causarum & personarum distributa. nam aut lites sunt de mercatura rebusque ad negotiatores spectantibus, vel de ædibus & fundis quæ intra æstuaria fuerint: aut de possessionibus & agris quæ in terra continenti sunt, aut de quibusvis aliis contractibus stipulationibusque: personæque quæ lites inter se conferunt, aut sunt cives, aut exteri, seu cives cū exteris: vel demum cū pupillis res habetur, aut agunt viduæ fœminæ post obitum mariti de dotibus recuperandis. ne ergo inter tot diversorum generum judicia turbatio esset, neve aliud alii impedimentum afferret, plura instituta fuere iudicum subsellia: ita ut quantum fieri posset, unusquisque pro ratione negotii & litis suos iudices cognosceret. quæ enim lites ad ædes sive fundos intra fines Venetiariū positos, id est in æstuariis existentes pertinent, hæ omnes à iudicibus qui proprietatum nominantur dijudicantur: quos etiam adeunt viduæ dōtes ab hæredibus maritorum defunctorum repetere volentes. Hancq; appellationem habuerunt, quod maiores nostri ea tantum civium suorum propria existimarunt, quæ in æstuariis essent posita, utpote quæ ad alienos dominos non facile transferri possent. Cætera vero

vero in continenti existentia, siue agri, siue domus fuissent, utpote quæ facile invito à dominis possent auferri, injuriæq; magis-exposita essent, mobilia dici voluerunt. quod si de fundis continentis oræ cōtroversia fuerit, judices procuratorum sunt adeundi. iisdem judicibus cum pupillis, qui adhuc tutores habeant, contendas oportet. qua de re ii judices id quoque nomen obtinuerunt. nam apud Venetos curatores & tutores, procuratores appellari consueverunt. Si item lis de mercimoniis intertulerit & ad mercaturam spectet, subsellia judicum adeuntur qui ex ea re judices seu consules mercatorum nominantur. hi majori quodam compendio judicant quam alii forenses magistratus: quod ea ratione institutum est, ne longioribus litibus impedimentum morave fieret negociis mercatorum, quæ assiduam quandam operam exigunt. At si inter exteros homines lis fuerit, vel quispiam civium hospitiem dixerit, opus est accedat judices qui ab advenis nomen habent. Cæteræ vero omnes causæ contractus ac stipulati, ex quibus quispiam ab alieno sibi aliquid deberi contendat, idque iudicio petat, judicibus veniunt qui petitionum nuncupantur: hique prætoris

N 5

urbani

urbani vicē gerunt. Sunt præterea minimæ quædam, quibus dijudicandis præfecti sunt iudices mobilium dicti. Est & præter hos magistratus alius, qui si quid inventū fuerit aut olim reconditum aut nuper amissum, an ad ærarium aut ad privatum quempiam, an vero ad eum qui reperit, res ea pertineat, decernit, omnesque hujusmodi controversias dijudicat. Expedita universa judiciorum ratione ad eos magistratus accedamus, qui ærarii curam habent, quibusve pecuniæ publicæ administratio commissa est. Hi fortasse alicui plures esse videbuntur quam par sit, paucioribusq; universæ rei pecuniariæ satis fieri posse. Verum hac in parte id est animadvertendū, patres nostros summam diligentiam adhibuisse, ne in administrandis pecuniis publicis aliqua fraus fieret. arbitrati enim sunt ex ærario veluti alimentum universis reipub. partibus suppeditari, quo deficiente seu imminuto deficere quoque rempublicam aut minui opus esse. Quocirca legem etiam fecerunt, qua sancitum est, ut si quis civis peculatus damnatus fuerit, perpetua ignominie nota singulo quoq; anno repetita inureretur. Majori enim consilio coacto in concione civium omnium statuta die ab Advocatore

tore omnes illo crimine damnati pronunciantur : ut qui tantum scelus ausi sunt, perpetuę ignominie pœnas luant. Sed ne ab instituto longius digrediamur, magistratus qui ærarii curam habent, duorum veluti generū sunt. Quæ ratione publicæ quoq; pecuniæ divisæ sunt. nam vel ex publicis velex vectigalibus in ærarium conferuntur : vel interdum cum reditus reipubl. impensis minime satisfacere posse videatur, à civibus pro cuiusq; censu solvitur. sæpe etenim id necessum mari aut terra ingruentibus bellis, quibus civitas nostra frequenter vexari solet : sive Turcis in nostram ditionē irruentibus, quorum impetum non sine maximo detrimento complures annos sustinuimus, acerbissimumq. hostem in universam rempubl. Christianam sævientem continuimus. Aut Christianis principibus quib⁹ imperii Veneti amplitudo quandoque officit, in perniciem nostram conspirantibus: ut anno ab hinc xv. cū omnes fere Christiani principes inito inter se fœdere in exitium imperii nostri conspirassent. sed diis bene juvantibus impetus omnium sunt repressi, resq; pene collapsa in integrū restituta est. Duplex ergo cum sit publicę pecuniæ genus, duplices quoq; magistratus

ci

ei rei sunt præfecti. Quidam enim pecuniæ ex censu civium collatæ præficiuntur : alii vero redditibus & vectigalibus reipublicæ. Vectigalia quidē exiguntur ab his quæ exportantur ex urbe, aut in urbem importantur. Quædam vero ex civitatibus quæ in societatem imperii Veneti sunt adscitæ. Urbana vectigalia cum propter maximam mercium copiam mercatorumq; conventum, tum ob ingentem hominū multitudinem, qui hanc civitatem incolunt, majora sunt quam quæ sibi quis persuaserit. mercium rerumq; urbanarū varia sunt genera: ideo diversi quoq; magistratus sunt instituti, prout scilicet commodū visum fuit, his qui locandis exigendis hisce vectigalibus præsunt : quos si singulatim enumerarem, fastidio potius afficerem quam quod ex ea narratione aliquid voluptatis essem allaturus. Illos etiam magistratus qui tēporarii sunt, quod interdum temporum ratio ita postulare videatur, prætermittendos esse duco. In summa, horum omnium magistratuum officium illud est, ut caveant ne per dolum aliquid pecuniæ publicæ avertatur, aut per inertiam pereat. Ipsi quoq; omnes controversias quæ ad id genus pecuniæ pertinent dijudicant. Omnis vero ea pecunia quæ

ab

ab iis magistratibus exigitur, continuo ad gubernatores reddituum publicorum defertur. Eam namque appellationem is magistratus obtinuit qui huic summæ præfectus est. Sed quoniam ea cura magni est momenti, non nisi insignioribus civibus deferri solet. qui ut libentius hoc munus sibi peteret, aut ne demandatum rejicerent, magnum emolumentum oneri alioquin gravi adjunctum est, autoritas quoque non contemnenda. hi etenim apparitores, viatores, lictores, omneque id genus ministrorum reipub. creant, quibus omnibus ex ære publico stipendium persolvitur. id vero quod reliquum fuerit, ad quæstores urbanos defertur. ad quem magistratum omnis tandem summa æris publici, à quibuscumque quæstoribus extiterit sive magistratibus allata, qui seu extra urbem seu in urbe pecuniæ publicæ exigendæ curam habent, pervenit. at urbani hi quæstores eam pecuniam ex senatus decreto in usus publicos impendunt, in codicibusve suis & acceptum referunt & expensum ferunt. quod munus quum operosum, laboris non exigui sit, ideo civibus junioribus committi consuevit: qui tamē tum nobilitate generis, tum innocentia vitæ clari sunt, ne scilicet æs publicum, quapiam ratione in

in rem privatam avertatur. Quocirca urbanis quæstoribus jus senatorium datum, propemodum idem quod legitimi senatores habent. pecunia vero quæ in reipublicæ angustiis ex censu à civibus confertur, quamvis tandem ad quæstores urbanos omnis cõfluat, proprios tamen quosdam magistratus habet. Interdum enim de conferenda ex censu pecunia ea ratione fit senatusconsultum, ut nulla mentio habeatur neque de restituendo eo ære, nec de aliquo emolumento civibus erogando, qui ex sua re privata eam pecuniam contulerint. Quod tamen raro admodum fieri consuevit: nam plerunque imo potius semper nisi res contrarium postulet, senatus reipub. ita consultum esse vult ut privatorum res non negligantur. Promulgato igitur senatusconsulto de pecunia ex censu conferenda facto, temporeq; quod commodum fuerit visum constituto, unusquisq; civium infra id tempus eam summam persolvit, quam ex censu debet. exigunt autem gubernatores reddituum deferuntque ad quæstores urbanos. sæpenumero tamen ea ratione fit senatusconsultum de pecunia ex censu conferenda, ut post certum temporis spatium civibus qui eam persolverint, restitui incipiat aliquo etiam emo-

emolumento adjuncto: certa; in eam rem delegantur vectigalia. Interdum vero senatusconsultum de collatitia ex censu pecunia ante nostram tempestatem fieri solebat, ut de reddenda nulla fieret mentio, neq; ullum certum tempus constitueretur nisi id commodum reipublicæ fuisset. sed magistratus qui præfectus mutuis dicebatur, quod nomen adhuc quoq; retinet, acceptam ab unoquoque civium eam vim pecuniæ in codices referebat: interimque donec restitueretur, singulo quoq; anno quinque nummi aurei pro centum collatis, veluti in vicem redditus privatis civibus creditoribus numerabantur: in quem usum multa vectigalia erant quoque designata. Qua ratione priscis bellis facilis erat pecuniæ exactio, quæ ex censu solvebatur. neque iniquum existimari debet, civibus qui rem familiarem in temporibus reipublicæ necessariis consumpserant, aut magna ex parte immi-
nuerant, vicissim aliquid impendi ex redditibus publicis. Nam quemadmodum partes totius incolumitati consulere debent, ita natura comparatum est ut totum curam habeat ne partes magnam incommodum patiantur, sed pro viribus provideat ut incolumes perdurent, alimenta quoque impartiantur quibus reficiantur.

ciantur & conserventur. Verum nostra
 ætate hoc æs alienum reipubl. adeo in-
 gens erat, ut in eo emolumento quod
 diximus civibus erogari, trecenta fere
 nummorum aureorum millia singulis
 quibusque annis expenderentur. Quo-
 rum solutio proximis annis propter an-
 gustissima reipubl. tempora quum in-
 termissa fuisset, tandem quarto ab hinc
 anno, referentibus Dominico Trivisano
 senatore amplissimo, atq; Andrea Grit-
 to, cujus ducis auspiciis nunc respublica
 Veneta regitur, sapientissimo atque in-
 tegerrimo senatore, factum est senatus-
 consultū ut nulla amplius emolumentum
 erogandi mentio fieret, neque in codi-
 cibus publicis post id tempus id æris
 acceptum à civibus referretur. verum
 ne omnino à republica fraudati esse vi-
 derentur capitis restitutione, necnon
 etiam emolumentum quod ad eam diem
 eis debebatur, cum multa vestigalia
 designata sunt, tū reipublicæ possessio-
 nes omnes in agro Rodigiensi positæ
 sunt distributæ. Cujus muneris maxi-
 ma parte nos functi sumus, qui illo
 tempore magistratum gerebamus, qui
 ante nostra tēpora institutus præcipue
 fuerat ad hujusmodi æs alienū reipubl.
 minuendum, aut si fieri posset extin-
 guendum: de quo pauca infra dicemus.

sicque

ficque magna pars ingentis ac incredi-
 bilis fere publici æris alieni imminuta
 fuit, necnon privatorum civium facul-
 tatibus satis commode consultum : ita
 tamen ut prior ac potior semper fuerit
 reipubl ratio, quam privati commodi.
 quod institutū à majoribus nostris ad
 hæc usque tempora per manus dedu-
 ctū est. Vt ergo redeamus unde divertit
 oratio, Præfecti mutuis eam pecuniam
 exigunt, quæ à privatis ex censu in rei-
 publ. usus necessarios confertur : acce-
 ptamque in suos codices referunt, ac
 demū urbanis quæstoribus numerant.
 iidemque præfecti curam habent exi-
 gendi à quæstoribus urbanis eam sum-
 mam pecuniæ, quæ quotannis erogari
 solebat, in vicem redditus civibus priva-
 tis: eamq; & acceptam & expensam in
 suos codices referebant. Pecunia vero
 quæ ea lege ex senatusconsulto eroga-
 tur, à privatis ut certo tempore restitui
 debeat, à proprio quodam magistratu
 & exigi & restitui solebat. nunc univer-
 sum hoc munus gubernatoribus redi-
 tus demandatum est. Alius etiam præ-
 ter hos est pecuniarius magistratus mi-
 nime prætereundus, qui in eam curam
 incumbit, ut cives ærarios factos, eosq;
 qui constitutam non persolverunt pe-
 cuniam quam ex censu debent, investi-
 get:

get: eorumq. bona publice, & tandem sub hasta vendat. Nonnulli sunt præterea magistratus pecuniarii, à quibus ærarii cives investigantur: rationesque in publicis codicibus privatorum ac reip. diligenter inspiciuntur, ne qua fraus publicis redditibus atq; ærario fieri possit: quos consulto prætereundos existimo, ne tardio lectorem afficiam. neque enim momenti quippiam habent, ad eam quam potissimum hoc opere mihi exponendam reip. gubernationem institui. Præter hos magistratus nonnulli etiam sunt qui multum faciunt ad civitatis commodum, & ad bene beateque vivendum, ideoq; à nobis minime sunt omittendi. Primi nobis se offerunt monetæ aureæ argenteæq; præfides: qua maxime civium commercia continentur cum externis hominibus, & secum vicissim. Dein annonæ triticeæ præfecti, itemq; salubritati Veneræ civitatis præfecti, sine quibus vita consistare non potest. Necnon etiam præfides amplissimi navalis. Ædiles quoque, qui viarum, pontium & hujusmodi rerum resarciendarum curam habent, perquam necessarii sunt. Ac demum amplissimus magistratus, quem procuratorum Veneri appellant, maxime est civitati nostræ opportunus. De præfectis
mone-

monetæ nihil est quod amplius dicamus, nisi quod ejus magistratus inter-
est providere, ne argentum aut aurum
imperfectius aut impurius, quam id
quod lex statuit cudi debere, aliquo pa-
cto cudatur: neve excusi nummi pon-
dere sint minores quâ lex jubeat. quod
sanctissime apud nos observatum fuit.
quamobrem maximo in precio apud
omnes nationes barbaras, necdû apud
Christianos, Veneti nummi semper
fuerunt, hodieq; sunt. Cæteri namque
principes plerique omnes impurius ali-
quanto argentum & aurum cuderunt,
ut facilius impensis satisfacere possent.
At nostri constantissime semper hac in
parte dignitatē à majoribus acceptam
retinuerē. Magistratus vero, qui anno-
næ triticeæ præfectus est, civitati Ve-
netæ perquam necessarius est. etenim
cum nulla prope frumenti vis ex agro
Venero colligatur, quod omni ex par-
te urbs æstuariis amplissimis ambiatur,
civitasque populosissima existat, opus
est rei frumentariæ magnam haberi
curam: ne quando populus, cujus com-
modo majores nostri maxime consul-
tum esse voluerunt, rei frumentariæ
inopia laboret, nimiaq; annonæ cari-
tate prematur. Idcirco rei frumentariæ
tres sunt præfecti, qui xvi. mensibus

magistratū gerunt. horum est officium providere ne civitas unquam frumenti inopia laboret. quæ si quando timeatur, Principem Sapientumq; collegiūm adeunt, reque inter eos discussa decernunt quæ ad frumenti copiam comparandā præcipua esse videantur. Quandoque etiam solet certa merces ex ærario his cōstitui, qui ex longinquiore provinciis frumentum Venetias advenxerint. Interdum ære publico triticum mercantur à negociatoribus, qui polliceantur certam vim frumenti statuto tempore ex destinatis etiam provinciis se Venetias delaturos : quod nisi præstent, pecuniaria multa taxantur. Emitq; res publica magno precio, & vili vendit, ut commodo populi ac inopiæ consulatur : qua in re magnam interdum jacturam ærarium facit. De re frumentaria præterea plurimæ sunt leges pulcherrimæq; instituta: quæ si in præsentia recenserem, longius quam par sit ab instituto digrederer. sequitur magistratus is, cui urbis salubritas est curæ. hujus præcipuum munus est, providere ne aliquo pacto ex contagione tabes serpat in civitatem. quod si clam quandoq; obrepserit, ut nonnunquam solet accidere, sedulo operam dat, ne longius vageatur. Qua de re ædes publicæ amplissimæ

plissimæ sunt ædificatæ in æstuariis, intervallo trium millium passuum ab urbe: quibus finitimi sunt horti pulchre constituti : in quas si quis ex plebe eo morbo ægrotare cœperit, confestim cū tota familia defertur: hi vero qui cum ægrotante consuetudinē aliquam habuerant, opus est, ne alios inficiant, ut proprios lares deserant, concedantque ad alias ædes publicas, itidem extra urbem in eum usum conditas, regione à prioribus longe diversa. ibique XL dies detinētur, in quibus si sani perstiterint, civitati ac domesticis laribus restituntur. suppellectilis quoque magna cura habetur, ne ejus contagione quispiam inficiatur. hic quoq; magistratus providet ne quid putridum aut quod incolumitati civitatis officere possit vendatur. demum id sedulo curat ut quam saluberrime Venetiis agatur. Nam non multo ante nostram tempestatem hoc præfectorum genus institutum fuit: & cum sæpius antea civitas pestilentia laborasset, adeo ut pleriq; omnes quandoque proprios deseruissent lares ob ingruentem vim tabis, & in continenter proximam secessissent; nunquam tamen, postquam hæc cura novo huic magistratui demandata est, divino munere favente civitas hæc hujusmodi

hoc morbo vexata est gravius: licet interdum quod in magna hominum undiq; convenientium frequentia evitari non potuit, nonnullæ domus fuerint infectæ: cura vero hujus magistratus atq; ope à Deo præstita malum latius vagari non potuit. Nunc de amplissimi navalis præfectis dicendum est: quod certe non solû Venetæ urbi magno est ornamento, sed etiam universæ Italiæ reique publicæ nostræ non mediocrem dignitatem affert. immensum namque opus est & admiratione dignissimum. Nam in ea urbis regione quæ præ aliis mari vicina est, & præterea maxime commoda, navale ædificatum est, ac in tres sinus, seu si malueris recessus, excavatû: intra quos mare recipitur unico tantum ostio tam lato ut etiam satis sit ad maximas triremes capiundas. Munitionem est ostium duabus turribus ex utraque parte, suntque hæ ponte sublimio junctæ portisque cancellatis, quæ nunquam referantur nisi quum opus sit triremes educere, seu in navale inducere. nullibi etiam aditus ad interiora navalis patet, præterquam hoc uno ostio ingredientibus. Primus sinus occurrit omnium minimus, amplius tamen. hic undiq; circum tecta habet in fornicis modû ædificata contignationibus

nibus ac tegulis tecta. sub hæc triremes
 è mari subducuntur, ibiq; ab omni ven-
 torum ac pluviarum injuria tutæ per-
 durant, quoad illis uti libeat. ea ratione
 multos annos incolumes & illæsæ per-
 manent. Novas item sub eisdem tectis
 ædificant, atque veteres subducunt &
 refarciunt: magnum sane opus, quod &
 maximo ornamento sit, & ad navium
 fabricam utilissimū. Post hunc sinum
 alius est interior amplissimus, circum
 omni ex parte ejusmodi tectis ut dixi
 instructus: nec ullum ex eis inspicias tri-
 remibus vacuum, sed binis si tecta fue-
 rint latiora, aut singulis si angustiora.
 Tertius vero nō minor secundo, paulo
 ante nostram ætatem superioribus ad-
 ditus fuit, circumseptusque mœnibus
 pulcherrimis. in eo autem plura sunt
 tecta ædificata, quamvis nō sint omni
 adhuc ex parte perfecta: verū summa
 cum diligentia opera datur ut ei fabri-
 cæ extrema imponatur manus. Tres hi
 recessus invicem sunt pervii, ac unico
 muro ambiuntur nonnullis turribus
 distincto, in quibus vigiles noctu excu-
 bias agunt, ne quid detrimenti tam in-
 signe opus vi ignis injecti, seu dolo fa-
 cinorosi cujuscpiam, seu casu quopiam,
 ut interdum evenire solet, accipiat. In-
 traq; mœnia tabernæ sunt armamen-
 torum

torum amplissimæ, universæque nauticæ supellectilis: ac fabri cujuscunque generis quod ad rem navale pertineat, suas officinas ibidem habent. Ibi etiam æs funditur ad tormenta conficienda: magna quoque ibidem fit tormentarii pulveris copia, adeo ut nihil quidem quod ad rem nauticam faciat, in eo navali desiderari queat. ibidē videre licet ingentem fabrorum multitudinē, quorum quisq; suo munere fungitur. Sunt præterea nonnulla atria bene ampla, in quibus ingens armorum vis, tormentorum scilicet ac telorum, ad usus bellicos servatur: nec non magna velorum copia, remorum, armamentorumque omnium, in suis quæque cellis condita, ut cum senatus armandam classē decreverit, omnia in promptu sint, quæ ad eam rem requiruntur. His rebus officiisque omnibus, de quo dicere institueram, præfectus est: omniaque providet curatq; quæ in usum navalis fuerint. hic seligit fabros cum lignarios tū etiam ærarios cæterosq; opifices qui ad opus faciendum admitti debeant: diligentem quoque impendit operam ne quispiam officio suo desit. Huic magistratui numeratur pecunia ex ærario in usus navalis, non prius tamē quam collegium consulatur, ac rationes à patribus.

bus illis videantur. Apud majores nostros, penes quos res maritimæ magno in precio erant, hic honos magnus habebatur: temporibus tamē nostris magistratus hujus dignitas est imminuta, ac pene intercidit. quo fit ut si quando opus fuerit in ea re opera diligentiori, alios senatores primæ existimationis cives navali senatus præficiat, qui jus in priores habeant, eisque veluti ministris utantur. Postremo loco sunt à nobis recensendi divi Marci procuratores, amplissimus omnium præter ducem magistratus: quippe qui præfinitum tempus non habeat, sed cum vita perduret. Huic honori conjuncta est perpetua senatorii ordinis dignitas, ac jus suffragii ferendi æquum cum legitimis senatoribus. illud enim præ aliis omnibus magistratibus obtinuerunt. nam cum cæteris non cedatur à senioribus civibus certisque locis certisque subselliis, procuratoribus ubiq; idem honor præstatur. quocunq; enim loco sedeat, illis semper ceditur, digniorique sede semper honestantur: non secus ac si quovis in loco magistratus eorum munere fungerentur. horum officium est tutelam pupillorum habere, quibus minori ætate existentibus nullus defuncto parente ex testamento tutor est

institutus, veluti ergo publici quidam tutores à republ. sunt instituti. hi divi Marci procuratores dicuntur, quod munus cum egregiam fidem ac sanctitatem vitæ præcipuam exigat, hi cives huic officio deleguntur qui jam publicis fere omnibus muneribus defuncti sint, spectatæq; sunt probitatis: in quo versantes tanquam milites emeriti perpetuam obtinent reip. administrationem. Priscis temporibus tam magna fuit non tantum Venetiis, verum etiam apud exteras nationes, hujus magistratus existimatio, ut plerique exteri homines, nedum indigenæ testamento suo hosce procuratores hæredum suorum tutores ac totius rei domesticæ curatores instituerint: quorum fidei magna pecuniæ vis pauperibus eroganda commissâ fuerit. adeo ut nostris quoque temporibus ingentes opes ab hoc magistratu administrantur, ac pro eorum arbitrio in usum pauperum distribuuntur. hic magistratus initio institutus fuit, ne hæreditates civium qui pro tuenda seu etiam pro amplificanda republica apud exteras nationes excederent, aut studio rei familiaris negotiis ac mercimoniis occupati peregre morerentur, nullove condito testamento, per fraudem quampiam ab hære.

hæredibus pupillis averterentur. Qua de causa effectum est, ut civibus illis publice ea cura demandata sit, de quorum probitate omnibus compertum sit. Principio tres fuere. deinde aucta civitate tres alii additi, hac tamen ratione distributi, ut veteres pupillorum, qui citra rivum magnum qui urbem mediam interfuit habitant, curam habeant: tres item curent eos qui ultra rivum magnum proprios habent lares: ut dimidiam urbem alteri, item dimidiam posteriores curent. Tres vero præter hos patroni sunt amplissimi atque augustissimi templi, quod divo Marco Evangelistæ dicatum est, sub cujus numine Veneta respublica bonis legibus aucta est, ditioque imperii crevit. ab his postremis tanquam à nobilioribus nomen in omnes deductum est, ut divi Marci procuratores appellentur. De structura hujus templi impræsentiarum nihil dicere constitui, deq; marmorum copia, columnarum frequentia, ex porphyritide ac prasio lapide opere tessellato atque aurato, quo tamen laquearia fornicesq; omnes templi confecti sunt, tum demum pavementum universum stratum: cum multo mortalium fereque omnes fama perceperint. Templi hujus instaurationi si qua

qua in parte labascit, necnon sacerdotibus ipsius, hi tres procuratores præ sunt, ac provident ut pro civitatis dignitate & illustrissimi patroni nostri Marci Evangelistæ Deus optimus in eo templo pie colatur. hi sunt qui præter cæteros magistratus meo iudicio perquam necessarii videri debent ad bene beateque vivendum. Nam & monetæ cudendæ cura nequaquam negligenda est, qua omnium commercia civium contineantur, annonæque triticæ copiam sedulo procuranda est: nec minor bonæ valetudinis civium cura habenda est: minimeq; prætereunda fuit viarum ac pontium idque genus ædificiorum instauratio. hæc communia cuiq; civitati. ista vero ad Venetias magis attingunt, rei scilicet maritimæ procuratio ac pupillorū tutela, cum multi civium cum propter publicæ negocia, tum propter mercaturæ industriam peregre profecti diem obeant, idcirco magistratus qui his muneribus incumbunt publice instituti sunt, ut nulla in parte majores nostri communi bono defuisse videantur, si quis diligenter omnem hujus reipublicæ institutionem animadvertat.

LIBER QUINTVS.

POSTQVAM omnis fere ratio gubernationis reipublicæ à nobis exposita est, omnesque recensiti magistratus urbani, non importunam alienamve ab opere rem facturus videbor, si de magistratibus exteris verba fecero: his scilicet quibus civitates quæ in nostram venerunt societatem regi soleant: necnon de militaribus imperiis, ac demum de muneribus aliorum civium, qui patricii non sunt ordinis. His etenim expositis extrema manus commode operi instituto imposita videri poterit. Insignioribus civitatibus quæ sub ditione nostra sunt, quatuor magistratus præficiuntur. prætor unus omnibus jus dicit, & forenses lites dijudicat, atque in fontes animadvertit. habet hic prætor in judiciis proferendis assessores homines jurisperitos, quorû consilio utitur. & licet apud prætoré sit omnis auctoritas, præter hunc est præfectus, qui militibus præest, qui urbem vel agros urbis coluerint. in hos nullû est jus prætoris, sed præfectus tantum jus in eos habet. Arcis præterea, moenium portarumq; cura præfecto est demãdata, nec non vectigalium, ac credituum omnium
tum.

tum urbis, tum agri totius. præter hos quæstor unus, aut duo. hic magistratus pecuniam publicam administrat, impendit & exigit, habetque codices rationum publicarum. nihil tamen fere agit nisi ex mandato præfecti, ac interdum utriusque, scilicet prætoris & præfecti. Ea enim ratio administrandi utilior visa est, quam si penes eundem esset & authoritas & administratio ærarii, facilius namque liceret per fraudem ærarium peculiari. id vero pecuniæ quod reliquum fuerit ab impensis, Venetias ad quæstores urbanos deferitur, ad quos ut supra diximus undique pecuniæ publicæ conferuntur. Quartus qui in unaquaq: urbium magistratum obtineat, est custos arcium. alibi unus, alibi plures sunt: hique militibus præsident qui arcem tuentur, curamque habent armorum, commeatus, & tormentorū quæ ad munitionem contra hostes in arce posita sunt. Neq; tamen custos ita præest arci, quin præfecti imperio subiectus sit: cui quidem omne jus omnisque potestas in hujus generis rebus curandis tributum est. In minoribus vero civitatibus seu urbibus nullus est præfectus, sed prætor utriusque parte agit. in oppidis quoque quæ in agris majorū urbium frequentia sunt: solus

solus prætor est qui jus oppidanis dicat, nullus præterea magistratus: nam quæstores ac præfecti principum urbium in universo quoque agro jus obtinent. A prætoribus omnibus ad auditores novos provocatio est. Advocatores etiam quandoque sententiis capitalibus prætorum intercedere solebant: sed quoniam usu plerumque evenire solitum erat ut judicia protraherentur, neque fontes criminum ac scelerum poenas darent: lata fuit lex à decem virum collegio, minime id juris Advocatoribus amplius in sententiis esse, quæ à prætoribus assidentibus jurisperitis quos secum comites ducunt, ut supra dixi, pronuntiatæ essent. Et hætenus quidem satis de magistratibus, quibus respublica tum domi tum foris administratur. Verum quoniam non tantum pacis, sed etiam belli gerendi ratio habenda est, quam universam, qui neglexere, ut inquit Plato in Politico, nequaquam libertatem diutius tueri queunt: ideo qui recte reipublicæ institutionem posteris tradiderunt, illud in primis admonitos esse voluerunt, ut cives instituantur ad utrumque munus, ut scilicet bello gerendo idonei sint, & in pace domi subiecti legibus institutisque patriis in præclara aliqua functione vivant: ita tamen vir-
tutes

tutes artesq; bellicæ referantur ad studia pacis, tanquam ad potiora. unaquæq; etenim res eam habet à natura insitam vim, ut primum bonum sibi quisque conveniens appetat: deinde ut contrario obsistat, nitaturq; quantum possit à se injuriam propulsare: quæ res in animante natura omnium perfectissima, dilucidius dignoscuntur. Nam unicuique animali tributa est vis appetendi, qua prosequatur id quod naturæ suæ consentaneum fuerit. præter hanc unicuiq; adjecta fuit vis irascendi, quam Plato in corde atque in præcordiis collocavit, ut scilicet animal quodcunque, ejus virtutis stimulis actû, contrariam naturæq; repugnans repelleret. Vtriusque igitur partis virtutes, quarum semina in animis hominum natura indidit, civilem virum fovere oportet, & ad frugem perducere, sicve & belli & pacis gerendæ rationem habere. Quæ ratio à majoribus nostris non fuit neglecta, ut quibusdam videri solet: sed quoniam initio in mariædificata civitas, quæ multis annis imperium contempsit, continentis terrestris belli studiis detineri nō potuit, universam se ad maritimum bellum convertit: in quo egregiam operâ navavit, & pro tuenda libertate & in hostibus ulciscendis: multaque

taque præclara Venetorū gesta præcis
 monumentis memoriæ prodita sunt,
 plurimiq; triumphis ex devictis hostibus
 & eorū classibus superatis reportati: ex
 quib⁹ facile quivis intellexerit, Venetos
 in re maritima longe aliis præstitisse.
 Victa tandem post longū tempus perti-
 nacia precibus finitimorū populorum,
 quorum quisq; sui reguli tyrannidem,
 quam diutius passus fuit, amplius tole-
 rare non poterat, adhibuit animum se-
 natus ad continentis imperium: uni-
 versamq; Venetiæ regionem pulsas ty-
 rannis, ac passim civibus deditionem
 facientibus veluti postliminio recupe-
 ravit: quæ libenti animo redibat ad ve-
 teres incolas, ejectis & tyrannis exteris,
 qui ex reliquiis barbarorum in tota re-
 gione confederant, durissimaq; servitu-
 te victos eos populos premebant. Pro-
 lato igitur imperio in continentē ter-
 ram, præterquam quod bonis legibus,
 & pacis studiis ii populi erant recrean-
 di, qui nuper venerant in nostram so-
 cietatem, danda etiam opera fuit ut
 tueri libertatem possent in quam se as-
 seruerant. Cæterum Venetæ urbis si-
 tus utpote quæ condita est in mediis
 æstuariis, minime patiebatur nostros
 cives impensius operam dare bello ter-
 restri, illiusve studio diutius detineri,

P

fine

sine magno periculo seditionis civilis. nam cives illos qui terrestris belli studiis addicti fuissent, majorem anni partem agere in continenti, ibiq; & equos alere, & terrestribus certaminibus se exercere: quib; ut peritiores rei militaris fierent, opus fuerat, ut si quando domicilium ab armis fuisset, externa bella adirent, in hisque animum pariter & corpora durarent, ut in ea functione cum laude versari possent & patriæ prodesse: secus autem si fuissent, prope modum non tantum imperatores, verum etiam milites futuri fuerant. Hæc vero frequens consuetudo continentis urbanæq; intermissio factionem quandam civium facile paritura fuerat ab aliis civibus disjunctam. quapropter procul dubio res Veneta brevi ad factiones ac bella civilia deducta fuisset. Omitto interim quam magnos spiritus animi civium concepissent, cum plurimum armis potuissent, habuissentque frequentes adsectatores: ut hominum natura semper ad militiam pronior est. quæ res, ut ex præcorum monumentis facile intelligi potest, semper Romanâ rempubl. vexavit, contumacesque non paucos Romanos cives reipublicæ legibus & senatus decretis reddidit, ac demum Iulium Cæsarem tyrannum Romanum

mani imperii fecit. Ne ergo hujusmodi quispiam morbus in Veneram civitatē obreperet, satius majores nostri esse statuerunt, ut continentis imperium externo potius ac conducto milite quam Veneto defenderetur. stipendium vero illis statuit ex vestigalibus totius provinciae. æquum enim erat ejus regionis impensis militem vivere, qui ad eam tuendā accersitus fuerat. in quam militiam plurimi cives ditionis nostræ socij adscripti sunt: quorum nonnulli ad summam imperii in nostro exercitu devenere, atque ob res egregie gestas Veneta civitate patricioq; jure donati sunt. Viger adhuc nostra ætate nomen Bartholomæi Cojonei Bergomensis viri illustrissimi & summi imperatoris, qui multa præclara bella confecit, ac Veneram ditionem auxit: quapropter erecta illi equestri statua in celebri urbis loco à republ. honestatus fuit. Cives igitur Veneti ea de causa, quam retuli, terrestris militiæ honorib⁹ privati sunt, omnesq; ad externos delati, cum lege cautū erat, nullum patricium Venetum pluribus quam xxv militibus præesse posse. hæc tamen lex nostra tempestate ob bella frequentia quibus vexati fuimus, in desuetudinem abiit. Cum tamen terrestre bellū ingruit, nonnulli patricii ordinis

cives in exercitū mittuntur, qui dum bellum urget temporarium magistratū gerunt. quæstores ii sunt, item legati, qui imperatori exercitus externo homini semper adstant: neq; ei quicquam aut facere aut decernere licet, nisi ex legatorum consilio. Bello finito utriq; magistratus domum revertuntur ac in ordinem rediguntur, nec quicquam amplius juris habent. hæcque est belli terrestriſve militiæ ratio apud Venetos. Bello vero maritimo ac navali civitas nostra magis idonea est natura, cujus studiis semper Veneti studuere. nam in mari urbs condita parum timere poterat terrestres copias, quæ ei negotium faceſſerent: ac non tantum iniquum, sed etiam valde incommodum erat, comparare exercitum ex civibus, quem in continentē trajicerent, ac finitimos populos bello laceſſerent. At à mari timeri injuria poterat, tum etiam facile erat illatam ab exteris vindicare: quam obrem universa civitas ad studia rei maritimæ conversa est, atque juventutem legibus instituit, ac totius vitæ consuetudine firmavit. hic enim mos instituendi patritios homines semper fuit, ut à teneris annis usque ad pubertatē sub pædagogi disciplina degerent, ac latinis literis imbuerētur pro cujusq;

capitulum.

capto, ab ea ætate, præter paucos quosdam qui literarum studiis se mancipant, genio naturaq; ducti, omnes fere rei maritimæ ac familiari operam darent. ac alii quidem navigabant ad longinquas oras, ubi mercaturæ industria rem domesticam augebant, simulque efficiebantur periti morû ac consuetudinis legumque multorum hominum. plurimi conscendebant triremes armatas atq; à teneris annis & corpus laboribus firmabant, & animum excolebant rei maritimæ disciplina, necnon navalis belli peritia: quibus artibus semper Veneti excelluere. Quin lege cautum fuit, quæ ad usque nostra tempora pervenit, ut in unaquaque triremi armata stipendium ex ære publico non exiguum daretur duobus adolescentibus patricii ordinis: quorum officium nullum aliud esset, præterquam imbui disciplina rei maritimæ: ac ut id facilius assequerentur, exigua quædam munera eis incumbunt, in quorum functione exercitantur ac proficiunt, sicque idonei fiunt ad majora capeßenda. In gravibus vero triremibus seu ad classem & rem bellicam instructæ fuerint, sive privatim civibus locatæ ad mercaturam, octo juvenes patricii quandoque destinati sunt: nec mediocre eis stipendium

constitutū, vel ex pecunia publica, vel ex ære privato. tunc ad mercationes locantur, qui nauticis ac bellicis studiis in eis assuescat. Quin etiam privatorum navibus hoc onus legibus impositū est ad publicam utilitatem, ut ex ære domini privati hominis uni seu duobus si navis major fuerit, patriciis adolescentibus stipendium solvatur, quorū aliud nullum officium sit præterquam exerceri muniis nauticis. Concessa quoque his adolescentibus facultas est, ut in triremibus onerariis, ac in navibus privatorū quibus adscripti sunt, ferre queant certam mercium summā nullō nautico soluto: quam si non habeant, jus hoc suum aliis concedunt ac locant. Qua lege consultum fuit non solum exercitationi juventutis, verumetiam utilitati tenuiorum civium, qui angustia rei familiaris premerentur. Qua de re facile intelligi potest à quocunque, curam instituendæ juventutis minime à majoribus nostris præteritam fuisse, ut nonnullis videtur: imo in ea navium triremium copia ducenti & amplius nobiles adolescentes legis istius beneficio alienis impensis ad rem nauticam instruebantur: præterquam quod civili consuetudine ac more patrio quilibet patricius juvenis aut literis aut studiis rei mari-

maritimę operam dabat: in qua exercitatione tum sibi plurimum, tum rei domesticę non nihil consulebat ac prodebat. Hę priscę leges & huiusmodi instituta etiam nostra tēpestate perdurant, licet pleriq; adolescentes ambitione aut luxu post ampliaturum imperium corrupti patrias institutiones neglexerint: ac civium cōpia adeo crevit ut nostra ætate ingruentibus bellis ac rerum domesticarum stipendiis longe plures effecti sint pauperes, quā quod satis consuli illis queat istius legis beneficio. Ita namque natura comparatum est, ut nihil inter homines perpetuum esse possit; verum cuncta quamvis initio perfecte constituta esse videantur, post aliquot annos natura in deterius labēte instauratione indigent: adeo ut quemadmodum corpus prandio saturatum diutius incolumitatem servare nō potest, nisi post aliquot horas cœna successerit: sic in unaquaque re opitulari oporteat naturę ad interitum labenti, atque instaurationem adhibere. Huiusmodi rationē nos quoq; Deo bene iuvāte imitabimur, ac aliquod remedium excogitabimus, quo sit ut hac etiam in parte nihil sit in nostra republica desiderandum. sed de his hactenus. Nunc à nobis recensendī sunt magistratus qui

præficiuntur rei maritimæ. Unaquæq; triremis ad bellum instructa præfectum habet virû patritium, qui in ea triremi omnium potestatem obtinet præterquam ultimi supplicii inferendi. ac veluti in terrestri militia Centurio seu aciei præfectus eorû curam habent qui fuerint in sua acie. Hic triremis præfectus nautas cunctaq; quæ in sua triremi sunt, & quæ ad ejus apparatus faciunt, diligenter curat. Quotannis quamvis nulla necessitas sit, Veneti aliquot triremes armant, quæ reddant mare tutum navigantibus, securamque navigatione compressis piratis præstent viris bonis qui res suas agunt sine alicujus injuria. Præter triremium præfides est totius classis legatus, qui imperium habet in universam classem, ac in cunctos triremium præfectos. hic veluti legatus exercitus, nisi adsit imperator, jus habet & capite mulctandi quos velit & dirigendi classem quo maluerit. hic quoq; magistratus semper fere etiam pacis tempore creatur, præficiturq; his triremibus, quæ armatæ sunt. Quod si tempora reipubl. ita postulent ut magna classis paranda sit, tunc universæ classi præficiunt imperatorem, qui tû in classe tum in cunctis provinciis maritimis amplissimam potestatem habet, ac eam prope quam

quam olim in Romana republ. Dictator retinebat, nisi quod omnibus in rebus paret authoritati senatus & reipublicæ decretis. summum tamen illi jus tributū est, cum in classem, præfectos, legatosve classis, tum in prætores ac magistratus omnes qui cum imperio sunt in locis insulisq; maritimis, ac munus publicum exercent : adeo ut cum classis imperator ad aliquam civitatem accesserit, continuo ei sacerdotū clerus obviam prodeat, claves portarum & arcium ei dentur, jura prætorū sileant, ab omnibus magistratibus ad imperatorem liceat provocare. Quin si ita ei libuerit, potest solus jus dicere, solus administrare pecuniam publicam, ac deniq; solus omnium potestatem habet. Nullus est apud Venetos magistratus majoris authoritatis, idcirco raro admodū classi imperator præficitur. Non enim temere nisi rerum necessitas ita exigat, alicui cōceditur tam magna potestas, ut omnia ex unius civis arbitrio pendeant. Hoc in loco ea lex non est à nobis prætermittenda, imperatorem, legatum, præfectumve classis ullum, non posse cum triremibus armatis ingredi Venetam urbem, neq; etiam tunc cū in patriam redit : sed cum primū Istriam pervenerit, quæ provincia centum fere milli-

millibus passuum ab urbe distat, stipendium nautis ex legis decretis solvi debet, ibique omnes dimitti: deinde triremes à paucis Venetias deduci solebant, ac in navale subvehi sub tecta in eum usum ædificata, ubi tutæ servantur à ventorum & pluviarum injuria. nunc lex hæc nō ita omni ex parte servatur, quemadmodum patrum nostrorum temporibus servabatur. Recensiti à nobis sunt omnes fere magistratus, quibus veluti coronam & apicem majores nostri imposuere, eos quos vernacula lingua à Græca appellatione deducta, Syndicos dicere consuevimus; nos eos appellamus recognitores, novo fortasse vocabulo, sed satis idoneo ad idem munus explicandum. Hi post quatuor quinqueve annos creari solent, ac mitti tum in continentis oram nostræ ditionis, tum in regiones inaritimas ac insulas: recognoscuntque gesta omnium prætorum atque aliorum qui foris publicam potestatem habuerint. In quos animadvertunt ea propemodū auctoritate quæ Advocatoribus tributa est. Nam, ut sapienter Aristoteles inquit, hi qui in potestate sunt, nisi ex aliis pendeant, ægre in officio persistunt propter ingenitam cuiq; malitiam. Peregimus jam omnes patritiorum hominum
magi-

magistratus, quibus respubl. Veneta domi forisq; administratur: reliquum est, ut ea ratio à nobis referatur, qua prudentissimi homines majores nostri semper in officio plebem ac universum populū continuerunt, rem certe supra omnium fidem, tot annos populum gubernationis publicæ expertem nunquam patritiorū imperium detrectasse aut ægre tulisse, nec quippiam unquam molitum esse ut mutata reipublicę forma ipse quoque ad jus publicum admitteretur, imo semper amantissimum atque obsequentissimum nobilitatis se præstitisse. Verum si quis præter situs opportunitatem valde commodi ad rempublicam tuendam, moderationē nostram in regendo animadverterit, comperiet populum non omnino repudiātū fuisse: sed ad ea munera fuisse admissum, quæ ei committi poterant absq; rei communis detrimento. Ideoque facile perspicere poterit, id in hac repub. temperamentum extitisse, quod cæteris hominibus tum priscis tum junioribus semper defuit. Quamobrem evenisse etiam comperiet, ut in cunctis aliis tumultus populares frequenter fuerint excitati, qui tandem omnes respublicas everterint: econtra in nostra civitate ob eam causam nullū unquam

tumul-

tumultum popularem aut seditionem extitisse. necessarium namq; fuerat, ut in exordio operis dixi, si recte respublica instituenda erat, populum à gubernatione reipubl. excludi. qua in parte majores nostri non tantum authoritatem summorum philosophorum ac rationem secuti sunt, verumetiam imitati sunt Sesostrim antiquissimū Ægyptiorum legislatorem: qui, ut in Politicis Aristoteles perhibet, genere distinctos voluit eos qui armis regionē tuerentur, quive de bono publico consultarent ac judicia exercerent, ab agricolis mechanicasque artes exercentibus, ac mercenariam operam locantibus. Verum institutum hoc facile evertere rempublicam poterat, nisi temperatio ea adhibita fuisset, quā majores nostri sapientissimi homines adhibuerunt. Primum ergo apud Veneros constantissime hoc observatum fuit, ut omnibus æquum jus esset, neque ulli impune liceret vel hominē ex infima plebe injuria afficere: patricium vero hominē contumeliam facere plebeio, pro sacrilegio ac scelere maximo semper habitum fuit. Quod si quis temerarius hujusmodi quippiam perperrare ausus unquam fuit, nullus quoque ei fuit impunitatis locus: sed tanto graviotes pœnas dedit, quanto

majo-

majoris existimationis dignitatisve existit. Præterea diligenter à senatu consulitur tum annonæ triticeæ, tum omnium rerum copiarum, quæ faciunt ad victum civium & ad incolumitatem totius populi: adeo ut magna interdum dispendia faciat publicum ærarium, ne civitas penuria laboret. quod exploratū cuilibet esse potest ex his quæ supra à nobis dicta sunt, cum de præfectis annonæ triticeæ ac de curatoribus publicæ salubritatis ageremus. Ac populi quidem hæc duo potissimū requirunt à rectoribus civitatum, ut scilicet commode vivant in rerum copia, neque obnoxii sint injuriæ potentissimorum civium: quæ cum assecuti fuerint, res suas agunt cæterorum securi. Nihil vero à majoribus nostris omissum fuit, quod ad ea duo pertineret. quin potius multa præterea addita sunt, quibus mirifice consulitur populi commodo, atque eorum hominum inopiæ. qui in studiis honestis reipubl. utilibus versantur, aut olim versati sunt, nec amplius per ætatem aut imbecillitatem valetudinis id muneris obire queunt. Nam Venetiis innumere domus ædificatæ sunt, satis idoneæ aptæque rei domesticæ, quæ hominibus iisce gratis conceduntur, in quibus cum familia degant quoad vixerint sine rei fami-

familiaris dispendio. His adde, quod in navali amplissimo, quod vicem oppidi obtinet, constitutū stipendium est non mediocri hominum multitudini: qui tamē nil agunt, seu propter senium, seu ob incommodum acceptum, cum tamen tunc cum in florenti ætate essent, suum munus in ædificandis triremibus aut in hujusmodi quopiam munere reipubl. utili obierint. Præterea veteri instituto in cōtractibus emptionis venditionisq; mercium preciosarū alteruter, emptor scilicet aut venditor, certū quippiam solvūt pro summa mercium: quod pauperibus nautis impartitur, qui amplius ei officio satisfacere minime possint propter ætatem, quam tamen in ea functione consumpserint. Cæterū hæc optimè instituta ad continendam plebem in officio. Reipubl. nonnullas alias leges recensebimus, quæ sapientissime mihi à majoribus nostris inventæ videri solent, ut pro eorum hominum conditione satisfactum pulcherrime sit ambitioni & honoris cupiditati, quæ in cunctōrū animis natura insita est, nec tamē propterea gubernatio nobilitatis ulla in parte perturbetur. Universus populus in duo genera est distributus. nam quidam honestioris sunt generis, alii vero ex infima plebe, ut artifices, & id

id genus hominum, quod ab Aristotele in Politicis servorum publicorum esse perhibetur; utrisque meo iudicio consultum est nec incommode nec iniquè. Nam plebejis hominibus qui suapte natura parum honori student, sed potius rei familiaris studio inserviunt, modica etiam jura concessa sunt, suiq; honores. in tot etenim classes distributi sunt, quot sunt artificia in quibus degunt, ac unicuiq; classi propriæ quædam datæ sunt leges, sub quibus suavisq; exercet officia. His præficiuntur totius classis suffragiis ex eorû numero nonnulli, qui non incommode artificii illius præfecti appellari possunt. horum iussu multa præscribuntur, nonnullæq; leviores lites horum arbitrio dirimuntur. Quo fit ut pleriq; omnes artifices cû ejus honoris compotes fuerint facti, in eo munere sibi placeant, putentque se non parû dignitatis esse assequutos, cum eo pervenerint, ut à sui ordinis hominibus ea præfectura digni habitî fuerint. Sunt præterea in unaquaque classe inferiores quidam præfectorum, qui tamen non nullius existimationis sunt. hoc igitur modo magna in parte satisfît honoris cupiditati, quæ indita esse videtur animis etiam plebejorum hominum ac infimæ plebis. Alterum
populi

populi genus honestius in Veneta civitate honoratiorem quoque locum habet, cui privata quædam ac propria munera sunt constituta decora atque honesta, quibus patricii ordinis viri privati sunt, nec ad ea ulla ratione accessum habent. quorum multa sunt, ut nec patricium hominem tum propter emolumentum tum honoris titulum eorū poenitere possit. Scribarum ordo honestissimus est, qui magistratibus quibusq; assident. id munus plebis tantum hominibus datur, patricio nulli: quod quamvis illustre non sit, est tamen honestum. horum namque fidei & solertiz codices scriptaq; publica quibus res omnes privata & publica continentur, commissa sunt. cui provinciæ qui dignus habeatur, is jure optimo & probi viri & industrii nomen habet, ac existimationem sibi vendicaverit. atq; id plerisque omnibus stipendium constitutum est, ut rei domesticæ non tantum tuendæ sed etiam amplificandæ satis sit. Ad hoc hi omnes, qui sunt à secretis senatus, ex populo sunt, patricius nullus. Hic ordo superiore honestior est, idcirco illi ex populo qui nobiliori genere orti sunt, eo munere fungi solent. redditus habent ex ære publico non mediocres, neque ullum senatus-

con-

consultum hos latet. semper namque
 interfunt & collegii ac senatus consul-
 tationibus, ex qua re in magno precio
 ab omnibus habentur. Ex his nonnulli
 scilicet eliguntur qui decem-viris ministrant,
 eorumque acta in codices referunt, ac
 conscii omnium sunt, quæ ab collegio
 aguntur. quo in honore perdurant
 quoad vixerint, non per vices, quemad-
 modum patricii viri in suis magistrati-
 bus, quorum nullus præter procurato-
 rium perpetuus est. Horum qui à secre-
 tis senatus sunt, unus primas partes te-
 net, ac Cancellarius Venetiarum nomi-
 natur, qui in maximo est honore. Nam
 à quovis patricio ei loco ceditur præ-
 terquam à procuratoribus. nullum is
 reipubl. ignorat arcanum: magni quo-
 que sunt ei reditus ex ære reipublicæ
 constituti: ac cum diem obierit, fune-
 bri oratione honestatur: quæ dignitas
 nulli in Veneta civitate deferri consue-
 vit, præterquam duci, aut cuipiam civi,
 qui sit extra aleam, ut dici solet, præ-
 terea nemini, quasi Cancellarius ducem
 ex populo referat, hic unus creatur co-
 mitiis magni cōsili. Cæteri omnes qui
 à secretis sunt decem-viris eliguntur,
 atq; subduntur eorum censuræ, si quid
 in functione publica quam habet deli-
 querint. Omnes etiam populares cœtus;

ut

ut artificum classes & cujusque artificii præfecti, nonnulliq; alii de quibus infra dicemus, ex arbitrio decem-virum pendunt ac eorum ditioni subiecti sunt: illiusq; collegii autoritate & initio constituti fuere & nunc continentur. Sapiens certe institutû, ut is magistratus provideat, ne huiusmodi cœtus qui ad bonum publicum sunt instituti, quandoq; simulatione officii aliquid in rempublicam molirentur: qui ad ejus morbi cautionem initio creatus fuit, ne qua scilicet malorum civium conspiratio faceretur negotium reipublicæ. Sunt præterea Venetiis quinq; societates initæ sub divorum quorundam nomine & religione, innumeri homines sunt & plebei & patricii ordinis. Harum suas quæq; vestes habet suaq; insignia, quibus tamen non semper ac passim utuntur, sed cum simul coacti prodeunt, aut ad honestandum cujuspiam funus, aut ad sacrum quodpiam munus. Festis diebus statutis cuncti fere in suam societatem coguntur. ibi sacris primum interfunt. deinde invisunt templa deorum immortalium, Deumq; optimum supplicationibus pompaq; solenni venerantur. harum quæque societatum propriam ædem habent, in qua amplum atrium ædificatum est, quo statutis diebus conveniunt,

veniunt, ut exhibeant officium religioni quod debent. Etenim celebrant quandoque sacra mysteria, interdum simul coacti templum cuiuspiam Divi invitant, sæpius exequias ac funus fratris exornant, cum eorum quispiam diem extremum clauferit: cujus etiam delicta expiant sacrificio ac precibus identidem repetitis. Præter amplissima illa atria singulæ destinatum conclave habent, in quod coguntur societatum præfecti, qui magistratus est annuus, atque inter plebejos non mediocris dignitatis. hi simul congregati de agendis consultant, dantque operam ne qua in parte defint bono societatis. eorum quoque fidei magna vis pecuniæ pauperibus erogandæ commissa est. nam prisceis temporibus tam ingentis fuerunt existimationis hæ societates, ut plurimi qui rem suam testamento legaverant in usum pauperum distribuendam, hos potissimum tutores fecerint, quorum arbitrio ea pecunia erogaretur. quo effectum est ut harum societatum aliqua copia facultatum quæ in hos usus erogandæ sunt, quotannis procuratoribus divi Marci concedant: qui magistratus patricius amplissimus est. Ad hunc honorem, præfecturam scilicet istam societatum, patriciis viris nullis est

accessus quamvis sint è numero fratrum: sed plebei tantum homines illius dignitatis compotes esse queunt, ut hac etiam in parte populus nobilitate æmularetur. hi namque societatum præfecti quodammodo in populo referunt procuratoriam dignitatem. Verum ne qua ratione hujusmodi societates atque hi præfecti reipubl. officerent, omnes sub potestate decem-virum continentur, ut ne quid immutare queant, aut in unum cogi præter tempora statuta, nisi ex eorum arbitrio ac potestate à Decemviris impetrata. Hujusmodi honores in nostra republ. viris plebeiis utriusque ordinis constituti sunt, ut omnino-expertes non essent juris publici ac civilium munerum, sed cupiditati honoris ambitionisve hac ratione satisfacerent, non sollicitato perturbatione statu nobilium. Quo gubernationis temperamento id est respublica nostra consequuta, quod priscarum nulla alioquin illustrium. nam à primis initiis usque ad hæc tempora mille ac ducentis annis tuta perseveravit, non tantum ab exterorum hominum dominatu, verum etiam à civili seditione quæ fuerit aliqujus momenti. quod adepta est non vi ulla aut armatis satellitibus seu munita arce, sed æqua ac temperata ratione regn-

regendi: adeo ut populus libenti animo
pareat nobilitati: neq; ullam mutatio-
nem rerum optet, quin potius egregie
sit affectus nobilibus. Quæ res nostra
tempestate potuit esse compertissima.
Nam cum omnes Christiani principes
conspirassent in perniciem atque exi-
tium nominis Veneti, fususque noster
exercitus fuisset à Ludovico Gallorum
rege juxta Castellanum oppidum agri Cre-
monensis ingenti clade accepta, immi-
nerentque inde Germani, hinc Iulius
Romanus pontifex, ac universa pene
continentis ora ab imperio Veneto de-
scivisset: ea rerum angustia perturba-
tus Venetus populus, adeo nihil in no-
bilitatem est molitus, ut lachrimantes
omnes se suaque obtulerint ad reipub.
defensionem, atque ipsa præstiterint.
Nam Patavio urbe propter incolarum
animum erga nos egregie propensum
nullo negotio recuperata, cum Maxi-
milianus Imperator undique contra-
ctis auxiliis ingenti exercitu eam ur-
bem obsidisset, quamplurimi non tan-
tum patricii verum etiam plebei ordi-
nis sponte cum militibus stipendio eo-
rum privato conductis ad tuendam illam
civitatem profecti sunt, egregiamque
in ea expeditione operam navarunt:
adeo ut imperator coactus fuerit redu-
cere

cere exercitum expugnatione urbis nõ tentata. nec minori negotio aliz quoque civitates recuperatæ sunt, maximo populorum omnium favore ex alieno imperio ad Venetum veluti ad portum tutissimum confugientium. Evidens certe argumentum justę dominationis cum volentibus imperatur. quod non absque ratione contigisse, si quis bene attenderit, facile comperiet. Cuique etiam civitati quę in societatem Veneti imperii venit, municipales leges relictae sunt, multisque honoribus cives in sua quoque civitate potiuntur, nonnulla oppida in agris urbium sita eorum ratione gubernantur. His adde quod prætoribus civitatũ qui illustres sunt, assident cum jus populo dicant homines jurisperiti : quibuscum consultant antequam quippiam decernant. qui honos est non exiguus, nec modicum inde emolumentũ ad eos venit. hujus generis magistratibus fungi patricii Veneti non possunt, sed vel ex Veneto populo, vel, ut plerumque, ex sociis civitatibus deliguntur. Ex quibus facile quisvis intelliget, eam adhibitam fuisse in hac republica moderationem, quæ maxime videatur rerum naturam imitari. Nam in animantis corpore videndi officium respiciendique munus

solis

solis oculis est attributum. reliqua vero munera ignobilia cæteris membris relicta sunt, quæ usu videndi careant, sed pareant, nec aliquo pacto obaudiant his quæ ab oculis ita esse nunciata fuerint, neve alio ferantur quam quo oculi ea direxerint: sicque optime universum corpus consistit & conservatur. Non dissimili ratione in republica Veneta summa rerum gubernatio patritio ordini est demandata, veluti quibusdam oculis civitatis, ignobilia officia cæteris ex populo: sicque tanquam bene compactum corpus Veneti felicissimè vivunt, cū oculi reipublicæ non sibi tantum sed universis membris prospiciunt: cæteræ vero civitatis partes non tantum sui habeant rationem, verum etiam hisce oculis veluti potioribus membris reipubl. libentissime obtemperent. Quod si in quapiam republica eo insanix venerint cives, quod in plerisque contingit, ut populus videndi munere fungi velit ac oculorū officium usurpet, continuo universam rempublicam necesse est everti. Quod si etiam patricii cives sibi tantum prospexerint, alia vero civitatis membra contempserint, irritato populo ad perniciem nobilitatis procul dubio reipublicæ male successerit. Nostri majores

248 CASP. CONTARENI
naturam imitati utrique incommodo
providere, illamq; præstiterè modera-
tionem, ut nullus nisi invidus locum
habeat obtrectandi tam legitimè quam
optimæ institutioni. Quâ Deum opti-
mū precamur diu seruet incolumem.
si enim quippiam boni à Deo immor-
tali hominibus provenire est credibile,
hoc præcipue divinitus Venetæ urbi
obtigisse persuasissimum esse debet.

Viro Clarissimo

IOANNI FRANCISCO

CORNEANIO

matrueli suo.

BALTHASAR BONIFACIUS.

S. D.

REGES Lacedæmoniorum, apud
quos ejus Reipublicæ militaris
potestas erat, cum civile impe-
rium penes Ephoros esset, duplicis suf-
fragii jure utebantur; duosque calculos
ponebat quisquis excelleret Regia di-
gnitate; quod ex Xenophonte, Plutar-
cho, Luciano, cæterisq; priscae historię
scriptoribus satis constat. Idem juris
habere Venetorum Hægemona vulgo
fama percrebuit, quam veritati, rei que
ipsi adversari inter peritos publicæ ad-
ministrationis compertissimū est. Nam
quem-

quemadmodum Lacedæmone duo Reges creabantur, qui singuli binos calculos inferrent, imo tertium quoque si quid pro se decerni vellent, superadderent; rei que militari summo cum imperio præessent: Ita ex contrario Venetiis unus tantum Dux dici solet, qui nihil bellicæ authoritatis, præter nomen, habeat, quiq; non amplius, quam Princeps senatus, priore loco sententiam dicat; unumque duntaxat, idque primum, suffragium ferat. Ut pereleganter nescio quis dixerit, Venetorum Hegemona pompa & ornatu esse Regem, potestate senatoris, in Urbe captivum, extra urbem req. proximum, ac tantum non hostem: neque enim licet illi, senatus injussu Urbe excedere. Hæc ut in literas darem, ad tollendam, quæ temere increvit opinionem, Vir clarissime, præcepisti. Sed & illud visum est tibi nostræ huic qualicunq; diligentiae committere, ut suffragandi modum, quo Patres utuntur, mansuris apud posteros monumentis consignare. Quamquam enim nostris omnium votis, hominumque communi judicio, forsitan etiam Deorum immortalium fato Inclytæ Venetiæ, quam merito Urbem Aeternam nominamus, non nisi cum rerum natura, & mundi machina peritura

rituræ videantur, æquum tamen est, ut pulcherrimi instituti ratio, atq; ingeniosissimi instrumenti longe utilior, quam operosa structura, cujus inventor perpetuum ducentorum aureorum stipendium ex ærario retulerit, exteras nationes non lateat, quo vel exemplo juvari, vel admiratione oblectari possint. In Comitio maximo, cui majoris Consilii nomē est inditum, viginti subselliorum ordines recti, æquidistantes, & nusquam convenientes, tamquam parallelæ quædam lineæ, per longum producuntur, in quibus Patricii sedent suffragium daturi. Ordo item alius, qui superior vocatur, quod supra cæteros aliquantisper emineat, parietibus hærens, totum Comitii conclave circumambit. Singulis autem ordinibus inserviunt aliquot pueri, impuberes fere, & quartum decimum annū non excedentes; ex tribus ephebiis, Pietatis, Incurabilem, Divorumque fratrum Pauli & Ioannis, ubi publice aluntur, evocati in hoc ministerium; terni fere, aut quaterni singulis Patriciorum lineis ascripti, neq; enim sunt plures quatuor & quinquaginta uniformi habitu induti, hoc est chlamide punicea tantisper infra genua, non tamen usq; ad talos demissa; ad femur dextrum peris coriaceis accincti,

cincti, è quibus suffragia singillatim producta singulis Patriciis singula dantur; simulque porriguntur cadisci, pyxides inquam, suffragatoriarum, in quas ab ipsis Patriciis suffragia conjiciantur. Porro hujusmodi suffragia non fabæ, aut lupini, non calouli, non tabellæ punctis insignes, aut liheis, non spondyli znei, non conchæ, non testulæ, non ostracia, non deniq; ossa ex porcinis cruribus, unde Græcis *χολωνα, ἀπὸ τῶν χοίρων*, suffragia latinis, à suffraginibus videntur nuncupata; sed globuli sunt, ad nucis avellanæ magnitudinē prope accedentes, ex scutis linteis cōsuti, ne scilicet in vasculū decedentes, strepitu prodant suffragatorem, sed leniter, & sine ullo sonitu delabantur. Cadiscus enim ea concinnatus compactusq; industria est, ut, cum duas quasi cellulas conjunctim habeat, alteram viridem negantem, alteram candidam affirmantem, sitque superne contactus & concameratus, unumque tantummodo os proferat, in quod suffragatoris brachium inseratur, pervium cuiq; sit in utram velit cellulam suffragium occulte & clanculum ponere; nemine intelligente, utrum is legem rogaverit, an abrogaverit. In fronte vero hujus Curiae, seu Concilii majoris, quæ quidem est pœcile, longe

late-

lateque amplissima atq; angustissima, cōspicuum omnibus extat Prætorium, sive Tribunal, in quo medius sedet Princeps inter eos, qui Reipubl. præsunt. In utroq; cornu editioris hujus suggestus capsulæ duæ statuuntur, rectāgulæ non tamen quadratæ sed altero tanto latitudine longiores, non solum loco, sed etiam colore inter se distinctæ, ad dexterā candida, in qua quæ rogationi assentiuntur; ad lævam viridis, in qua quæ dissentiunt suffragia numerantur. Fit vero ingentis numeri mira celeritate, certitudine, & facilitate supputatio. Nam utraq; capsula operculum habet, digituli spissitudine, superficie plana ac lævissima asserculis eminentibus circumquaq; vallatum, instar cribri ordinate pertusum, ducentis foraminibus interstinctum, quibus totidem globuli sese inserunt, manu tantū expansi, aut radiolo protrusi: sustinentur autem, ne decendant, neve per foramina dilabantur, tabella quapiam habili, supposititia, pertuso illi operculo subtus cohærente hinc ad latus capsulæ cardinibus affixa, hinc ad latus diversum obserata. Vbi vero foramina oppleta, & globuli reliqui, illic prius acervatim projecti, in acetabulum quoddam mobile & concavum, ad caput capsulæ binis ansulis

vin-

vinctum, atq; aptatum, radio sunt propulsi; cumque jam certum est globulos illos, foraminibus insertos, nec minus esse, nec plus, quam ducentos, compresso ferramento quodam, ultro citroque instar ferræ Germanicæ comitante, laxatur tabella illa inferior, quæ perforatam alteram occludebat, foraminaq; hætenus obstructa, aperiuntur; tabella illa, quæ alteri substernebatur, inferius cedente; & globuli statim sponte sua in fundum capsæ præcipitant. Nec mora, adducto funiculo, asserculus ille inferior, perforatæ rursus tabulæ adhaerens foramina obturat; nam pessulus, qui venienti concesserat, prætergressum intercipit. Mox versantur alii denuo calculi ex acetabulo, foraminibus includuntur; eoque, quem proxime declaravimus, modo numerantur. Tam admirabile artificium, nunquam post homines natos excogitatum, ab importuna sannionum scurrilitate videtur, quasi à pistoribus mutuo acceptum, quorū artophorâ rotundis quibusdam, concavisque scutulis ita panes excipiunt, ut sine ullo enumerandi labore exploratissimum sit, quot uno quoq; artophoro panes contineantur. Ac ita prorsus inveniendorum Antipodū fertur ab invidis exprobrata facilitas

Chri-

Christophoro Columbo. Quos ille perquam subtiliter elusus, sponſione conventa jussit eos ovum stans, ut erectum in mensa collocare. Quod cum illi frustra conarentur, tandemq; factu impossibile pronunciaſſent; ille ovum ad perpendiculum allibratum, crebroq; ad asperiores tabulam frictu aliquantisper obtusum, statuit in mensa rectissimum: Tritum illud usurpans, facile esse aliena inventa reprehendere, arcanaq; hætenus esse arcana donec ignorantur: At, ubi rescieris, quæ difficilima videbantur, videri facillima. Vale. Tarvisio, Die intercalari anni bisextilis, clō Id c xxviii.

Amplissimo Urbis Maximaæ Senatori,
DOMINICO MOLINO,
Hero suo beneficentissimo.

BALTHAS. BONIFACIUS
S. D.

NON tantum Adriaticum, & Ionium, verum etiam Ægeum, & Pamphylium, totumq; adeo Mediterraneum Venerorum classibus velificatum, universasque opes, & omnem potentiam Italiæ principis populi è mari haustum fuisse; & Urbem urbium

urbium Venetias, Reginamq; olim Peloponnesi Lacedæmona diversis inter se fatis usas, apud omnes constat. Hanc enim tradit Philostratus, quandiu terrestribus negociis intentâ fuit, ad cœlum usq; gloriam suam extulisse; postquam vero maritimis studiis sese dedit, ad incitas redactam, & propemodum extinctam, terræ pariter, atque maris imperium amisisse. E converso Venetias multo præclarius maritimis, quam terrestribus studiis, atque artibus floruisse, & feliciorē mari, quam terra fuisse liquet. Quippe quæ, ceu miraculum quoddam, tota in æquoris superficie sita, nihil solo debeat. Huic siquidem Urbium unicæ accepto ferimus, quod Italia nostra neq; Græcorum machinamentis, neq; Barbarorum conatibus, neq; Romanorum operibus quicquam invideat. Nam, ut alia transeam, cum veteres Regis Persarum Cyri desidiâ verius & ineptiam, quam laborē, atque industriam suspiciant, qui Pyn-dem, Assyriæ fluvium, cujus vorticibus unus ex iis equis, qui trahere Regium currum albi solebant, fuerat abreptus, tam severe multavit, ut eum in trecentos sexaginta rivulos diduxerit; nos multo rationabilius Venetorum solertiam admiramur, qui urbem suam ita
in

in mari medio collocarunt, ut mare ipsum, in quingentos, eoque amplius nilos, & canales mirifice divisum, omnibus sese tantę Urbis anfractibus, & omnium fere domorum penetralibus insinuet. Sed & aliud quiddam non minus mirabiliter atq; operose, quam magnifice & sapienter memoria nostra Veneti fecerunt. Herculis enim labores, Græcorū fabulis inclytos, pari animo, ac viribus æmulati, Eridanum, & Medoacum, amnium Italiæ non obscurissimos, impensa atque industria pene incredibili avertentes, abò detorserunt. Nimirum metuentes ne stagna maris fluminum influentium impetu obli- marentur. Nam & Herodotus asserit Acheloum, per Acarnaniam in Echinadum pelagus influentem, eas insulas media ex parte fecisse continentem; & Diodorus memoriæ posteritatis mandavit, Ægyptum, cum mare olim esset, Nili inundationibus exaggeratam, paulatim in siccam, & habitabilem terram evasisse. Quod si parva magnis conferre licet, maribus in euripos disper- titis, ac fluminibus in dioryges dissec- tis suffragatoriam pyxidē tres in par- tes bellissime divisam, libenter compa- raverim. De illa nunc loquimur pyxi- de, quam adhibent Venetorum magi-
stra-

stratum Collegia, cum de fortunis, aut capite civium cognoscunt: nam de urna illa duplice, qua utuntur quoties munera atque honores distribuunt, satis à nobis alio loco dictum putamus. Græcis iudicibus, suffragiū m daturis, duæ tantum urnæ apponebantur, altera ἐλέη, hoc est misericordiæ, quæ absolveret, altera θανάτου, hoc est mortis, quæ condemnaret. Romanis vero tres veluti schedulæ porrigebantur, quarum uni A. hoc est Absolvo, alteri C. hoc est Condemno, tertiæ N. L. hoc est Non Liquet, inscriptum erat; ut illam quisque in vasculum poneret, qua sensum, voluntatemque suam significare se commode posse arbitraretur. Sed Veneti ex utriusque gentis institutis quod optimum erat decerpentes, subtiliter & prudenter unicam illam, eandemque triplicem pyxidem machinati sunt, quæ cum tres habeat cellulas, primam condemnantem, secundam dubitantem, tertiam absolventem, unico operculo affabre contextas, & unum duntaxat ostium, seu potius foramen exerat labrosum, ut exporrectum, manus in pugnum contractæ, & primoris lacerti capax; pronum & pervium cuique est aut con-

R demna-

demnare, aut absolvere, aut neutrum facere. Ac, ut nemo divinare, sed ne suspicari quidem possit, quam in cellulam calculum injeceris, posteriore esse loco feliciorum voluerunt, quo scilicet oporteret manum tuam per alias minus prosperas cellulas transire; antequam ad meliorem perveniret; possetque facile, tam eunte manu, quam redeunte, calculus, summis digitis excusus, in peiorem urnam decidere. Hæc, mihi abs te, Domine, perhumaniter indicata, non tam tibi, quam seris olim nascituris nepotibus, si modo scriptio- nes meæ genium habebunt, declaranda putavi; me de hominum genere bene aliquid mereri posse ratus, si pulcherrima patriæ nostræ instituta ad se- motas quoque & disclusas ab Italia na- tiones transferenda curarem; quibus edoctæ, publicis aliquando rebus con- sulerent. Illis enim fortasse gratum fe- cero, qui Venetorum comitiis nun- quam interfuerunt; præsertim cum de suffragiis nonnulla scripserit Contare- nus, Reipubl. lib. ... cap.... quæ tem- pus hoc præsens inspicientibus, partim supplenda, partim etiam corrigenda videantur. Vale. Tarvisio pridie No- narum Martii cło Io c xxviii.

III.

SYNOPSIS REIPUBLICÆ
V E N E T Æ,

Auct. IOAN. COROVICO Ultrajectino
I.V.D.& Milite Hierosolymitano.

C A P. I.

Reipublica Veneta idea generalis.

RESPUBLICA VENETA mixtionem omnium Statuum refert: videlicet,

Monarchiam, sive Regium Principatum; qui penes Ducem est.

Aristocratiam, sive Optimatum gubernationem; quæ constat ex Senatu, qui cxx. Senatores habet; decemviris quorum Collegium xvii. Senatorum numerum; & Seniorum seu Præconsultorum Collegio, quod è xvi. constat Senatoribus.

Democratiam, seu Populare regimen. Idque ex universo civium constat conventu, ac Venetorum Magnum Consilium constituit: à quo universa pendet respublica.

C A P. II.

De Duce, ejusque munere.

DVx itaque primum in Republica locum tenet.

R 2

Re-

Regiam præ se fert potestatem.

Regiam speciem habet, ac gravitatem dignitatemque Regis servat.

Venerabilis in eo est cultus: purpura & holoserico in omni tēpore vestitur; aureæque interdum pallio, ac stola candida usus, in publicum prodit; caputque tenui vitta obtectum habet, & coccinea infula (quam limbus aureus præcingit) fronte decorè aptatur, ac retro in teretis formam cornu attollitur; albæq; armellinorum pelles circum scapulas ad medium usque demissæ maiestate plenum conspectum reddunt. Gestat & picturata sandalia, fibulasque aureas, & balthenum gemmatum.

Sedē habet in suggestu veluti Regiam.

Præter publicos, peculiare etiam officiales & ministros habet, variis nominibus titulisque insignitos, & è publico stipendiatos. Cancellarium nimirum, quem vulgo Inferiorem vocant: Equitem vulgo Ducis appellatum: Sacellanum, Clericum, & Domicellos duodenos, vulgo *Donzellos* dictos: qui omnes dum in publicum prodit, præcedunt & honoris causa comitantur.

Omnes cives tum privati, tum magistratum tenentes, detecto capite, & stantes, sedentem alloquuntur: ipse vero nulli assurgit.

Cun-

Cunctæ epistolæ Reipublicæ sub nomine ipsius prodeunt, obsignanturque sigillo plumbeo.

Decretorum, Legum, ac Senatusconsultorum promulgationes nomine ejus fiunt,

Nummi omnes, tam aurei quam argentei cum nomine ac figura ejus excuduntur.

Orator quivis, Prætor, Præfectus, aut quilibet alius ad Senatum scribere quid volens, literas ad ipsum destinat.

Ducis munus est, ut

Magno Consilio cæterisq; Collegiis Optimatum dum vixerit præsideat:

Quoscunque magistratus in officio ita contineat, atque ea ratione moderetur, ut veluti quadam harmonia omnia consonent communi bono:

Singulis diebus Mercurii magistratus omnes adeat, eorumque subsellia visitet, sui muneris ut reminiscantur, privatorum causas ne negligant, neve negligentia publicæ utilitati officiant, admoneat:

Nulla privata functione utatur, sed ubiq; boni communis curam habeat, & tanquam in alta Reipublicæ specula positus, quid unusquisque, præsertim qui publicis funguntur muneribus, agant, diligenter inspiciat & inquiret:

R 3

Si

Si quempiam suo deesse officio comperiat, accersitum coram universo Collegio verbis primum acriter objurget; aut si ita res ferat, Advocatoribus, seu Decem-virorum præfectis mandet culpam ejus dignosci:

Omnibus se adjungat magistratibus, ac par cum singulis habere suffragium libere possit:

Solus nihil efficere valeat: aliis vero magistratibus adjunctus, non amplius auctoritatis obtineat, quàm quivis alius eorum qui eo magistratu funguntur:

In comitiis denique neque gentili, neque consanguineo competitori suffragari possit.

Ex his facile liquet, omnem Principi facultatem esse ademptam Principatu abutèdi, aut pro tyranno se gerendi; & licet speciem Regis in eo ubique cernas, potestatem tamen nusquam consideres.

C A P. III.

De Senatu, ejusque munere.

SENATUS centum viginti Senatores habet. Ex iis sexaginta Ordinarii, sexaginta *Della gionta* appellati.

Sexaginta ordinarii singulis creantur annis, publicis Magni Consilii suffragiis, Augusto nempe & Septembre mēsi-bus; eo servato ordine, ut singulis Co-mitiis

mitiis sex eligantur Senatores, quousq; sexaginta electorū expleverint numerum. Hic honos vacationem non habet, ut cæteri magistratus: is enim qui prius electus fuerit, potest denuo eligi.

Sexaginta reliqui, vulgo *Della Gionta* appellati, adscripti sunt prioribus, qui ad tertium Kal. Octob. coacto Senatu à singulis primi ordinis Senatoribus, eliguntur, & si post plura dimidiis, aut saltem dimidia Magni Consilii suffragia tulerint, eo anno adscripti Senatui habentur; ea lege ne plures quam duo gentiles in eorum numero sint; cum tres tantum ejusdem gentis in numero Senatorum Ordinariorum esse queant.

His centum viginti Senatoribus pari jure adjunguntur; Dux, Consilarii, sex Præconsultores ac cæteri Prudentum ordines, Decemviri, Quadraginta viri, Iudices capitalium causarum, Salis & Annonæ frumentariæ præfecti, Salubritatis & Arsenatus seu rei navalis præfecti, D. Marci Procuratores; multi præterea alii Magistratus. Adeo summa omnium bis centum & viginti Senatores excedat. Hi

Universæ gubernandæ Reipublicæ curam habent:

Paces & bella publico decreto suscipiunt:

R 4

Pecu-

Pecuniam omnem Reipublicæ exigijubent:

Nova tributa & decimas imponūt:

Eligendi Oratores, qui ad externos Principes mittantur, jus habent:

Collegium etiam Sapientum qui Senatū cogunt, & ad ipsos referunt, alioque præterea magistratus primarios creandi auctoritatem habent.

C A P. I V.

De Decem-virū, eorumque Collegio.

DECEM-VIRORUM Collegium septemdecim Senatorum numerū explet. Ex his decem numero Magni Consilii suffragiis eliguntur, & ordinarii sunt; eamque vocationem habent, ut ei qui per diem in eo magistratū fuerit, fas non sit proximo biennio procurare, quod de se in decem-viralibus comitiis mentio habeatur. Ex horum numero singulis mensibus sorte eliguntur tres Senatores. Hi Principes Collegii sunt, vulgo *Capi de Dieci* dicti, & jus cogendi decem-virale collegium habent, referendique ad illud: conclave item privatum, in quo quotidie conveniunt, nec non privatos ministros, janitores, apparitores, stipatores habent: Literas ad Collegium decem-virale scriptas legunt, & de illis ad idem referunt. Ne
tamen

tamen temere cogatur collegium, duo sint, opus est qui referre velint de eadem re; seu quatuor Consiliarii, qui etiam cogendi illud jus habeant.

Decem-viri enim hisce adjunguntur:

Princeps, de quo speciatim supra actum est; tum

Consiliarii sex. Horum peculiare est, ut

Ex senis tribubus seu regionibus (in quas universa civitas divisa est) singuli eligantur: hoc servato ordine, ut tres citra magnū Rivum, tres vero alii ultra, ex unaquaq; Urbis regione assumantur:

Octo mensibus Duci assideant:

Quatuor vero mensibus Præfectos

Quadragenta-viralis Consilii (cui capitulis graviores causæ sunt demandatæ) agant:

Simul cum Principe omnium quæ ad Remp. spectant, curam habeant:

Publicis literis quatuor saltem subscribant; non his quæ prodeunt, sed illis quas Scribæ publici primum scripserunt, ac post edita exempla servant:

De rebus maximi momenti ad Magnum Consilium soli vel cum triumviris referant:

Ad Senatum quoque cum Præconsultoribus, & ad Decem-virale consilium cum ejus Consilii Præfectis referendi jus habeant.

R 5

Prin-

Princeps itaque, Decem-viri & sex
 Consiliarii simul *Decem. virale* seu se-
 ptemdecim Senatorum constituunt
 Collegium: quod summæ est auctori-
 tatis, ad instar Dictatoris potestatis.
 Præcipue nimirum curam habent,

Ne qua inter cives discordia, quæ
 seditionem pariat, oriatur:

Ne qua factio, aut ne quis pernicio-
 sus civis Reipublicæ insidias moliatur:

Ne quis nummos adulterinos eudat:

Ne Venere mascula quispiam utatur:

Neve alia gravissima quælibet cri-
 mina & enormia facinora quis com-
 mittat:

Si qui contra faciant, in omnes sum-
 mam auctoritatem animadvertendi
 habent.

C A P. V.

• *De Collegio Seniorum seu Præ-
 consultorum, &c.*

SENIORUM seu PRÆCONSULTORUM
 Collegium è sedecim constat Sena-
 toribus & in tres ordines divisum est.

Primus sex continet Senatores, cives
 primarios, vulgo *Savii grandi* Sapien-
 tes magnos, appellatos: qui alios & di-
 gnitate & rerû experientia facile ante-
 cellunt, deq; administranda Republica,
 de bello & pace, atque aliis majoribus
 rebus præconsultant, & ad Senatum
 referunt.

Se-

Secundus quinque cives habet, vulgo *Savii di terra firma*, Sapientes Continentis dictos: qui etsi parem auctoritatem referendi ad Senatum habeant, superioribus tamen & dignitate & æstimatione longe inferiores sunt. Curam vero præcipue habent militum, qui Reip. stipendio aluntur, & merent sub Veneto Imperatore.

Tertius ex quinque constat civibus, iisque adolescentibus, ac primæ lanuginis hominibus, eruditioribus tamen & in literis versatis: qui cæteris inferiores sunt, & de rebus maritimis ad Senatum referunt; dicunturque vulgo *Savii de gl'ordini*.

Hiscæ præconsultoribus adjunguntur, Princeps, Consilarii Sex, Triumviri Quadraginta-virum causarum criminalium Præfecti. Ita ut universum Collegium reapse ex xxvi. Senatoribus, seu Patritii ordinis civibus, constet.

Hujus Collegii confessus talis est. Sedet Princeps medio sublimis solio; juxtaque eum Consilarii, ii qui ex senis tribus Urbis eliguntur; hoc pacto, ut tres dextrum, tres vero sinistram cingant latus, parique ratione & Præconsultores primæ & secundæ classis sequuntur. Tertii autem ordinis Sapientes, loco paulo inferiori confident.

Horum

Horum omnium officium est:

Singulis diebus (Dominicis festisque maioribus exceptis) in Ducario convenire:

Ad tertiam diei horam privatos audire homines, quibus aliquid rei est in Republica, aut cum quopiam magistratu, easque causas decernere, aut delegare, aut ad Senatum referre:

Postea Epistolas omnes quæ ad Senatum mittuntur. (legente eas Scriba, qui à Secretis Reipublicæ est) audire:

Demum si Oratores fuerint Principum, qui audiri velint, auscultare.

Praconsultoribus tamen peculiare: ut Semestrem magistratum gerant:

Singulis diebus privatorum causis, atque Oratorum Principum auditis petitionibus, in conclave consultaturi de negotiis publicis secedant, hoc servato ordine:

Praefectus septimanæ (nam per vices singulis hebdomadibus quilibet præ cæteris agendorum curam habet) rem proponit de qua Consilium sit adendum, singulosque sententiam rogat.

Primæ classis consultores, & ex iis qui proximis septem diebus præfuit, primo respondet; deinde maxime senex, atque inde cæteri, prout ætate præstiterint. Postremi autem ordinis

Con-

Consultores silent nisi de maritima re agatur. Ultimus omnium qui alios rogat, remque deliberandam proposuit, sententiam suam adfert. Re discussa, siue in eandem sententiam convenerint, siue in duas aut tres divisi fuerint, Principem conveniunt & Consiliarios. De novo re iterum tractata, omniumque sententiis recitatis; cui Princeps Consiliique adiexerint, scriptis mandatur. Postremo cogitur Senatus; coram quo quæ à Collegio Præconsultorum deliberata fuerint, primum tractantur; eorumque sententiæ, quibus plures quam dimidia pars Senatorum fuerint suffragati, pro decreto habentur.

C A P. V I.

De Scribis publicis, deque Magno Cancellario.

Singulis Optimatum Collegiis, quæ Aristocratiam in Republica Veneta repræsentare dictum est, *Scribe Publici*, qui à Secretis Senatus sunt, atque ex populi honestioribus censentur, publicisq; decem-virum suffragiis eliguntur, assident. Hoc illis injuncto munere:

Vt semper Collegii & Senatus consultationibus intersint:

Nullum eos Senatusconsultum lateat:
Eorum fidei & solertiæ codices scriptaque

270 IOANNIS COTOVICI
ptaq; publica (quibus res omnis priva-
ta & publica cōtinetur) commissa sint.

Stipendio hinc gaudent ad id cuiq;
è publico constituto non mediocri.

Ex his rursus nōnulli seliguntur, qui
Decem-viris ministrant, eorumq; acta
in codices referunt, ac conscii omnium
sint, quæ in illo Collegio aguntur. Quo
in honore perdurant quoad vixerint.

Ex his demū Magni Consilii suffragiis
unus seligitur, qui primas partes tenet
ac vulgò *il Gran Cancelliero* nomina-
tur, id est, *Magnus Cancellarius Venetia-*
rū, & in maximo est honore & pretio:

Nam Equestri dignitate insignitur:

A quovis Patricio ei loco ceditur,
præterquā à Procuratoribus D. Marci:

Nullum in republ. ignorat arcanū:

Magni sunt ei reditus ex ære publico
constituti:

Cumque diem obierit, funebri ora-
tione honestatur: quæ dignitas nulli in
Veneta Civitate deferri consuevit præ-
terquam Duci.

Ita ut Cancellarius Ducem quasi ex
populo referre videatur.

C A P. VII.

De Consilio Magna.

MAGNŪM CONSILIUM ex universo
Civium constat conventu: ab eo-
que

que universa pendet Respublica. Collectum est autem ex solis Patritii ordinis civibus, qui vigesimum excedentes annum, postea quam ab Advocatorio magistratu, nobili seu patritia se ortos familia, non spurios, sed matrimonio legitimo natos duobus testibus fide dignis probaverint, patris insuper seu matris, aut iis orbati, proximioris consanguinei jurejurando vigesimum se excessisse annum docuerint, sortis beneficio jus suffragii ferendi in Comitibus adipiscuntur. Vel quibus sors non faverit, ubi vigesimum quintum annum exegerint, tandem publicæ potestatis participes fiunt, atque in hunc nobilitatis cœtum admittuntur.

Hujus munus est,

Leges omnes quæ ad constitutionem Reipublicæ pertinent sancire; quod Interregni plerumque tempore fieri consuevit.

Omnes item Magistratus, cum Urbanos, tum Exteros, seu eos qui foris jus habent publicæ potestatis, communibus suffragiis eligere.

C A P. VIII.

De Magistratibus in genere.

MAGISTRATUS omnes sunt vel Urbani, vel Exteri.

Urbani

Urbani pertinent ad

lus, tam in cognitione criminalium seu capitalium causarum, quam civilium.

Administrationem publicarum pecuniarum, quæ vel ex publicis vectigalibus in ærarium conferuntur, vel, redditibus reipubl. impensis non sufficientibus, à civibus pro cuiusque censu solvuntur, & in publicum inferuntur:

Commodum & utilitatem Civitatis, & ad bene beateque vivendum, ac decorem Reipublicæ.

Exteri Magistratus spectant ad Gubernationem Civitatum & Oppidorum; aut Classium & exercituum.

Hiscæ non immerito addendi sunt Magistratus cæteri extra ordinem creati soliti: Syndici videlicet tres, Provisor generalis Cretæ: &c.

Cæterum omnibus hisce magistratibus certum limitatumque tempus constitutum est. Sunt enim

Urbani, vel semestres, vel octimestres, vel annales:

Exteri Continenti duplo longiores quam urbani:

Maritimi biennales, aliqui triennales:

Classium quinquennales.

CAP.

CAP. IX.

De Iudicibus Urbanis causarum Civilium primæ instantiæ.

IVs bifariam divisum est; in cognitione scilicet Criminalium, seu capitaliū causarum, itemq; Civilium. Quocirca inter Magistratus Urbanos duo sunt genera Iudicum: alii enim Forensibus causis præfecti sunt; alii Criminalibus si-
vererum capitalium Iudiciis præsumt.

Forensibus causis præfecti, sunt etiam duū generum:

Iudices primæ instantiæ:

Iudices appellationis.

Iudices primæ instantiæ in plura divisi sunt subsellia.

Prima Iudicum Proprietatum. qui de litibus quæ ad ædes siue fundos intra fines Venetiarum positos, id est, in æstuariis existentes, pertinent, cognoscunt & dijudicant: quos item adeunt viduæ dotes ab hæredibus maritorum defunctorum repetentes.

Secunda Iudicum Procuratorum. hi si de fundis Continentis oræ controversia sit, judicant, & de pupillorū causis, deq; dote assècuranda iudicium dicunt.

Tertia Iudicum seu Consulum Mercatorum. qui si de mercimoniis quæstio inciderit, aut de rebus mercaturam

S

spe-

274 IOANNIS COTOVICI
spectantibus lis oriatur, adeundi sunt.

Quarta Iudicum Advenarum. hosce si inter externos homines lis fuerit, vel quispiam civiū hospiti diem dixerit, aut actione locati vel conducti convenire quempiam voluerit, accedat necesse est.

Quinta Iudicum Petitionum. apud quos omnes causæ contractus ac stipulati (ex quibus quispiam ab altero sibi aliquid deberi contendat) agitantur.

Sexta Iudicum Mobilium. coram quibus minimæ quædam causæ & minutulæ lites ventilantur.

Septima Iudicum quos vulgus *Catastraveros*, quasi, Veritatis inquisitores, nuncupat, qui si quid inventum fuerit, aut clam reconditum, aut nuper amissum, ad ærarium, an ad privatum quempiam, an vero ad eum qui repererit, res ea pertineat, decernunt.

Octava Iudicum Publici, vulgo *Piovegi* qui de validitate aut robore contractuum, ac stipulationum, utrum usurariæ sint nec ne, iudicium dant; curantque ne quis privatus ædificiis vias publicas canalesve Urbis occupet aut impediatur; litesque his de causis motas dijudicant.

Nona Iudicum quos vulgus *Sopragastaldos* vocat. hi bona condemnatorum sub hasta vendunt; Publicæ venditioni prædiorum decretum interponunt;

nunt: Lites super executione sententiarum ab aliis Iudicibus latorum suo iudicio dirimunt.

Decima Iudicum examinatorum. hi testes ad futuram rei memoriam examinant: de vëditionibus immobilium, an juxta formam legum peractæ fuerint, cognoscunt: Alienationes prædiorum ratas habent: instrumentis donationum subscribunt: Sequestres agunt: Legatorum condiciones, ne quid contra voluntatem testatoris alienetur, in publicis codicibus describunt.

Vndecima Iudicum Praefectorum nominis, hi vulgo *Civiles* dicti, ad differentiam aliorum, quos vulgus *Criminales* appellat, iudices sunt executionis sententiarum: Curiae advenarum: Taxant expensas litium: In causis vertentibus inter famulos & ancillas, eorumque patronos patronasve, iudicium dant.

C A P. X.

De Iudicibus Appellationis in causis Forensibus, & appellationum ordo.

IUDICES Appellationis in quatuor divisi sunt classes.

Cum enim appellatur ad superiorem, de causis levioribus,

Si sententiam dixerint Iudices primæ instantiæ non excedentem summam

S. 2.

quin-

276 IOANNIS COTOVICI
quingenta quinque aureorum, ad
Auditores veteres pertinet causæ co-
gnitio, maxime si ab Urbano magistra-
tu sententia lata sit.

Si vero exteri iudices, Præfeti vide-
licet & Prætores urbium & oppidorū,
sententiam tulerint, & ab ea provocetur;
ad *Auditores novos* spectat appella-
tio: qui si omnes in eandem sententiam
convenerint, possunt ipsi absque Col-
legiorum auctoritate rem decernere.

Si de minimis litigiis, nec summam
viginti quinque aureorum excedentibus
provocetur, ad *Auditores novissimos*
spectat causæ cognitio.

Si de sententiis Iudicum Executionis,
quos vulgus *Sopragastaldos* indigitat,
provocatum fuerit, ad *Iudices* vulgo
Superiores dictos deferretur appellatio.

His addi possunt bina collegia, quæ
vulgus *Septem Sapientes*, itemque *De-
cem Sapientes*, nominat, quorum pri-
mi in causis appellationum locati &
condukti iudicium dant; postremi cæ-
terarum litium quinquaginta ducato-
rum summam non excedentium, in
quibus *Rivo altini* Iudices sententiam
debere, iudices existunt.

Verum si de maioribus litigiis, ad su-
periores provocatur.

Quod si excedat lata sententia, sive
Urba-

Vrbani five Exteri magistratus, dictam summam, ascendatque ad trecentos aureos, datur provocatio ad *Duodecim-virale Collegium*.

Si vero major sit summa, & ad quingentos usque aureos extendatur, provoceturque ad superiorem, penes *Consilium Viginti-virale* est iudicium.

In reliquis maioris summæ causis *Consilium Quadraginta-virale* vetus iudicium dicit, si sententia ab Urbano magistratu lata sit:

Si vero sententia à qua provocatum est, ab Extero magistratu lata sit, *Consilium Quadraginta-virale novum* cognoscit & iudicium fert.

Ordo Appellationum.

Ita tamen in omnibus Appellationum causis appellatio demum ad prædictorum aliquod Collegium devolvitur, si prius Auditorum Magistratus adeatur, apud quem ultro citroque causa appellationis prius agitari debet. Qui si de causa cognoverint, & vel omnes simul, vel unus eorum interceserit, causam ad Consilium five Collegium introduxerit, prioribusque iudiciis diem dixerit, aut vel omnes intercessionem negaverint, tum demum Collegium, ad quod appellatio ipsa spectat, adire licet.

CAP. XI.

De Iudicibus Urbanis causarum Criminalium graviorum, seu insignioris facinoris.

INter Urbanos quoad jus Magistratus, alios esse diximus Civilium causarum Iudices, alios Criminalium. de illis actum est Capitibus præcedentibus.

Criminalibus vero, siue rerum capitalium iudiciis qui præsunt, quoq; bipartiti sunt. Vel enim agitur de minutioribus delictis & maleficiis; de quorû Iudicibus capite sequenti: vel de gravioribus causis & insignioribus facinoribus.

Horum cognitio ad maiores Magistratus pertinet: videlicet,

Decem-virale Consilium. De huius munere & auctoritate supra satis c. 4.

Quadraginta-virale Criminale Consilium.

Gerunt hi Quadraginta viri magistratum octimestrè, postquam in Quadraginta virali Consilio Novo & Veteri Iudicis munere functi fuerint: nec enim prius ad Quadraginta-virale Consilium Criminale admittuntur.

Suffragiis sententias dicunt, à Præfatisque Consilii suffragia numerantur. Quod si plures dimidiis reum absolverint, confestim pronunciatur absolutus:

tus: si vero plures dimidiis damnaverint, pronuntiatur damnatus. Quod si poena locū habeat, decernitur demum quam poena in reum animadvertendum sit. Advocatores poenā acriorem, Præfecti mitiorem proponunt. Initis suffragiis, eorum prævalet sententia, qui plura dimidiis suffragia tulerint.

Habent Trium. viros ex suo ordine, qui singulis binis quibusque mensibus sorte educuntur, ac per vices semper Duci & Consiliariis assident, paremque illis auctoritatem ad Senatum ac Magnum Consilium referendi de quacunque re voluerint, habent. His adiunguntur tres Consilarii Ducis, qui præfectos Consilii agunt.

Advocatores Communis numero tres. Hi ne legibus aliqua in parte officiat, summopere procurant: ut vero vim legum tueantur, ad Quadraginta-virale Consilium de levioribus, de maioribus ad Senatum, de maximis interdum ad Magnum Consilium referendi jus habent.

In parvis causis contra reos statuendi auctoritatem habent:

Conclave privatum, itemque privatos ministros, janitores, apparitores, scribas habent.

Quilibet vero eorum intercedendi in

criminalibus potestatem habet. Crimine enim ad hos delato, vel ab omnibus, vel ab uno eorum interceditur, & reus efficitur ille cuius nomen delatum est. Deinde ab intercessore refertur ad Consilium Quadraginta-virale, vel ad aliud quod voluerit; ibique causa recitata, de Consilii sententia decernitur, an reus in carcerem conjiciendus & quæstioni adhibendus sit; an potius solutus causam dicere debeat. Post id vel accersitur reus, vel clam capitur ab apparitoribus; ibique sive solutus, sive in vinculis coactus, de quo crimine rogatur, respondet: testes utrimq; citantur: omnia scriptis mandantur, sive pro reo, sive contra reum faciunt. Hac ratione tota causa in codicem relata, omnium quæ scriptis mandata sunt, reo fit copia, constituiturque tempus quo causam dicere & consulere advocatum possit. Quod si reus tenuis fortunæ fuerit, ut advocatum, qui suas partes tueatur, conducere suis sumptibus nequeat, Advocatus, qui conductus Reipublicæ stipendio est, inopis illius tuendas partes suscipit. Advocatores dein reo diem constituunt, quo causam dicturus sit Consilio coacto. Quia vero accusatoris vice funguntur, quod nemini privato licet, orationem Advocatorius Magistratus

gistratus in reum acerrimam habet, crimina & facinora obicit, testibus confirmat, ac verisimilibus conjecturis adstruit. Postea agitur causa rei ab eo patrono, quem sibi adsciverit: replicandi & duplicandi utrique parti facultas relinquitur. Causa utrimque agitata, & perorata, & reus, & patronus discedunt è Curia Iudicum. Cum Iudicibus claudantur in conclavi Advocatores eorumq; scribæ, qui de puniendo reo sententias rogant, an scilicet puniendus videatur, nulla adhuc constituta pœna. Suffragia ineunt Iudices: si plures dimidiis reum absolverint, declaratur absolutus; si vero plures dimidiis damnaverint, pronuntiatur damnatus: quo casu decernitur, quam pœna in eum animadvertendû sit. Advocatores pœnam acriorem; Præfecti, ut diximus, mitiorem proponunt, Postea suffragia ineunt; eorumque prævalet sententia quæ plura dimidiis suffragia tulerit.

CAP. XII.

*De Iudicibus Urbanis, ad quos spectant
Iudicia de minoribus delictis.*

MAGISTRATUUM inferiorum qui de minutionibus delictis & maleficiis, quæ vel ratione delicti, vel personæ, leviora sunt, cognoscunt, alii Præfecti

S s noctis,

282 IOANNIS COTOVICI
noctis, alii Capita tribuum dicuntur.

Præfecti noctis jus capitis habent: causas vero reorū agitant, ac scriptis mandant quæ testes dixerint, quæque vel sponte vel coacti tormentis rei confessi fuerint; atque ita totam causam expediunt, & sententiam dicunt. Si capitale sit crimen, capite damnant: si levius fuerit delictum, vel virgis cædendum reum, vel carcere coercendum jubent, aut ad remos damnant.

Capita Tribuum sex numero sunt. De capite autem iudicium ferre non possunt, sed in vilissimos homines & meretrices animadvertunt, quos vel virgis cædi jubent, vel in carcerē conjiciunt, aliasque pœnas corporales infligunt.

Præterea utriusque hujus magistratus officium est, ut vicissim, modo Præfectus noctis, modo caput tribus, suam tribum (in sex siquidem tribus divisam esse totam Civitatē diximus) ad gallicinium usq; circumeant, cum publicis stipatoribus & apparitoribus armatis.

C A P. XIII.

De Magistratibus penes quos publicarū pecuniarum est administratio.

PUBLICÆ pecuniæ bifariam dividuntur. Nam vel ex publicis vectigalibus in ærarium conferuntur; vel interdum, cum

cum reditus Reipublicæ impensis minime satisfacere posse videntur, à civibus pro cuiusque censu solvuntur & in publicum inferuntur.

Vestigalia publica vel exiguntur,
Ab his quæ exportantur ex Vrbe;
Ab iis quæ in Urbem importantur:
Ex civitatibus, quæ in societatem imperii Veneri sunt adscitæ.

Hiscæ singulis diversi Magistratus pecuniarii præfæcti sunt: quibus varia vulgo indita sunt nomina, dicunturque: *Signori alla Dogana*, *Signori o Ufficio del datio del vino*. *Signori della ternaria vecchia*. *Signori di Ragion nuove*. *Signori à i Dieci officii*, *Signori della Tavola dell' intrada*. *Signori della Tavola dell' uscita*. *Signori Extraordinarii*. *Signori sopra le cameri*. *Signori della Messettaria*.

Quorum omnium officium illud est, ut.

Caveant ne per dolum fraudemve aliquid publicæ pecuniæ avertatur, aut per inertiam pereat:

Omnes controversias, quæ ad id genus pecuniæ pertinent, dijudicent.

Pecunias quas quisque exegerit, ad magistratus deferat, ad quos pecunia publica defertur.

Magistratus ad quos publica pecunia defertur, bini sunt numero.

Guber-

Gubernatores reddituum, vulgo *Gou-
vernadori dell' Intrade.*

Quæstores Urbani, vulgo *Camerlinghi.*

Gubernatores Redittuum sunt numero tres.

Magni momenti est magistratus & emolumenti maximi : qui non nisi insignioribus & provectæ ætatis civibus conferri solet.

Creant Apparitores, Viatores, Lictores, omneq; id genus ministrorum Reipublicæ.

Publicæ pecuniæ curâ & custodiam habent, eamque in usus publicos impendunt ex supremi Collegii decreto.

Acceptum & expensum in publicis codicibus describunt.

Quæstores Urbani numero item tres, Ius senatorium propemodû habent, & emolumenta maxima :

Publicam pecuniam ex Senatus decreto in usus publicos impendunt :

In codicibus suis & acceptum referunt ; & expensum ferunt :

Quia vero operosum est officium, & laboris non exigui ; junioribus plerumque, nec nisi nobilitate generis & vitæ innocentia claris Magistratus hic committi consuevit.

Magistratus pecuniis, quæ in necessitate Reip. à civibus pro cujusq; censu solvun-

solvuntur, exigendis diversi præficiuntur: qui vel à taxis vel à decimis nomen habent, aliisque variis nominibus insigniti sunt, dicti vulgo: *Li Casudi Dieci Savi Signori sopra iconi. Signori sopra le Camere di monti nuovi, novissimi, & del subsidio.*

Quibus omnibus id muneris incumbit, ut

Pecunias à civibus colligant:

Bona eorum, si solutionem neglegant, sub hasta vendant.

De controversiis eas pecunias concernentibus cognoscant, & sententiam dicant:

Rationes in publicis codicibus diligenter inspiciant, ac ne qua fraus publicis redditibus atque ærario fieri possit, summopere curent:

Pecunias quas quisque exegerit, ad supra nominatos magistratus deferat.

C A P. XIV.

De Magistratibus variis, pertinentibus ad commodum & utilitatem Civitatis, & ad bene beateque vivendum, ac decorem Reipublicæ.

Commodum & utilitas, decusque reipublicæ, & alia ad bene beateque vivendum facientia, cum varie considerentur, diversi in Republica intro-

286 IOANNIS COTOVICI
introduciti sunt Magistratus. Potissimum autem hi:

Paci Præfecti quinque. Hi querelas eorum qui vel in ripa se invicem vulnerarunt, vel conviciis & injuriis lacerarunt, vel pugnis concertarunt, auscultant, eosdemq; reconciliare, ac pacem inter partes componere satagunt.

Præfecti pannis auratis, vulgo *Signori di panni d'oro*. Hi

Textoribus sericariis, & polymitariis præsunt:

Ne qua fraus in texendis sericis, aulæis, polymitis, aliisque byssinis auro & argento intertextis committatur, summo opere curant:

Legum transgressores pœna ad id statuta mulctant.

Farina Præfecti, vulgo *Signori alla farina*. Hi

Farinæ publicæ curam habent, eamque commeatus causa emtam in horreis publicis recopdunt:

Quandoque si res exigat, aut si farinam rancidam futuram timeant, eam revendunt, aliamq; in locum venditæ, publico ære comparant.

Salis annonæ Præfecti, vulgo *Signori al Sale*. Hi

Omniem salis copiam ex publicis Salinis Venetias advectam distrahunt, & in

in publicis horreis reponunt: nulli enim privato salem vendere licitum est, nisi ab hoc magistratu comparaverit:

In codicibus suis & acceptum referunt, & expensum ferunt:

Lites ea de re occurrentes suo iudicio dirimunt.

Moneta aureæ argenteæq; Præfetti tres, vulgo Provideri della Zeccha, Horum munus est,

Providere ne argentum aut aurum imperfectius aut impurius quàm lex cudi debere statuit, aliquo pacto cudatur:

Neve excusi nummi pondere sint minores quam lex jubeat.

Annonæ Triticæ Præfetti tres, vulgo Signori dellebiavi. His id muneris incumbit, ut

Cum nulla prope frumeti vis ex agro Veneto colligatur, quod omni ex parte urbs æstuariis amplissimis ambiatur, civitasq; populosissima existat, rei frumentariæ curam habeant, ne populus rei frumentariæ inopia laboret, nimiaque annonæ caritate prematur:

Si quandoq; timeatur annonæ caritas, Principem, Sapientumq; Collegium ut adeant; reque inter eos discussa decernant, quæ ad frumeti copiam comparandam præcipua esse videantur:

Necessitate exigente triticum à mercato-

288 IOANNIS COTOVICI
catoribus comparent, qui polliceantur certam vim frumenti statuto tempore ex destinatis provinciis se Venetias delaturos: quod nisi præstent negotiatores, pecuniaria multa taxantur. Emunt autem vel magno pretio; sed vendunt vili, ut commodo & inopia populi consulatur.

Salubritati Venetæ Urbis Præfecti tres vulgo *Signori alla sanità*. Horum præcipuum officium est,

Ne aliquo pacto ex contagione tabes serpat in Civitatem, providere:

Quod si clam quandoq; obrepserit, sedulo operâ dare ne longius vagetur:

Ne quid putridum, aut quod incolumitati Civitatis officere possit, vendatur; atque ut quam saluberrime Venetiis agatur, summopere curare:

Quod si quempiam contagione infectum cognoscant, illico ad publicas quasdam ædes in æstuariis ædificatas, trium millium passuum spatio ab Urbe distantes deferri curare:

Si quis cum morbofo consuetudinē aliquam habuerit, ne alios inficiat, proprios deferere lares, & ad alias ædes publicas extra Urbem conditas migrare, ibique quadraginta continuis diebus permanere compellere: qui si sanus persistiterit, eo transacto tempore, domesticis laribus restitui jubere:

Nul-

Nullas præterea naves nullasq; merces aliunde advectas admittere ut terram caprent, nisi publico testimonio se ex loco salubri, nec contagioni obnoxio, solvisse doceant: quod si non præstiterint, ad dictas publicas ædes ut se conferant, ibique permaneant suo pro arbitrio, imperare.

Ædiles Communis, seu Provisores Urbani, tres, vulgo Proveditori di comun. Hi

Præsent Fraternitatibus minoribus, trajectibus, bibliopolis, & librorum recens impressorum precium edicunt:

Pontium, puteorum, viarum, aliarumque hujusmodi rerum publicarum resarciendarum curam habent:

Ne naves nimio onere prægraventur, diligenter curant:

In transgressores poena statuta animadvertunt.

Navalis, seu Arsenalis, publici Præfecti tres, vulgo Proveditori all' Arsenal. Hi

Amplissimo Navali præsent, ejusq; curam habent, atque omnia provident quæ in ejus usum necessaria fuerint:

Fabros cum lignarios, tum etiam ærarios, cæterosq; opifices, qui ad opus faciendum admitti debeant, seligunt; diligentemq; adhibent operam ne quispam officio suo desit, singulis vero

T

octi-

290 IOANNIS COTOVICI
oſtiduis cuique promiſſum ſtipendium
ex publico ærario perſolvunt.

*Aquis Lacuniſq; publicis Præfecti, vulgo
Signori all' acque.* Horum officium eſt.

Providere ne quis publicis aquis ri-
viſve noceat, aut detrimentum ullum
adferat, neve immunditias quis aquis
immiſceat, navigationemve impedi-
at: in transgreſſores vero ſevere animad-
vertere: ea ratione quod aquæ Venetis
pro muro ſint, adeoque veluti mænio-
rum jus ſortitę ſacroſanctę habeantur:

Procurare ut Urbis lacunarumque
rivi emundentur, excaventurque:

De navium ſtatione decernere, ce-
teraque quæ ad aquas ſpectant negotia
expedire.

Cenſores. Hi

Vt leges Comitii ſerventur, ſum-
mopere curant:

Si qui contra decreta quid egerint,
pœna legibus conſtituta puniunt.

Ambitus etiam reos pœna pecunia-
ria mulctant:

In ſervos & ancillas, qui heris ſuis
quid furati fuerint, animadvertunt:

De litibus occasione ſtipendii inter
ſervum ancillamve & patronum co-
gnoſcunt.

Syndici. Hi

Scribarum publicorû magiſtratibus
Urba-

Urbanis interservientium acta recognoscunt: in eosque, si quid contra leges egerint, aut illicitam exegerint mercedem, vel rite officio suo functi non fuerint, animadvertunt:

Leges stipendiorum magistratuum omnium ministris præscribunt.

Lites iisdem de rebus iudicio suo dirimunt.

Archiconsules, vulgo Sopraconsoli. Hi

De causis mercatorum, qui vel creditoribus, vel foro cedunt, ac solum vertunt, cognoscunt:

Hos item à carceribus præservant, ac com meatum concedunt:

Certum denique tempus, & ad summum bimestre iisdem præfigunt, ut interim cum creditoribus paciscantur:

Quod si creditores pacisci recusent, aut se difficiles exhibeant, publica auctoritate ad pacta eos inducunt.

Bona fugitivorum ad usum creditorum sub hasta vendunt:

Deposita ad usum jus habentium custodiunt, dominisque ad quos spectant, ubi de dominio docuerint, restitunt.

Mercatura Præfecti, vulgo Signori alla mercantia. Hi

Mechanicis salaria statuunt, eorumque lites, mercium seu operum occasione motas, suo iudicio dirimunt:

De precio mercium cognoscunt, easque moderantur:

Ne mechanicarum artium opifices fraudem ullam in suis opificiis committant, summo opere curant, & transgressores pœna pecuniaria mulctant.

Adiparis Præfecti, vulgo *Signori della graschia*. Hi.

Casei, butyri, olei, carniū salitarū, suminis & laridi institoribus præsumt.

Precium his vendendis indicunt, præscribuntque:

In transgressores pœna ad id statuta animadvertunt.

Rationi veteri Præfecti, vulgo *Ragion vecchie*. Hi

Expensas Principum occasione, eorumve Oratorum in urbem advenientium, Senatus decreto factas, in publicis codicibus describunt:

Id quoque summo opere curant, ut dū in urbe Principes morantur, quam honorifice tractentur.

Iustitiæ veteri Præfecti, vulgo *Giu-stitia vecchia*

Mensuris ponderibusque præsumt, curantque ut res venales quæ pondere & mensura veneunt, iusto pondere & mensura venundentur:

Fructibus, cæterisque eduliis venalibus premium indicunt præscribuntque.

In

In transgressores ad legis præscriptum animadvertunt :

Mechanicarum item artium opificibus præsumt : quorum si quis novum insigne erigere , aut vetus mutare proponat , ab his veniam prius impetret oportet :

Si puerum quis aut famulum conduxerit , hos adeat , pacta denunciaret , necessum est : secus si fecerit , pacta inutilia sunt , nec stare quis cogitur.

In publicis codicibus post cōtrahentium denuntiationē pacta describunt.

Iustitia novæ præfecti, vulgo *Giustitia nuova*. Hi

Canponis, cenopoliis, ceterisque Urbis diversoriis præsumt :

Horum institoribus ut vectigalia debita solvant imperant :

Vinum ne mucidum aut acidum vendatur, summo opere curant :

Lites denique hisce de causis motas suo iudicio dirimunt.

Pompæ Præfecti, seu Triumviri Sumtuarii, vulgo *Signori sopra le pompe*. Hi

Sumtuariarum sanctionū curam & custodiam habent, ideoque sumtui immoderato vestium , epularum , & domesticæ suppellectilis, aliarumq; rerum quæ ad usum & victum quotidianum pertinent , modum apponunt, immodica

294 IOANNIS COTOVICI
dicasve impensas coërcent, ne civium
patrimonia nimia intemperantia abli-
gurantur & profundantur :

Legum transgressores pœna ad id
statuta mulctant :

Lites ea de causa dijudicant.

Procuratores Divi Marci. Hi

Summa & perpetua Senatorii ordinis
dignitate fruuntur, ac jus suffragii fe-
rendi cū legitimis Senatoribus habent:

Magistratum gerunt non tempore
præfinitum, ut cæteri, sed cum vita
perdurantem, instar Ducis Cancellari-
riique Magni :

lique tantum cives huic officio dele-
gantur, qui jam publicis fere omnibus
muneribus defuncti, spectatæ sunt pro-
bitatis; in quo versantes tanquam mi-
lites emeriti perpetuam obtinent Rei-
publicæ administrationem :

Summo itaque honore omnes eos
prosequuntur; digniorique semper se-
de, quocunque loco sedeant, honestan-
tur; & ab omnibus etiam senioribus
ubique illis ceditur.

Tutelam pupillorum habent, qui-
bus parentum testamentis nullus tu-
tor est datus.

In tres classes (sive ut vocant) Pro-
curatias divisi; quorum singulis tres
præsunt Procuratores.

Primæ

Primæ classis Procuratores Patroni sunt amplissimi & augustissimi Templi D. Marco dicati, unaque cum Duce ejusdem gubernacula tenent, redituum omnium ad Templum spectantium, qui amplissimi sunt, administrationem habent: omnibus inibi ministrantibus, ac sacris addictis, menstrua salaria erogant; ceteraque omnia, quæ ad tantæ Basilicæ ornatum & splendorem spectant, quam diligenter curant.

Secundæ classis Procuratores, qui à prioribus nomen obtinent, licet Templi curam non habeant, Veteris (ut vocant) Procuratiæ administratores sunt, ac pupillorum omnium citra Rivum magnum (qui Urbem mediam interfluit) habitantium curam habent.

Tertiæ classis Procuratores idem nomen obtinent, & Novæ Procuratiæ præsumt, eorumque pupillorum hæreditates curant, qui ultra Rivum magnum proprios lares habent.

Singulæ hæc classes, cum eorum fidei magna pecuniæ vis pauperibus eroganda commissa fuerit, ingentes opes in usum pauperum, carceratorum, atque etiam pro redimendis captivis, & in misera servitute apud Turcas degentibus quotidie distribuunt.

De Magistratibus Exteri ad Civitatum & oppidorum gubernationem spectantibus.

EXteri Magistratus spectant ad gubernationem Civitatum & oppidorum : Classium & Exercituum.

Civitatum & oppidorum ad Magistratus quod attinet,

Insignioribus urbibus iv Magistratus præficiuntur: nempe, Prætor; Præfectus; Quæstor, aut unus, aut duo quandoq; Custos arcium, alibi unus, alibi plures.

Minoribus urbibus seu oppidis unicus præest Magistratus, nomine Prætor.

Insigniorum itaque urbium.

Prætor, omnibus civitatis incolis jus dicit, & forenses lites dijudicat, & in fontes animadvertit; habetq; assessores Iurisperitos, non patritios, sed externos, quorum consilio utitur.

Præfectus, militibus præest qui urbem vel agros coluerint, iisq; jus dicit, & in noxios animadvertit. Arcis præterea, mœnium, portarumque curam habet; necnon vectigalium & reddituum omnium, cum urbis, tum agri totius.

Ab hisce in causis forensibus appellare licet vel ad Auditores Novos, vel ad consilium Quadraginta-virale Novū, aliaque Collegia quæ supra memoravimus;

mus; eo servato ordine, quem in urbanarum causarum litibus observari diximus.

In criminalibus vero quandoque ad Advocatores Communis datur appellatio: quod tamen raro contingit.

Quæstor, aut unus, aut duo quandoque. Hi pecuniam publicam administrant, impendunt & exigunt, habentq; codices publicarum rationum: nihil tamē fere nisi ex mandato Præfecti, ac interdum utriusque, puta Prætoris & Præfecti, expendere illis fas est. In insulis etiam titulo Consiliariorum gaudent, & in jure dicundo Præfectis assident. Jurisdictionē tamē nullā habent.

Custos arcium, alibi unus, alibi plures. Hi militibus præsident qui arcem tuerentur, curamque habent armorum, comæatus, & tormentorum, quæ ad munitionem contra hostes in arce posita sunt. Non tamen ita quisquam præest arci, quin Præfecti imperio subiectus sit. Nullam itidem jurisdictionem habet.

Minorum autem Urbium seu oppidorum *Prætor* utriusque partes agit. Nam & Præfecti & *Quæstoris* quoque munere fungitur: Oppidanis jus dicit, & in fontes animadvertit; publicæq; pecuniæ administrationem habet. A quo pari modo appellatur, idemque servatur ordo, quem supra recensuimus.

T 5 CAP.

*De Magistratibus Exteris Classium
& Exercituum gubernationi præfectis.*

Magistratus Exteri qui ad gubernationem classium & exercituum spectant, duorum sunt generum.

Terrestris enim belli copiis præficiuntur, Summus Imperator Continentis; Legati exercitus; Quæstores,

Classi, seu rei navali, vel bello maritimo præsunt, Præfecti triremium, Præsides triremium; Classis Legatus, Classis Imperator.

Imperator Summus Continentis non ex ordine Patritiorum eligitur: sed externo Principi seu militi id munus tribuitur:

Amplum ex publicis vectigalibus stipendium meret:

Nihil nisi ex Legatorum consilio (qui patricii ordinis sunt cives) facit aut decernit: nec ut quicquam solus decernat, illi ius est.

Legati Exercitus, Imperatori Exercitus, externo homini, semper adstant, eamque consilio juvant:

Stipendia militibus ut solvantur, curant,

In id deniq; summopere incumbunt, ut Reipubl. commodo consulatur.

Quæ-

Quæstores publicæ pecuniæ administrationem habent:

Militibus stipendia debita ex Legatorum & Imperatoris decreto exsolvunt:

In oodicibus suis acceptum referunt, & expensum ferunt.

Præfecti Triremium, singuli in ea triremi cui præsumt (nam unaquæque triremis ad bellum instructa *Præfectum* habet) omnium potestatem habent, præterquam ultimi supplicii inferendi:

Nautas, remiges, cunctaque quæ in sua triremi sunt, & quæ ad ejus apparatus faciunt, diligenter curant.

Præsides Triremium singuli quinque aut quatuor triremibus præsumt:

Pacis tempore plerumque quatuor numero sunt:

In hoc maxime incumbunt, ut mare tutum navigantibus reddant:

Piratas comprimant, ac securam navigationem omnibus bonis præstent.

Classis Legatus imperium habet in universam Classem, ac in cunctos triremium *Præfectos*:

Veluti Legatus exercitus, nisi adsit Imperator, & capite mulctandi quos velit, & dirigendi Classem quo maluerit, jus habet:

Semper & pacis & belli tempore creari solet.

Impe-

Imperator Classis bello ingruente
creatur, & universæ Classi præficitur:

In Classe atq; etiam in cunctis provinciis maritimis amplissimam potestatem habet instar dictatoriæ:

In omnibus tamē rebus parere debet auctoritati Senatus, & Reip. decretis.

C A P. XVII.

De Magistratibus Externis extra ordinem creati solitis.

Magistratibus hisce non immerito addendi sunt Magistratus cæteri extra ordinem creati soliti. videlicet:

Syndici numero tres. Hi

Singulis quinquenniis creati solent, ac mitti cū in continentis oram Veneræ ditionis, tū in regiones maritimas, ac insulas Venero imperio subiectas:

Gesta omnium Prætorum, cæterorumq; Magistratum, qui foris publicam potestatem habent, recognoscunt:

Si quos contra leges quicquam perpetrassē comperiant, in hos animadvertunt, ea propemodum auctoritate quæ Advocatoribus tributa est.

Provisor Generalis Cretæ. Hic

Reipubl. necessitate exigente Senatus suffragiis creati & ad insulā mitti solet:

Universæ insulæ præest, ac supremæ est auctoritatis, instar dictatoriæ:

Si ad aliquam civitatem arcemve

acce-

accedat, claves portarum & arcium ei offeruntur :

Solus jus dicere, solus administrare publicam pecuniam, si ei ita libuerit, potest; solus de omnium magistratuum sententiis cognoscit; solus denique omnium potestatem habet, nisi Senatus obstiterit, aut aliter jusserit.

Proviser Generalis Continentis. Hic quoque senatus suffragiis (si res ita ferat) extra ordinem creari solet:

Vniuersæ præest Continenti, summa cum auctoritate :

Summum in omnes militiæ Præfectos, Duces, Magistratusque cæteros Continentis Veneti imperii jus habet :

Nihil tamen quod alicujus momenti sit, absque Senatus consilio statuit aut decernit.

Proconsules Mercatorum Syriæ & Ægypti. Hi

Senatus suffragiis creantur, & triennio in magistratu perdurant :

In Alapia seu Alepo Syriæ urbe, vel in Cayro Ægypti regia, toto Magistratus tempore domicilium habent :

De litigantium causis, maxime Venetorum in singulis provinciis degentium, cognoscunt :

Apud Bassas Reipublicæ nomine Oratorum munere funguntur.

Ora-

Oratores. Hi ordinarii, vel Extraordinarii.

Ordinarii ex Præconsultorum Collegio Senatus suffragiis creantur:

Reipublicæ nomine ad exteros Principes singulis trienniis mittuntur:

Solent autem ad Papam, Imperatorem, Reges Galliæ, Hispaniæ, Angliæ, Vngariæ, nec non Ducem Sabaudia, & Turcarum Principem ablegari.

Extraordinarii pari modo iisdemq; suffragiis extra ordinem creantur:

Officii tantum causa ad Principes exteros, cum vel congratulandi vel condolendi occasio se offert, Reipublicæ nomine mittuntur:

Senioribus, nec nisi plurimis perfunctis legationibus, id munus demandatur:

IV.

RELATIO DE SERENISSIMA
Republîca Venetorum,

Deque illius Imperio & Populorum moribus.

SCRIPSISTI ad me, Vir illustrissime, cum tibi diversas præteritis diebus Venetorum Legatorum Relationes, quæ ad Principes, eorumque ditiones & opes

opespertinebant, mirabili eloquio conscriptas miserim, cupere te veheméter, ut Venetorú Imperium ob oculos tibi ponam. Quamobrem obsequii causa hanc tibi descriptionem hujusce Reip. mitto, in tria divisam capita. Primum Venetæ ditionis terminos terra marique, redditus, expensas, civitatum dotes, præsertim quas in continenti possident, mores, opes, paupertatem populorum explicabit. Alterum docebit, quot navium numerum possint instruere, unde eas apparent, quo pacto triremes armentur; & comparatæ triremibus cæterorum Principum quid præstent. Postremo, quibus legum institutis præclarissimi illi viri Rempublicæ suam gubernent, populos judicent, cujusmodi sint Cónsilia, tribunalia, mores, denique omnia, quæcunque relatu digna mihi visa sunt, intelliges.

Venetia, ut omnibus patet, civitas est in maris Adriatici æstuariis collocata, pulcherrima, ac singulari suo situ admirabilis præ cæteris civitatib⁹; quibus nulli cedit, sive spectetur magnificentissimarú ædium eximia pulchritudo, sive incolentium splendor, sive opes publicæ ac privatæ, sive templorum ornamenta, inter quæ Sancti Marci fanum principatum obtinet; sive religio, quæ

quæ Venetos cives supra cæteros exornat, sive advenarum multitudo, qui terra marique conveniunt, sive mercium opulentia, quibus civitas mirum in modum abundat. Veruntamen etsi urbs illa pulchra est, dives, pomposa, amœna, nihilominus ipsa quoque suis vitiis, ut res humanæ sunt, carere non potest: hoc autem non prætermittam, canalium illorû alveos aliquando sordibus ita repleri, ut foetentissimam exhalent mephitim. Sunt Veneti aspectu formosi: mulieres lascivæ sunt, Gratiisque debent plurimum; peregrinis delectantur, eorumque amorem pretio, aut officiis sibi studiose conciliant. Solent viduæ, virgines, ac meretrices per vias incedere nigris vestibus, facie operata, item nigris velaminibus: sed uxoratæ vestibus coloratis utuntur, apertamque faciem gerunt,

De præcipuis Venetorum civitatibus in Continente.

PADUA nobilissima civitas cunctas Serenissimæ hujus Reipubl. civitates amplitudine sua excedit: novem millium passuum circuitu ambitur, propugnaculis, arcibusque, quæ ad eam defendendam requiruntur, munitissima. Bini illam regunt Senatores Præturæ ac Præfecturæ nomine, qui cæteris civita-

vitatū Rectoribus dignitate præcedunt.
 Habet Padua celeberrimū Gymnasium,
 & cæteris in Italia præstantissimum,
 cum ob Iuristarum, Philosophorumq;
 excellentiam, tum etiam ob adolescen-
 tium studiosorum multitudinem, qui
 nonnunquā quater mille numerantur.
 Frugum, vini, cæterorumq; fructuum
 affatim suppetit copia, majorq; suppe-
 teret, nisi Venetias vicinas haberet. In
 agro Patavino castella permulta viden-
 tur, ac nullum valde munitum, iisque pa-
 tricii Veneti gubernandis præfecti sunt.
 Patavini cives natura superbi haben-
 tur, & quidam ex nobilioribus redditus
 possident annu. xxv millium aureorū;
 plurimi depauperati sunt, quia Veneti
 agros ipsorum sibi vendicaverunt, &
 absq; studiosorum subsidio, qui pecu-
 niam afferunt, urbemq; exornant, civi-
 tas illa incommodius sese haberet. Pe-
 regrinos oderunt, & sine Gymnasio li-
 bentius viverent, cum quia à studiosis
 persæpe injurias patiuntur, tum potis-
 simum quia perpetuo cogūtur esse ze-
 lotypi uxorum suarum, quæ eo man-
 suetiores sunt, & benignæ erga amicos
 suos, quo natura formosæ sunt ac pere-
 legantes. Reditus, quos ex hac urbe Ve-
 neti colligunt, sunt aurei 140000.

Viginti milliaribus Patavia distat Vi-
 centia,

V

centia, civitas etsi parva, tamē pulchra, jucunda, prædives, fæcunda & civibus multis exulta, sed nullis munita propugnaculis. Sunt Vicentini opulenti, factiosi, homicidæ, neq; pejores usquam homines tellus ulla in Venetorum ditione progenerat: nulla iis fides: ipsorumq; scelera atq; homicidiâ fere impunita remanent, quia urbis rectores, etsi justitiæ assertores, nequeunt criminales, ut ajunt, causas decernere absque Consultatione quorundâ ex præcipuis Vincentiæ civibus, qui hoc privilegio fruuntur antiquitus, ut criminalia delicta simul cum magistratu ipsi quoque dijudicent: qua de causa hæc gens criminibus patrands adeo assuefacta est, tantamque sibi arrogavit licentiam, ut nihil supra. Ex hac civitate colligit quotannis Respublica aureos 36000.

Verona abest ab urbe Vincentia triginta millib. passuum, pulcherrima omnium quæcunq; in Venetorū ditione quiescunt, & paulo minor est Patavio. Circa mœnia latissimis cingitur fossis, ante mœnibus, propugnaculis amplissimis solidissimisque. In media urbe castellum est munitū, & bellicis tormentis instructum: Civitas jucunde sita est, eamq; præterfluit Athesis, magnus ac limpidus fluvius: multæ ibi antiquitates

res cōspiciuntur, præsertim amphitheatrum, quod Romano Colossæo persimile est, sed hoc pulchrius ac perfectius: ager sterilis ut plurimum est. A duobus gubernatur Venetis Patriciis, adhibito numero civium, qui instar Vicentinorum Consultationi, judiciisq; intersunt, sed ii majore judicant integritate. Habet Veronensis ager duo Castella præcipua; videlicet Liniacum, quod cū agro Mantuano terminos habet, & Pescheriam, quæ cum Brixienfi: illud ad ripam Athesis positum, præcul ab urbe miliaribus sexdecim, hoc ad Benacum lacum; Liniacum vero singularis est arx, & propugnaculum non solum Veronensis territorii, sed etiam Patavini, ac Vincentini. In utroque castello, titulo Provisorum, patricii sigillatim habentur, cum equitum peditumque cohortibus. Ex hac civitate Respublica annum vectigal habet aureos 90000.

Brixia nobilissima Lombardiæ civitas quadraginta millibus passuum distat Veronâ, quæ sicuti pulchrior, sic hæc ditior est cunctis Venetorum civitatibus. Quinq; miliarium circuitum habet, solidissimis mœnibus, ac propugnaculis, fossisque profundissimis præcinctâ. Arx in colle sita civitati imminet, & quamvis ab arte munitissima

esse videatur, tamen à vicinis qui prædominantur, montibus oppugnari potest: Sic civitas domibus pulchris exornatur, sed palatiis & fanis exquisitum in modum ædificatis caret, cum cives ædium suarum magnificentia parum existent curiosi: Brixienſis ager amplissimus, & Veronenſi ac Patavino simul amplior est. Civitas, quantum domus capaces sunt, habitatur: artificibus abundat, potissimum qui arma parant, quorum copia per multas orbis terrarum partes distrahitur: ager plerisq; fluviis irrigatur, unde rivis mirabili arte deductis, fertilis redditur. Oppidis magnis incolitur, ut Salodio, cujus territorium latum est nō minus, quam Vicentinum territorium: situm est oppidum hoc ad ripam Benaci sub monte quodā, unde præcipua loci amœnitas. Sunt etiam Asulæ & Orcinovi arces: illa ad fines Mantuanorum visitur: hæc Mediolanensium agro adjacet: & utrique impositus est Patricius Venetus nomine Generalis Provisoris, aliiq; Gubernatores cum delecto milite: Verum huc, & ad alia oppida ac municipia, Prætorum loco, mittuntur cives Brixienſes à suo Consilio electi; qui civilia & criminalia judicia exercent, & vitæ necisq; potestatem habent. Divites sunt & superbi,
mul-

multoque oblectantur famulatio, ipsique & mulieres suæ pompose incedunt: equis, curribus, ornamentis utuntur splendidis, & ante omnia convivantur opipare: armigeri sunt: viri formosi sunt: fœminæ pudicitia magis quam forma insignes. Duo urbem gubernant, ut alias, præfecti, sed melius quam alibi administratur justitia, quod Consultationem civium, ut Veronæ ac Vicentiæ, non habeant. Præter extraordinaria subsidia pendet hæc urbs reipublicæ aureos 1000450. subsidiiis autem ejusmodi populus ille persæpe gravatur.

Parum hinc distat Bergomum civitas genialis, paucis abhinc annis permunita, prout necessitudo postulare videbatur, cum ad fines imperii Veneti sita sit. Magno insignitur agro, sed sterilibus interstincto vallibus: frugibus minus abundat, neque vix pro semestri victum suppeditat: unde Bergomates per totum terrarum orbem dispersi adeo sua exacuunt ingenia, etsi loquelam rudem habent, ut quocunq; vadant, divitias sibi comparent, & per hæc tempora inveniuntur Bergomates palatiorum immensarumque opum possessores, quorum parentes bajulabant. Continet Bergomum vivacia & excitata ingenia, præsertim in re poetica. A binis

310 PHILIPPI HONORII
præsidibus regitur, redditque Reipub-
licæ annuos aureos 60000.

In Foro julio possident Veneti cele-
brem urbem Vtinum, quæ tamen mu-
nita non est: adeo ut hostes ipsam ag-
gredi ex tempore & offendere queant
absque ulla repugnantia, & recta Tarvi-
sium contendere, quæ civitas duodevi-
ginti milliaribus abest Venetiis, de qua
dicemus nonnihil inferius, Forumju-
lium sterilis est, & pauperibus incolis
habitata regio: hi vero ingenio rudes,
& natura sordidi, & inhonesti sunt, &
Germanorû moribus quibus adjacent,
fere simillimi. Habet multa castella,
Prodonorum, Cividalem, & alia: regi-
tur uno præside titulo Locumtenen-
tis: & ex hac provincia colligit Respub.
quotannis aureos 30000.

Tarvisium non admodû magna est
civitas, sed munita valde, & inter fines
Patavii, Forijulii, Venetiarû collocata:
nobiles alit cives, satisque opulentos,
quod ejus territorium latissimum sit,
multaq; habeat castella; frugibus abun-
dat, vinoque, sed agri pars major à civi-
bus Venetis possidetur. Tarvisini natu-
ra avari sunt, & imbelles, & pigritantur
libenter, nunquam à patrio nido absce-
dentes, uno quoque Præside reguntur,
& pendunt Reip. aureos ann. 90000.
Hæc.

Hactenus præcipuas Continentis urbes descripsi, oppidorum & separatarum jurisdictionum mentione posthabita. Crema arx est & civitas munitissima. Polesinum quoque præcipuis castellis frequentatur, ut Rhodigio, Lendenaria, & Badia, quod totum territorium Athesi irrigatur: prætermisi etiam innumera alia castella & municipia, quibus Patricii Veneti imperitant.

Omnibus arcibus præficiuntur Patricii, & includuntur milites ad custodiam sufficientes, & ex ditionibus hisce militia terrestris, ac maritima non parvo numero deligi potest. Sforcia Palavicinus Dux est Generalis Reipublicæ, qui experientia, prudentia, virtute plurimum valet, post ipsum habet Respublica cataphractorum Duces: illi vero tres viritim equos in lustrationibus offerre tenentur.

De Provinciis maritimis.

AD provincias maritimas Venetis subjectas devenio. Catharum, & Ladram arces maximi momenti possident, & honestis exornatas ædificiis, atque civibus: ex tota Dalmatia decem millia aureorum exigunt. Possident præterea Corcyram atque Cretam insulas: quæ sumptum majorem, quam

312 PHILIPPI HONORII
censum afferunt, siquidem ibi præsidia
militum detinentur, salaria præsidibus
ac ministris plurimis constituta sunt,
ædificia, & mœnia constituuntur, ac
reparantur, armamentaria & navalia
sustinentur: ob quæ & similia grava-
mina vix dimidiam fructuum partem
Resp. inferre potest ærario publico.

Part Secunda.

Post hæc de classe Venetorum ora-
tionem instituam: Centum Venetia-
rum civitas triremes educere potest,
quarum omnium remiges jam descri-
pti habentur: L à collegiis opificû urbis
instruuntur: aliæ vero, quæ Palatinæ
triremes vocantur, navicularum urba-
narum remigibus armantur, aliisque.
Hisce omnibus Patricii præficiuntur,
Palatinis tamen præstantiores: nautas,
operarios, milites urbs ipsa suppeditat:
duodecim triremes, quæ Faliscæ dicun-
tur, implentur hominibus, qui deligun-
tur in oppidis & pagis Continentis, &
similiter à Patriciis reguntur. Iterum
duodecim per Histriam, Dalmatiam
& Slavoniam armantur, hoc est, Iusti-
nopolis duas, Vegla unam, Spalatum
unam, Tragarium unam, Curzola u-
nam, & Catharum alteram: quarum
præsidēs cives sunt earundem civita-
tum,

tum, ab ipsarum Consilio electi. Est quoque Provisor classis, qui semper in mari versatur, cujus imperium in omnes extenditur, sexque ducit secum triremes liberas, apud Corcyram perpetuo residens, ut Orientem versus excurrat, atque custodiat. Reliquas decem armat Cræta insula, & liberis remigibus implentur, quibus indigenæ cives præficiuntur. Est in sinu Adriatico magistratus alius nomine Capitanei, cui in Pharo insula residenti quatuor subsunt triremes cum uno duce. Habent quoque gubernatorem unum cum quatuor triremibus, quæ ab invitis militibus remigantur: hic apud Corcyram stationem habet sub vexillo Provisoris, & apud Cretam hybernatur, ut si verno tempore bellum ingruerit, decem præsto sint triremes: at pacis tempore quatuor tantum armantur, quibus cum ad Provisorium Corcyram versus revertitur.

Præterea in finibus fere sinus Adriatici Capitaneum Fustarum, hoc est, minorum triremium, detinet cum quinque fustis totidemque navigiis armatis ad reprimendos insultus Vsuccorum, quæ gens Signiam incolit, sub ditione Regis Romanorum, plurimaque damna inferre consuevit. Triremes liberæ ferunt homines duos & quinquaginta:

coactæ totidem ; & utræque bellicis tormentis , aliisque necessariis munitis instructæ sunt, præfecti vero salarium habent centum sexaginta aureos mensiuos.

Vt dixi, omnes hi Præsides Ducesve à Republica statuta loca, ubi resideant, & excurrant , habent , neque oportet eos mandata vel tantillum transgredi. Hæ triremes optime navigant , sed in navigationibus suis timidæ sunt , quia ante vespertas portum petunt, & nunquam noctu iter faciunt.

Præsides singularum triremium, & Provisores triennio absunt, mox revertuntur in patriam magistratum deposituri, & successorem accipiunt, adque alia eliguntur munia. Esi bene remigant, tamen in velificando tardæ sunt, humilesque nimium , adeo ut ab irato mari impedimentum habeant, quo minus progredi possint: sed affabre, ac perfecte ædificatæ sunt, habentque remigum ordines sex & viginti.

Venetiis visitur navale, in quo trecentæ sunt triremes, omniaque armamenta ad illas instruendas necessaria: & postulante necessitate Veneti, quotlibet triremes omnis generis armare queunt: sed quanquam id efficere possunt, & pecuniam thesaurosque admirandos possident,

vident, eas tamen sustentare difficillimū illis esset, cum frugem, vix sustenturam Venetiis, in ditionibus suis colligant, nedum classium egestati satisfacturam.

Verum hæc Respublica ejusmodi pollet sapientia, ut pacem colat, & amicitiam tueatur omnium Principum, præsertim Christianorum: adeo ut ex Sicilia aliisque partibus commeatus defuturi non sint & milites ob celebrem stipendiorum promptitudinem libenter advolaturi: qua de causa classes eorum formidabiles esse oportet.

Pars Tertia & ultima.

Reliquum est, ut Politia consideretur. Totam Rempubl. quadraginta fere Senatores tractant. Hi sunt Procuratores Sancti Marci sex, qui gradus excepto Principe supremus est. Et nonnulli ad hanc dignitatem eliguntur, quod in minoribus magistratibus, & reipublicæ administrationibus honeste ac laudabiliter sese gesserint: alii magnam pecuniæ summam erogaverint, ut hoc gradu cohonestarétur. Sequuntur hos Consiliarii sex, & Decem-viri: tres Sapientes, ut vocant, magni, tres continentis. Qui omnes magistratus, exceptis Procuratoribus qui perennes sunt, passim immutantur, suntque

cæteris omnibus honestiores, utpote penes quos totum regendæ Reipubl. pondus recumbit.

Princeps autem etsi id nominis habet, tamē omni caret auctoritate: quia nihil sine Consiliariis efficere, & ne epistolam quidem aperire valet: quolibet octiduo, Mercurii die, salarium exigit centum zecchinorum: aulam non alit, ut liberi Principes, sed congruam solū familiam. Iisdem fere vestibus, quoad formam, utitur, quibus dicti Senatores, excepto, quod pileum fert ab uno latere acutum, quasi in cornu desinat. Quoties terra marive progreditur, univēsus cum Senatus comitatur, maximo quidem cum decoro ac maiestate egredi ē civitate absque Senatus venia non licet. Primus Dux Venetiarum creatus fuit anno Christiano septingentesimo sexto, & ad hæc usque tempora fuere Duces octuaginta novem. Decem-viri cæteris magistratibus præstant, quia coram iis graviora Reipubl. negotia agitantur, & delicta plectuntur, ut falsæ monetæ, læsæ Majestatis, patriciorum homicidia, aliq; atrocissimi casus. In hoc Decem-virorum Consilio interveniunt etiam Dux, & Consilarii cæteri cum supra numerariis.

Quicumque Collegium constituunt,
nume-

numero sunt septem & viginti, hoc est, Consiliarii sex, sapientes magni sex, totidem sapientes continentis, tria capita quadragesimi ordinis, & quinque sapientes ordinum. Verum cum aliquid arcani tractandum est, capita decemvirum vocantur, quæ tria sunt; quia singulis mensibus capita creantur: qui cum advenerint, jubentur egredi tria capita quadragesimi ordinis, & quinque capita ordinum: tuncque deliberant inter se, quicquid necesse est.

In Consilio Rogatorum, hoc est, in Senatu comprehenduntur urbani fere omnes magistratus, & nonnullorum tantum capita, seu limitatus numerus, quorum plerique suffragii jure carent, omnesque circiter centum quinquaginta sunt. Leguntur in hoc Senatu epistolæ, quæcunq; ad eum scribuntur à Principibus totius orbis terrarum, à Legatis, à rectoribus urbium, aliisque suis ministris, & politica negotia quælibet tractantur, bellumque aut induciæ decernuntur. Cuilibet Senatori licet in materia, qua de agitur, differere, suamq; interponere sententiam: sed per suffragia concluditur, sicuti in cæteris Consiliis usitatum est. Ad hoc Consilium omnes omnium preces porriguntur, Ducum militum, aliorumq; administrom,

rum, qui benemeriti alicujus causa, vel laudabili aliquo opere præmium poscunt, vel iusta aliqua ratione petunt admitti ad se purgandum: & revera in exorandis precibus benignum est hoc Consilium. Referunt in Senatum Sapientes Magni quolibet octiduo de omnibus, quæ agenda sunt, factisq; relationibus epistolæ tribuuntur necessariæ. Omnia Consilia suos habent epistolarum magistros, sed ii majore sunt in existimatione, qui Decem-viris inserviunt, hi-que à Senatu eliguntur, & stipendia merent, gradibusque multis fruuntur.

Sunt etiam diversi magistratus, qui causas civiles & criminales separatim determinant, limitatis jurisdictionibus. Horum magistratuum sententiæ definitivæ sunt, neque ab iis datur provocatio: sunt quoque minores magistratus, quos enumerare supervacaneum puto. Illud tamen non prætermittam, solere quolibet Solis die Consilium congregari, in quod omnes patricii omnis ætatis supra vigesimum annum ingrediuntur: in quo Consilio omnes terræ mariq; magistratus eliguntur: gradusq; juxta meritorum proportionem distribuuntur: ad civitates autem regendas viri provectæ mittuntur ætatis. Quod si laudabiliter se gesserint, ad majora pro-

promoveantur: sin minus, deprimuntur, adeo, ut nunquam amplius ad honores emergere queant: quod si iniquitates commiserint, severe puniuntur: singulis trienniis aut quinquenniis consuevit Respublica terra marique Syndicos expedire, quorum munus est in acta omnium rectorum inquirere, quicumque subditos gubernaverunt, aut gubernant: cumque redierint Venetias, in jus vocant reos, & causa tractatur, donec de jure terminetur. Revera hujus Reipublicæ leges, quæ tam pulchrum imperium tamdiu servarunt, summis laudibus efferendæ sunt. Fruuntur Veneti in præsens pace cū omnibus Principibus, & quia timidi sunt potius, quam militares, tranquillitatem pacis turbis anteponunt. Nullam tamen à quoquam injuriam tolerant, & à nemine præter Turcam se timere profitentur: qui Turca, quia omnibus Venetorum ditionibus maritimis imminet, ab iisdem omnia quæ vult extorquet: statim enim atque malum aliquem affectum iis ostendit, illi muneribus ipsum placare conantur. Et nihilominus si ab ipso vexarentur, possent ad junctis auxiliis Principum, ac præsertim Hispanorum, à tanto tyranno satis se & sua defendere.

Redi.

Reditus Venetiarum in pluribus consistunt: ex vino sunt aureorum octuaginta millia. Ex oleo sex millia. Ex mercium portoriiis centum millia. Ex ingressu mercium quadraginta millia. Ex tricesima quadraginta millia. Ex egressu mercium triginta octo millia. Ex tritici portorio viginti millia. Ex ferro decem millia. Ex carne triginta millia. Ex fructibus sex millia. Ex lignis octo millia. Ex Paneriis octo millia. Ex molen dinis octo millia. Hique fere sunt omnes Reipublicæ reditus, præter eos, quos ex singulis civitatibus colligi re tulimus.

*Collectio reddituum annuorum proest
supra annotantur.*

Ex urbe Patavina Aureor.	140000
Ex urbe Vicentina	36000
E Veronensi districtu	90000
E Brixienti	100450
E Bergomeni	60000
E Foro-Julienti Patria	30000
E Tarvisina civitate	90000
E Dalmatia	10000
In ipsa urbe Venetiar.	394000
Summa totalis	<hr/> 950450

V. DE

V.

DE POTENTIA ET ÆRARII

Venetorum copia aut inopia;

ex St. D. T. V. T. & aliis.

Dominium Venetum quotannis ex omnibus statibus eidem subiectis tempore pacis percipit duas milliones aureorum in hunc modum.

Ex urbibus quas in Italiae continente possider, octingenta coronatorum millia; quarum Brixia & Bergomum fere trecenta millia pendunt. In ipsa autem Civitate Venetiarum è diversis portorils & vectigalibus aliisque tributis septingenta millia coronatorum. nam solum vectigal vini quotannis cxxx millib. coronatorum redimitur.

Præterea è diversis decimis & taxis nobilitati & vulgo impositis in ipsa civitate magna argenti vis percipitur; reliqua 10 mill. è vectigalibus salis colliguntur (cujus magna copia in locis maritimis conficitur) itemq; è portorils & tributis urbium maritarum. Olim quoq; è Regno Cypri quingenta millia Coronatorum percepisse Remp. authores sunt idonei; quam summam hodieque ex aliis subditis suis, per alium modum, haurire vulgo creditur.

X

Li

Hi ergo sunt Reipub. Venetæ reditus annui, cujus haud dissimile est factum quam aliorum principatum in Christiano orbe, nimirum omnes reditus suos quotannis in ordinarias expensas quæ fiunt in prædarios, classem, munitiones urbium & castellorû, salaria magistratum & similia, impendere. unde vulgo creditur nihil ab ipsa reponi, & si quid forte superest, in antiquis debitis absolvendis infumi. Neque tamen propterea Rempub. hanc minus potentem esse, credibile est, nam principes & Respub. eo potentiores judicantur, quo plures habent occasiones & modos pecunias extra ordinem è suis emungendi; Respub. autem Veneta & longe habet plures modos & valde tutos, neque est cur subditos suos in hac parte metuat, quemadmodum plerique alii principes coguntur facere. Nam bello ingruente, aut quando supra ordinarium modum Classis armata est, (pacis quidem tempore, sed cum tamen ob magnos Turcarû apparatus merito sibi metuunt) ad extraordinarios ætarium suum augendi modos Resp. se convertit, qui quidè varii sunt, sed ad tres fere species revocantur.

• Prior est decimarum, quæ patitiis juxta & plebeis ratione bonorum soli &

& immobilium constitutz sunt incrementum ; nimirum ut quod semel quotannis pendere consueverant, id jam bis terue prout senatus decreverit, pendant. In eundem modum & vectigalia aut portoria mercium omnium, quæ à mercatoribus secundû valorem earundé solvuntur (quod vectigal plerumq; decimam partem lucrî quod ex illis mercibus vulgo percipitur æquat) augment; idque perfacili negotio à nobilibus juxta & plebeis consequuntur.

Secundus modus est; ubi prior non sufficit necessitati Reipublicæ, Patritii magistratuum munera gratis obeunt aliquot annis; itemq; præcipuos honores, quos pro meritis conferre solebant in patricos, pretio vendunt, non tamé in perpetuum neq; iis semper qui plurimum offerunt; nam non raro eosdem potius minus offerentibus addicunt, quam ut indignos in iisdem propter opum abundantiam versari patiantur. Hoc modo, cû ex fœdere Cameracensi pene omnes Europæ principes in Remp. impetû facerent, illam supra quingenta millia aureorum in ærarium retulisse constat. Huic accedit quod per dispensationem & certo pretio nobiles adhuc minores ad consilii aditum admittant, & honorum capaces declarent.

Tertius est, grandi aliqua necessitate urgente, à particularibus argentū mutuo accipere, vel ingratis si non ultro consentiant, quem in finem & suppellectilem & bona immobilia vendere nō nunquam solent eorum qui pertinaciter reluctantur. Respub. autem se obligat ad restituendū intra certos annos quicquid in hunc modum sumserit, & modicas usuras quotannis persolvit, puta aut duo pro unoquoque centenario, quo modo vetera debita absolvit; aut quinque pro unoquoque centenario.

Præterea & bona certa immobilia per sortes à Rep. ad particulares nonnunquam transtulerunt. Denique infinitos habet hæc Resp. ærarium suum supplendi modos, quibus & usa est interdū & ubi res exegerit adhuc uti possit; nam cum privatorū opes immensæ sint, & Resp. leni suo imperio omnium obsequium & amorē sibi cōciliaverit, nullo non tempore publico ærario laboranti succurrere perfacile erit. Neque facile ratio iniri potest, quos quantosq; thesauros Resp. possideat. Hactenus ille.

Possemus hic quoque aliorum opiniones adjicere, sed quia in libello de Principibus Italiæ jam illas attulimus, supervacaneum existimamus hīc de novo easdem repetere.

VL.F.LEAN.

F. LEANDRI ALBERTI
DE INCREMENTIS DOMI-
nii Veneti diatribe.

Primordio ac amplitudine ci-
vitatis hujus qua nunc est, di-
cā, consequitur, ut formam
reip. dicamus; qua narratione
simul incrementa tum populi, tum æ-
dificiorum, & imperii quoq; tam mari-
timi, quam terreni species commemo-
rabitur. Ab initio itaq; Consulum ma-
gistratus, dein Tribunorū, ut diximus,
nempe sub imperii Romani nomine
habuit; at quamdiu, nec satis inter au-
ctores constat. Sabellicus scribit annos
fere cclxxxii, ut aliqui voluerunt, qui-
dam ccxcvii, alii ccxcvi, nec minus
ccxxx sub iis magistratib⁹ exactos tra-
dunt; tanta hic authorum varietas. His
temporibus autem maxima civitas in-
crementa sumpsit, accessione magnæ
multitudinis quæ Roma, Mediolano,
Ticino, Brixia, Mantua, Verona, Vicen-
tia, Patavio, multisque præterea ex lo-
cis huc confluebat ob Italiæ vastitatē.
quam Attila, Gothi, Longobardi, aliæ-
que barbarę gentes effecerant, uti aper-
te Blondus & Sabellicus in historiis
perscribūt. Tribunis etiam potestatem
urbis

urbis gerentibus cum Narses Eunuchus Imperatoris Iustiniani legat⁹ in Italiam contra Gothos venisset, rege tunc illorum Totila, profectum ad hæc tum Venetæ civitatis initia vehementer admiratū legitur ædificiorum in stagnis tam multorum tamq; magnificorum situm, & maximam item populi frequentiam; ideoque votum D. Theodoro & D. Geminiano nuncupasse, si victoria potiretur, iis hic templa constituendi, victoremq; subinde reversum voti fidem persolvissè, structis illorum Divorum templis ad pomarii caput. Auctu igitur ingenti circa hæc tempora crevit, quum aliarum Italiæ civitatum quas barbari indies vastabant coloni huc confluerent, maximeque circa Rivum altum considerent. Ædificaverunt quoque Patavini Castellum Olivolense, quod posterioribus seculis Episcoporum Castelli qui nunc Patriarchæ dicuntur, sedes ac domicilium effectum est. Narsetem etiam Veneti cōtra Gothos magnis auxiliis navium aliisque belli subsidiis juvere, & aquis interrupta itinera munivere pontibus, quibus ab Tarvisio Ravennam exercitus Romanus commode traduceretur, uti à Procopio, Blondoque ac Sabellico memoriæ proditum est. Sub Tribu-

norum

norum etiam potestate D. Martini Di-
 vique Ioannis Bragolani fana dedicata.
 Priusquam in magistratum serie suc-
 cessioneque procedamus, dicenda quæ-
 dam visa sunt prius, quæ ad sequentium
 intellectum necessaria sunt, & à nobis
 qua maxima fieri possit brevitate me-
 morabuntur. Circa DCX à Christi nati-
 vitate annum Gisulphus Dux Forijuli
 Patriarchâ fecit veteris Aquileiæ Ioan-
 nem Abbatem, superstitem tum adhuc
 Candiano Novæ Aquileiæ Patriarchæ:
 dignitatem enim illam Pontifices Ro-
 mani jam tum ante Gradum transtule-
 rant. Quinto igitur anno post, bini hi
 Patriarchæ depacti inter se sunt, ut A-
 quiliensis cōtinentem potiretur, ad Gra-
 densis vero diœcesim pertinerent om-
 nia in stagnis loca, quæ nunc Ducatus
 Veneti nomine complectuntur. Exin
 anno XIV quum Rhotaris Longobar-
 dorum rex Opitergium evertisset, Se-
 ejus urbis Episcopus Magnus in æstua-
 ria tanquam in tutum concessisset, ibi
 ex auctoritate Severini Pontificis Ro-
 mani ac Imperatoris Heraclii civitatem
 insignem condidit, Heracliamque de-
 nominavit in gratiam Cæsaris. Eodem
 anno Paulus Alcinatium antistes cum
 ea multitudine quæ deleta à Longo-
 bardis Alcino superfuerat, Torcellum

commigravit, ibique sedem Episcopus ex auctoritate quoque Severini Pontificis Romani fixit, quæ in hodiernum usque diem ipso in loco manet. Præterea domicilium Præsulatus antistes etiam Patavinus ad Methamaucum ejusdem etiam Pontificis consensu transtulit, Arrianæ hæresis contagium fugiens, quæ tunc in locis indies gliscebatur. Hoc ipso quoque tempore stagnorum & paludium incolæ ac eorum magistratus, cum regibus Longobardis pacto convenerunt, ut universa regio Venetia, quæ continentem amplectitur, ab Adria flumine usque ad ipsam oram & æstuaria Longobardiæ nomen caperet; quicquid autem in stagnis marinis situm erat, id Venetiæ retinerent. Ita Sabellius. Dein anno post Christi nativitatem DCL. Constantinus Imperator Heraclii filius Romam cogitans, cum Torcelum venisset, primum ejus vicum à se Constantiacum vocari voluit. Circa hæc quoque tempora prægravans Heracliam multitudo laxiorum sedium causa vicinam occupavit insulam, urbemque novam in ea condidit Aquilium. Ita cum stagna hæc jam multitudine populorum frequentarentur, qui prius Consulum, deinde Tribunorum magistratus (nā ut Donatus Ianottus scribit,

insula

insula quæq; Tribunalum creabat suum) habuere, nimirum annis fere cccxxxii Blondo Sabellicoque auctoribus, et si quidam cclxxxii. alii ccxcvi. nonnulli etiam cclxxvi dixerint; tandem omnium populorum consensu novum magistratum erigere, veteremque formam publicæ potestatis Duce creato mutare visum fuit. Itaque conventu apud Heracliam Patriarchæ Gradenfis sacerdotumq; ac Tribunalium, primariorumq; civium cujusque populi, Dux creatus Paulinus, seu Paulatius Heraclianus, anno post Christi nativitatem dcxvii. sed ut Ianottus scribit dcciii. ab conditis Venetiis cclxxxii. Primus igitur ille Dux populorum consensu votisque communibus appellatus, imperio sumpto, quanquam nihilominus adhuc insulæ Tribunos legerent, ab iis quippe ad Duces provocatio erat, pacem cum Longobardis fecit, & Heraclia fines à majori planitie usq; ad minorem protulit. Diem functus anno principatus xxii successorem accepit Vrsus Heraclianus, quem septimo anno populi concursu cæsum Blondus auctor est. Sabellicus aliter; Paulatium anno imperii vigesimo, mense septimo fati interceptum, successore habuisse Marcellum Heraclianum scribit, cui annis

novem Ducatu potito subleſtus ſit Or-
leus Hipatus cognomento Vrfus, quem
undecimo imperii anno populus occi-
derit. Apparet igitur horum auctorum
non mediocris circa primos Duces va-
rietas, quippe quia Blondus unum præ-
terire videtur: conſentiunt tamen Vrfus
caſo novum magistratum conditum,
Ducisq; nomē in Magiſtri militum qui
Ducis plane poteſtatem haberet, com-
mutatum, idque Sabellicus quadrageſi-
mo anno poſt Ducem primum creatū
accidiſſe perhibet. Itaque primum Ma-
giſtrum militum Veneti fecere Domi-
nicum Leonem; cui poſt annalem ma-
giſtratum mortuo populi ſuffragiis Fæ-
lix Cornicula ſuſſeſtus, Fælici Theoda-
tus Vrfi ducis interſeſti filius ab exilio
revocatus, Theodato Iulianus Ceparius
vel ut quidā volunt Hepates, poſt hunc
Cianus Fabricianus qui Magiſter mili-
tum quintus fuit, anno quinto ſcilicet
poſt conditum magistratum, ut Sabel-
licus memoriæ prodidit. Blondus tamē
quatuor tantum Magiſtros militum
 fuiſſe refert, Dominicum, Leonem,
Fælicem Corniculam, Iulianum Ceba-
rium, & Ioannem Fabricianum quem
Sabellicus Cianum nominat. Is magi-
ſtratu inito populi ſeditione captus or-
batusque luminibus & ab imperio de-
poſi-

positus est. Quidam hoc anno graviter inter se cōfluxisse scribunt Heraclianos & Iesulinos loco qui nunc Canalis Arcus ab illa spectabili cruentaque pugna dicitur; eaque de causa tam magnam hominum multitudinem ex Heraclia, Iesulo, Æquilioque migravisse. Post id certamen conventu apud Meduacum indicto Ducum magistratum restituere visum est; simulque Dux tum Theodatus Vrsi Ducis interfecti filius appellatur, ut sic Magistrorum Militum nomine inducitur circa DCCXLII. à Christi nativitate annum Ducaria potestas redierit. Theodatum qui sedem Ducatus ab Heraclia Methamaucū transtulerat, cum ibi ad ostium Meduaci arcem ædificaret, eaque propter in suspensionem tyrannidis & vi retinendi imperii venisset, anno principatus XIII. populus per tumultum cepit, oculisq; spoliatum à magistratu deposuit, subleto in locū ejus Galla. Sed & is cum ann. XIV. principatus seditione popularium captus orbatuq; luminibus & ab imperio dejectus fuisset, novum publicæ potestatis institutum est formatum, Duce creato Dominico Monetario Methamauceno, & additis illi per suffragia populi binis Tribunis, qui una rempublicam pari authoritate ac annuo magistratu gererent.

rent. Vix tamen annū primum imperii Dux ille implere potuit, quin multitudinis furore luminibus orbatus principatu detruderetur. Exin imperii potestas iterum ad Heraclianos venit Duce creato Mauritio Galbio, qui exacto anno primo, ut filius sibi in principatu collega daretur effecit, pernicioso ad posteros exemplo. Hoc anno Adrianus primus Pontifex Romanus Obelaktum Marinum Olivolensi Ecclesiæ primum Episcopū dedit; qui dein ædem D. Mo-
 sis condidit. Post hæc Castelli nomen accepit Olivolum, quod in urbis parte est; ubi insulæ quædam olim ipsi Olivolo subjectæ. Mauritius Dux superbia magna fuit, adeo quidem ut Ioannem Patriarchā Gradensem verberibus graviter cæciderit, ex quibus paucos post dies mortem obiit: successorque Fortunatus cum in ultionem necis ejus conjuravisset, populi impetu exactus in Franciam profugit. Dein autem Ducatus patri filioq; abrogatus est, Obelerio tum Methamauci Tribuno subleto, qui post Christi nativitatem DCCCIII. annus fuit. In nondum expleto magistratus anno primo, seditione multitudinis pulsus Tarvisium se recepit, ibique Dux iterum ab exulibus Venetiis creatus, fratrem Beatum collegam sumpsit.

Circa

Circa hæc tempora, nempe post Christi
 nati Dccc annum, cum Pipinus Caroli
 Magni filius Italię rex factus, Fortunati
 Patriarchę ac Obelerii Beatique suasu
 bello Venetos peteret, ii nõ procul Tar-
 visio acie victi his cõditionibus pacem
 cum Carolo Pipinoq; fecerunt, ut Obe-
 lerius cum Beato fratre in principatum
 restitueretur. Ita nonnulli prodiderunt
 scriptis, adduntque, post abitum Pipini
 cælum cum uxore Obelerium populi
 seditione, Beatumque solum in Prin-
 cipatu relictum. Alii scribunt utrumq;
 relegatum ad Methamaucum, nec un-
 quam exin ad imperium reversos; suf-
 fectumque populi suffragiis Valenti-
 num eorum fratrem natu minimum.
 Vtunque tamen, inquit Sabellicus hoc
 se habeat, quintum eos annum princi-
 patus constat haud excessisse. Eodem
 anno quo cum Pipino depugnatũ est,
 Heracliam Veneti excidẽre; quamobrẽ
 magna tum inde nobilium hominum
 multitudo Venetias traducta, non me-
 diocri incremento urbem auxit; quo-
 rum deinde plurimi reipublicę guber-
 nacula tenuere, ac posteri in hodiernũ
 usque diem regunt. Iisdem temporibus
 & ex Aquileia multi huc domicilia se-
 desque transtulere; quorum accessione
 præter alios ex variis indies urbibus
 Vene-

Venetias quoque se recipientes in tantum civitas aucta tum est, ut iterum hoc tempore condita posset dici. Accidit porro id Gallorum metu, qui illa répestare Venetiam habebant infestam. Itaque Duce tum Angelo Patriciaco Heracliano, Tribunisque cum illo duobus rempublicam gerentibus, quia tam frequens circa Rivum altum concursus hominum fiebat, ut ibi simul consistere omnes haud possent, insulæ vicinæ pontibus connecti LX cœpere, quo laxius habitaretur. Deinde quia nobiliores potissimaque civitatis pars Rivum altum incolebat,isque majori dignitate locus, & magis reipubl. gubernationi idoneus esse videbatur, sententia communi sedes Ducatus eo translata est. Sic igitur Angelus Dux huc commigravit, ædēq; magnificas in loco extruxit, quarum in hodiernum usque diem reliquæ supersunt: qua occasione tum civitatis mutari nomen cœpit, ut pro Venetiis Rivusaltus diceretur, ut Blondus auctor est: pariterq; templum Olivolense ab Castello quod juxta erat, Castellatum vocatum. Triennio post Angelus Dux Heracliam refecit, at non eadē qua fuerat amplitudine, civitatemq; novam denominavit; quæ nunc quidē adhuc appellatio superest, nec tamen ideo

ideo quod locus incolatur, sed propter
 Episcopatum. Idem Dux cœnobium
 D. Zachariæ fundavit illatis ejus sancti
 viri ossibus. Circa hæc quoq; tempo-
 ra Castellanam ædem Versus Episcopus
 D. Petro dedicavit. ejusque gentiles
 templa duo binis insulis erexere D. Se-
 vero & D. Laurentio. Dein Angelus
 Dux collegam imperii sumpsit Ioannē
 filium natu minorem: quapropter cum
 Iustiniani majoris patre ab imper. Leo-
 ne Bizantio reversi indignationem in
 se convertisset, quo ejus animo satis-
 faceret, Ioannem populi judicio Con-
 stantinopolim exulatum mitti curavit,
 simulq; in imperii societatem Iustinia-
 num cum Angelo nepote ex Ioanne
 filio relegato sumpsit. Exin detecta con-
 juratione Ioannis Tornarici, Bonique
 Bragadini contra Duces eos tres inita,
 reis comprehensis & morte multatis,
 Duces periculo defuncti sunt. Circa hæc
 tempora gens Tornaricorum, Bonusq;
 Bragadinus ædem D. Danielis condi-
 dere. Mox anno à Christi nativitate
 DCCCXXVII fati intercepto Angelo Du-
 ce, solus in principatu Iustinianus, filius
 superfuit, nec tamen supra biennium.
 Ejus ultimo anno D. Marci Euangelistę
 corpus ex Asia Venetias allatum tradi-
 tur. Iustiniano diem functo frater ejus
 Ioan-

Ioannes ab exilio revocatus Byzantio, Duxq; nominatus est. Is ædis augustissimæ D. Marci quæ Curia Ducali coheret fundamenta jecit, magnaq; cum religione sancta D. Marci ossa delubro intulit. Hoc tempore Veneti maximis copiis in Methamaucenos missis Obelerium interfecere, quem eum in locum relegaverant; urbemque ipsam everterunt: quamobrem Dux tum in Franciam ad Regem citatus eo ivit. Sabellicus tamen scripsit ejectum conjuratione nobiliorum aliquot civium, principe conjurationis Carosio Bonicis filio, eaque propter in Galliam profugisse, Carosium vero Ducatu præter auctoritatem populi occupato, mox Basilii Trasimundi, Ioannis Martunii, ac Dominici Ortianici prætereaq; xxx primariorum civium, quos libertatis publicæ desiderium impellebat cōspiratione captum, & oculis ademptis in exilium actum, occiso prius Theodato Aureo, Marino Patriciaco, Dominico Monetario, aliisque ex factione Carosiana plurimis. Commissa tum respublica donec Ioannes à Gallia rediret, Vrso Olivolenſi Episcopo, Basilioque Trasimundo & Ioanni Martunio est. Reversus Ioannes non diu post inimicitias cum Mastalicia familia contractas in æde Divi Petri circum-

cumventus, & ornamentis ducalibus
 spoliatus, adempta barba capilloque,
 magistratus anno octavo relegatus in
 Franciam est, ubi sacris inauguratus,
 vitæ supremum diem cum mærore fi-
 nivit. Ducē illi populus sublegit Petrum
 Tradonicum Polæ natum, qui Gallico
 tumultu Æquilio pulsus Venetias se re-
 ceperat. Is filium in principatu Collegā
 postulavit Ioannem, & classe Lx. trire-
 mium Michaëlem imperatorem Con-
 stantinopolis adversus Saracenos Apu-
 liam infestantes jovit, ideoque Proto-
 spatarius ab eo dictus, qui tū temporis
 secundus ab imperatore Græciæ cen-
 sebatur honor, Dux hic D. Pauli ædem
 ædificavit. Quarto dein anno Sclavi
 Caprularum urbem delevere sub Pon-
 tificatu Maximo Sergii, qui prius Os-
 porci dictus fuerat: eodemque anno fa-
 num D. Margaritæ Maurus Episcopus
 Castellanus cōdidit. Dein orbatus filio
 Dux Petrus, & rempubl. solus gerens,
 quum in reditu à D. Zachariæ domum,
 à conjuratis quibusdam anno princi-
 patus xxix. fuisset occisus, populi con-
 ventu Tres viri creati, Petrus antistes
 Aequilius, Ioannes Archidiaconus
 Gradenfis & Dominicus Massonius,
 qui de conjuratis & percussoribus ha-
 berent quæstionem; ipseque Dux in

Y

D. Za-

D. Zachariæ tumulatus anno post C.N.
 D CCC LXIV. quemadmodum Blondus
 scribit. Subleto tū Vrsō Patriciaco, cæsi
 principis familia non prius ædes Duca-
 les ut populo traderet adduci potuit,
 quam insula sibi Pipilia cū immunitate
 & conditionibus certis incolenda con-
 cederetur, ut Blondus auctor est. Sabel-
 licus tamē aliter, quosdam ex principis
 interfecti domesticis reos ejus cædis in
 exilium ejectos, quosdam ad quintum à
 Venetiis lapidem Pupiliam in insulam
 relegatos scribit, qui eò cum uxoribus
 ac liberis profecti tantis incrementis au-
 geri cœperunt, ut frequentissimum id
 oppidum post evaserit; quod deinde Ge-
 nuensi bello deletum est. Locus nunc
 vulgo Poveia nominatur; antiqui Pupi-
 liam, ut ait Sabellicus, dixere. Dux Vrsus
 an. principatus XIII. populi consensu
 Ioannem filium collegam assumpsit.
 Multa præclare contra Saracenos gessit
 qui Anconem cremaverant; hostemq;
 ipsum ora maris Adriatici tota prope-
 modum ab Hydrunte Anconam usque
 direpta vastataq; ad sinum Tarentinum
 ut idem ibi faceret conversum, magna
 cum multitudine Christianorum perse-
 cutus, tâta fortitudine virtuteq; petiit,
 ut ingenti cum detrimento ejus fugaret;
 rursusq; dein ad insulam Gradum pro-
 fectum,

fectum, eamque diripientem, tanta vi
 tantoq; animo aggressus est, ut fugere
 quam ocysime cogeret: nec insequi de-
 stitit usq; dum ex Adriatico sinu pror-
 sus ejecta peste, Italiam parte hac paca-
 tam tutamq; reddidisset. Hac de causa
 cum ab Imp. Constantinopolitano Ba-
 silio Protospatarius Apocrisanoꝝ fuis-
 set appellatus, honoris illius gratiam
 eximio munere XII. ingentium ex ære
 tintinnabulorum rependit, anno post
 C.N. ut Blondus auctor perhibet D CCC-
 LXX. Prima hæc omnino tintinnabula,
 vulgus campanas vocat, Græcia vidit.
 Maxima deinde gloria rerum gestarū
 inclytus Vrsus vita concessit ann. prin-
 cipatus XVII. Ioanne filio solo Duce su-
 perstite. Nihil & hic à vestigiis laudatissi-
 mi patris deflebens, Comaclum Ra-
 vennaribus ademit: at anno tertio post
 ob valetudinem infirmam cum populi
 voluntate fratrem sibi Petrum substi-
 tuit, confirmatusq; dein collegam reti-
 nuit. Is æde DD. Cornelii & Cypriani in
 Methamauceno littore condita diem
 obiit. Tum Ioannes maiorem fratrem
 Vrsū accepit collegā cum populi vo-
 luntate: quo post dies paucos imperio
 se abdicante, Ioannes etiam dein idem
 valetudinis causa fecit, sexto post obi-
 tum patris anno. Sic cum ambo Duces

magistratu ultro cecissent, populus per comitia Ducem legit Petrum Candianum prudentiæ consiliiq; maximi virum, anno à C. N. D CCC LXXXVII. Hic præclara classe Naretanos seu Sclavos superavit, & iterum adversus eisdem pugnans in confictu cecidit quinto mense principatus. Hujus ob mortem turbatis vehementer populi animis Ioannes Patriciacus quæ abdicavisse magistratum modo diximus, gubernacula Ducatus recepit ad tēpus, donec tranquillis comitiis Dux alius designaretur, uti sexto post interitū Candiani mense contigit. Electo itaque cum Petro Tribuno, qui à Chr. Nat. D CCC LXXXVIII. annus fuit, Ioannes novo Duci magistratum cessit. His temporibus in Italia duo reges caput efferre cœperunt Francis spretis. Berengarius fuit Forojulienfis, & Guido Spoletinus. Petrum Tribunal Ducē Byzantinus Imperator Protospatarium etiam appellavit. Is Venetias mœnibus cinxit à Rivo Castello usque ad D. Mariæ Iudenicæ; quo in loco magnum canalē ab æde Iudenicæ usque ad D. Gregorii catena ducta clausit. Hoc anno Italiam vehementer affligerunt Hungari, qui ab Tarvisio Mediolanum usque ferro flammaque cuncta vastarunt, & stagna quoque Venetorum navibus

bus repente factis ingressi. Civitatem novam, Fossamque Clodiam & Caput aggeris diripuerant. Fusi tamen dein à Berengario qui exercitum xv. mill. armatorum contraxerat; verù non tam affecti quin iterum acie dimicantes copias illius propemodum ad internecionem caderent: quamobrem cum hostem vi pelli haud posse Berengarius animadverteret, ad artes & munera còversum largitione effecisse ut ad sua reverterentur, Blondus & Sabellicus perhibet, qui copiose temperum horù calamitates monumentis prodidere. Petrus Tribunus Dux gloria rerù præclare gestarù insignis diem supremum explevit anno principatus xxiii. populus Vrsus Patriciatù suffecit ut Blondus scribit, sed Vrsus Badoarium dicit Sabellicus. Is prudentia bonitateq; vir summa fuit, & Protospatarius etiam ab imperatore Constantinopolitano appellatus. Circa hæc tempora Conradus Germanus Imperii Romani gubernacula adeptus est: quamobré turbatis passim Italiæ rebus maximam ejus partem occupavere Saraceni. Dux Vrsus post gestam sapienter rempubl. annis fere xix. imperium populo restituit, & in D. Felicis Amiani cœnobio vitã reliquam instituto monastico sancte exegit. Succedit

cessit illi Petrus Candianus qui & San-
tus, nam Candianorū gentem Sanutos
postea dictos Sabellicus auctor est. Pa-
trem is habuit Petrum Candianum
Ducem, qui uti prædiximus in pugna
cum Narentanis cecidit. Protospatarii
quoq; dignitate ornatus uti superiores
Duces ab Imperatore Byzantino est. Pri-
mus imperium Venetum in Liburniam
Dalmatiamque provexit; tam enim eo
seculo res Imperatorum afflictæ jace-
bant, ut quacunque vi facile ditionem
suam occupari paterentur. Genua quo-
que tum à Saracenis direpta, cum ejus
urbis maritimæ opes viresq; labefacta-
tæ graviter ea clade fuissent, Veneti
subinde mari potētes esse cœperunt, &
exin continuo processu ad tantū ma-
ritimæ fortunæ culmen evecti sunt, ut
hoc tempore non modo rē aliorum
quamvis æquent, verum etiam pluri-
mas excedant, quemadmodum exem-
plis documentisq; frequenter constitit.
Blondus, Sabellicus, Platina, multiq;
præterea scriptores docent. Petro Duci
post annum alterum fere principatus,
vel ut alii tradunt, septimū, fatis inter-
cepto, populi suffragiis Petrus Badoa-
rius Vrsi olim Ducis frater susceptus est;
cui quoque biennio post diem functo
populi item sententiis creatus successit
Can-

Candianus Badoartus filius. Is à patre collega prius voluntate populi assumptus, propter insolentiam ab imperio depositus fuerat; verum in melius dein mutato vitæ instituto, castigante mores ætate, tantam opinionem virtutis collegit, ut summa totius civitatis voluntate ac lætitia patri defuncto in principatu sublegeretur quo dejectus antea fuerat. Itaque Dux factus populi consensu Petrum filium natu minorem imperii consortem ascivit, qui post ob morum feritatem & insolentiam non solum potestate publica spoliatus, verum etiam in carcerem detrusus & capitis condemnatus est; vitam tamè patris impetravere preces, ut Ravennam exulatū mitteretur; ubi postea nullis in patriam injuriis abstinuit, ut ea propter mœrens pater anno principatus septimo, vel ut alii volunt, undecimo de vita migraret. Huic tamen per comitia filium eundē qui carcerem & exilium tulerat uti jam diximus, Petrum Candianum civitas suffecit. Is anno xviii. vel xix. Ducatus tyrannice gesti cum per seditionem popularium circumfessus in Ducali domo fortiter inde cum suis se tueretur, flammis in ædes ab tumultuantibus injectis, ardente tecto fugam capiens una cum filiolo crudeliter

liter obtruncatus est; incendioque illo non solum curia Ducalis, sed etiam D. Marci, D. Theodori, Divæque Mariæ Iudenicæ templa, privatæ vero domus supra ccc. conflagrarūt. Blondus trium Ducum qui hunc Petrum Candianum ordine præcessere, memoriam omittit, nempe Petri Candiani primi, Candiani & Petri Baduariorum; nonnullaque sub hoc ultimo Petro Candiano commemorat, quæ sub primo contingere; & rursus quædam primi temporibus attribuit, quæ sunt posterioris, ut hæc tēpora liquido confundat, fortasse quia non animadvertit geminum fuisse Petrum Candianū Ducem. Creatus exin pacatâ post interitum Petri Candiani civitate Dux Petrus Vrseolus, qui provinciam oblatam magna constantia recusavit, & vix tandem ut susciperet precibus se amicorū summis sivit permoveri, maturus vir & sapiens. Inito itaque licet invito magistratu, D. Marci basilicam refecit, magnaque cum religione sanctissimas ejus reliquias quæ flammis ardente tēplo fuerant ereptæ, suum in locū reposuit. Tabulam quoque ditissimam illam & artificiosissimā ex auro mirabili nobilitate gemmarum ornatam, quæ ab Constantinopoli delata tum erat, & in hodiernum usque diem

diem hic visitur, & aram templi summam collocavit. Hoc tempore Ioannes Maurocenus monachus D. Georgii cœnobium auxit. Dux haud diu post clam in Aquitaniam anno imperii secundo profugiens, monasticum institutum vitæ cœpit, in luctū & lachrymas cuncta civitate merito propter amissum tanta sapientia humanitateque Principem effusa. Sublatus illi Vitalis Candianus Petri tertii filius; at non diu remp. gessit: etenim anno altero causa valetudinis abdicato Ducato, in cœnobium D. Hilarii se deferri voluit, ubi fato deinde concessit. Ejus ædis ruinæ adhuc supersunt ad Brentam in pago Gambararū à Venetiis VIII. lapide. Lectus hinc per comitia Dux Tribunus Memus, prudentiæ singularis, sed admodum taciturnus & verborum parcus vir. Hunc anno XIV. principatus magistratum abdicare, monasticamque vestem sumere populus coëgit; cui injuriæ nec diu superfuit. Deposito ab eo magistratum civitas paribus sententiis ad Petrum Vrseolum detulit, sub quo res Veneta non solum finitimis in locis, verum etiam extra stagna longe lateq; crevit: subjunxit quippe in ditionē Parentium & Polam, itemque Iaderam; dein & omnem oram Dalmatiæ quæ mari appo-

posita domuit, etiam Belgrado Tragurioque Dalmaticis insulis cum Epetio parere coactis. Corcyram nigram insuper expugnavit, & vi quoque cepit Lesinam evertitque. Epidaurios in amicitiam accepit: Naretanis imperia dedit; breviter universum Dalmatiae tractum circa mare cum insulis finitimis ab Istria usque ad extremos Illyrici fines ditionis effecit Venetæ. Cum hac insigni rerum gestarum gloria reversus, ex Senatusconsulto Dux Venetiarum, & Dalmatiae dictus est, ita quidem ut hoc nominis ad posteriores exinde principes etiam commearet. Urbem quoque Gradum instauravit, quam Pepo Aquileiensis Patriarcha fraude captam everterat: refecit ibidem etiam ædē splendidissimam illatis summo cum honore DD. Fortunati Hermacoræ, Dionysii, Largi, & Herinogenæ ossibus. Domum quoque nobilem secessus causa sibi struxit Heracliae, cum summo templo. Circa hæc tempora Venetias Roma venit Imp. Cæsar Otho, civitatemque munere liberavit aurei pallii, quod imperatoribus Romanis in annos singulos ex pacto præstabat. Posthæc voluntate populi collegam sibi Dux Petrus filium assumpsit Ioannem. His temporibus Faletrorum gens nobilis ædem D. Benedicti cum cæno.

cœnobio fundavit, additis ad alimenta monachorum fundis plurimis. Petrus Dux annis xi. principatu gesto cū jam ante Ioannes fil. decessisset, diem obiit; sepultus in atrio D. Zachariæ. Suble-ctus est Otho filius. Is virtuti paternæ haudquaquam impar Adrianos apud Lauretum tanta strage cæcidit, ut dies extremum urbis Adriæ fatum ac inte-ritū habuisse visa sit, quæ mari Adria-tico propter celebritatem olim nomē dederat, uti in Romanula transpadana diximus. Idem Dux Valerianos etiam quorum regio nunc Corvatia, devicit: tandem vero conjuratione Dominici Flabonici hominis nefarii circumven-tus, ademptaque barba in Græciam exulatum missus, ibi post dies paucos mœrens animam edidit, post V. fere sumpti Ducatus annum. Suffecit popu-lus Petrum Centranicum vel Barbola-num, nam utrumque nomen ejus fa-miliæ fuit. Sub hoc Duce Pont. R. Gra-densem Ecclesiam regionis Venetiæ cæ-terarum metropolitanam constituit. Quarto principatus anno seditione po-pulariū, auctore Vrso Gradense Patriar-cha Dux Petrus captus & barba spolia-tus cum habitu monastico in exilium ivit. Imperium mox Vrso Patriarchæ cōmissum, donec Otho Vrseolus frater
ab

ab exilio revocatus adveniret : at postquam cum vita jam prius decessisse constitit, Vrsus Patriarcha Ducatus gubernationem apud populum deposuit; quem mox Dominicus Vrseolus præter auctoritatem civitatis capeßere ausus, non ultra biduum potuit tenere: impetu enim multitudinis ad eadem quaßitus, fuga Ravennam evasit, ubi iudicatus exul post dies paucos mortem obiit. Eo itaq; fuga dilapso Dominicus Flabonicus per comitia Dux creatur. Is & auctor prius fuerat, ut Otho Vrseolus in exilium truderetur, & principatum adeptus propter inimicitias odiumque quod cum Vrseola gente privatum exercebat, omnibus viribus contendit effecitque, quo gens illa plebiscito vereretur ad Ducatum aliove magistratus ac honores unquam aspirare, jusque suffragiorum etiam in civitate deinceps habere ullum. Legem vero & utilissimam reipublice rogavit, ne posteris Ducibus collegam in imperio sumere, quod superiores plerique fecerant, jus porro esset. Decimo principatus anno gravis ætate vitam finivit. Blondus in horum Ducum recensione plurimum deficit, uti & in sequentium; quamobrem Sabellicum nos sequemur, quod hætenus etiam fere fecimus. Dominico Fla.

Flabonico Duci vita defuncto populus
 Dominicum Contarenum suffecit. Hic
 laderam quæ ab imperio defecerat, ex-
 pugnavit: intereaque Pepo Aquiliensis
 Patriarcha, Gradu iterum capto, mayo-
 ri ibi clade quam prius, incendio ac va-
 statione grassatus est. Dominicus Con-
 tarenus Dux cœnobium D. Nicolai li-
 toreï, nec procul hinc aliud D. Angeli
 fundavit. Animam edidit post annum
 magistratus xxvi. & ad D. Nicolai li-
 toreï funere publico elatus est. Ibi tum
 in exequiarum ejus solennibus repente
 Dux novus à populo communibus vo-
 tis & ingenti totius civitatis lætitia no-
 minatur Dominicus Sylvius. His tem-
 poribus Dominico Olivolensi Episco-
 po mortuo, Ducis filius suffectus Hen-
 ricus, qui Olivolensem Ecclesiam Castel-
 lanam jussit vocari, quod nomen hinc
 ad posteritatem manavit. Ducem Syl-
 vium, cum in Normannos ad Dyrra-
 chium esset profectus, anno principa-
 tus xiiii. male gesta re Venetias rever-
 sum populus ab imperio deposuit. Alii
 tamen anno xxiii Principatus fato
 concessisse prodiderunt, & in D. Marci
 sepultum. Successit rite per comitia Vi-
 talis Falerius, qui per legatos ab Impe-
 rat. Constantinopolitano Alexio, Dal-
 matia Corvatiæq; imperium obtinuit,
 pri-

primusque regionum illarum omnium Dux, uti in quibusdam annalibus legitur, appellatus est. Circa hæc tempora Venetias ab Tarvisio venit Imperator Henricus IV. qui admiratione summa propter situm loci ac descriptionem ædificiorum commorus, post multa de laudibus civitatis dicta, Regnum eam nuncupavit, quoniam regni formam tot insulæ confertæ tectis habere videbantur. Hoc anno quoq; sacrum Divi Marci Evangelistæ corpus, quod diu abditum latuerat, repertum, & maximis populi honoribus affectum traditur, Marcus quoque Iulianus cœnobium Virginis tum quod Charitatis dicitur, ædificavit. Deinde Laureti castellum quod ob antiquitatem pene conciderat, Dux Vitalis refecit, additis immunitatibus permultis quo frequentius incoletetur locus. Defuncto eo duodecimo Principatus anno, vel, ut alii, decimo tertio, Vitalem Michaëlem populus Ducem dixit. Is classem ducentarum navium in Ioniam misit, quo tempore Christiani ad bellum sacrum in Asiam ivere. Obiit anno Ducatus quinto; successusque civitatis suffragiis Orlasus Falerius, sub quo Balduinus rex Hierosolymarum Venetis ob rex maximas contra Saracenos gestas ædem, vicum,

vicum, forum, aream, una cum Francis habere permisit apud Ptolemaidem, ubi jus arbitrio exercent suo; nec solum ea in urbe, sed in Hierosolymitani regni omnibus, ubi vellent idē concessit, additis præterea multis prærogativis. Hoc tempore quoque Venetiis incendium vastissimum est obortum, quo plurima tecta magnaq; pars urbis conflagravit: etenim à domibus Henrici Zenonis evagata flamma usque ad ædem D. Apostoli processit, cremataque tota hac regione trans canalem magnum vento acta, etiam D. Cassiani insulam absumpsit: hinc insuper usque ad Matris Domini fanum omnia hausit, & ulterius etiam D. Agathæ vicum, D. Augustini, Divi; Stephani trans canalem vastavit. Ignem hunc alius est secutus major, altero vel paulo amplius mense, qui ab ædificiis Zancanorum in insulam D. Laurentii processit; hinc evagatus utrinque denas senas urbis insulas exedit cū parte Ducalis domus, quæ ad ædem D. Bassi erat conversa. Blondus auctor est plebanica templa fere viginti arsisse. Eodem tempore Methamau-cum etiam incendio flagravat, paucosq; post dies, cum terræmotibus, tū inundatione deletum penè totum est: quibus casibus etiam Venetiæ tum magna

ex

ex parte conquassata. Mirum porro videri debet nemini, tanta his temporibus incendia coorta neque solum Venetiis, verum etiam aliis in urbibus Italiae, quemadmodum apud Bononienses atque Mediolanenses, uti in historiis Bononiae scripsimus; quippe quia tum domus plerumque materia constabant lignea, uti etiamnum in Gallia Germaniaeque; quamobrem accensus uno in loco ignis facili momento ventorum vi longe lateque spargebatur. Hujus quoque Ducis temporibus Gradonici fanum D. Cypriani cum coenobio condidere Muriani, quo virgines à Methamauceno D. Cypriano monasterio translatae. Pariter & domus Hilarianae; Methamaucenae sodales aedem D. Sorboli incolendam acceperunt, Badoarii quoque templum Sanctae Crucis cum Virginio fundavere. Post haec Ordelausus Dux Iaderam recepit quae à Venetis ad Hungariae regem defecerat; ac dein bellum adversus Hungaros in Illyrico gerens, ictu lanceae periit anno principatus xix. Venetiaeque delatus sepulchrum in D. Marci magnis cum honoribus adeptus est. Comitibus inde protinus indictis Dominicus Michael Dux appellatur, qui classem cc. navium in Turcas Syriam instantes Christianis duxit auxilio; maximisque

misque rebus in Asia gestis domum se
 recipiens apud Chion insulam glorioso
 D. Theodori corpore potitus, id maxi-
 mis cū honoribus Venetias attulit. Me-
 thonem etiam in Peloponneso domuit,
 viq; Tragurium & Epetium cepit. Hac
 tempestate D. Donati ossa Venetias à
 Pera delata, religiosq; in ejus æde po-
 sita sunt. Dominicus Dux anno magi-
 stratus xi. fatis interceptus in vestibulo
 templi D. Georgii sepultus est, successio-
 rem illi populus dedit Petrū Polanum
 generum. Hujus sub principatu Fanum
 in Venetam ditionem venit; Petrusque
 Gatilosus ædem D. Clementis cum xe-
 nodochio juxta Canalem orphanum
 extruxit; odia quoq; gravissima discor-
 diaq; inter Venetos & Pisanos exorta.
 Dux hic Corcyram insulam cepit & E-
 manuelem imperatorē adversus Rug-
 gerium Siciliæ regem adjuvit: tandem
 principatu annis xix. gesto vita conce-
 dens successorem habuit ex auctoritate
 populi Dominicum Maurocenum, qui
 urbes Istriæ tributo devinxit. Sub hoc
 turris eximia D. Marci tintinnabulo-
 rum, Campanile vocant, ædificari
 cœpta, cujus fundamenta quæ latent
 plus operis habere credo, quam ad au-
 ras extet, ait Sabellicus, & summum fa-
 stigium adeo sublime est, ut aurei tecti
 fulgor

fulgor in alto navigantibus ad cc stad.
 veluti sidus appareat, ipsaque ex turre
 naves ab Istria Liburniaq; solventes cō-
 spici queant. Sed antea satis multa hoc
 de opere diximus. Eodem tempore fa-
 num D. Virginis quod Crucigerorū di-
 eitur, conditum, item ædes D. Matthiae
 Apostoli à Gausonibus, aream conce-
 dente Bernardo Cornario. Supremum
 spiritum Dux Dominicus edidit anno
 fere principatus octavo; tumultus ho-
 norifice in æde Cruceia. Populus subin-
 de Ducem appellavit Vitalem Michaë-
 lem secundum, qui sumptis imperii so-
 lennibus pacem cum Pisanis fecit, Tra-
 gurium excidit, partem murorum Epi-
 dauri deiecit, insulam insuper Chion in
 ditionē subjunxit. Tandem inclyta vir-
 tute homo principat⁹ an. xvii. circum-
 ventus inimicorū invidia trucidatusq;
 est, qua re intellecta populus comitiis
 coactis, creatisque statim decem-viris,
 rempub. donec de summa rerū statue-
 retur illis commendavit. Dein commu-
 nibus sententiis Aureus Malipetra vir
 optimus Dux appellatur; qui recusato
 principatu auctor populo fuit, ut Seba-
 stianum Cianum ingenii summi ac spe-
 ctatæ virtutis hominem eo magistratu
 ornaret, quemadmodum etiam statim
 factū est. Hujus temporibus Venetias è
 Græ-

Græcia navibus onerariis quas vulgo zattaras vocant, tres eximie magnitudinis columnæ sunt advectæ. Quidam Cōstantinopoli delatas tradidere, nulla pene diversitate, quoniam & illa Græciæ urbs censetur. Quum ex navibus in terram deponerentur, una molis vi fractis artificum organis in aquas decidit, ubi etiamnum imo in fundo cerni potest: aliæ duæ circa fori Marciani caput locatæ modico inter se spatio, quemadmodū nunc conspiciuntur, de quibus supra mentionem fecimus. Artem quam vastæ moles erigi potuere, Sabellius præscriptam se reperisse testatur, asperginem validissimorum rudentum, & funes novos aquis madefactos paulatim se contrahentes; inventorem rei Longobardū fuisse, neo aliud industriæ postulasse præmium, quam ut aleatoribus hoc intercolumnio ludere vel dolo malo impune liceret. Primus hic Dux pontem Rivialti fecit. Temporibus ejus Venetias accessere Pontifex Romanus Alexander III. & Imperator Cæsar Fridericus Ænobarbus, quos in gratiam invicē restituit; quamobrem ut se gratum rursus Pontifex ostenderet, itemq; Frideric⁹ Imperator, præter dona multis eum etiam prærogativis ornarunt. Inter cætera dedere tubas argenteas

octonas, umbraculum, facem candi-
 dam, jusque in plumbum signandi. Sub
 hoc etiam sapientissimo Duce D. Marci
 templum auctum est. Decessit dein an-
 no imperii septimo, vel ut alii scribunt
 octavo, gravis admodum ætate; sepul-
 tus in D. Georgii. Tum comitiis coactis
 populus Quatuor viros creavit deligē-
 dorum quadraginta virorum à quibus
 Dux diceretur. Ita Dux factus Aureus
 Malipetra qui prius imperium recusa-
 verat. Is industria summa Pisanos ab
 Anconitanorum amicitia disjunctos in
 societatem Veneti nominis pertraxit;
 tandemque nono anno, vel decimo
 quarto vel vigesimo principatus, tanta
 quippe hic auctorum varietas, deposito
 magistratu vitam monasticam in cœ-
 nobio Sanctæ Crucis capeffivit, ubi su-
 premum edidit spiritum. Huic igitur
 imperium abdicanti ex plebiscito de
 quadraginta viris electoribus Dux suf-
 factus est Henricus Dandalus. Is Polam
 à Pisanis occupatam recepit, & mœ-
 nibus nudavit; deinde pace cum Pisanis
 facta classem ccxl. navium, præ-
 ter lx. triremes quas ab initio belli in-
 structas Veneti habuerant, in Turcas
 misit: Iaderam quartum expugnavit:
 una cum Francis Isaacum olim Impe-
 ratorem ab Alexio fratre luminibus
 orba-

orbatum in imperium Constantinopolis reduxit Alexio pulso. Deinde necato Alexio alterius Alexii Mirtilli filio simul cum Francis Constantinopolim cepit, quum sortibus ductis imperium Francis, Patriarchatus cū imperii quadrante Venetis ex pacto cessit, quemadmodum nonnulli prodiderunt. His ipsis temporibus insula Creta Venetis à Balduino Gallo Imperatore Byzantii condonata est. Diem postea functo hoc Duce, & in atrio D. Sophiæ tumultato, sententiis XL. virorum Dux creatus Petrus Cianus Sebastiani olim Ducis filius; sub quo Venetis civibus diversis loca hæc concessa, sic ut auctoritas imperii summa penes rempubl. Venetam maneret, Corcyra, Methone, Corone, Gallipolis, Naxos, Paros, Melos, Herina, Andros, Chalcis, Tenos, Mirina, Sciatos, Philocalos & Lemnós. Concessionis ea causa fuit, quoniam ab ipsis quibus concedebantur, in ditionem subjunctæ fuerant: diu vero deinceps in Veneti nominis potestate constitere. Deducta etiam hoc tēpore colonia est Candacé, uti olim vocabatur, quæ Candia nunc, in Cretâ: equites ex patriciorū ordine; pedites è plebe deducti. Tabulam quoq; sub hoc Duce auream in D. Marci ara, qua de supra memoravimus

plurimum nobilissimis gemmis & margaritis uti nunc cernitur, ornavit Angelus Falerius reip. procurator. Dux jam ætate confectus ann. imperii xxii. quum se porro negotiis curisq; reipubl. sufficere haud posse putaret, vitamque reliquã in otio sancte cuperet exigere, deposito sponte magistratu cœnobium D. Georgii ingressus nec diu post vitam finiit, illatus monumento juxta patrẽ. Deinde xl. virorũ suffragiis Dux creatus est Iacobus Theupolus. Hujus principatu Iadera quintũ à Venetis defecit; protinus tamen recepta, concedente quoq; Bela Hungarorũ rege jus omne quod ad Hungaricum regnum ex ea urbe pertineret. Iacobus an. xx. repub. gesta moriens, sepulcro conditus est in DD. Ioannis & Pauli æde quam Prædicatorum familia tenet, primusq; Ducum tumulo hoc fanum nobilitavit. Successorem in Ducatu habuit Marinũ Maurocenum, novo instituto designatum, ut prodidit Sabellicus: condita namq; tunc alia Ducum creandorum ratio, quam si quis cognoscere velit, apud Sabellicum inveniet, qui libro hac de re composito summum ingenium summamq; prudentiam legis auctorũ celebravit. Commemoratur etiam à Donato Ianocto Florentino. Decessit
Mari-

Marinus Dux anno imperii quarto, conditusq; monumento in D. Marci. Successorem nactus est per electorum suffragia Raynerium Zenonem, cujus tempore magna cū Genuensibus mari bella gesta, quemadmodum Blondus & Sabellicus memorię prodiderunt. Mortem is obiit ann. principatus xvii. sepulcroq; cōditus in DD. Ioan. & Pauli. Suffectus Laurentius Theupolus Iacobi Ducis filius, à quo præliis aliquot cum Bononiensib⁹ ad Primarium varia fortuna fractis, tandem ad conditiones & pacta ventum, uti apud Blondum & item in Bononiensium annalibus perscriptum legitur. Is dein anno imperii summa cum laude ac gloria gesti sexto defunctus monumēto DD. Ioannis & Pauli juxta patrem illatus est. Electores communibus sententiis Iacobum Con-
tarenum suffecere. Sub hoc armis in potestaté retracti Iustinopolitani Istrię qui defecerant, pugnaęque graves cum Anconitanis in mari factę, cum quibus tamen & pax deinde composita. Confectus ætate Iacobus imparque jam rei-
publicę curis magistratum patribus restituit: nec diu post vita concedens in sodalium Minorum æde sepultus est, primus omnino Ducum eo illatus. Post
ejus abdicationem communi consilio

Dux electus absens Ioannes Dandalus, sub quo Ptolemaidem Saraceni ceperunt. Animam edidit anno principatus decimo, magnaue pompa funus ductum ad ædem DD. Ioannis & Pauli, ubi monumento majorum illatus. Peractis statim ejus exequiis seditio in civitate gravis oborta plebis, minaciter & acerbe de patritiorum ordine conquerentis, & Iacobum Theupolum virum gravem prudentemque Ducem postulantis; qui re cognita, studio reipubl. libertatisque patriæ ductus plebi sapienter restitit; sed ut vi & furori multitudinis obviam iri haud posse videret, insequenti nocte clam ad Marocium cepit fugam, ibiq; tantisper laruit donec tumultus consideret. Dein ex instituto ac lege civitatis Dux creatus est Petrus Gradonicus, tum temporis in Prætura Iustinopolis absens. Hujus principatu durante Veneti à Genuensibus classe victi, conjuravitq; Bajamontes Theupolus cum Quirinis, Barociis, Doriis, Badoariis, & Basiliis, in necé Ducis aliorumq; plurimorum imperii occupandi causa; sed proditis eorum consiliis, rei supplicio affecti. Iaderani sexto defece-
runt. Excessit Dux Petrus, imperio annis XII. mensibus IX. gesto: sepultus in D. Cypriani. Secutus per Electorū suffragia

fragia Marinus Georgius, qui cœno-
 bium D. Dominici fratrum Prædicato-
 rum observantiæ ut vocant, fundavit, &
 mense principatus x. fatis interceptus,
 monumento in DD. Ioannis & Pauli
 æde jacet. Huic rite successit Ioannes
 Superantius, qui Ducatus sexto mense
 xvi. anni Iaderanis in ditione receptis
 supremum diem explevit, situs in D. Mar-
 ci templo juxta Baptisterium. Subleſtus
 patrum suffragiis Franciscus Dandalus
 cognomento Canis ob pietatem erga
 patriam insignem, ut Blondus & Sa-
 bellicus in historiis perhibent. Is bello
 Scaligeros petiit Veronę Patavique re-
 gulos, & Tarvisium, Bassianum, Castel-
 lum Baldi, aliaque multa oppida cepit.
 Castellum Baldi tamen & Bassianum
 S. C. Carroriensibus Patavinorum regu-
 lis postea condonata. Diem Franciscus
 obiit anno principatus xi. successitque
 lege civitatis Bartholomæus Gradoni-
 cus. Hoc Duce spatiosissimum illud co-
 mitium in Curia factum, ubi patritiorum
 ordo magistratibus tum urbanis tum
 provincialibus creandis coit, & non-
 nunquam diebus integris octo, dum sen-
 tentiis variaretur, nec priusquam con-
 veniret abscedendi esset facultas, com-
 moratus est, uti Sabellicus tradidit. Co-
 mitium id summorum pictorum opera
 Z 5 nobi-

nobilitant, præcipueque Beilinorum: & visuntur hic Iacobi Sannazarii, Petri Bembi Cardinalis & Andreæ Navagerii doctissimorum hominum expressæ ad vivum imagines. Sabellicus scribit tradidisse quosdam, his temporibus primū omnium ex urbe magistratus Methamaucum, Pupiliam, & Palestrinam missos. Bartholomæus Dux annū alterum, menses novē in principatu tantū vixit, monumento illatus magna cum pompa in D. Marci æde. Successit rite designat⁹ Andreas Dandalus ab insigni benignitate humanitateque, nec major annis xxxvi. mansuetissimus appellatus. Literarum studiis admodum deditus erat, & non inelegantes, ut Franciscus Petrarcha testatur, historias scripsit nominatimq; celeberrimas rerum Venetarum. Hac tempestate Iaderani septimo defecerunt; sed armis & vi protinus in potestatem redire coacti. Classē quoq; Genuensium apud Sardiniam Veneta devicit. Anno deinde principatus magna cū laude gesti duodecimo, Andreas fato cum concessisset, in æde D. Marci conditus monumento est. Sublectus rite Marinus Falerius Vallis Marinæ Comes & Eques auratus, legatione ad Max. Pontificem absens. Hoc tempore classē Venetā Paganus

Aurius

Aurius Genuensium classis præfectus
 rupit. Dux Marinus ob affectatam ty-
 rannidem imperii mense nono cæsus
 est, sublektusque Ioannes Gradonicus
 cognomento Nafonus, qui pacem mox
 cum Genuensibus fecit, & post men-
 sem imperii decimum quartum fato
 interceptus, honorifico funere delatus
 ad ædem Sodalium Minorû ibi sepultus
 est. Dux tû dictus absens Ioannes Del-
 phinus, qui principatus anno quinto
 supremum diem clausit inque Divorû
 Ioannis & Pauli æde jacet. Patres Lau-
 rentium Celsum absentem quoq; cum
 suffecere, sub quo cum ab imperio de-
 fecissent Creteneses, domiti mox armis
 & bello sunt ductu auspiciisq; Ludovici
 Vermii copiarum Veneti nominis præ-
 fekti. Tertio dehinc anno, mense deci-
 mo principatus exacto Laurétium fata
 rapuere, qui magna cum pompa sepul-
 tus apud Cælestinos Successoré accepit
 Marcum Cornalem; cuius temporibus
 cum iterum Creteneses defecissent, ar-
 mis in potestatem redacti sunt. Obiit
 post anni IIII mensem octavum, situs
 in DD. Ioannis & Pauli. Ducatus hinc
 ad Andream Contarenû rite delatus.
 Is accepto de se civitatis iudicio clam in
 agrum Patavinû se subduxerat: multis
 tamen conjunctorum amicorumque
 con-

consiliis adactus, qui patrum mentem voluntatemque certam esse docebant magistratum capere eum oportere; minus, exilio multatū tanquam patriæ hostem, domoque direpta bona ejus in publicum redigenda, suscepit quidem imperium, at prorsus invitissime. Circa hæc tempora cum Tergestini defecissent, bello petiti atq; in ditionem retracti sunt. Pugnatū etiam tum Genuensibus frequenter, qui fortunam belli secuti maximis jam cladibus affecta re Veneta Fossam Clodiam usq; pervenerant. Vicit tamen ad extremum Veneta classis, & exinde feliciter hostem persecuta Fossam Clodiam decimo mense postquam à Genuensibus occupata fuerat, recepit. Pax dein anni sexti mense quarto post inceptum bellum facta. Contarenius supra xiv. annū princeps fato raptus, in D. Stephani æde sepultus est. Patres insignia Ducatus Michaëli Mauroceno tradidere, qui post quartū mensem vita decedens in DD. Ioannis & Pauli sepulchrum habuit. Successit Antonius Venerius absens electorum votis dictus. Is tanta integritate severitateque fuit vir, ut filium obscuro carcere necari voluerit propter stuprū virginī oblatū civis filiæ: quam & occidendū publice decreverat,

rat, nisi patrum intercessissent preces, quibus se permoveri haftenus est passus, ut in carcere supremum vitae diem agere eum pateretur, exemplum hercule nec impar gloriae Bruti Torquati-
 ve. Vita concessit tam iustus ac severus Princeps anno Ducatus xviii delatusq; est in ædem DD. Ioannis & Pauli. Successorem accepit Michaëlem Stenum; sub quo in Venetam venire ditionem Verona, Vicentia, Colonia, Feltrium, Bellunum, Patavium: Iaderamque Ladislaus Hungariæ rex Venetis vendidit. Diem functus anno principatus xiii. honorifice delatus est in ædem D. Marini. Traditum à quibusdam scimus, ultimum eum familiæ suæ; Stenorum extinxisse nomen. Sublatus patrum sententiis statim Thomas Mocenicus, qui tum legatione ad Gabrinum Fondulum Cremonæ tyrannum obibat. Eo insignia Ducatus tenente Venetum in imperium venire Civitas Fori-Julii, Opitergium, totaque Fori-Julii regio: Basilica D. Marci incendio conflavit, instauratæque Ducales ædes. Post decimum principatus annum, mensem tertium mortuus, in æde DD. Ioannis & Pauli monumento conditus est. Patres Franciscum Fuscum suffecerunt, sub quo ad Veneti nominis au-
 gori-

toritatem se contulere Brixia, Bergomum, & Ravenna. Clades etiam ad Caravagium à Francisco Sfortia Mediolanensium legato accepta; cum quo deinde contracta societas in imperium accepta Crema, rursusq; bellum gestū, tandem vero cum Dux Mediolani esset factus, amicitia denuo inita foedusque percussum. His temporibus Venetias venit Fridericus III. Imper. cum Eleonora Imperatrice, quibus haud diu ante Pontifex Max. Augustulem coronam Romæ imposuerat. Eos Dux & patres summis honoribus exceptos amplissimis quoque muneribus ornavere. Ducem hunc dein anpū ætatis XIX. agentem prudentissime repub. gesta autæque, quoniam ob decrepitam ætatem publicis amplius curis haud sufficere videbatur, patres ab imperio deposuere, subleto Paschale Malipetra: qua re senex intellecta, principatus an. XXXIV. quoniam in affecto corpore vis tamen animi vigeat, non diu post ex dolore mæroreque mortem obiit; delatusq; est in ædem sodalium Minorum habitu insignibusq; Ducalibus exornatus, in pompa funeris comitante novo Duce cum patribus magistratibusq; urbis vestem atram ac lugubrem indutis; quod omnino absq; temporū superiorum

rum exemplo contigisse, nimirum ut Dux alter alteri funus duceret, etiam Sabellicus testatur. Paschalis vero post annū quartum, mensem sextum & ipse vita concessit, in DD. Ioannis & Pauli situs. Successit rite Christophorus Maurus, qui Anconam ad Pium II. Pontificem cū triremibus aliquot profectus, operam suam in bellum Turcicum de quo consilia tum erant inita, obtulit. Sub hoc Principe Chalcidem expugnavit Othomanus Turcarum rex. Ædem cum cœnobio D. Iobis struxit; annisque novem, mensibus sex republica gesta, spiritum supremum edidit, monumento positus in Divi Iobis æde. Patres Nicolaum Tronū suffecere, qui nummum argenteum percussit cum sua imagine, Tronos vocant, & post xx. Ducatus mensem excessit, situs in æde sodalium Minorum. Sublectus inde Nicolaus Marcellus, qui nummum & ipse cum suæ gentis appellatione signavit, & vix xv mense principatus exacto moriens sepulcrū habuit in D. Marinæ. Secutus est Dux rite designatus Petrus Mocenicus, à quo nūmus dictus gemini Marcelli pretio Mocenicus. Fato concessit anni principatus secundi mense altero, in DD. Ioannis & Pauli situs. Ejus temporibus in Forum-Iulium incur-
cursa,

cursarunt Turcæ, ferroque & incendio
 cuncta vastavere passim, ut Sabellicus
 in historia rerum Venetarum copiose
 perscripsit. Successit in Ducatu patrum
 sententiis Andreas Vendraminus, qui
 anno principatus altero diem supre-
 mum finivit, delatusque est funere in
 ædem Servorū. Excepit hunc Ioannes
 Mocenicus Petri olim Ducis frater; sub
 quo Scodram Turca cepit ob præfati
 socordiam quem Venetus præsidio loci
 imposuerat; maximumque bellum ac
 diuturnum cum Hercule Atestino Fer-
 rariæ regulo gestum: in quo totius pro-
 pæmodum Italiæ principes adversus Ve-
 netos pugnare: sed cū ii de magnitu-
 dine animorum ac viribus nihil quic-
 quam demitterent, tandē pax hujusce-
 modi conditionibus facta est, ut Polici-
 nium Rhodiginum apud ipsos relin-
 queretur. Ducales etiam ædes hoc tem-
 pore cōflagrarunt, refecitq; mox Ioan-
 nes. Eo dein principatus anno septimo
 diem functo, ac in DD. Ioannis & Pauli
 æde tumultato, Marcum Barbadicum
 patres Ducem appellarunt, qui fato ra-
 ptus ingenti cum civitatis dolore, quo-
 niam mirifice diligebatur, monumen-
 to illatus est in fanum Charitatis. Suc-
 cessorem habuit Augustinum Barbadi-
 cum fratrem. Is cum Ludovico Fran-
 ciz

ciz rege fœdus icit de Ludovico Sfortia
 Mediolani imperio pellendo. Societatis
 erat perscriptum legibus, ut Cremona
 & Soncinum cum tota Abduæ Glarea
 Venetis cederet, uti etiam evenit. Antea
 quoq; Ferrandinus rex Neapolis bello
 Caroli octavi Francorum regis qui re-
 gnum Neapolitanum cepit, Brundu-
 sum, Monopolim, Hydruntū, & Man-
 fredoniam magna pecuniæ vi accepta
 Venetis oppignoraverat. Hujus insuper
 Ducis temporibus Methonē & Coro-
 nem in Peloponneso, item Naupactum
 Bajazetes Othomanus Turcarum rex
 occupavit. Imperio dein annis xv. ge-
 sto fatis absumptus Augustinus in æ-
 de Charitatis monumento positus est.
 Successorem habuit Leonardum Lau-
 redanum, virum bonum ac sapientem,
 cujus temporibus omnes propemodū
 orbis Christiani principes societatem
 contraxerant adversus Venetos; quos
 cum Ludovicus XII. Franciæ rex in
 Italiam exercitu adducto, memorabili
 apud Ripaltam pugna cæcidisset, impe-
 rium eorum exuere, Bergomum, Bri-
 xia, Cremona, Verona, Vicentia, Pata-
 vium, cum maxima Forijulii parte,
 Crema item & Soncinum, & alia pluri-
 ma Lombardię Marchiæque Tarvisinæ
 oppida, Romanulæ quoque Ravenna,
 A a Cervia,

Cervia, Faventia, Ariminum. Apuliz Monopolis, Brundisium, Trinium, & Hydruntum. Vidit tamé idem Princeps receptú primo Patavium, deinde cum Veneti Ludovicum regem ejusque successorem Franciscum foedere sibi conjunxissent, etiam Bergomum, Brixiam, Vicentiam, totumque Forumjulum. Mortuus, annis xix. mensibus viii. diebus xx. sapientissime gesta republica, post Christi nativitatem MDXXI anno. Funus maxima pompa ductum ad DD. Ioan. & Pauli ædem, ubi situs est. Patres Antonium Grimanú postridie Nonas Iunii sublegere, senem admodú, & ætatis annum LXXXVI. mensem vi. agentem. Is fortunæ ludum variis casibus tulerat: nam cum olim ob rem infeliciter adversus Turcas marigestam, summa sane cum dignitatis & exultationis jactura exulare in Creta uno & centum annis fuisset jussus, difficilimis inde reipublicæ temporibus amisso pene toto continentis imperio, post Christi nativitatem MDX anno revocatus ab exilio, Divique Marci Procurator erat factus; ad extremum Dux insuper appellatur. Decessit in hoc magistratu anno secundo, à Christi nativitate MDXXIII. funere delatus honorifice ad D. Antonii Castellani fanum. Hoc itaque

itaque summi ingenii ac sapientiæ viro orbata civitas, Andreæ Gritum Ducem nata est, eximium hominem, & tam corporis, quam animi dotibus egregie decoratum: erat enim præclara statura, commodissimoque membrorum qui homini contingere queat habitu, humanus, facundus, & usu rerum maximarum pacis belliq; temporibus exercitus. Multos calamitosis reipublicæ temporibus pro patria labores obiverat, quum illa totius fere continen-
tis amisisset imperium; nec unquam defatigari se ulla in re erat passus. Eadē vero commendatione principatum, gessit qua superiores reipublicæ curas omnes, sapienter nimirum & juste moderateque. Vita concessit anno post Christi nativitatem millesimo quingentesimo, trigesimo octavo, mense Decembri, magno sui apud mortales desiderio relicto; sepulchroq; conditus est in Divi Francisci Venialis. Patres insequenti mense MDXXXIX. anno Petrum Landum appellavere Ducem, qui consiliis optimis summaq; prudentia rem maritimam itemque continentis rexe-
rat, & maximam apud omnes virtutis opinionem erat consecutus. Præfuit ad annum usque MDXIV. à Christi nativitate, quo mense Novembri fatis con-

ceſſit. Funus ductum in D. Antonii
 Castellani ædem, ubi monumentum
 vivus ipſe ſibi nobile poſuerat. Succel-
 ſorem habuit eodem anno ac menſe
 designatum Franciſcum Donatum, ex-
 ploratæ notæque virtutis & ſummæ
 ſeveritatis prudentiæque virum, qui
 nunc inſignia Ducatus gerit.

VIII.

SERIES DVCVM VENETORVM
 & brevis annotatio eorum quæ ſub
 ipſis memorabilia contigerunt.

An. Chriſti. 697.

PAVLVTIVS Anaſeſtus primus
 in Heraclia Venetorum Dux,
 cum antea per c c xxx. &
 amplius annos Reſpubl. Tri-
 bunitia poteſtate fuiſſet adminiſtrata.
 præfuit ann. xx. menſ. vi.

717. Marcellus Tegalianus Hera-
 clianus; præfuit ann. ix.

726. Vriſus Hypatus, anno Ducatus
 undecimo ob inſolentem Dominatum
 à ſuis trucidatus.

Medoacum migratum, & Magiſter
 militum in Ducis locum ſubſtitutus,
 qui magiſtratus aliquot annis duravit.

742. Theodatus Hypatus Vriſi Fil.
 tertio decimo Duc. anno à Galla ex-
 ceca-

cœcatus & dignitate per vim dejectus.

755. Galla secundo Ducatus sui anno cum potestate male uteretur, & ipse oculis privatus & in exilium actus.

756. Dominicus Monegareus, quem ob ferociam ingenii & tyrannidem Resp. oculis & Ducatu privavit quinto Duc. sui anno.

764. Mauritius Galbajus Heraclien-
sis, hic ob Remp. bene gestam obtinuit,
ut Ioannem filium sibi collegam in
Ducatu cooptaret. Incidit lis & mox
bellum cum Gradenſi antistite, cui Pi-
pinus Caroli F. subsidio venit; Ioannes
nequaquam patriis artibus Rempubl.
administrans Gradenſem antistitem
neſario scelere occidit; præfuit autem
Mauritius an. xxiii. Ioannes cum pa-
tre ix. totidemque post illius obitum,
& cooptato filio Mauritio minore an-
nos vii. obiit cum filio in exilio.

804. Obelerius Anthenorius, qui
Beatum fratrem sibi collegam aſſumſit,
& mox Valentinum: huius tempore
acerrime inter Gallos & Venetos bel-
ligeratam; de exitu trium horum Du-
cum varia & incerta traduntur; sed
conſtat eorum principatum quintum
annum non exceſſiſſe.

809. Angelus Particiatius, primus
Dux in Rivoalto; is Iuſtinianum filium

A a 3 , & An-

& Angelo ex eodem nepotem collegas sibi ascivit; & rebus præclare in Carnis gestis XVIII. regiminis sui anno decessit.

827. Iustinianus Particiatius solus tantum duos annos Rempubl. administravit.

828. Ioannes Particiatius Iustin. F. octavo Duc. an. à nobilibus Gradum selegatus & monastico habitu indutus.

836. Petrus Tradonicus, hic ex Pola oriundus Ioannem F. sibi collegam sumsit. Ingens clades in mari à Mauris accepta. Intestinaq; discordia inter nobiles familias laboratum. Ipse decimo nono Ducatus sui anno à conjuratis fœde trucidatus est.

864. Ursus Particiatius, Ducatum satis prospere administravit & anno Duc. sui XVII obiit.

881. Ioannes Particiatius. Comacium à Venetiis captum; hic ob adversam valetudinem VI. anno magistratu se abdicavit.

887. Petrus Candianus, quinto Ducatus sui mense in navali cum Narentanis pugna fortiter dimicans occubuit.

888. Petrus Tribunus; magna clades ab Hunnis accepta, qui tandem Italia excesserunt: obiit anno Duc. undevigesimo.

909. Ursus Badoarius, anno undecimo

cimo Ducatu se abdicavit & monasticam vitam est amplexus.

920. Petrus Candianus; hujus tempore Iustinopolitani sub Ventor. ditionem venisse dicuntur : occubuit anno Duc. VII.

939. Petrus Bادهarius duos tantum annos Reipubl. præfuit.

941. Candianus Petri fil. Petrum F. in collegam assumpsit qui ob insolens ingenium in exilium actus. Pater undecimo ann. ob filii hostiles in patriam conatus ex mœrore animi decessit.

952. Petrus Candianus ab exilio revocatus successit ; in tyrannidem versus , cum parvulo filio à populo trucidatus est.

976. Petrus Vrseolus Dux creatus: Inclyta victoria de Saracenis parta : Dux omnibus insciis peregre profectus Sanctæ in Aquitania vixit.

978. Vitalis Candianus Petri filius uno anno in Ducatu exacto, magistratu se abdicavit & vitam monasticam est amplexus.

979. Tribunus Menius : intestinis diffidiis in urbe laboratum. Otho II Imp. Venetis omni commercio interdixit, sed illius morte urbs gravi discrimine liberata. Dux anno XIV. magistratu abiit.

991. Petrus Vrseolus. Respub. mirum in modum aucta Narentanos compescuit ; Parentium & Pola multaque alia Istriae & Dalmatiae urbes ad Venetorum imperium accesserunt : Iadera quoque quae jam ante in Venetorum patrocinio erat , dominio se astringit. Belgradenses & Tragurini per legatos se imperio subjecerunt ; Spalatum urbs in Venetorum fidem concessit. Lesina Narentanorum latronum domicilium vi capta: obiit anno xviii. principatus.

1009. Otho Vrseolus Petri fil. Histros & Dalmatas perdomuit, seditione populari in Graecia exulare coactus.

1028. Petrus Centranicus, cum diffidiis civilibus componendis impar esset, magistratu abiit.

1030. Dominicus Flabanicus , praefuit annis x. & mens. iv.

1041. Dominicus Contareus, Dalmatiae pacem restituit Zarensum diffidiis agitatae, praefuit annis xxviii.

1069. Dominicus Sylvius, bellum cum Roberto Apuliae infeliciter gessit ; praefuit ann. xiii.

1082. Vitalis Falerius, praefuit an. xii.

1094. Vitalis Michaël, limites imperii multum auxit , praefuit annis vi.

1102. Ordelaphus Falerius Vitalis Fil. In Syria & Dalmatia prospere rem gessit,

gessit, & in Dalmatia anno xv. principatus pugnans interiit.

1117. Dominicus Michaël, bellum in Syria fortiter gerens, Tyrum cepit & Patriarchæ Hierosolymitano condonavit; anno xiiii. Principatus magistratu se abdicavit.

1130. Petrus Polanus, sapiens princeps, & arbiter inter Conradum & Emanuele Imperatores. Pisanos & Patavinos prælio superavit. obiit anno Principatus xviii.

1148. Dominicus Maurocenus, Polanos & Parentinos in Istria rebellantes compescuit. Anconitani in Venetorum societate venerunt: cum Guilielmo Siciliae R. foedus percussum, multa; immunitates Venetis in Sicilia negotiantibus impetratæ. obiit an. Ducatus viii.

1156. Vitalis Michaël II. Bellum pro Pontifice contra Fredericum Barbarossam gestum. Emanuelis Imp. dolo magnum detrimentum acceptum; Veneta classe veneno pene extincta. Cladis causa in Ducem collata à populo per seditionem cæsus est. xvi. Principatus sui anno.

1164. Sebastianus Zianus; Alexander Pontifex R. Venetias perfugit: celebris victoria de Imperat. classe parata: Pontifex annulo aureo Venetis m-

A a 5 ris

378 VENET. DUCVM.
ris Hadriatici imperium desponsavit.
obiit dux senio confectus anno prin-
cipatus sui VIII.

1178. Aurius Mastropetrus; Res felici-
ter in Syria cum aliis principibus gestę.
obiit an. ducatus nono, vel ut alii XIV.

1192. Henricus Dandulus; fines im-
perii multum producti: ladera recepta:
Creta accepta. obiit anno XIII. princi-
patus; Byzantii sepultus.

1205. Petrus Zianus Sebastiani fil.
Colonia nobilium Venetorum in Cor-
cyram deducta; multę insulę in mari
Mediterraneo particularibus concessę,
summo imperio penes Remp. manen-
te: Creta perdomita & colonia in il-
lam deducta. Decessit postquam annos
XXII. Reipub. pręfuisset.

1228. Iacobus Teupolus; morus ali-
quot in Creta orti, & sedati: Navalis
victoria de Gręcis parta: tenuit prin-
cipatum annos XX.

1248. Marinus Maurocenus primus
novo electionis genere Dux creatus:
Patavium captum: decessit anno Regi-
minis quarto.

1252. Rainerius Zenus: bellum cum
Genuensibus inchoatũ, & clades utrin-
que datę & acceptę. Seditio in urbe
ob novum vectigal laboratum: Mor-
tuus XVII. anno principatus.

1268. LAU.

1268. Laurentius Teupolus: Anno-
næ penuria laboratum, bellum cum
Bononiensibus toto triennio gestum,
obiit anno principatus vi.

1274. Iacobus Contareus: cum
Anconitanis armis certatum, sed mox
pax restaurata. Dux ob senium anno
quarto principatu sponte se abdicavit.

1280. Ioannes Dandulus: bellum
in Histria & cum Aquilegiensi antisti-
te gestum; sed parum prospere: tenuit
principatum ann. x.

1290. Petrus Gradonicus: bellum
cum Genuensibus denuo exarsit: ma-
gna clades à Venetis accepta; quædam
& Genuensibus illata: inde pax facta.
Ferraria à Venetis in fidem accepta, qui
propterea à Pontifice anathemate per-
cussus: domestica conjuratione Respub.
in summum discrimen adducta: Dux
cum Rempub. supra xii. annos admi-
nistrasset, diem obiit.

1303. Marinus Georgius, qui decimo
principatus sui mense decessit.

1304. Ioannes Superantius: Civitas
interdicto liberata. Armamentarium
auctum: præfuit annos xvi. mens. vi.

1320. Franciscus Dandulus; Polani
& Valenses Venetorum imperio se sub-
jecerunt: primum fœdus contra Tur-
cas: Bellum cum Scaligeris Veronæ Do-
minis

minis inchoatum, Sacienses se dediderunt, & mox Conaglenses; oppida aliquot in Patavino agro capta. Serravalum ad Venetos defecit; Patavium captum: Brixia, Bergomumque ad Venetos defecerunt. Patavium Marselio traditum: tandemque de pace cum Martino Scaligero transactum. Dux anno undecimo principatus sui obiit.

1332. Bartholomæus Gradonicus: Cretenses rebellantes non magno negotio compressi. excessit anno principatus quarto.

1336. Andreas Dandulus: Ægyptia & Syriaca navigatio primum instituta: Laderensium rebellio repressa: Ingens in urbe annonæ caritas: etiam pestilentia laboratum: motus in Histria compressi: Bellum cum Genuensibus gestum; classis illorum superata: fœdus cum Arragonum Rege à Venetis factum: prælium atrox cum Genuensibus commissum circa Thracium Bosphorum, Genuenses haud incruentam victoriam reportarunt. Dein ingens clades Genuensibus inflicta: Genuenses & Vice comiti Mediolanensi se tradiderunt. Dux postquam ann. xii. principatum tenuisset, decessit.

1354. Marius Falerius: hoc Duce magna clades accepta ab hostibus, &
intus

intus periculosissime conjuratione laboratum, cujus Dux ipse auctor, plebei cujusdam indicio proditus securi percussus fuit.

1356. Ioannes Gradonicus, pax cum Genuensibus facta: Bellum Pannonicum inchoatum: Dux autem quarto-decimo principatus mense obiit.

1358. Ioannes Delphinus: Seravallum à Pannoniæ Rege captum; in Dalmatia plura oppida ad hostes defece-
runt: Pax deinde cum Pannoniæ R. facta ea conditione, ut Veneti Dalmatiæ Imperio cederent: obiit quinto principatus anno.

1363. Laurentius Celsus: Cretenſes rebellarunt, sed cito oppressi graves poenas dederunt: excessit anno principatus sui quarto.

1366. Marcus Cornelius, (aliis Cornarius) novi in Creta motus, varixque utrinque clades, sed mox sublatis rebellionis authoribus pax insulæ reddita. Præfuit annos II. mens. VIII.

1368. Andreas Contareus: multa hoc Principe adversa Reipubl. contingere, ejusque libertas pene ab hostibus fuit oppressa: Tergestini primo defece-
runt, quibus Austriæ Dux subsidio venit, sed adverso prælio victus statim recessit, & Tergestum receptum. Bellum

lum cum Carrario Patavii Principe exarsit: Carrario Pannoniæ Rex auxilio venit, à quo insignem cladem Veneti accepere, & mox non minorem intulerunt: atque ita pax reformata. Post triennium Austrium secutum est bellum, agrique vastati: sed mox pax perfecta. Deinceps fœdus à Pannoniæ Rege, Aquilienſi antistite, Carrario & Genuensibus adversus Venetos percussum, Tenedus Venetis tradita: magnam Genuenses cladem perpeſſi sunt: Veneti fœdus cum Cypri Rege fecerunt; Aſcrivium in Illyrico ceperunt; & mox Siccum; in mari Veneti magnam cladem à Genuensibus acceperunt. Clodia cum magna clade amiſſa: in urbe misere trepidatum; sed animis confirmatis Lauretum receptum; Genuensium triremes captæ & incensæ: Gradſ oppidum receptum: & post varias clades Genuensibus illatas etiam Clodia: Targeſtum defecit, & Iuſtinopolis ab hoste capta, mox recepta fuit. Maranum frustra oppugnatum, in continenti quoque cladem à Venetis paſſi sunt, & oppida aliquot amiſſa: Tarviſium Duci Austriæ traditum ſponte à Venetis. De pace inter Genuenses & Venetos actum, & post varias clades datas atque acceptas tandem Sabaudi interventu

conve-

convenit. Austrius Tarvisium Carrario concessit. Dux quartodecimo principatus sui anno fatis concessit.

1382. Michaël Maurocenus tantum quatuor menses Reip. præsuit.

1382. Antonius Venerius : bellum acerrimum inter Scaligerum & Carrarium exarsit , cui cum Galeatius Vicecomes se adjunxisset , Veronam & Vicentiam Scaligeris eripuit: moxq; cum Venetis in Carrarium versus Patavium cepit. Tarvisium Venetis redditum. Patavium à Carrario Venetorum ope recuperatum. Verona à Galeatii militibus direpta. Dux postquam decem & octo annos præsuisset, obiit.

1400. Michaël Stenus : classis Genuensium profligata : novum bellum inter Carrarium & Venetos exarsit; Vicentini se Venetis dediderunt: Feltrenses quoque Bellunenses. Bassanici imperium Venetum ultro receperunt: Verona Venetis dedita: Patavium captum. atque ita res Venetorum supra modum creverunt. Iadera à Pannone auro comparata. Dux tertio decimo principatus anno obiit.

1413. Thomas Mocenicus: orta inter Aquilejensem antistitem & Vtinen-
ses discordia ; Veneti Sacilium & Civi-
dadū receperunt; & mox Serravallum,
Feltrum

Feltrum, Bellunū ac Mottam; & deniq;
omnis Forojuliensis ditio quæ Patria
appellatur, Veneto imperio cessit. Dux
cum ann. x. præfuisset, è vivis excessit.

1423. Franciscus Fufcarus : Bellum
eum Insucribus gestum, irrita cum Flo-
rentinis societate Brixia capta & ali-
quot Cremonensium oppida; quæ à
Venetis pace cum Philippo Vicecomite
facta, fuerunt retenta. Bergomū quo-
que illis traditum. Sed bello recrude-
sciente magnam cladem in Pado Vene-
ti acceperunt; quam deinde insigniore
de Genuensibus parva, ulti sunt: Pax
denuo cum Philippo facta: sed bello ter-
tio jam recrudescente res Venetorum
aliquot cladibus & Mantuani perfidia
in discrimen adducta, sed Sfortia exer-
citus Duce adscito, egregiam de hostib⁹
victoriam reportarunt; Verona capta
ab hostibus, & statim recepta. Ravenna
in Venetorum potestatem concessit.
Pax iterum cum Philippo facta, quæ
statim turbavit Laudenses, & Placenti-
ni se Venetis dediderunt; mortuo inte-
rim Philippo Sfortia Mediolanensium
Dux factus, Papiam cepit, Placentiam-
que captam militibus diripiendam cō-
cessit. Veneta classis in Pado disiecta; &
ingens clades ad Caravagium accepta.
Cum Sfortia pax facta; qui in Medic-
lanenses

lanenses movit; Crema in Venetorum fidem concessit. Veneti Sfortiæ potentiam suspectam habentes cum Mediolanensibus adversus ipsum fœdus incunt: ille interim Mediolano potitus, tandem cum Venetis pacem fecit. Fuscarius Dux cum annis circiter triginta sex (aut ut alii, quatuor) Reipub. præfuisse, & ob senium rebus agendis minus idoneus esset, successorem accepit, unde paulo post mœrore extinctus est.

1457. Paschalis Maripetrus: Pacem à prædecessore suo partam conservavit; præfuit annis IV. mensib. VI.

1462. Christoph. Maurus: ejus anno II. bellum cum Othomanno Turcorum Rege susceptum & copiæ in Peloponnesum missæ; quæ Argos expugnarunt: Turci contra Chalcidem ceperunt: de pace cum Turcis agi cœptum: Dux cum an. IX. mens. VI. præfuisse, decessit.

1471. Nicolaus Tronus: fœdus cum Pontifice & Ferdinando Rege adversus Turcos iſtum; Smyrna capta & incensa: Dux uno tantum anno & octo mensib. Reipubl. præfuit.

1473. Nicolaus Marcellus: Cypri regnum variis motibus agitatū, quibus sopitis Regina regnum obtinuit: multa quoq; prospere in Macedonia à Venetis gesta; Dux XIV Ducat. mense mortuus.

1474. Petrus Mocenicus: qui tantum uno anno & duobus mensibus Reipubl. præfuit.

1475. Andreas Vendraminus: Veneti ad Crojam à Turcis cæsi; iterumque ad Lisuntium: præfuit annum unum mens. viii.

1477. Ioannes Mocenicus, Pax cum Othomanno facta hisce legibus, ut Veneti Scodram cū Lemno Insula Othomanno relinquerent, darentque illi quotannis viii. aureorum millia, eotitulo, ut Pontica navigatio tuto Venetis pateret. Veneti pro Florentinis arma sumferunt; sed pace facta, copias suas reduxerunt. Mox Vegiam insulam Dalmatiæ, imperio suo adjunxerunt. Inde bellum cum Ferrariæ Duce gestum: Rodigium, Lendenaria, Abatia & alia Polesini loca, non sine oppugnatione in Venetorum potestatem venerunt: Figarolum itidem expugnatum. Sed Sixtus Pontifex (cujus suasu bellum cæperant) rem Venetam in summum discrimen adduxit: qui cum eis ut bello Ferrariensi abstinerent edixisset, non parentes anathemate percussit, & sociale bellum cum Ferdinando & aliis in Venetos decrevit. Plurima oppida Venetis ademta. Pace frustra tentata: Gallipolis à Venetis expugnata, & mox
paciſ

pacis condiciones acceptæ. Dux octavo principatus sui anno decessit.

1485. Marcus Barbadicus : menses tantum novem Reipub. in summa pace præfuit.

1486. Augustinus Barbadicus: Principes Germaniæ pene omnes Venetis bellum intulerunt; & Roverense oppidum aggressi, cum arce expugnarunt: quod Veneti digressis hostibus statim receperunt: sed dein magna clade apud Tridentum perculsi sunt: & pax facta. Regina Cypri Venetias reducta: Carolus Rex Gallorum in Italiam venit & Neapolitani regni compos factus,) foedere à Pontifice, Romanorum Rege, Hispano, Venetis, & Mediolani Duce adversus illum icto) cum præda onustus rediret, à foederatorum exercitu prope Castrum novum laceffitus, pene victus discessit. In Apulia Monopolis, Pulignanum & Mola à Venetis occupata: & Galli ope Venetorum ex toto Regno Neapolitano expulsi. Veneti dein Carolo mortuo cum Ludovico Gallorum R. foedus inierunt, adversus Mediolani Ducem, ea conditione, ut Rex Ludovico Sfortia dejecto Mediolani & reliquarum Ducatus urbium possessionem caperet; Veneti Cremonam cum agro & totam Abduæ Glaciam

ream haberent. Vtrique voti sui compotes facti. Turcus laderensium fines hostiliter invasit: Naupactū amissum: Venetorū classis maximam jacturam apud Cephalleniam passa est: Methon urbs amissa; Cephallenia autē à Venetis & Hispanis capta: Dux decimo quinto principatus sui anno è vivis excessit.

1501. Leonardus Lauredanus. Pax cum Turcis facta: Grave dein bellum Venetis conflavit Iulius II. Papa pertractis in unum fœdus Gallię, Hispanięque regibus, necnon Imper. Maximiliano; primum illis cum Ludovico XII. Gall. R. prælium fuit, qui illos ingenti strage in Abduæ Glarea percussit: mox Brixia se victori dedit, Bergomum, Cremona & reliquę illius regionis civitates. Patavini, Vicentini, & Veronenses Cæsari se dediderunt: Patavium receptum: Ravenna frustra à Pontificiis oppugnata, sed Veneti ut Pontificem placarent, omnia loca quę in Flaminia tenebant, ultro ipsi concesserunt. Magnam dein stragem Veneti à Ferrariensi passi sunt. Iulius Pontifex Hispaniar. Regem & Venetos contra Gallorum regem in fœdus pertraxit. Brixia cum se Venetis reddidisset, à Gallis subito oppressa & pene exorsa fuit. Ingens prælium apud Ravennam à confœderatis cum

cum Gallico exercitu commissum, in quo Galli superiores facti, Ravennam expugnarunt & diripuerunt. Sed haud multo post Galli cruenta pugna ab Helvetiis victi in Galliam se recipere coacti sunt. Veneti recuperarunt Cremam: Brixiam Hispani Gallis eripuerunt, quam cum Venetis restituere detrectarent uti ex foedere tenebantur, Veneti cum Gallo foedus adversus Hispanum inierunt; & à Gallis adiuti Brixiam recuperarunt: Cæsarei & Hispani Venetum Dominium misere vastarunt; & Venetorum exercitum ceciderunt. Franciscus I. venit in Italiam & magna licet clade ab Helvetiis affectus, victor tamen Mediolanum recepit Venetorum maxime ope; & mox frustra tentata Verona, induciæ cum Maximiliano Imp. factæ: sed novo bello inter Carolum V. Sociosque & Gallorum regem accenso, Veneti auxiliares copias Gallo miserunt. Dux Lauredanus interim mortuus cum ann. xix. mens. viii. Reip. difficillimis temporibus præfuisset.

1521. Antonius Grimanus jam pene nonagenarius: Mediolanum ab Hispanis ereptum Gallis; Genua quoque ab iisdem capta: Rhodus à Turcis capta. Dux tantum annum unum & menses x. præfuit.

B b 3

1523. An-

1513. Andreas Grittus: Veneti à Gallorum Rege desciscientes, Cæsari & Pontifici se fœdere junxerunt: Rex Galliarum Mediolanum & multa alia oppida cepit; Veneti deserto Cæsare fœdus cum Gallo renovant: Rex Galliarum apud Ticinum captus, & in Hispaniam abductus, & demum dimissus: Roma ab Hispanis direpta & Clemens in arce S. Angeli obsessus. Rex Galliarum rursus Italiam infesto exercitu ingressus Ticinũ cepit & diripuit. Monopolis in Regno Neapolitano à Venetis capta. Cæsariana classis à Doria qui Gallo militabat profligata: Sed ipse mox ad Cæsarem defecit. Pax dein inter Cæsarem & Regem Galliarum facta. Bononiæ fœdus inter Cæsarem, Pontificem & Venetos factum. Cæsarianis & Gallis in Pedemontana regione bellum gerentibus, Veneti quievire: Sulimannus Venetis bellum movet; Corcyram per suos vastat: Scardona à Venetis capta: fœdus à Pontifice & Cæsare cum Venetis contra Turcas iktum: Castrum novum in Dalmatia Turcis ereptum: Dux cum xv. ann. vii. menses præfuisset, obiit.

1539. Petrus Landus: Summa annonæ in Italia & urbe Veneta caritas: Castrum novum in Dalmatia rursus amissum: Pax dein à Venetis cum Sulimano

limano facta: Dux cum vi. ann. & ix. mens. præfuisset, obiit.

1545. Franciscus Donatus: Cenetensi populo de Cardinali Grimano graviter questu, temporalis Dominii jus Cardinali ablatum & Reipub. Venetæ restitutum: Dux postquam annos vii. & menses vi. præfuisset, obiit.

1553. Marcus Antonius Trevisanus, qui anno nondum in principatu circumactus obiit.

1554. Franciscus Venerius: qui principatum tantum annum unum & undecim menses tenuit.

1556. Laurentius Priulus: Annonæ inopia & peste in urbe laboratum: Veneti licet à Pontifice sollicitati, tamen in fœdère cum Hispano perstiterunt: Dux cum paulo plus triennio præfuisset, moritur.

1559. Hieronymus Priolus: Circa Gradum res inter Cæsarem & Venetos compositæ sunt: de Forojuliensibus tamen finibus, ad quos Commissarii utriusque partis componendæ rei causa Cludum profecti fuerant, nihil agi potuit: Dux cum ann. viii. menses duos Rempub. gubernasset, è vivis excessit.

1567. Petrus Lauredanus: Selymus Turcarum Imper. Cyprum à Venetis sibi dedi postulat; & negantibus bellum

indicit. Dux postquam præfuisset ann.
11. mens. v. obiit.

1570. Aloysius Mocenicus : classis
Venetorum centū & septuaginta lon-
gis navibus constans : Turci Xemoni-
cum VIII. pass. m. Iadera distans pro-
ditione occuparunt ; mox & Polizana
potiti sunt. Veneti contra Supporum
ē regione Corcyrae in Epiro oppidum
ceperunt : Ad Catharum à Venetis ma-
le pugnatum : Turcae copias in Cyprum
ad Salaminam exposuerunt ; & Leu-
cosiam statim aggressi post acrem qua-
draginta dierum oppugnationem ex-
pugnarunt : Inde ad Famagustam ca-
stra admota , quae urbs cum obsidio-
nem summa praefecti Bragadini virtu-
te eoque sustinuisset, ut jam annonae
nihil ipsis esset reliquum , deditio-
nem facere coacta est , quam perfidus hostis
summa immanitate violavit. Atque ita
Turca Cyprī potens est factus. In mari
autem prope Naupactum insignis vi-
ctoria navalis à Christianis de Turcis
parata, ann. 1571. tanta hostium strage
ut universa pene Othomannica classis,
vel interfectis vel in mare lapsis Epiba-
tis & vectoribus, capta, in Christiano-
rum potestatem venerit : nec Venetis &
confederatis inctuenta victoria fuit,
nobilissimis aliquot viris & III. millib.
milli-

militum in conflictu desideratis. Sed dum socii cunctantur, victoriæ fructus è manibus elapsus est; nihilque memoria dignum postea à fœderatorum classe actum. Veneti autem animadverso rerum suarum periculo, bellum tacito consilio in pacem commutare satagunt; quæ brevi secuta est, hisce conditionibus, ut Cyprum Turcæ haberent, eorumque imperio Antibaris & Olchinium oppida in Epiro adjicerentur; Supporum redderetur; denique trecenta millia aureorum tribus pensionibus solverent Veneti; cæterum unusquisque haberet quæ ante bellum possideret. Dux anno clō 15 LXXIV. defunctus.

1574. Sebastianus Venerius: pestilentia in urbe laboratum; Duxq; cum nōdum annum præfuisset, è vita excessit.

1575. Nicolaus Pontius homo doctissimus per omnes pene honorum gradus ad Ducatum ascendit: & postquam septem annos & ix. menses Reipubl. præfuisset; obiit.

1583. Paschalis Cigogna: hujus temporibus Palma arx in confinibus Fori-Julii primum structa: & in insula Cephalenia novum munimentum excitatum; Pons quoque admirabilis in urbe ad Rivum altum structus: præfuit Reipubl. annis circiter x.

1594. Marinus Grimanus è Procuratore S. Marci Dux factus summo populi plausu: Rempubicam in summa pace per decem annos & decem menses administravit.

1606. Leonardus Donatus, hujus tempore Paulus V. Pontifex R. Remp. posuit sub interdicto, parumque res abfuit à bello, nisi Galliar Regis opera Pontifex iram remisisset, & sibi satisfieri passus fuisset, in qua Respubl. ita se gessit, uti ne ad momentum quidem interdictum agnoscere voluerit; historia recens est & accurate descripta à Patre Paulo Servita uti creditur sub ficto nomine. Dux postquam annos vi. & menses vi. Reipubl. præfuisset obiit.

1612. Antonius Memmus qui diem suum obiit.

1615. Ioannes Bembus in Ducem electus mense Novembri; Hujus principatus initio, ad veteres de finibus controversias inter Archiduces Austriæ & Rempubl. Venetam, novis injuriis Viscognorum accedentibus; bellum inter Rempubl. & Archiducem Ferdinandum exarsit, (cujus causas scripto edito Veneti explicarunt) Venetique in Fori Iuliensem patriam cum exercitu profecti, oppidula aliquot in limite utriusque domini ceperunt, &
Gra-

Gradiscam obsederunt; agri utrimque vastati: Moseaniza à Venetis capta; Gradiscæ obsidio soluta: magna damna utrimque data & accepta in Croatia, in Istria, Dalmatia, ipsoque Foro-Julio. Exercitus Venetus pestilentia grassante pene dissolutus fuit: Lucinis dein arx à Venetis Austriis erepta. item Zimini in Comitatu Pisini; Ferdinando interim Bohemiæ regnum adeptò, de pace inter ipsum & Remp. agi cæpit, Galliarum & Hispaniarum Regibus partes suas interponentibus, anno 1617. sed ob novas difficultates, tum convenire inter partes non potuit: itaque utrimque bello certatum ad mensem Novembrem, quo induciæ inter ipsos pactæ fuerunt; Anno autem 1618. pacis conditiones perfectæ. Dux paulo post decessit.

1618. Nicolaus Donatus jam pene octuagenarius, à Senatu in Ducem electus, populo minus probante, & seditiose se agente; quo facili negotio sedato; postquam mensem unum & tres dies præfuisset, obiit.

1618. Antonius Priulus: sub hoc Duce anno 1623. fœdus inter Serenissimam Rempublicam & Illustrissimos Ordines Generales Fœderati Belgii perfectum, & utrimque legati missi; paulo

loque post mense Augusto Dux decessit annum ætatis agens LXXV.

1623. Franciscus Contarenus: fœdus inter Regem Galliarum, Rempublicam Venetam, & Ducem Sabaudiarum factum ad Vallem Tellinam in integrum restituendam: obiit anno clō 1623 xv. mense Augusto.

1625. Ioannes Corellius; adhuc hodie superstes.

VIII.

VARIORVM IVDICIA DE
Republica Venetorum: Et singulæria
quædam ad illam pertinentia.

Bodinus de Republ. lib. II.

Contarenus idem iudicandum putat de Republica Venetorum, quam ipse ex tribus confusam esse scribit. *Est, inquit, in Duce, regia quodammodo potestas; in Senatu, Aristocratia; in Concilio maximo, Democratia.* At Ianotus, qui Reipubl. illius statum ab ipsis primordiis & quidem ex actis secretioribus, accuratissime descripsit, in maximis erroribus fuisse Contarenum facile convincit. Demonstrat igitur ante Sebastianum Cianum Venetiarum Ducem, à quo

quo trecentessimus circiter annus labitur, Rempublicam plane Monarchiam fuisse. Contarenus in eo statu, quo nunc est, octingentos annos fuisse scribit; Paulus Manutius mille ac ducentos; quæ ex actis publicis ac certissima historia falsa esse docet Ianotus. Ut sit, perspicuum est his temporibus puram Aristocratiam esse: nam ex urbis & civium descriptione quæ facta est ante annos triginta, censa sunt civium quinquaginta novem millia CCCXLIX. exceptis infantibus, qui annum septimum non attigerant, & Patritiis, penes quos versatur Reip. potestas, quorum numerus & quatuor circiter millium; ex quo numero eximendi sunt sacerdotes, ac juniores xxv. annorum; quibus neq; ad Concilium neque ad Rempublicam gerendam patet aditus: nisi majores annis xx. rogatione ad Concilium lata id obtinuerint: nec certe in Maximi Concilii comitiis quæ nostra ac majorum ætate coacta sunt, plures quam mille & quingenti patritii, ac semper multo pauciores in eorum actis & scriptoribus leguntur. Hic igitur Patritiorum cœtus summam Reipubl. potestatem, id est omnium legum ac magistratum, belli ac pacis; extremæ provocationis, vitæ ac necis jus habet,

habet, ut Contarenius ipse confitetur. Quæ cum ita sint, quis dubitet Rempublicam Aristocraticam appellare? At si optimates nihil aliud quam legum ac magistratum jus haberent, satis esset argumenti ad iudicandum statum plane optimatum esse, ut antea docuimus; cum Magistratum, Senatus, Collegiorum, quæ septem-viri, decem-viri, quadraginta-viri privatorum ac totidem publicorum iudiciorum nulla sit omnino, nisi ab optimatum concilio & quidem precaria potestas. Dux vero solus est ex omnibus magistratibus qui imperio vacat; qui nec vocare quemquam ad se, nec prehendere; nec jure rogare, nec plus in unoquoque collegio, seu maximo, seu minimo potest quam collegarum unus; præterquam quod postremus suffragium ferre consuevit: ut ne Principis quidem ullius aut populi literas referare aut legatos admittere, aut dimittere, nisi pro collegio septem-virorum aut decem-virorum, ac ne urbe quidem injussus excedere potest. Quinetiam Falerium Ducem, quod uxorem peregrinam sibi desponderat, decem-viri in crucem egerunt: præter hunc xii. Duces enumerat Sabellicus vel populari tumultu cæsos, vel supplicio

plicio affectos, cum potestate abuterentur.

Idem lib. III.

Sed hoc imprimis Senatori cavendum, ne peregrinorum Principum largitionibus depravari se aut ullo beneficio illigari patiatur; quod tamen capitale esse debet, nihil tamen frequentius in omnium oculos incurrit; excipio Venetiarum civitatem, quæ ab hoc sordium genere adeo purum habet Senatum, ut etiam sacerdotes, quantumvis cives ac Patritios, ob id à Comitibus procul arceant, quod iurati purantur nihil contra Romani Pontificis utilitates & commoda se facturos: contritum est illud quod ante suffragia cives in Comitio acclamare solent *Fora i preti*. Quinetiam Hermolaum Barbarum (quem virum!) ac non ita pridem Cardinalem Mulanum exilio damnarunt, quod cum Legationem apud Pontifices Romanos obirent, in collegium Cardinalium cooptari se paterentur injussi.

Iac. Aug. Thuanus lib. XXIII.

Venetum Senatum, qui merito omnis civilis prudentiæ officina vocari debeat, id diligentet. cavere; apud quem sacris initiati nullam Reipubl. partem attingunt.

Idem

Idem lib. xxvii.

Nullum item Principem tota Italia esse excepta Republ. Veneta, in cujus amicitia comparanda Rex multū elaborare debeat, illam vero per leges suas non sinere, ut quisquam e suo numero à Principe externo pensionem accipiat.

Bodin. de Repub. lib. iii.

Quod si quis putet consiliorum multitudine tantum Imperium vacare non posse, cogitare debet, Venetorum fines, non admodum late parentes quatuor habere consilia, præter Senatum, ac cæterum omnium optimatum. Est enim Consilium sapientum, quod marinum dicitur: deinde Consilium sapientum, qui quæ terra gerantur curare possint: item Consilium decem-virorum & septem-virorum, quibus, ut collegiis omnibus, Dux ipse præesse potest: quæ Consilia tametsi collegiis & officiis sejuncta sunt, sæpe tamen pro rerum & causarum opportunitate consociantur. Est etiam Senatus sexaginta-virorum, qui cum Magistratibus numerum duplicare consuevit.

Idem ibidem.

Quæ de Consilii capiendi ratione diximus, nusquam fere melius quam Venetiis fieri consueverunt. Quarum enim rerum anceps est deliberatio in
utro-

utroque Consilio sapientum, ea cum decem-viris conjunctim expediri solent: ac propterea decretis subjiciuntur hæc verba, *Con la giunta*. Si Consilium propter sententiarum discrepantiam, exitum reperire non potest, cumulantur septem-viri; si ne hac quidem ratione quicquam, propter dissidentium varietatem, decerni potest, cogitur Senatus universus, ubi res explicatur: quod si salva Majestate Reip. Senatus auctoritas sufficere non videatur, aut inter se diffideant, id ab optimatum omnium cœtu constituitur.

Idem lib. v.

Veneri lege de dotibus lata mille sexcentis aureis patritiæ dotem definierunt, ne familiarum illustrium opes dotibus exaurirentur: si vero patritius plebeiam uxorem duceret, duobus quidem aureorum millibus dotem terminaverunt: sed legem facile antiquari patiuntur, ut patritiorum quorundam egestati locupletorum plebeiorum nuptiis & utriusque ordinis concordia consuli possit. Illud tamen prudenter, quod fœminas ab hæreditario jure, quoad ejus fieri potest, exstantibus masculis summove consueverunt.

Idem lib. vi.

Non ita pridem, id est an. 1616.

Cæ.

Veneri

Veneti tres Magistratus cum censoria potestate crearunt, quos ipsi Tresviros conformandis civium moribus appellant; vulgo *I Signori sopra il ben vivere de la Citta*: quia Censorum nomen liberæ civitati ac omni genere voluptatum diffucenti nimis grave ac severum videbatur.

Idem eodem lib.

Veneti quatuor circiter hominum millia operibus publicis assidue exercent ac foveant; quo nihil aut plebutilius aut civitati commodius aut universis jucundius fieri potest: quod præter opera publica civitati necessaria, etiam publicas opes tenuibus alendis summa benignitate largiuntur.

Arnoldus Ossatus Cardin. Ep. cccliii.

Veneti quidem non plus habent devotionis, quam opus est; tamen res suas tanta prudentia agunt, quam alius quivis Princeps. Recordaris haud dubio quo pacto post superioris Regis obitum, Regem qui hodie rerum potitur statim agnoverint, & Legatum nostrum, eodem plane loco habuerint quo antea, præterquam quod non ante voluerint illum cum cæteris Legatis ad Capellam admittere, quam Rex Ecclesiæ fuisset reconciliatus, ut nimirum Papæ & Regi Hispaniæ & toti mundo fidem face-

facerent se, utcunque ob rationes Politicas agerent, tamen exacte observantes esse religionis, neque cum Principe minus Catholico velle communicare.

Interdicti Veneti Hist. lib. 1.

Republ. Veneta Ecclesiasticos prorsus ab omni participatione sui regiminis excludit; solaque inter omnes Principes neminem ex Curia Romana pensione demeretur.

Paulus Paruta in Hist. Venet. lib. IV.

Majores nostri maxime operam dederunt ut cives sui, negotiationi & navigationi maritimæ industriæ incumberent, atque ita & privatas publicasque opes augerent, & nomen Venetum ad peregrinas & longinquas nationes propagarent. Situs ipsius urbis ad ejusmodi studia & exercitia videbatur invitare, & per se ejusmodi mentem incolis suis suggerere; quippe cum Civitas agrum proprium non haberet, cujus fecunditas tanta esset, aut industria colonorum talis ut locupletes eos reddere posset, quin imo nec paucæ res ad vitam necessariæ ipsis deessent, necessitas industriam accendit, quæ deinceps omnium rerum abundantiam genuit. Inprimis autem solebant plurimas majores triremes in diversas regiones tam Christianorum quam infidelium

delium destinare, indeque petere multimodas merces, non modo ad usum concivium suorum, sed etiam ad commercia cum aliis nationibus magno lucro exercenda. Cum hisce triremibus multi nobiles & patritiæ gentis iuvenes navigabant, tam mercaturam faciendi gratia, quam maritimas res cognoscendi & artem navigandi percipiendi. Alii per multos annos apud exterarum nationes hærebant, ubicunque mercatura exercetur, non tantum res proprias sed & alienas curantes: quo facto magnam omnium rerum experientiam consequabantur & domum reversi, nequaquam rudes & omnium rerum ignari, sed iam subacti, & ad frugalitatem modestiamque compositi ad Rempubl. tractandam accedebant.

Idem lib. VII.

A maioribus nostris magna prudentia & Reipubl. commodo lege cautum fuit, ne cives sui qui legationem apud externos Principes obirent, quicquam dono sibi datum retinerent, sed in publicum conferrent, quippe qui iudicarent non convenire honorem eis qui Rempublicam quasi repræsentant, habitum refutare, aut permittere singulos habere, quæ omnibus donata videantur; quod si nonnumquam Legatis
dona

dona illa retinere permetterent, id suffragiis Senatus fiebat, ut non tam ex Principum libertate quam Senatus benevolentia ea accepisse viderentur.

Paulus Iovius Histor. lib. 1.

Vrbs Venetiarum ampla atque magnifica, mercaturæ & rei navalis studio à parvis initiis crevit. Sed ea propter incredibilem situs munitione ante alias & beata & admirabilis existimatur, quod interfluentis Hadriæ paludibus cincta, nullisque ob id opportuna hostium injuriis, veteres thesauros domestica in pace cumulatōs periculosis etiam temporibus conservavit. Nulli etenim à terra aditus, intercedente quadraginta stadiorum pelago, nulli penitus à mari ingressus propter cœca & humilia vada, usu tantum indigenis nota, aut ingruentium barbarorū avaritiæ, aut magnis ab alto classibus puerunt. Veneti homines in universum consilio sunt graves, severi in judiciis & in adversa rerum fortuna constantes, in altera nunquam immodici. Omnibus cum idem sit conservandæ libertatis & augendi imperii incredibile studium, in Senatu libere & sæpius acerrime sententias dicunt: nec quemquam temere ex optimatibus, qui vel insigni virtute vel spiritu in gerendis rebus,

cæteris antecellat, nimio plus crescere, vel collecta gratia potentem & clarum fieri patiuntur. Quibus institutis, dum servitutis metu, aliena virtute quam sua terrestri in bello uti longe utilius & tutius putant; rogati omnes per octingentos amplius annos Rempubl. nullis fere intestinis seditionibus exagitata administrarunt. Cæterum ipsa nobilitas totius maritimi negotii & navalis disciplinæ munera naviter implet, exutisque togis arma desumit.

I X.

Regimen civile magnificæ Civitatis

V E R O N Æ.

Ex libris Statutorum hujus Civitatis.

SUPREMVVS Civitatis hujus magistratus qui ab Illustri Domino Venetiarum mittitur, vulgo, Potestas appellatur; intrat regimen suum ad sonitum campanæ cum consuetis insignibus potestatis suæ; & primo visitat Ecclesiam S. Zenonis; deinde Cathedralem & successive cum venerit ad Plateam communis, ascendit solitam sedem Capitelli, ubi habita ad populum oratione, recipit sceptrum Potestariæ ut vocant, Civitatis & districtus Veronæ, juxta veterem consuetudinem

dinem & dignitatem civitatis. Habet auté per totum tempus regiminis sui, & impensis Domini Veneti alit, unum Vicarium legû Doctorem; unum iudicem-maleficiorum Iurisperitum; duos iudices Assessores ad civilia, unum Cancellarium, duos milites socios; unum Comestabilem; qui omnes debent esse forenses, non in civitate Verona nati aut affinitate juncti Veronenſibus civibus: & statim in introitu Potestatis juramentum præstant, se jus dicturos integre & sincere, & statuta Veronæ inviolatè conservaturos. Habet præterea viginti (plures, paucioresve) ut vocant Baroerios, qui arma gestant, & insignia Potestatis.

Regitur porro Communitas Veronæ à Domino Potestate cum Consilio XII. & L. ad utilia communis deputatorû. Quod consilium cum Domino Potestate omnimodam habet in Republ. auctoritatem. Præterquam si D. Potestati videretur in rebus arduis universale consilium totius anni, (quod constat LXXII. qui in sexies XII. distributi per mudas id est bimestria spatia successive Reipubl. inserviunt) advocare.

Omnes autem sub finem cujusque anni olim eligebantur à XXIV. viris nimirum XII. è magno consilio, quibus

ultimæ mudæ fors obtigerat, vi. è numero quinquaginta, & sex extra assumtis; hoc modo: Ballotari debebant secundū librum Estimi singuli patres familias, qui cuipiam dictorum xxiv. viderentur idonei, aut illis deficientibus filii familias perfectæ ætatis. Et quicunque à duabus partibus fuissent approbati, in electione manebant: E quorum cumulo deinde cxxii. eligebantur; & in xii. distribuebantur: quibus cū muneris suo vacante, unus additur Iurista. Sed hanc eligendi formā postea mutavit Resp. Veneta, & per totū consilium electionē fieri mādavit, cætera reliquit.

Consilium xii. Deputatorum congregatur omni die si fuerit expediens, ad præsentiam D. Potestatis vel Vicarii illius: consilium vero xii & l. communiter congregatur die Veneris. Quod autem in hoc consilio major pars Senatorum censuerit, id ratum habetur, dummodo ex tribus partibus duæ præsentēs fuerint. præterquam in causis de alienandis vel obligandis bonis communitalis aut similibus causis, quæ præjudicium aliquod Civitati possent adferre; in quibus duarum partium è tribus consensus requiritur.

Ex Collegio xii. & l. Deputatorum singulis sex mensibus eliguntur octo con-

consules; quorum quatuor sint iudices de Collegio Advocatorum, quatuor alii sint laici boni & idonei. Iudices autem Consules cognoscunt de qualibet quaestione civili; Laici tantū de quaestionib⁹ civilibus quæ non excedunt valorem L librarum. Tenentur autem venire ad Palatium omni die quo jus dicitur: Itemque interesse Curiz condemnationum, & cum D. Potestate & Vicario illius atq; Iudicibus habent vocem; denique ex præcepto Potestatis seu Iudicis malefactorum tenentur ire ad villas & loca districtus Veronensis. Percipiunt à Dominio Veneto stipendium annuum; ubi vero exeant foras, etiam pro itinere & labore salarium.

Insuper à Collegio XII & L Deputatorum una cum D. Potestate eligitur Cancellarius communis Veronæ, qui sibi eligit coadiutorem fidelem aliquem & expertum notarium civem Veronæ originarium.

Itemque duo Provisores, quorum officium durat sex menses tantum, & electio fit singulis trimestribus de uno. Ita ut alter alterum præveniat in officio menses tres: quorum unus attendit ad exigendum quascunque pecunias communis, alter convocat consilia ad tractandas res communis, in quibus

tamen sibi invicem suffragantur. Idem Consilium XII & L. hisce adjungit Scribam unum, qui eo officio fungitur ad beneplacitum communis. Provisores autem hi quartam partem percipiunt mulctarū quas ipsi communi applicaverint. Idem pondera & mensuras observant. Securitates accipiunt ab iis quibus aliquid publici locaverint.

Item ab iisdem singulis sex mensibus eligitur, Vicarius Domus mercatorum; itemque miles consul, qui lanificii aliarumq; artium mechanicarum peritus sit; alique tres consules dictæ domus; cum uno Notario atq; uno Massario; judicant hi de causis mercaturam aut artem mechanicam concernentibus; ab ipsis autē appellatur ad Potestatem & Iudices consules communis. Veronę, præterquam in causis quæ valorem x lib. non excedunt: Potestas vero & Iudices litem definire tenentur intra trigessimum diem à lata sententia.

Ab iisdem constituitur & Capitaneus carcerum, cujus officium est captivos servare, iis omnem humanitatem præstare, eorum sæpius apud Rectores & Iudices mentionē facere, &c. Itemque duo dispensatores Eleemosynarum quę captivis dantur, qui & carcerē visitare sæpe coguntur, & de Capitanei & famulo-

mulorum illius œconomia cognoscere.

Eliguntur & Capitanei duo ; unus citra, alter ultra Athesim, quorum officium est rebelles bannitos & alios maleficos indagare & captivos sistere ; In quem finem non licet ipsi præter suam formam habitationem, in ullo alio districtus Veronæ loco per se vel famulos suos commorari ultra triduum, sed tenetur equitare de loco in locum & persequi malefactores. Ab eodem consilio xii & l. eligitur Capitaneus Lacus Gardæ, cujus officium est sollicite attendere custodiæ ejusdem lacus & providere, ne ulla quantitas frumentorû, farinæ, aut leguminum conducatur ad alienas terras & loca Dominio Veneto non subjecta. Item ne ulla quantitas salis alio transportetur ; itemque ne ullæ merces sine licentia alio vehantur & imprimis ne lanæ Veronenses & pecudes extrahantur ; Denique ut omnes pisces qui in illo lacu capiuntur, toto quadragesimali tempore Veronam deducantur. Ab integro autem consilio cxxii Vicarii per suffragia & Ballotas ut supra eliguntur per totum districtum Veronæ ; qui tenentur officium suum per se & non per delegatos obire : hi jus reddunt unicuique usque ad valorem x librarum & non ultra sine speciali

412 CLARI VENETI
ciali commissione. Ut autem fidelius
munere suo fungantur, singulis annis
mense Decembri à consilio XM & L
eliguntur quatuor syndicatores, qui ad
syndicandum exeunt initio mensis Ia-
nuarii, & Vicarios omnes & alios mi-
nistros coram se in loco Vicariatus sui
citant, & rationem ab eisdem repo-
scunt gesti Magistratus, eosdem mul-
ctant, condemnant aut absolvunt; syn-
dicationem autem absolvere tenentur
intra mensem, & de iis quæ offende-
rint ad idem consilium referre. Atque
hæc de Regimine Civitatis Veronæ in
communi dicta sunt, nam minutiora
persequi nimis longum esset.

X.

De Claris Viris

REIPUBLICÆ VENETÆ.

Ex F. Leandro Alberto.

HACTENUS imperii forma,
quam illustris & præclara hæc
civitas à primordio sui in
hunc usque diem habuit; ex-
posita; consequitur ut celebrium ac
nobiliorum ejus alumnorum memo-
riam quoque referamus. Non tamen
dicens.

dicentur omnes, quippe quia tam multos in lucem edidit, ut nisi longissima narratione complecti haudquaquam possent. Itaque ex iis primum qui in Ecclesiæ Romanæ gubernatione ac honoribus enituerunt, tres Pontifices Max. urbs hæc genuit, Gregorium XII. familia Coraria natum eximie prorsus integritatis hominem; Eugenium IV. ex Condulmeria gente sapientissimum virum; & Paulum secundum ex Barborum magni ingenii virum. de quibus copiose Platina in eorum vitis, itemque Blondus & Sabellicus scripserunt. Cardinales Venetiis orti quamplurimi, Petrus Maurocenus, Marcus Landus literis & moribus admodum ornatus vir, Antonius Gregorii Pontificis quem commemoravimus, nepos, Ioannes Amadeus, & nostra memoria Ioannes Baptista Zeno, Dominicus Grimanus, qui & Aquileiensis Patriarcha disciplinarum studiis eximiaque morum gravitate perornatus fuit, adeo quidem ut insigni sua doctrinâ virtuteque dignitatem Cardinalatus illustrare magis videretur, quam ipse ab illa decorari. Bibliothecam reliquit voluminum amplius viii. mill. partim Græcorum, partimque Latinorum, ex omni scientiarum genere. Multis de
hujus

hujus viri tum scriptis , tum humanitate commemorari posset , verū causa brevitatis quam hic instituimus , memoriam ejus honorificam pro nostræ facultatis modulo celebrabimus alibi. Genuerunt etiam Venetiæ Cardinales Marcum Cornarium , itemque Marinum Grimanum Dominici nepotem Aquileiæ quoque Patriarcham , qui annis superioribus fato concessit , insuper Gasparum Contarenum virum optimum ac doctissimum , qui à Paulo III. Pontifice Max. Cardinalium ordini allectus est , & legationem Bononiensem gessit , ubi supremū vitæ explevit diem anno post Christi nativitatem MDXLII. Doctissimus & ipse erat , & doctorum alter Mæcenas . Accedit his Petrus Bembus quem Paulus quoque III Pontifex in Cardinalium collegium ob insignem virtutem adoptavit ; de cujus ornatu ac elegantia tam in sermonibus quam scriptis , neque solum latinis & græcis , verumetiam vernaculis , quæ jam Europa tota legit & admiratur , multa profecto dicere possemus , sed in alium locum quicquid ejus est rejicere cogimur. Mortem obiit Romæ summo cum dolore literatorum anno post Christi nativitatem MDXLVII. Vivunt adhuc Franciscus Cornarius
Marci

Marci de quo dictum est frater , &
 Franciscus Pisanus, Cardinales. Existi-
 matione summa fuit Marinus Grima-
 nus Cardinalis & Aquileiæ Patriarcha,
 vir eloquentissimus doctissimusque ;
 cujus industria Pontifex Romanus in
 multis legationibus est usus , veluti in
 Parmæ ac Placentiæ gubernatione ,
 quas urbes eximia prudentia rexit.
 Orator etiam ad Franciscum primum,
 Galliæ regem bello cum Imp. Caro-
 lo V. contendentem gratia concilian-
 dæ pacis iuit. Superest ejus frater Ioan-
 nes Aquileiæ Patriarcha disertus homo
 & ingeniorum pater, item Cardinalis,
 cum Victore alio fratre gravissimo vi-
 ro , reipublicæque cum primis studio-
 so , ac eloquente , qui D. Marci Procu-
 ratorem agit , dignus plane tam illu-
 stri stirpe: quodque nullum adhuc suc-
 cessorem familiæ genuerit, cuncta ci-
 vitas summe dolet. Alios præterea ce-
 leberrimos Præsules Venetiæ tulerunt,
 inter quos Pantaleon Iustinianus pri-
 mus Latinorum Byzantinus Patriar-
 cha, postquam ejus urbis imperium ad
 Francos devenerat. Successerunt ei no-
 biles alii viri. Fuit etiam Hermolaus
 Barbarus non minori rerum publica-
 rum usu , quam eruditione præditus.
 Insignem ejus doctrinam cum in lati-
 nis,

nis, tum græcis literis monumenta scriptorum quæ reliquit, abunde restantur; patriæ nomen profecto mirifice illustravit. Aquileiæ Patriarcha creatus est ob summas virtutes ab Alexandro sexto Pontifice Romano. Laurentius Iustinianus ex ordinē Cælestinorum monachus primum Episcopus Castelli, dein Patriarcha Venetiarum & Primas Dalmatiæ nuncupatus ab Eugenio IV. Pontifice mirifica sanctitatis opinione clarnit; eamque miracula testata sunt, plurima beneficia Deo mortalibus elargiente qui patrocinium ejus invocassent. Secutus hunc est in Patriarchatu Maphæus Contarenus instituti Cælestinorum sodalis, Dein Andreas Bondemerius Canonicus regularis, Gregorius Corarius, Ioannes Boratius, Maphæus Gerardus ex ordine Camaldulorum postea Cardinalis, Thomas Donatus ordinis prædicatorum, Antonius Syrianus instituti Carthusiani, Ludovicus Contarenus Cælestinorum, Antonius Contarenus Scopetinorum, Hieronymus Quirinus Prædicatorum, qui nunc sedem tenet. Insuper & alios insignes Ecclesiarum præsules urbs hæc edidit, uti Episcopus Henricum Contarenum Castelli, Dominicum Dominicum, Petrum Æmilianum Vicentiæ, Fantinum Patavii,

Patavii, Petrum Monteum Brixiae, Iacobum Zenonem Feltrii Bellunisque, Dominicum Torcelli, omnes doctrina moribusque perornatos; cum Antonio Pizamano Feltrinorum antistite, qui non solum doctrina, sed etiam sanctitate claruit, & diem functus anno à Christi nativitate MDXII, Venetiis, tumuloque conditus in D. Petri Castellani. miraculis illustratus est, Deo Opt. Max. mortalibus eximia munera concedente qui in illius nomen rogarent, maximeque MDXX. anno, quum aperto sepulcro corpus ejus integrum adhuc apparuit. His addendus Hieronymus Trevisanus cum philosophiæ, tum juris peritus, Episcopus Cremonensium & Abbas apud D. Thomam Burgundionum Torcelli, quo in cœnobio jus patronatus habet Trevisana familia. Præter hos vero tam multos Venetiæ nobilissimos Præsules ediderunt, ut omnes referre nimis longum foret; ex quibus tamen in urbis ipsius Episcoporum catalogo nonnullos adhuc commemorabimus. Vivit etiam nunc Aloysius Lippamanus antistes Veronensium, literis & virtutibus insignis homo; qui catenam auream in vetus testamentum elegantissimam composuit. Nec minori numero litteratos viros

D d urbs

urbs hæc tulit quam Præfules ; quam & ex illis exornati doctrina multi fuerint , uti ostendimus . In doctorum cohorte fuit Andreas Dandalus Dux , quem historiam insignem scripsisse prædiximus , & Petrarcha , Blondus , Sabellicusque perquam honorifice memorant . Carolus Zeno non solum apprime doctus , verumetiam eximius classium præfectus fuit , uti Blondus & Sabellicus in historiis perhibent . De Genuensibus triumphum egit , itemque Francicam fudit classem , cui Bucicaldus imper. præerat validissimus homo , Carrariensibus Patavii regulis auxilio missus . Memoriam Caroli summo cum honore celebrat Leonardus Iustinianus oratione quadam funebri , item Petrus Paulus Vergerius duabus elegantissimis epistolis . Zacharias Trevilianus non minori sapientia prudentiaque polluit in consiliis , quam erat literarum disciplinis excultus ; idque probant orationes ejus editæ , nominatim illa quam coram Gregorio Pontifice habuit , qua rationem Ecclesiæ pacandæ (nam terni tum erant Pontifices) commemorat , nec solum eloquentiam insignem , verumetiam ingenium summum ea in re excogitanda testatur . Leonardus Iustinianus fuit
vir

vir maximi consilii parisque facundiæ. Iuvenis adhuc versus lingua vernacula plurimos arte magna panxit, ætate vero confirmata dein eloquentissimus ac literatissimus evasit: neque solum oratione soluta, verumetiam recitatione carminis sermone vernaculo mirifice delectabatur, usque adeo ut inter ætatis suæ doctissimos homines sit habitus, præterquam quod eximius reipublicæ consiliarius erat. Marcus Lippamanus scientia juris enituit, itemque tam linguæ Græcæ quam Latinæ. Franciscus Barbadicus consilio maxime valuit; pariterque Daniel Verurius ordinis patritiorum egregium ornamentum, reipublicæ summe studiosus. Franciscus Barbarus in quo græcæ latinæque linguæ cognitio pariter cum eloquentia gerendæque reipublicæ prudentia collucebat, non satis hercule scio literatusne ac disertus & sapiens & bonus appellari debeat potius quam fœlix, ob eximias ejus res quæ memoriæ sunt proditæ, in acquirenda conservandaque adversus Philippum Vicecomitem Mediolani ducem Brixia gestas. Mentionem ejus in historiis Blondus, Simoneta, Sabellicus honorifice faciunt. Andreas Maurocenus & Hermolaus Donatus, quanquam reipublicæ

blicæ curis assidue vacaverint, eruditionis tamen etiam eximie documenta perillustria dederunt, relictis heroico carmine suorum temporum historiis. Zacharias Trevisanus alterius Zacharie filius laudatissimo comparandus patri fuit, primo literarum studiis, dein administratione reipublicæ. Genuit etiam urbs hæc pernobilis Barbonum Maurocenum, Ludovicum Fuscarum, Vitalem Landum, Candianum Polanum, Nicolaum Canalem cum Lauro Quirino cunctos juris consultissimos, & cum humanitatis artibus eloquentiaque, tum in publicarum rerum administratione mirifica ingenii præstantia pollentes, ideoque non minus ob literarum scientiam in honore habitos, quam propter optima prudentissimaque consilia. Ioannes Cornalis & Paulus Barbus nobilissimi viri præter insignem gravitatem latinarum quoque literarum scientiam habebant. Andreas Iulianus & Bernardus Iustinianus Leonardi F. item Hieronymus Barbadicus Francisci F. cum Nicolao Barbo singulari ingenio maximaque doctrina viri fuerunt: uti quoque Vitalis Landus, Petrus Thomas, Ludovicus Donatus, Franciscus Dedus, Marcus Sanutus, & Hieronymus Donatus
omnes

omnes præclari Senatores, & docti, facundi, prudentes, ingeniique summi homines; præcipue vero postremus, quem Græce Latineq; dicentem omnes cum stupore mirabantur ob orationis majestatem, qua cum antiquis illis Græcis aut Romanis oratoribus conferri poterat. Néc prætermittendus est Andreas Navagerius, qui cum illustri vita tum literis perornatus fuit, ideoque scribendis Venetorum historiis per Senatusconsultum Marco Antonio Sabellico successit. Diem functus est annis superioribus. Vivit nunc Ioannes Baptista Egnatius vir doctissimus, uti literaria ejus opera testantur. Præter eruditos vero homines urbs hæc etiam præstantissimos duces edidit, præcipueque classium, qui maximis victoriis potiti, Venetamque rem mari terraq; plurimum auxerunt. Ex his fuere Ioannes & Raynus Polani, qui Corcyram in ditionem subjunxerunt, item Marinus Gradonicus cum Dominico Mauroceno, à quibus capta Pola, tributoque Parentini subacti: Ioannes Basilus & Thomas Falerius Pisanos mare infestates domuerunt. Reinherus Dandalus cum Rugerio Permarino classe xxx. navium actuariarum Methonem & Coronem expugnarunt. Ioannes

Trevisanus novem navibus duodenas Genuensium apud Drepanum Siciliae cepit. Insignem etiam artem virtutemque militarem adversus Creteneses qui defecerant, praestitere Petrus Thomas, Ioannes Grittus, Nicolaus Balestrerius, Marcus Bonus, & Andreas Thealdus. Maximam classem regis Exagonorum & Ioannis Vataſii, cui Bavala praeerat dux, juxta Constantinopolim vicere Leonardus Quirinus & Marcus Onissorus. Iaderam cum defecisset Reinerius Zeno obsedit, & in imperium Venetum retraxit, Laurentius Theupolus classis praefectus tres & viginti Genuensium naves in portu Ptolemaidis cofregit, ac dein una cum Andrea Zenone spectabili pugna Genuenses apud Tyrum aggressus, eorum navibus magnis xxv. potitus est, insignemque victoriam retulit. Classis quoque praefecturam Marco Gradonico dedit ob eximiam virtutem Balduinus Imperator Constantinopolis. Marcus Michaeli 11xx. navium classe circa Tenedum cum Genuensibus quorum classis navium magnarum viginti erat, eos in fugam vertit, ita Chalcidem cepit. Gilbertus Dandalus praefecturam duarum & triginta triremium gessit. Jacobus Dandalus & Marcus Gradonicus

nicus quem supra nominavimus, cum classe Genuensium vigintiocto navium longarum apud Drepanum congressi, viginti quatuor ex his cepere, reliquis incendio absumptis. Idem Marcus alia præter hæc memorabilia multa gessit, quæ nisi longissime referri haud possent, & Sabellici rerum Venetarum, ac item ultima Enneadum parte legi poterunt. Ruggerius Maurocenus lx. triremium imperator res maximas confecit, Ioannes Superantius cum xxv. Theodosiam in Taurica Chersoneso expugnavit, & Benedictus, Iustinianus magnam Græcarum navium multitudinem cepit. Primus omnino in Turcas Dux belli à Venetis ivit Petrus Zeno, qui potentissima classe multas victorias retulit insignes. Successerunt illi deinde Marinus, Falerius, Andreas Cornalis, Petrus & Marcus Canalus, Marcus Iustinianus, omnes strenui bellatores, fortissimique duces. Primi Legati quos Provisores vocant, exerciti- bus additi Andreas Maurocenus & Simon Dandalus, posteaque Nicolaus Gradonicus & Pancratius Iustinianus: quæ munera patrum sententiis ob eximiam in consiliis prudentiam illis viris demandata. Nicolaus Pisanus classis præfectura summam quoque laudem

meruit cum Ioanne Delphino, pugna-
 que una Genuensibus quinquaginta
 naves ademit. Secuti sunt eum in re
 navali Paulus Lauredanus, Marcus
 Michaël, & Ioannes Sanutus. Nec his
 minori virtutis commendatione fuit
 Marcus Cornalis quem supra memo-
 ravimus, præclaro libertatis patriæ stu-
 dio, cum Senatus occiso Marino Fa-
 llerio Duce rempubl. illi commisisset,
 donec princeps rite nominaretur. Glo-
 riam quoque ductu classium adeptus
 est Bernardus Iustinianus. Victoris Pi-
 sani memorabilis sapientia fortitudo-
 que fuit in casibus fortunæ superandis:
 etenim magna patrum totiusq; civita-
 tis opinione ac gratia præfectus classis
 designatus, cum post rem initio fœli-
 citer gestam, dein reluctante fortuna,
 carceri traditus inique fuisset Genuen-
 sibus jam Fossam Clodiam tenentibus.
 Venetis autem adeo perculsis, ut ad
 hostis quascunque condiciones se de-
 pacturos essent professi, vocibus popu-
 larium in libertatem postulatus, tan-
 ta moderatione fuit ut admirari satis
 nequeas; & dux belli dictus victoriam
 insignem obtinuit. Sabellicus hoc de
 viro perhibet, cum mature ad senatum
 è carcere venire esset iussus, etiam in
 custodia pernoctare voluisse, ac sacer-
 doti

doti explicata mente sacram Eucharistiam accepisse, simulque per id sacrosanctum Christi corpus testatum, ignorare se cunctis quorum ulla injuria fuisset affectus, neque minores deinceps pro republica labores suscepturum quam fecisset unquam. Itaque sic tum è carcere profectus in Senatum, maximis honoribus exceptus, & præfecturæ classis insignibus ornatus est, tantoque patrum populique studio contra Genuenses movens, eos spectabili victoria devicit, uti diximus, Blondus Sabellicusque memoriæ prodiderunt. Dominicus Michaël quatuor & viginti longis navibus octoq; myoparonibus Cretam quæ defecerat in potestatem retraxit. Illi in classis præfectura deinceps successere Cressus Molinus, Michaël Delphinus, Iacobus Maurus, Marcus Iustinianus, Carolus Zeno, qui Clodiana quoque pugna cum Genuensibus egregiæ virtutis documenta præbuerat. Magna etiam gloria rem navalem exercuere Michaël Iustinianus, Petrus Hemus summi consilii vir, Fantinus Georgius, Marcus Grimanus, Ioannes Barbus, Victor Barbarus cohortium etiam præfectura nobilitatus Brixiano contra Philippum Mariam Vicecomitem Mediolani Ducem bello.

D d 5 Lau-

Laudem insuper classis ductu Franciscus Bembus est adeptus, qui classem myoparonum aliarumque navium haud spernendam adversus Philippum Mariam Pado subverxit, ut Blondus, Sabellicus, & Corius in historiis tradunt. Præfectura navali bello Genuensium etiam Petrus Lauredanus inclýtus fuit, cui Andreas Mocenicus successit. Et Stephanus Contarenus classis Dux in Pado fuit, contra Philippum Mariam Mediolani Ducem, postquam in Venetum imperium Brixia concesserat. Aloysium Lauredanum illa contra Turcas expeditio, in qua Pontificis Eugenii Burgundionumque Ducis classes unà iuverunt, Imperatorem habuit, maximisque rebus gestis & egregiis victoriis illustrem fecit. Secutus est in præfectura classis Victor Capellus sapientissimus & prudentissimus vir, qui ob virtutem summam iterum quoque Præfecturam accepit. Huic Vrsatus Iustinianus, Iacobus Lauredanus, Nicolaus Canalis, Petrus Mocenicus, Victor Superantius strenui Præfecti omnes successere. Gloriam quoque magnam re navali consecutus est Hieronymus Canalis, qui Maurum Alexandrinum piratam admodum nobilem & insignem cepit. Vicentius etiam Capellus classis

Impe-

Imperator Venetæ magnam virtutis commendationem meruit, uti insuper Andreas Trevisanus Eques auratus ob virtutem factus ; qui opinione in urbe tanta fuit, ut si fata vitâ concessissent, insignia Ducatus adepturus crederetur. Sed & præterea multos homines illustres Venetiæ tulerunt, veluti Antonium Cornarium, Nicolaum Priolum, Hieronymum Georgium Equitem auratum & maximum oratorem, qui legationes plurimas ad varios principes obivit, nominatim ad Carolum VIII. Franciæ regem aliosque non paucos quorum memoriam aliis celebrandam tradimus. Nec desunt nunc in hac fœlicissima republica maximi ingenii summique consilii, & ad quævis ingenia negotia tractanda prompti viri, quorum è numero Marcus Fuscarus, Thomas Contarenus, item Laurentius Amulius, qui classis præfecturam gerens anno post Christi nativitatem millesimo quingentesimo quadagesimo octavo Sabarnessam nobilem piratam cepit. Vrbs hæc maximorum animorum homines & ingenia præclara semper magna multitudine habuit; nec in præsentia talibus quoque caret, uti ostendimus.

*Catalogus Episcop. & Patriarch.
urbis Venetiarum.*

- I. Primus urbis hujus Episcopus à Romano Pontifice institutus est anno 747. post Christi nativitatem Obelaltus Marinus Eneagri tribuni Methamauceni filius.
- II. Alter Christophorus Damianus Græcus, anno à Christi nativitate 792. creatus. Secuti deinceps.
- III. Christophorus Tancredus Græcus an. 809.
- IV. Ursus Badoarius Venetus 841.
- V. Ioannes Sanutus Venetus sodalitatæ Humiliatorum Monachus 842..
- VI. Maurus Vincentius Ven. 852.
- VII. Dominicus Badoarius Ven. 862.
- VIII. Crassius Facius 873.
- IX. Ioannes Sanutus Ven. 889.
- X. Ioannes Aventuratis Aquilinus 891.
- XI. Laurentius Timensdeum monachus albus 918.
- XII. Dominicus Maurus Venetus 936.
- XIII. Dominicus David Venetus ex ordine Eremitanorum 946.
- XIV. Petrus Malefactus Patavinus 971.

XV. Vr-

F. LEANDRI ALBERTI. 429

XV. Vrsus Magaditus Ven. 981.
XVI. Dominicus Badoarius Venetus 992.

XVII. Petrus Quintavallis Venetus 1001.

XVIII. Gregorius Georgius Venetus 1009.

XIX. Marin⁹ Cassianus Ven. 1020.

XX. Dominicus Gradonicus Venetus 1040.

XXI. Dominicus Gradonicus Venetus 1059.

XXII. Dominicus Contarenus Venetus 1070.

XXIII. Henricus Contarenus Venetus 1091.

XXIV. Vitalis Michaël Venet. 1125.

XXV. Bonifacius Falerius Ven. ex ordine Eremitanorum 1132.

XXVI. Ioannes Polanus Ven. ex ordine Humiliatorum 1155.

XXVII. Vitalis Michaël Venet. 1178.

XXVIII. Philippus Casolus Ven. 1191.

XXIX. Marcus Nicolaus Ven. 1220.

XXX. Vitalis Michaël Venet. 1235.

XXXI. Marcus Marocen⁹ Ven. 1236.

XXXII. Petrus Pinus Venet. 1252.

XXXIII. Gualterus Agnus dei Ven. ex ordine Prædicatorum 1268.

XXXIV. Thomas Arimundus Venet. 1272.

XXXV. Tho-

430 CLARI VENETI

XXXV. Thomas Rancus Ven. 1272.

XXXVI. Bartholomæus Quirinus Venetus 1274.

XXXVII. Simeon Maurus Ven. 1282.

XXXVIII. Rambertus Polus seu Primaditus Bonon. ex ordine Predicatorum 1292.

XXXIX. Iacobus Contareus Venet. 1303.

XL. Bartholomæus Quirinus Venetus 1315.

XLI. Michaël Catergus Venet. ordinis Eremitanorum 1332.

XLII. Angelus Delphinus Ven. 1336.

XLIII. Nicolaus Maurocenus Venetus 1340.

XLIV. Ioannes Barbus Venetus 1349.

XLV. Paulus Fufcarus Venet. 1359.

XLVI. Ioannes Amadeus Venetus Cardinalis 1379.

XLVII. Angelus Corrarus postea Romanor. Pontifex Gregorius XII. Venetus 1379.

XLVIII. Ioannes Lauredanus Ven. 1385.

XLIX. Franciscus Falexius Ven. 1390.

L. Leonardus Delphinus Venet. 1312.

LI. Franciscus Bembus Ven. 1398.

LII. Marcus Landus Venetus 1416.

LIII. Francisc. Malipetra. Ven. 1425.

LIV. Laurentius Iustinianus Venetus

F. LEANDRI ALBERTI. 431
 rus ex ordine Cælestinorum 1432.
 quem dein anno 1450. Pontifex
 Max. Eugenius IV. Patriarcham
 Venetiarum & Primatem Dal-
 matiae dixit, translata huc Gra-
 densi Ecclesia Patriarchali, ac illa
 dignitate tributa Venetis. Primus
 igitur is Patriarcha factus est an-
 no post Christi nativitatem 1450.
 Secuti deinceps hi :

- II. Maphæus Contarenus Venetus
 ex ordine Cœlestinorum 1451.
- III. Andreas Bondelmerius Venerus
 ordinis Canonorum regula-
 rium 1460.
- IV. Gregorius Corrarius Ven. 1465.
- V. Ioannes Barotius Venetus 1465.
- VI. Maphæus Gerardus Venet. so-
 dalitatis Camaldulorum, postea
 Cardinalis 1466.
- VII. Thomas Donatus Venet. ex or-
 dine Prædicatorum 1492.
- VIII. Antonius Syrianus Ven. Mona-
 chus Carthusianus 1504.
- IX. Ludovicus Contarenus Ven. in-
 stituti Cœlestinorum 1508.
- X. Antonius Contarenus Ven. so-
 dalitatis Scopetinarum 1508.
- XI. Hieronymus Quirinus Ven. ex
 ordine Prædicatorum

F I N I

Summa Privilegii.

Illustrium & Præpotentium D. D. Ordinum fœderatarum Belgis provinciarum decreto cautum est Bonaventuræ & Abrahamo Elzeviriis, Academia Leydensis typographis, Ne quis præter illorum aut hæredum voluntatem toto decennio proximo, his in regionibus excudat, aut alibi extra provincias excusum inferat vendatve, librum hunc, cui titulus, Casparis Contareni patricii Veneti de Republica Venetorum libri quinque. Quod si quis contempta auctoritate, directe vel indirecte, præsumserit, librum hunc, totum, vel partem ejus, hoc sive alio modo, extra dictum temporis intervallum typis mandare, vel impressum alibi in has oras inferre & vendere; confiscatione exemplarium, mulctaque insuper sexcentorum florenorum, damnas esto; uti latius patet in ipso privilegio, dato Hage in conventu D. D. Ordinum Generalium, xv. Maii, M D C XXVI.

G. V. HERTEVELT Vt.

Ad mandatum Præpotentium D. D. Ordinum General. ff.

L. van Goch.

